

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07822

YIDISH-PRESE IN RUMENYE

Volf Tambur

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

וואָלף טאמבור

יידיש־פרעסע אין רומעניע

הילע: א. פאך

וואָלף טאמבור

יידיש-פרעסע אין רומעניע

(בייטראַג צו א מאָנאָגראַפיע)

הונדערט יאָר (1877—1977) זינטן

דערשיינען אין בוקארעשט

פונעם ערשטן יידישן טאָגבלאט

אין דער וועלט

פארלאג קריטעריאָן,

בוקארעשט 1977

געוידמעט.

מיין ווייטן שכן
און נאָענטן פריינד:
מאיר מארקאָוויטש

אין באנד:

7	..... אריינפיר	
11	..... — יידן אין רומעניע	
19	..... 1877—1855 ערשטער טייל	
21	..... פון אלף —	
45	..... 1918—1877 צווייטער טייל	
47	..... רומעניע אומאפהענגיק	
163	..... 1944—1918 דריטער טייל	
165	..... — פאראייניקט גרויס-רומעניע	
275	..... 1977—1944 פערטער טייל	
277	..... — נאָכן מבול	
308	..... — ביז תאוו	
	..... אַפּרופּן	
316	..... אליעזר וויזל: וואָלף טאמזור, מיין בן עיר	
	..... זוכצעטל לויטן אלף-בית	
322	..... — פובליקאציעס	
326	..... — נעמען	
334	..... — טאגצייטונגען	
335	..... — מערשפראכיקע פובליקאציעס	
337	..... — פובליקאציעס לויט די שטעט	
341	..... — פאטאס	
342	..... — אינהאלט	

אריינפיר

דאס בוך איז צוגעגרייט געוואָרן צום הונדערט-יאָריקן יובל זינטן דערשיינען אין בוקארעשט פונעם ערשטן יידישן טאָגבלאט אין דער וועלט.

דעם דאָקומענטארן מאטעריאל האָב איך צוגעגרייט מיט פיל יאָרן פריער, ווייל דער ענין פון דער יידישער פרעסע אין רומעניע האָט אויך מיך אינטערעסירט. גלייך מיט אנדערע פאַרשער, וועלכע האָבן מיט מי, ביי פאַרשידענע געלעגנהייטן, זיך אָפגעגעבן מיטן פאַרצייכענען די יידיש-פובליקאציעס, וואָס זענען דערשינען אין רומעניע, אָנהייבנדיק מיט ש"ס-ראָמאַן אין די „פילאָלאָגישע שריפטן“ פון יוואָ, דריטער באַנד, חילנע 1929, ביז נאַטאַן מאַרק, אין זיין בוך „יידיש-ליטעראַטור פון איר אָנהייב ביז 1968“.

איז וויפּל איך האָב געקאָנט האָב איך צוגעלייגט א האַנט, אז אין דער העברעאישער אויסגאַבע פון נאַטאַן מאַרקס בוך, אין יאָר 1974, זאָל די צאָל פון די צייטונגען און פּעריאָדישע אויסגאַבעס וואַקסן. פאַר וואָס דער מחבר האָט מיר געדאַנקט אין זיין הוספה, וואָס ער האָט שפּעטער צוגעגעבן צו יענער אויסגאַבע.

אָבער אויך דאָרט זענען פאַראַן אייניקע בלויון. למשל, אלע האָבן פאַרצייכנט, אז אין בוקארעשט איז דערשינען א פובליקאציע „דער פּאָליטיקער“. אזוי פיל און נישט מער. דאָס, און נאָך אזעלכע פאַלן, האָבן מיך באַוואויגן, אז איך זאָל זיך נעמען מיט מער פלייס צו דער אַרבעט, כדי אויפצוקלערן אזעלכע מין פרעג-צייכנס. איך האָב זיך געטראַכט, אז אויב איך וועל עס נישט טאָן איצט, נאָך דער פיזישער און מאַראַלישער שואה, וועט עס שוין קיין אנדערער, אויך ווען ער וועט

וועלן, נישט קאנען טאן. אים וועלן פעלן די דאזיקע מעגלעכקייטן, וואס מיט מערער אַנשטרענגן האב איך זיי נאך יא.

אגב, וועל איך אויפֿלערן וועגן נאטאן נארקס, באַמערקונגען און דערגענצונגען“ פון דערמאנטן בוך, זייט 163: „20), דער פּאָליטי-קער' געפינט זיך אין דער רומענישער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק, ווילנדיק זען דאָס בלאַט האָט מיר די ביבליאָטעקאַרין געזאָגט, אז דאָס בלאַט איז אויף דער ליסטע פון, פאַרבאַטענע“.

אויך איצט זענען די מין פּובליקאַציעס, יקר-המציאותן, נישט צוגעגלעד, נישט צוליב אנדערע טעמים, נאָר צוליב דעם, וואָס סע זענען קאראן איינצלע בלעטלעך, צו מאַל בלויז שיריים פון פּובליקאַציעס, וואָס מע האַלט זיי ווי אן אוצר. והא ראייה, אז סע זענען פאַראן צו עטלעכע נומערן פון צייטונגען, וואָס זענען דערשינען במשך פון יאָרן. ביי פיל פון זיי זענען די בלעטלעך צעריסענע, דאָס פאַפיר איז פאַרדאַרט און סע קרישלט זיך.

איך האָב געהאַט א באַזונדער מזל, וואָס דער דירעקטאָר פון דער ביבליאָטעק (נישט פון דער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק, נאָר דער רומענישער וויסנשאַפט-אַקאַדעמיע) איז מיינער א בן-עיר, א מאראמורעשער, הגם נישט קיין ייד, האָט ער געהאַט פאַרשטענדעניש פאַר דער וויכטיקייט פון מיין ארבעט און האָט מיר דערלויבט צו נישטערן צווישן די „פאַרבאַטענע“ פּובליקאַציעס, כדי ארויסצופישן די יידישע יקר-המציאותן.

האַב איך א שיינ ביסל גענישטערט אין דער דאָזיקער ביבליאָטעק און אויסגעפונען, אז „דער פּאָליטיקער“ איז דערשינען אין בוקאַרעשט ווי א טאַגצייטונג, אין דער זעלביקער צייט מיטן „ווידישער טעלעגראַף“. הייסט עס, אז נישט נאָר איין טאַגצייטונג, נאָר אפילו צוויי האָבן די בכורה אין דער יידישער פרעסע, וואָס זענען דערשינען אין בוקאַרעשט צוריק מיט הונדערט יאָר.

האַב איך דאָס פאַרעפנטלעכט אין דער בוקאַרעשטער צווייטע-טלעכער „צייטשריפט“ אין נומער 334 און 335 פון 1טן און 15טן דעצעמ-בער 1974. מערער יידישע צייטונגען פון דער וועלט האָבן דעם ארטיקל איבערגעדרוקט. טייל האָבן אַנגעגעבן דעם מקור, טייל האָבן נישט אַנגעגעבן, אָבער האָבן דאָן געחטמעט מיין נאָמען. בלויז איין ניו-יאָרקער וואַכנזשורנאַל האָט איבערגעדרוקט דעם ארטיקל, מיט גאָר קליינע שי-נוים, און אויך דעם פאַקסימיל מיינעם, אָבער מע האָט געחטמעט אן אַנג-דערן נאָמען אַנשטאַט מיינעם...

איך האלט, או די יידיש-פרעסע פון רומעניע איז אן אינטעגראלער חלק פון דער געשיכטע פון דער יידישער פרעסע פון אומעטום, און אפילו פון דער יידישער געשיכטע בכלל.

אט פאר וואס איך האב זיך גענומען צו דער אזוי אחריותדיקער ארבעט; הגם איך האב נישט קיין געניגנדיקע פראפעסיאנעלע צוגרייטונג דערצו. איך בין נישט קיין היסטאריקער, וועלכער וואלט אט די דאזיקע ארבעט פיל בעסער געמאכט פון מיר.

איין זאך האב איך אבער יא. איך האב געהאט די מעגלעכקייט און צוגאנג צו דער דערמאנטער ביבליאטעק פון דער רומענישער וויסן-שאפט-אקאדעמיע און צו דער ביבליאטעק פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע, וואו סע געפינען זיך א טייל פון די דא פארצייכנטע פובליקאציעס. האב איך זיך געזאגט, אט די כמעט גינציקע געלעגנהייט טאר איך נישט פארשפילן.

מיט דעם האט די דאזיקע ארבעט א יתרון, וואס די גרעסטע צאל פובליקאציעס, וואס זענען דא געבראכט, האב איך געהאט פאר מיינע אויגן. ווידער יענע, וואס איך האב נישט געווען מיט מיינע אייגענע אויגן, האב איך געזאגט דעם אמת, אז איך האב זיי איבערגענומען פון אנדערע מחברים.

ווי געזאגט, בין איך נישט קיין היסטאריקער, דעריבער שרייב איך נישט קיין געשיכטע. איך פארצייכן בלויז פאקטן. איך פיל זיך נישט פאר פעאיק צו שרייבן געשיכטע, ווייל שרייבן געשיכטע הייסט דערקלערן, דאס, וואס עס איז געשען, „געכטן“, און מיין דערפארונג איז דערגאנגען, אז דאס בין איך נישט בכח צו טאן. עס וואלט מיר אפשר גרינגער געווען צו זאגן, וואס סע וועט זיין „מארגן“ ווי צו דערקלערן דעם „געכטן“... עס איז דאך גרינגער צו זיין א „נביא“ ווי א „חכם“... איז אויב עמעצער וועט געפינען אן אַנטייט פון געשיכטע, זאל מען וויסן אז דאס געשעט נישט בלויז אן מיין ווילן. נאר נאך מער — קעגן מיין ווילן.

צו שרייבן די געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין רומעניע וואלט אבער אויך געהייסן באשרייבן אלע צייטונגען וואס זענען גע-שריבן געווארן פאר יידן (און סאר וואס נישט אויך פאר נישט-יידן?) און פון יידן, אין העברעאיש, רומעניש, אונגעריש, דייטש און פראנ-צייזיש, וואס זענען במשך פון דער צייט דערשינען אין רומעניע. זענען דאך דערשינען פיל מערער צייטונגען און זשורנאלן (יידישע

לויט זייער באשטימטן צוועק) אין רומעניש (די טאָנצייטונג „מאנטואירע“ צווישן די יאָרן 1918 — 1940 און 1944 — 1948), אין אונגעריש (די טאָנצייטונג פון קלוזש „אוי-קעלעט“ צווישן 1918—1940, וואָס דערשיינט זינט 1949 אין תל-אביב), אין דייטש (די טאָנצייטונג פון טשערנאָוויץ „אָסטוודישע צייטונג“). בכלל זענען די נישט-יידישע זשורנאלן לויט דער שפראך, אָבער יידישע לויט זייער טעמאטיק, געשטאנען אויף א העכערן ניוואָ, ווי די יידיש-שפראַכיקע און געהאט מער קיום, די דויער איז געווען א לענגערע, מיט גרעסערע טיראָלן ווי יענע וואָס זענען דער-שינען אין יידיש, אָבער זענען זייער אַפּט פארשוואונדן.

האָב איך זיך פירגענומען צו פארציילענען בלויז די יידיש-פּובלי-קאציעס, לויטן מאטעריאל, וואָס איך האָב צונויפגעזאמלט במשך פון עטלעכע יאָר און וועל אַנרופן בקיצור „פעדעראציע“ מיינענדיק די בי-בליאָטעק פון דער דערמאָנטער קהילות-פעדעראציע און „אקאדעמיע“, מיינענדיק די דערמאָנטע ביבליאָטעק פון דער רומענישער וויסנשאַפֿט-אקאדעמיע.

אודאי איז די ארבעט קיין שלימותדיקע. זי קאָן נישט זיין קיין שלימותדיקע, צוליב די טעמים, וואָס איך האָב אָנגעהויזן און — סע פעלן נאָך „ציגל“ פאר אזא ריוויקן בנין. אָבער אָפלייגן אזא ארבעט פון צו פיל עניוּות, האלט איך, אז עס מער ווי אַן עבירה. „קאָמענטארן“ וועט זיך געפינען, ווער סע זאָל שרייבן, סיי אין ירושלימער אוניווערסיטעט, סיי ביים ניו-יאָרקער „יוואָ“. דאָסן, פּאָקטן — דאָרף מען דערלאנגען פון בוקארעשט. וואָס גיכער איז בילכער. איז איצט דער מאָמענט, ווען די יידיש-פרעסע קון דער גאנצער וועלט דאָרף פייערן דעם הונדערטייאָריקן יובל זינטן דערשיינען כּונעם ערשטן טאָגבלאט אין יידיש.

און פאר וואָס זאָל איך נישט איבערהוּזן, אז אויך דאָס האָט מיך באוואויגן, איך זאָל צוויילן און אויספארטיקן דאָס בוך, וואָס צו כיל האָט מען אונדז באהאנדלט ווי שטיפקינדער...

האָב איך אריינגעקוקט אין באַנד „עתונות יהודית שהיתה“, אַרױס-געגעבן פון וועלט-פארבאנד פון יידישע זשורנאליסטן לכּוּד 300 יאָר יידישע פרעסע, ווערט דאָרט גערעדט וועגן דער רומענישער יידישער פרעסע ווי כלאחר-יָד. אמת, צווישן די ביידע וועלט-מלחמות האָט אונדז איבערגעשטיגן און געשטעלט אין שאָטן די ברייטפארצווייגטע יידישע פרעסע פון פּוילן — אָבער דאָס איז נישט גענוג, לויט מיין

מיינונג אז מע זאל האָבן דאָס רעכט צו פארניינען די אויפטוען פון די רומענישע יידישע זשורנאליסטן, ווייל...

„די יידישע פרעסע אין רומעניע האָט א לאנגן סטאַזש, און מע קען זאָגן אז פון היסטאָרישן שטאנדקפונקט פארנעמט זי איינס פון די אָנגעזעענסטע ערטער אינעם יידישן פרעסעוועזן בכלל. די ערשטע צייט־שריפטן זענען דערשינען שוין אין דער ערשטער העלפט כּון פאָריקן יאָרהונדערט, און זייער צאָל איז געוואקסן אין דער צווייטער העלפט. דאָס זענען געווען צוויי־שפראַכיקע (יידיש און רומעניש) און איינשפראַכיקע צייטשריפטן, און ווי געוויינלעך האָבן זיי נישט אויסגעלעבט דאָס יאָר. דאָס האָט אָבער נישט אָפּגעהאלטן ענערגישע איניציאַטאָרן פון ווייטערדיקע פּרוואון ארויסצוגעבן צייטשריפטן. דאָס רומענישע פרעסע־וועזן אין יידיש פארמאָגט זייער א חשובן סטאַזש, וואָס קאָן קאָנקורירן מיט צייטונגען אין יידיש פון יעדן אַנדערן יידישן צענטער. די עלטסטע צייטשריפט אין יידיש איז געווען „קורות העתים“, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָס אין 1855. זי איז דערשינען מיט געוויסע הפסקות און פון 1871 איז זי ארויסגעאַנגען צוויי מאל א וואָך. רעדאַקטאָר און גרינדער פון דער צייטשריפט אין געווען הירש גאַלדנער...”

אַט דעם ציטאַט האָב איך געבראַכט פון כּוֹד, 300 יאָר יידישע פרעסע“ דערשינען אין ירושלים, אין יאָר 1975, ארויסגעגעבן פון פיר יידישע וועלט-אַרגאַניזאַציעס, בתּוכם „דער וועלט-פאַרבאַנד פון יידישע זשורנאליסטן“.

איז פרעגט זיך דאָך א האַרבע קשיא: אויב עס איז יאָ באוואוסט אז די יידישע פרעסע פון רומעניע האָט פארדינסטן, איז פאַר וואָס קומט מען אָפּ, ווי לפנים, מיט אַנדערהאלבן זייטן?! וועגן מאנגל אין דאַטן? איז עס נאָך איין סיבה, אז איך זאל וואָס גיכער אויספארטיקן דאָס דאָזיקע כּוֹד, ווי א בייטראַג פאַר א מאָנאַגראַפיע פון דער יידיש-פרעסע אין רומעניע.

יידן אין רומעניע

די היינטיקע פאָליטיק פון דער רומענישער קאָמוניסטישער פאַר-טיי און פון דער סאָציאַליסטישער רעפּובליק רומעניע, סיי די אינער-לעכע בנוגע די מינדערהייטן, וואָס לעבן צווישן און בשכּנות מיטן

רומענישן פֿאָלק. סיי די אויסערלעכע פֿאָליטיק בנוגע די ניי־אנטשטא-
בענע מלוכות, בפרט דעם נאָענטן מזרח, ישראל אריינגערעכנט — איז
נישט קיין טאקטישער צוגאנג צו פראַבלעמען, ווייל אזוי „איז עס בע-
סער“. ניין, זי טיילט זיך דווקא אויס אין געוויסע שטעלונגען אירע
פון אנדערע מלוכות, אָבער דאָס איז נישט מער ווי אַ מסקנה פון א
דורותדיקער שטעלונג.

אין היינטיקן לשון פון טאַג-טעגלעכן לעבן ווערט ביי אונדז
אפילו מער שוין נישט באַנוצט דאָס וואָרט „מינדערהייט“, ווייל דאָס
וואָלט באַטייט, אויך נישטוויילנדיק, אז עס איז אויך פאראן א „מערה-
הייט“ מיט פּריווילעגיעס. אָבער דאָס איז פרעמד העם פּרינציפּ פון
גלייכבאַרעכטיקונג. דערפאַר איז במילא שוין נישט פאראן קיין „מינ-
דערהייט“, אָן פּריווילעגיעס. נישט פאראן מער קיין פּריווילעגירטע און
אויך נישט קיין פאַרפּאָלגטע. נישט פאראן מער קיין „מינדערהייטן“ —
סע זענען פאראן „מיטלעבנדיקע“ אונגערן, דייטשן סערבן צי יידן.
דערפאַר זאָג איר, אז עס איז נישט קיין טאקטישע אָדער צופע-
ליקע, די דאָזיקע פֿאָליטישע שטעלונג פון דער רומענישער מלוכה. דער-
פאַר, ווען סע ווערן באַהאַנדלט, ביי פאַרשידענע געלעגנהייטן, אויף דער
אינטערנאַציאָנאַלער וועלט-אַרענע, פראַבלעמען — איז די האַלטונג פון
די פּירשטייער פון אונדזער מדינה אן אנדערע, א זעלבשטענדיקע
נישט פון נאַכבאַמקען, נאָר מיט אן אייגענעם „איר“, אויך ווען סע
רעדט זיך וועגן מדינת ישראל.

איז עס פון תמיד אָן אזוי געווען?

דאַרף מען אין אונדזער פאל, מער ווי איז אנדערע פאלן, מאַכן
א גרויסן חילוק צווישן די געפילן פונעם פֿאָלק גופא, פון איין זייט,
און פון די פֿאָליטישע מאַכיאָציעס מצד די רעדל־פירער, פון דער
צווייטער זייט. פון תמיד אָן, זינט עס איז באַקאַנט אין דער געשיכטע
אן אַנוועגנהייט פון יידן צווישן דער רומענישער באַפעלקערונג, זענען די
באַציאָונגען געווען פּריינדלעכע. דאָס רומענישע פֿאָלק, דער פאַרצייטישער
וואָלעכישער צי מאַלדעווישער פּויער איז תמיד געווען באַקאַנט פאַר א
גאַסטפּריינדלעכן, אויך ווען עס איז געווען די רייך פון זיין יידישן
שכן. זאָג ראייה, אז קיין פאַגראַמען זענען כמעט נישט פאַרגעקומען
אויפן דאַרף. דאָס פֿאָלק גופא האָט זיך אין אַזעלכע רציחות זעלטענער
געוואָלט באַטייליקן, און נישט פאַרשמירט זיינע הענט. בלויז דער הערשנ-
דיקער קלאַס, אפילו יענע וואָס האָבן מכלומרשט געפּרעדיקט „פּריי-

הייט, די אזוי גערופענע „ליבעראלן“ דאָבן געהעצט, בפרט די שטור-
דירנדיקע יוגנט, האָבן געפרעדיקט און פראַקטיצירט אַנטיסעמיטיזם אין
דער שטאַט. זיי האָבן אַריינגעכלאַנצט סם צווישן די סטודענטן, ביז עס
איז דערגאַנגען צו דער „אייזערנער גארדע“, צו די „קוויסטיש-אַנטי-
סעמיטישע“ פאַשיסטישע באַרבאַרייען.

דאָס פּאָלק, דאָס פּאָלק פון דער מאַלדעווע, צי פון דער וואַלעביי,
וואָס האָט געלעבט אין דחקות אין די פעאַדאלע פרינציפּאַלן, האָבן נישט
נאָר נישט געהאַט דעם יידישן בעל־מלאכה צי קליינעם סוחר, נאָר
אַדריבן, ער האָט אים סימפּאַטיזירט, געזען אין אים א גוטן ניצ-
לעכן שכן.

נאָר אזא מין סתירהדיקער צוגאַנג קאָן דערקלערן, פאַר וואָס אין
רומעניע האָט געקאָנט אַנטשטיין, צום ערשטן מאל אויף דער וועלט, א
פּאַרפּעסיאָנעל יידיש טעאַטער. נאָר אזא גינציקער קלימאַט, פאַרשטייט
זיך אז פאַרהעלטנישמעסיק צו דעם קלימאַט נון דעם צאַריסטישן רוסי-
לאַנד (פוילן אַריינגערעכנט!), וואו יידן האָבן געלעבט אין מער דחקות
און גמרי אָן רעכטן, און אויך אפילו אין פאַרגלייך מיטן מאַטעריעלן
מצב פון דער גאַליציע, איז רומעניע געווען א ווינקל, אין וועלכן יידן
האָבן געפונען א מקלט און סע האָבן געקאָנט אַיינפאַלן, לכל זפחות צו
מאַכן א פּראוו, אַז סע זאָלן דערשיינען יידישע צייטונגען.

בנוגע די יידן פון רומעניע, פון יענער צייט, דאַרף מען זיך רע-
כענען מיט צוויי פאַקטן: 1) סע זענען געווען יידן-רדיפות, 2) עס איז
געווען א פאַרצווייגט יידיש לעבן, מיט קהילות, מיט יידישע אָרגאַניזאַ-
ציעס, טראָץ די רדיפות, א לעבן וואָס האָט איבערגעשטיגן די שכנות-
דיקע יידישע קהילות.

אויף דעם באזיר איך מיין הנחה, אז עס איז געווען גינציק
פאַרן אַנטשטיין אין רומעניע יידישע פּובליקאַציעס.

דווקא אין בוקאַרעשט, וואָס האָט זיך דעמאָלט נישט באַרימט
געמאַכט מיט קיין פיל יידישע וויסנשאַפּטלער, שרייבער צי זשורנאַליסטן
דווקא דאָ, אין בוקאַרעשט, ביים סוף פון פאַריקן יאַרהונדערט, איז
דערשינען נישט אַיין טאַגבלאַט, נאָר טאַקע גאַנצע צוויי, אין דער
זעלביקער צייט.

אַבער וועגן דעם וועט זיך רעדן ווייטער, ווען מע וועט אַנקומען
צו יענעם קאַפיטל, אין וועלכן סע וועט זיך רעדן וועגן יובל, צו וועל-
כער געלעגנהייט סע דערשיינט דאָס דאָזיקע בוך.

איז דאך דאס יאר 1977 נישט בלויז דער יובל פון הונדערט יאר
זינטן פראקלאמירן רומעניע פאר אן אומאפהענגיקער מלוכה. עס איז
אויך געווארן הונדערט יאר זינט עס איז דערשינען אין בוקארעשט די
ערשטע יידיש־טאָנצייטונג אין דער וועלט.

אויך דאס איז נישט קיין צופאל, נאר א רעזולטאט פון די כמעט
זעלביקע גורמים. איינס איז דאך געווען אָפּהענגיק אויך אין צווייטן.
אַבער אָנהייבן וועלן מיר נישט מיט דעם. אָנהייבן וועלן מיר מיט
דער „אלף“, מיט דער ערשטער וואַכנשריפט אין יידיש, וואָס איז דערשיי-
נען צוריק מיט איבער הונדערט און צוואַנציק יאר, אין יאר 1855 —
זוען אויף דער גאנצער וועלט וענען דעמאלט נישט דערשינען קיין אנ-
דערע יידיש-פּובליקאציעס.

מאַלדעווע האָט די בכורה

כדי צו פארשטיין, סיי די סיבות, וואָס האָבן ארויסגערופן דאָס דערשיינען פון א יידישער פובליקאציע אין יאָס, די הויפטשטאָט פון דער מאַלדעווע, סיי די גורמים וואָס האָבן דערמעגלעכט דאָס דערשיינען, זע-נען מיר גענייגט צו צייכענען עטלעכע שטריכן, צו דערמאנען דעם מצב פון יענער צייט בכלל און דעם יידישן בפרט.

אין יענע צייטן איז נאָך רומעניע נישט געווען קיין פאראייניקטע מדינה, נאָר איז באשטאנען פון צוויי פירשטנטומער. איינע איז געווען מאַלדעווע, וואָס האָט געהאָט די הויפטשטאָט אין יאָס, און איז געווען רעגירט דורך א הערשער, פרינץ גריגאָרע אלעקסאנדראָ גיקאָ, דערפאר האָט מען עס גערופן „פרינצשאפט מאַלדעווע“. דער צווייטער חלק איז געווען „פרינצשאפט צארא-ראַמענעאסקע“, צי די וואַלעכיי, מיט דער הויפטשטאָט אין בוקארעשט. וואו עס איז געווען הערשער באַרבו דימיטריע שטירבעי. ביידע פרינצשאפטן זענען געווען אונטערוואָרפן דער טערקישער אימפעריע.

העכער צוויי הונדערט טויזנט יידן האָבן געוואוינט מיינסט אין דער מאַלדעווע און ווינציקער אין דער וואַלעכיי. דער דאָזיקער פּעריאָד, וועגן וועלכן מיר רעדן אין שייכות מיטן דערשיינען פון דער ערשטער יידישער צייטונג, איז געווען א שטורמישע צייט, א תקופה, וואָס האָט זיך נאָך נישט אָפּגעשטילט, נאָר געלעבט אין ברויז פון דער נאָר וואָס אַרגעקומענער בירגערלעכער רעוואַלוציע אין יאָר 1848. און ערב דער פאראייניקונג פון די צוויי פרינצשאפטן, כדי צו בילדן איין איינציקע מלוכה, אין יאָר 1859, אונטער דער אָנפירערשאפט פון איין איינציקן הערשער, אויסוויילנדיק אין ביידע פרינצשאפטן דעם ליבעראלן אלעקסאנדראָ יאָן קוזא (1820 — 1873).

קיין איינע פון אט די דאזיקע ביידע געשעענישן זענען נישט פאר-
 ביי, אז זיי זאלן נישט אויפטרודערן אויך די יידישע באפעלקערונג, פון
 די דאזיקע געגנטן. אויך דאס איז נישט קיין חידוש, ווייל או מע וואס
 געלעבט אין א לאנד, וואס האט געהאלטן אין פארמירן זיך, ווען מע
 האט געדארפט קעמפן פאר דער אייגענער אומאפהענגיקייט, פאר די איי-
 גענע רעכטן — האבן דאך יענע וואס האבן נישט געהאט די מינדסטע רעכטן,
 זיכער נישט געקאנט בלייבן גלייכגילטיק. סיי זיי זאלן יא געוואלט, סיי
 זיי האבן נישט געוואלט, זענען זיי ווי געוויינטלעך מיטגעריסן געווארן
 אין קאן און געמוזט שפילן... און באוואוסט איז, אז יידן זענען תמיד גע-
 ווען פון דעם מין, וואס לאזן זיך נישט פיל בעטן, זיי געפינען אויך אליין
 דעם וועג, אי צו די רעוואלוציעס, אי צו די באריקאדן, זיך מקריב צו זיין
 פאר דער „הייליקער“ נאך פון „גרעכטיקייט“, פאר פרייהייט און גליי-
 און נישט נאר אין דער רעוואלוציע גופא, נאר אויך אין דער יידי-
 שער גאס האט זיך גערירט דאס אייז. אזוי למשל, ווייסט דער פינקס
 פון דער גרויסער שיל פון בוקארעשט צו דערציילן אויך וועגן אן אויפ-
 שטאנד פון יענער צייט קעגן ישראל בן הערש, ווען יידן האבן צעבראכן
 אלץ וואס זיי האבן געפונען ביי אים און ביי ישראל קליין אין הויז,
 פאדערנדיק פון זיי אז זיי זאלן אפגעבן חשבון וועגן די הכנסות פון דער
 קהילה, אז זיי זאלן זיך אפזאגן פון ראש-הקהלשאפט. זיי זענען געזעסן
 אויסבאהאלטן 12 טעג ביי די באיארן, ביז די מאסן האבן זיך אפגע-
 שטילט. ערשט ווען סע זענען אנגעקומען די טערקן און די רוסן, האט
 מען זיי צוריקגעשטעלט אויף זייערע פאסטנס.

דערפאר שטרייך איך אונטער, אז די ערשטע יידישע צייטונג איז
 דערשינען אין א געשפאנטער צייט, ווען אויך די יידן, וועלכע זענען ביז
 איצט אפשר געווען אפאטיש צו דער אלגעמיינער פאליטישער טאג-
 טעגלעכקייט, אבער איצט ווען די שטילקייט איז אויפגעברויזט געווארן
 פון איין זייט פון דער נאר וואס פארגעקומענער בירגערלעכער רעוואלוציע
 פון 1848, און פון דער אנדערער זייט פונעם פייער פון דער מלחמה פון
 דער קרים (1853—1856), וואס האט נישט געקאנט לאזן גלייכגילטיק אויך
 נישט די רומענישע פירשטנשאפטן וועלכע האבן געווארט און געהאפט, אז
 מיטן שליסן דעם שלום צווישן די קריגערישע צדדים, רוסלאנד און די
 טערקיי, וועלכע זענען ביידע געווען שכנים (און געבעל-בתעוועט אין די
 רומענישע פירשטנטימער!) וועט עס האבן השפעות אויך אויף די אינטערעסן
 פון די פירשטנשאפטן. די יידן וועל-ע האבן דא געלעבט האבן אויך גע-

האפט, או מיט דער געלעגנהייט וועט מען אָנערקענען אויך פאר זיי גלייכע בירגערלעכע רעכטן. דאָס איז צו זען פון אייניקע ארטיקלען, וואָס זענען דערשינען אין יענער צייטונג.

בלייבט די שאלה: פאר וואָס יאָס, און נישט בוקארעשט? פאר וואָס איז די ערשטע יידישע צייטונג דערשינען אין יאָס, די הויפטשטאָט פון דער מאָלדעווע, אין יאָר 1855 — בעת די ערשטע יידישע צייטונג פון בוקארעשט, די דעמאָלטדיקע הויפטשטאָט פון דער וואַלעכיי, איז דערשינען ערשט אין יאָר 1859, דאָס ווייסט אז שפעטער מיט גאנצע פיר יאָר? אפילו דער „אזוואַלטיול ראָמען“ (אין רומעניש און פֿאַנצייזיש!) איז אויך דערשינען שפעטער (אין יאָר 1857) מיט 2 יאָר. פאר וואָס? כּדי צו ענטפערן אויף דער דאָזיקער שאלה, וועט מען דארפן צו-געבן עפעס וועגן מצב פון רומעניע אין יענער צייט.

בעת אין דער מאָלדעווע זענען געווען מער-ווייניקער איינגעפונדע-וועטע יידישע ישובים, באקאנט אונטערן לעגענדארן נאָמען „דאָס יידישע שטעטל“ — איז אין דער וואַלעכיי אזא מין „שטעטל“ קיין מאל נישט געווען, עד היום הזה.

אין „באריכט פון דער סאַציאַלדעמאָקראַטישער גרופע „לומינאַ“, — פירגעלייגט דעם אינטערנאַציאָנאַלן סאַציאַליסטישן ארבעטער-און גע-ווערקשאפט-קאָנגרעס, לאַנדאָן 1886 — גע ינען מיר פֿאַלגנדיקע דאָטן בנוגע דעם פראַצענט פון דער יידישער — אין פארגלייך מיט דער נישט-יידישער — באפעלקערונג אין די כּאַלדעווישע „שטעטלעך“: אין פּאַליטישען — 58 פראַצענט, דאַראַהאַי — 59 פראַצענט, באַטישאַן — 54 פראַצענט, באַקוי — 52 פראַצענט, פֿאַטראַ-נעאַמץ — 48 פראַצענט, וואַסלוי — 44 פראַצענט, ראַזאַן — 40 פראַצענט.

בזן, איז קיין גרויסער חידוש נישט, וואָס די שטאַט יאָס האָט געהאַט די בכורה, ארויסצוגעבן די ערשטע יידישע צייטונג.

בוקארעשט, וואָס איז שפעטער געוואָרן די הויפטשטאָט פון דער גאַנצער פּאַראַייניקטער רומעניע און א צענטער פאר פּאַליטיש-אַדמיניס-טראַטיווער, און ממילא אויך קולטורעלער טעטיקייט, האָט זיך באוויזן ערשט אין די שפעטערע יאָרן, ווען סע האָט זיך שוין א ביסל צעמענ-טירט די פּאַראַייניקונג.

דאָס איז איינס, פאר וואָס סע האָט זיך באוויזן יאָס פיל פריער ווי בוקארעשט.

שנית, דארף מען דערמאנען „פראקטישע“ ענינים, אן וועלכע מע קאן קיין צייטונג בכלל, און א יידישע בכרט, נישט ארויסגעבן. קודם דארף מען האבן לכל הפחות איין מענטש, וואס קאן רעדאגירן אזא ציי-טונג. דערנאך דארף מען האבן יידישע אותיות און א יידישן זעצער. וועגן יידישע לייענער דערמאן איך נישט, ווייל די לייענער קאנען דאך זיין נישט דווקא אין דער זעלביקער שטאט. די צייטונג קאן דאך צו זיי אנקומען דורך דער פאסט. הגם עס איז באוואוסט, אז דער יסוד דארף זיך געפינען אין דער זעלביקער שטאט, וואו די צייטונג דער-שיינט, דארט דארף מען האבן די ערשטע לייענער.

איז צוליב אויך די דאזיקע „פראזאישע“ ענינים האט געקאנט דערשיי-נען גיכער אין יאס ווי אין בוקארעשט א צייטונג אין יידיש. קודם האט עקזיסטירט א יידישע דרוק אין יאס, שוין זינט מער ווי צוואנציק יאר. בעת אין בוקארעשט האט די ערשטע יידישע צייטונג („דיא צייט“) גע-דארפט דערשיינען אין א נישט-יידישער דרוק פון „מיטראפאליט ניפאן“. וועלכער האט געזאלט דער ערשטער האבן געבראכט קיין בוקארעשט יידישע אותיות.

וואס שייך א רעדאקטאר פאר יידיש, וואלט מען גנווען יא גע-קאנט געפינען אזעלכן. והא ראייה, אז עס האט זיך געפונען שפעטער מיט צוויי יאר אין די פערזאנען כון נפתלי פאפער און קארנעליו כהנא. ווערט אויך, פון דעם וואס וועט ווייטער געזאגט ווערן, קלאר אז זיי האבן נישט געזען אין לשון יידיש בלויז א מיטל צו דערגיין צום יידישן לייענער, ביז ער וועט זיך אויסלערנען רומעניש, די לאנד-שפראך. א רעדאקטאר מיט אזא מין צוגאנג צו יידיש וועט כיל צייט נישט קאנען מאריך ימים זיין מיט זיין יידיש-צייטונג...

ערשטער טייל

1877 — 1855

PRINCIPATELE-UNITE.

TIMPULUI DIENEZII

Publicat la Bucuresti, in ziua de...

ANUL UNDEZECEAL

Numar 1859

Publicat la Bucuresti, in ziua de...

Publicat la Bucuresti, in ziua de...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

Stare buna...

קורות העתים

די ערשטע יידישע צייטונג, וואָס איז דערשינען אין דער הויפט-שטאָט פון דער מאלדעווישער פירשטנשאפט, אין יאָס, אין יאָר 1855, האָט געטראָגן נישט קיין יידישן נאָר דווקא א העברעאישן נאָמען: „קורת העתים“. דאָס הייסט, „די געשעענישן פון די צייטן“.

מיר שטעלן זיך אָפּ בכיוון אויף דעם פרט, ווייל ווי מיר וועלן ווייטער זען, איז עס נישט געווען קיין צופאל, נאָר כמעט אלע יידישע צייטונגען, וואָס זענען דערשינען ביי אונדז אין פאָריקן יאָרהונדערט, האָבן געטראָגן העברעאישע נעמען אָדער לכול-הפחות האָבן זיי געהאָט אונטערטיטלען מיט העברעאישע פסוקים פון תנך, ווי א מאָטאָ.

דאָס דערקלערט זיך מיט דעם פאקט, וואָס דער מצב פון דער גייסטיקער צוגרייטונג פון די עווענטועלע קאנדידאטן, אויף וועלכע מע האָט געקאָנט וואַרטן, און זיי זאָלן זיין די ליינער פון דער צייטונג, איז נישט אריבערגעשטיגן די גרענעץ פון רעליגיעזן גבול. דאָס אין איינס והשנית האָבן אויך די רעדאקטאָרן געוואָלט מיט דעם ווייזן, אז הגם זיי לאָזן זיך אַרצפּ אויף אזא נידעריקער מדריגה צו שרייבן אויף יידיש, זענען זיי דאָך אָבער אויך משכילים, וואָס קאָנען די שפראך פונעם תנך, אויף וועלכן זיי זענען זיך סומך, אָבער זיי שרייבן דאָך אויף דער יידי-שער שפראך, כדי צו דערגרייכן דעם ליינער, וואָס איז נאָך נישט גע-נוג צוגעגרייט צו דער העברעאישער שפראך.

דאָס קאָן מען זען אויך פון דער שפראך פון דער צייטונג, וואָס איז גענוג דייטשמעריש און באפעפערט מיט נישט בלויז העברעאישע ווערטער, נאָר גאנצע פסוקים זענען אריינגעבראַקט. סע ווייזט אויס, אז

די ליינער, וועלכע זענען געווען לומדים, האבן געזאלט פארשטיין די העברעאישע פסוקים. פונקט אזוי גוט, צי אפשר גאָר בעסער פון דעם דייטשמערישן לשון. איינער וואָס קאָן נישט קיין לשון קודש וועט די דאָזיקע פסוקים נישט פארשטיין.

פון וואו סע נעמט זיך דער נאָמען?

סע זענען פאראן ספרים, געשיכטע ביכער, מיט אזא מין נאָמען. איך וועל דערמאנען דאָס ספר „קורות העתים“ פון אברהם טריביטש, וואָס איז דערשינען אין ברין, אין יאָר 1701, שפעטער איז עס איבער-געדרוקט געוואָרן אין לעמבערג. אן אנדער ספר מיט אזא נאָמען דער „קורות העתים לישורון באַ“ איז דערשינען אין ווילנע, 1840. דערנאָך איז עס דערשינען אין יידישער איבערזעצונג (בעסער געזאָגט: יידיש-סייטש פאר ווייבער און דעם המון!) אין ווארשע, אין יאָר 1841. א יאָר-בוך אונטערן נאָמען „בכורי העתים“ איז דערשינען אין לעמבערג, אין יאָר 1832.

עס איז מעגלעך, אז פון די דאָזיקע נעמען האָבן זיך אינספירירט די ארויסגעבער פון דער דאָזיקער צייטונג. דער ערשטער נומער פון „קורות העתים“ איז דערשינען אין 1טן אָקטאָבער 1855.

צו יענער צייט, איז דאָס געווען די איינציקע צייטונג אויף דער וועלט, וואָס איז דערשינען אין יידיש. איך וואָג דאָס אונטערזושטרייכן, ווייל זוכנדיק אין די יידישע ענציקלאָפּעדיעס האָב איך נישט געפונען קיין אנדערע יידישע צייטונג, וואָס זאל געווען דערשיינען אין יענער צייט.

אַבער אויך דער „קורות העתים“ האָט נישט מאַריך ימים געווען. ש. ל. ציטראָן, אין זיין בוך „די געשיכטע פון דער יידישער פרעסע“, דערשינען אין ווילנע אין יאָר 1923, איז ביי דער מיינונג, ווען ער רעדט וועגן די ערשטע יידישע פובליקאציעס פון אכצנטן יאָרהונדערט: „די דאָזיקע אויסגאבן זענען געווען כמעט אלע נאָר צייט-ווייליקע אונטערנעמונגען, וועלכע זענען ארויסגערופן געוואָרן בלויז דורך דעם גרויסן דורשט פונעם יידישן עולם נאָך נייעס. דער מאַמענט איז דאן געווען זייער אן אומרואיקער, באַזונדערס אין מיטל-איראָפּע. יעדערן האָט זיך געוואָלט וויסן, וואָס עס הערט זיך אויף דער ווייטער וועלט, און אזוי ווי די דייטשישע שפראך איז נאָך דעמאָלט געווען פאר א גרויסן טייל יידן אומפארשטענדלעך, האָט דאָס געשאפן א מעג-

לעלקייט פאר יידישע בלעטער; אבער ווי נאָר אין דער דרויסנדיקער וועלט האָט זיך א ביסל איינגעשטילט, איז שוין באלד דער אינטערעס צו דער ספעציעל יידישער צייטונג געפאלן.

ציטראָן ווייזט אָן אויף נאָך איין מיינונג: אין ליטע און פּוילן, וואו עס האָט געלעבט דער רוב מגין און רוב בנין פונעם יידישן פּאָלק, איז נישט געווען איינער, וואָס זאל מאַכן דעם קלענסטן פּרוואו ארויס-צוגעבן א וועלכע עס איז יידישע צייטונג. יידן האָבן דאָרטן תמיד געלעבט א פארגליווערטן, אָפּגעשטאנענעם לעבן, אָפּגעריסן פון דער גאַנצער ארומיקער וועלט און איינגעשלאָסן אין זיך. נישט פּילנדיק קיין באדערפּעניש איז א פריש געדרוקט וואָרט, אויסער די הייליקע רעלי-גיעזע ספרים.

אגב, זאל דאָ באַמערקט ווערן, אז ציטראָן האָט אָנגערופן זיין ארבעט „די געשיכטע פון דער יידישער פרעסע“, דאָס הייסט בפירוש, אז ער וויל זיך נישט באַגרענעצן אויף רוסלאַנד און פּוילן — און דאָך הייבט ער אָן זיין געשיכטע מיטן „קול מבשר“, וואָס איז דערשינען אין אָדעס, אין 11טן אָקטאָבער 1862, ווי א ביילאגע צום העברעאישן המליץ, ארויסגעגעבן כּוון אלכסנדר צעדערבוים.

פאר וואָס האָט ער נישט דערמאנט כאָטש איין צייטונג וואָס איז דערשינען אין רומעניע, פריער ווי דער „קול מבשר“? איז דאָך אונ-דזער „קורות העתים“ דערשינען מיט אכט יאָר פריער?

דער „קול מבשר“ איז דערשינען ביזן יאָר 1872, אָבער ווי מיר וועלן זען זענען דאָך במשך פון דער צייט דערשינען נישט היינטיק יידישע צייטונגען דאָ, אין רומעניע, וועלכע ער האָט נישט דערזען...

אָבער נישט בלויז וועגן אויסקעמפן די בכורה פאר דער יידישער פרעסע פון רומעניע רעדט זיך דאָ. סע ווילט זיך אויך דערקלערן, אז זייענדיק פון די ערשטע יידישע פובליקאציעס, האָט דער „קורות העתים“ נישט געהאט זיך כּוון וואו צו „אינספּירירן“ — קיין גאָר גרוי-סע דערפאַרונג בנוגע יידישע צייטונגען זענען נאָך בכלל נישט געווען. פאר דעם „קורות העתים“ זענען דערשינען בלויז 8 צייטונגען אין יידיש, מיט א גאָר קורצן דויער, דערפאַר פעלן אונטערן טיטל אזעלכע דאָטן, וואָס זענען עלעמענטאַר פאַר א פובליקאציע. א שטייגער, טייל האָבן אָנגעגעבן אז דאָס איז געווען א וואַכנבלאַט. איך קאָן עס נישט אַפּלייקענען, אָבער עס איז מיין חוב צו זאָגן, אז דער נומער 17 פון צווייטן יאָרגאַנג טראַגט די דאטע פון „יאַססי. מאַנטאַג, 27 פעבער

1859. ב-ן, וואלט דאס געקאנט הייסן, אז די צייטונג איז דערשינען צוויי מאל וועכנטלעך, ווייל געוויינטלעך איז א יידישע צייטונג דערשי-נען א טאג-צוויי נאר שבת — און נישט נאך שבת.

נאך א הפסקה איז די צייטונג ווידער דערשינען אין יאר 1860. פון דער דאזיקער סעריע טראגט דער „נומער 1, פון דאנערשטיק, 14 יולי 1860“ דעם פאלגנדיקן אונטערטיטל:

„דיזע צייטונג ווירד צווייא מאהל אין דער וואכע ערשיינען, דהיינו אלע וואכנטאג און דאנערשטאג, דער אבאנאמענטס פרייז איסט 16 פיאסטער, פיר שלשה חדשים, מיט פאסט-פארטע קאסטעט 20 פיאסטער פאראויס צו בע-צאהלטן — ברייפע אונד ארטיקעל ווערדען פיר פאסט פרייא אָנגענאָממען בעקאנטמאכונגען קאסטעט יעדע שורה 30 פאריס, אבאניערען קאָ מען זיך בייא העררן הירש גאלדנער אין יאססי געגין קוויטונג.“

צום סוף, אויף דער פערטער זייט, איז אָנגעגעבן דער רעדאקטאָר: פישל לעווינשטיין און פארלעגער ה. גאלדנער.

אין לייטארטיקל כון דעם דאָזיקן נומער ווערט אָנגעזאָגט דאָס ווי-דער דערשיינען. און פאקטיש איז עס אזוי דערשינען, צוויי מאל וועכנט-לעך. איך האָב געזען דעם נומער צוויי, וואָס איז דערשינען דעם 18טן יולי 1860, און דעם נומער 3 וואָס איז דערשינען דעם 21טן יולי 1860.

אין נומער 3 ווערט אין לייטארטיקל געזאָגט, אז די רעגירונג האָט געזען די ניצלעכקייט פון דער צייטונג און האָט באשלאָסן א סובסידיע פון 12 און א האלב אדומים א חודש — פון דער קהלס־קאסע...

אין דער צייטונג זענען געווען געדרוקט ארטיקלען אויך אין העברעאיש און פון צייט צו צייט אויך אייניקע אין רומעניש.

אזוי למשל, איז אין נומער 1 פון 14טן יולי 1860 געווען איבער-געדרוקט פון „המליץ“, אויף העברעאיש, א צירקולאר פון פרימיניס-טער קאגעלניטשאנו צו די רבנים פון דער מאָלדעווע. סע ווערן דאָרט געבעטן די רבנים, אז דער צירקולאר זאל געלייענט ווערן אין יעדן בית-הכנסת דריי שבתים. סע ווערט אויפגערופן: (1) צו שיקן די קינדער אין די רומענישע שולן, (2) יידן זאלן מאכן מיליטער-דינסט, (3) צו טראָגן דעם איראָפּעאישן לבוש, כדי אויסצומיידן שינאה און צו באַקומען גלייב-בארעכטיקונג.

אויב אין דער ערשטער סעריע, כּון די יאָרן 1855—1856 זענען נישט געווען קיין ידיעות. מיינסט זענען געווען ארטיקלען, דאָס מאָל זע-נען שוין פאראן ידיעות כּון דער טערקיי, איטאליע, פראנקרייך, רוס-לאנד און ענגלאנד. אָבער סע זענען פאראן אויך ניצלעכע אינפארמאציעס פאר סוחרים, וועגן ליציטאציעס, פרייזן פון תבואה, רעזולטאטן פון דער לאַטעריע פון לעמבערג וכדומה.

נאטאן מארק פארציכנט, אן זינט מערץ 1857 איז די צייטונג דער-שינען דריי מאָל אין דער וואָך.

נאָך א הפסקה האָט די צייטונג ווידער אָנגעהויבן דערשיינען. אויף דעם זאָלט עדות דער נומער 1 (צוועלפטער יאָרגאנג), וואָס איז דערשי-נען דעם 19טן יאנואר 1867. דאָס מאָל איז שוין אָנגעגעבן, אן זי דערשיינט דאָנערשטיק, איין מאָל וועכנטלעך.

אין דער דאָזיקער סעריע זעט זיך אַן א פארבעסערונג לגבי די כריערדיקע אויסגאבעס, וואָס איצט ברענגט שוין די צייטונג ידיעות פון טעלעגראפישע דעפעשן. דער פאָרמאט איז געבליבן א סטאבילער: 28/32 צמ, 4 זייטן, 2 קאָלומנעס.

אגב, וועל איך סותר זיין ש.ל. ציטראָן, וועלכער באַמערקט אי-ראַניש אין זיין דערמאָנטן בוך: „אין עקסטרא כּאלן האָט צעדערבוים אָנגעהויבן געבן אין „קול מבשר“ אויך טעלעגראמעס, וועלכע ער האָט ארויסגענומען פון פארשידענע רוסישע טאָג-בלעטער. העכסט כאַראַקטעריסטיש איז געווען דאָס קעפל פון דער דאָזיקער רובריק: „טעלעגראפישע דעפעשן“, עפעס אזוי ווי סע וואָלט נאָך אויך עקזיסטירט א מין דעפעשן, וואָס ווערן נישט געשיקט דורכן טעלעגראף“ (ז' 57). איצט, ווען איך האָב דערמאָנט די „טעלעגראפישע דעפעשן“ פון „קורות העתים“, וועל איך צוגעבן אז ציטראָן איז נישט גערעכט. סע קאָן זיין אז דער קול מבשר האָט זיך אינספירירט טאקע כּון יידישע צייטונג-גען וואָס זענען דערשינען אין רומעניע, ניצנדיק אזא וואָרט ווי טעלע-גראפישע דעפעשן, וואָס איז לגמרי נישט קיין גרייז.

אויפמישנדיק סיי וואָס פאר א ווערטערבוך קאָן מען געפינען אז „דעפעשע“ הייסט שיקן א ידיעה, א בריוו, אויפן שנעלסטן אופן. פארשטייט זיך, אז טעלעגראפיש קאָן מען שיקן צום גיכסטן. דאָס וואָרט שטאַמט פון פראַנצויזיש.

לויט דעם איז לחלוטין נישט קיין גרייז, ווען מע זאָגט (דעמאָלט) „טעלעגראפישע דעפעשן“...

די צייטונג איז בכלל געווען אריענטירט צו מאדערניזירן דאס יידישע לעבן. דאס קאָן זיך זען פון די ארטיקלען, וואָס גרייפן אָן אפילו דעם רב, ווען מע קריטיזירט די קהילהשע ענינים. אין אנדערע ארטיקלען ווערן געלויבט מאָדערנע דערציאונג-אינסטיטוציעס, ווי די „חברה חינוך ילדים“, וואָס זאל לערנען יעדן אָונט צוויי שעה שרייבן און רעכענען, אין דריי שפראַכן: יידיש, דייטש און מאָלדעוויש. אין אן אנדער ארטיקל ווערט אָנגעזאָגט מיט שמחה, אז סע האָט זיך דערעפנט אן „איוראעליטיש-רומענישע שול“.

עס איז מעגלעך, אז אָט די שטעלונג זאל געווען זיין די סיבה וואָס די צייטונג האָט דריי מאָל איבערגעריסן דאָס דערשיינען. זאָל נאָך דאָ געמאכט ווערן די באמערקונג, אז דער פארלעגער טעאָדאר קאָרעסקו איז נישט קיין ייד, דערפאר ווייס איך נישט, ווער עס איז באמת געשטאנען הינטער דעם נאָמען, ביים אָנהייב דערשיינען פון דער צייטונג, איידער עס איז אויפגעקומען דער יידישער דרוקער צבי הערש גאָלדנער.

עדות העתים

די צייטונג זאל געווען דערשינען אין יאָס צווישן די יאָרן 1856-1871, דריי מאָל אין דער וואָך. דער ארויסגעבער איז געווען ט. קאָרעסקו זינט 1860 איז דער ארויסגעבער הערש גאָלדנער. דעמאָלט האָט זיך דער פאַרמאָט פאָרגרעסערט, פון 25/38 צ.מ. אויף 26/42 צ.מ. זינט 1867 איז די צייטונג געווען רעדאָגירט פון פישל לעוונשטיין און דערשינען בלויז איין מאָל אין דער וואָך, שוין ווידער פאָרקלענערט דער פאַרמאָט: 21/35 צ.מ.

איך האָב די דאָזיקע צייטונג נישט געפונען און אפילו נישט קיין שפור פון איר. די דאָזיקע דאטן האָב איך איבערגענומען פון ש"ס-רעמאן און נ. מאַרק.

אין דער אקאָדעמיע האָב איך געפונען פאַרטראָגן אין די קאַר-טאַטעקן און טיטל, אָבער אויף איר אָרט געפינט זיך נישט אזא ציי-טונג, נאָר דער „קורות העתים“...

עפעס איז דאָ פאַרדעכטיק: סיי די יאָרן, סיי די ארויסגעבער זע-נען צו ענלעך. איך וואָג צו זאָגן, אז אזא צייטונג איז בכלל נישט דער-שינען, אָבער די השערה צו פאַרצייכענען בין איך מחויב.

יודישע מאָלרוישע צייטונג (גאזעטא ראָמענא עוורעאסקע)

ליטעראריש קאָמערציעל און אינדוסטריעל.
דערשיינט מאָנטיק און דאָנערשטיק.
12טער נומער 1, 12טער מערץ, 1859, יאָס.
פאראנטוואָרטלעכער רעדאקטאָר מאַרקו פעלדמאן.

פאָרמאט: 18/24 צמ, 8 זו', 2 קאָלומנעס; די רעכטע זייט איז
רומעניש און די לינקע זייט איז אין יידיש.

אין לייטארטיקל ווערט דערקלערט:

„דאָ וויר האָבען גיוואָלט אַנפאַנגען, כּחדש דיא יודישע צייטונג
צו פּובליצירען וועלכע בשנה העברה מחמת כמה טעמים אויפּגעהערט האָט,
האַבען וויר דאָס פּרעסגעזעץ דורכגעזעהען אונד האָבען דאָרט געפּונדען
חקים ומשפּטים כּנ"ל: ארטיקעל 41 פּאָן דיעזען פּרעסגעזעץ זאָגט אַז
„בי יעדער פּאָליטישען צייטונג איז דער רעדאקטאָר מחיוב איין סכּום
פּאָן חמשה אלפים אריות אלס קאַציאָן אין דער שטאַטס קאַסע (וויס-
טעריע) צו דעפּאָנירען.

ארטיקעל 29 פּאָן דיעזעס געזעץ זאָגט, אַז נור פּאָליטישע ציי-
טונגען זענען מחיוב קאַציאָן צו געבען. וויר האָבען דאָהער מקודם
איבערלעגט אונד היטב חוקר ודורש געוועזין וואָס פיר איין קאַראקטער
וויר אונזערער צייטונג געבען זאָללען — זאָלל דיעזע אונזערע ציי-
טונג פּאָליטיש זיין? אָדער נור ליטעראריש (דברי חכמה), קאָמערציעל
(מסחר) אונד אינדוסטריעל (מלאכת מחשבת) זיין?

די דעפּאָנירונג דער קאַציאָן איז ביא אונדו קיין גרויסער עיכוב
געוועזין דיעזער אונזערער צייטונג איינען פּאָליטישען קאַראקטער צו
געבען — דער טעם וואָרום וויר דיעזער צייטונג קיינען פּאָליטישען
קאַראקטער געבען — ליגט אין דען פּראָטאַקאָללען פּאָן דען קאָנפּערענ-
צען צו פאָריוו. אויס דיעזע פּראָטאַקאָללען איז צו זעהען אַז אַבוואָהל
גראָף וואַלעווסקי ביי דען קאָנפּערענצען איין פּראָיעקט געמאַכט האָט,
דאָס אַללע יושבי המדינות מאַלדאָווא אונד וואַלאַכיע מבלי שום הבדל
דת ואמונה גלייכע רעכטע אונד פּרייהייטען געניעסען זאָללען, זאָ איז
דיעזעס פּראָיעקט דאָך נשחמנה געוואָרען. אונד דער ארטיקעל 46 פּאָן

דער קאנווענציען פאן דעם 19טן אויגוסט זאגט דאס נור קריסטען במ-
דינות מאַלאַווא אונד וואַלאַכייע דיא פאליטישען רעכטע געניעסען
זאָללען אונד דאָדורך לאַחינו בני ישראל דיא פאליטיק פערבאַטעהען
געוואָרין איז. זא האָבען וויר פאן דעם עטאטס סעקרעטאריאט נור דיא
בעוויליגונג צו איינער ניכט פאליטישען זאנדערן ליטעראריש אונד
קאָמערציעללען צייטונג פערלאנגט, ווי דער טיטעל דיעזער צייטונג
דיעזעס בעשטעטיגט.

דאס וויר אונזערע צייטונג מיט דעם טיטעל יודיש מאַלדווישע
צייטונג געגען איז זעהר פשוט. ווייל אללעס איז דער יודישען אונד
מאַלדווישען שפראַכע פאַבליצירט זיין ווירד. וועלכעס פאן גראַסעס ני-
צען איז. ווי וויר איין אנדערס מאַל דיעזעס בהרחבה ערקלעהרען ווער-
דען דיא פובליקאציען פאן דעם בולעטין אפיציאל ווירד נור אין דער
יודישען שפראַכע זיין.

דער תוכן הענין פאן דען ליטערארישען ארטיקעל ווירד זיין די
בעשרייבונג פון אופן חנך הבנים על צד היותר טוב. האופן וויא אזויא
דיא בלתי סדרים אונד השערורות מקרב העדה דארף מבער ווערדען.
האופן וויא אזויא הרבנים יושבי על מדין דארפען טראַכטען לטובת
העדה בכלל, ולטובת האלמנות ויתומים ואביוני העיר, ווי אויר האופן
וויא זא דיא געמיינדע אנגעלעגענהייטען גערעגעלט ווערדען זאָללען.
ווען אונד אחד מאחינו בני ישראל איינען ארטיקעל הערין
שיקען ווירד. דער אונזערע מיינונגען סותר זיין אונד אונד ראיות
נכוחות זאָגען ווירד, ווערדען וויר טראַכטען אונזערע מיינונגען צו

פערבעסערען אונד דיא איינגעשיקטע ארטיקעל תיכף פובליצירען כפי משפט הפרעסעגעזעץ.

דער תוכן הענין פאן ארטיקעל המסחר ווירד זיין הטעמים ווארום דער קורז מהמעות געשטעגען אדער געוונקען איז. וויר ווערדען אויך מודיע זיין דיא פרייזע פאן תבואה אונד אנדערע פראדוקטען מבכל ארצות אייראפע ווי אויך דיא הלוואות ממלכי ארצות תבל.

דיא טעמים פאן דעם שטייגען (על פי טעות איז געשריבען „שרייבען“ — ו.ו.ט.) אדער פאללען דער קורזע אונד פרייזע איז אם מייסטען דער קריעג אדער דער פריעדען — עס איז דאהער נעטהיג תמיד אים פאר אויס צו וויססען מעמד הארצות אם למלחמה? דיא צייכען פאן קריעג זענין אם מייסטען ווען מען פראוויזיאנען איז דען מאגאזינען בכל יום ויום מרבה איז. ווען מאן דאס מיליטער אויף קריעגס פוס זעצט אונד זא ווייטער. להיפך אבער איז עס איין צייכען אויף שלום — דיעזע צייכען זענין נאטהווענדיג צו וויססען ווייל המסחר דארויף בעשטעהט אונד נאך דעם זיך צו ריכטען האט. אבער קיינעסוועגס פאליטישע ארטיקעל ברינגען, אונד אונזערע מיינונג דארטבער זאגען“.

אין ארטיקעל וועגן די קהילה-וואלן, וואס זענען פירגעקומען נאך 5 יאר, ווערט געשטעלט אונטער א ספק, אויב די אויסגעוויילטע וועלן פארשטיין ווי אזוי אנצופירן מיט די קהילה-ענינים. אמת, זיי זע-נען טאקע אנגעזעענע סוחרים און עשירים, אבער דאס איז דען גענוג? דער מחבר פונעם ארטיקל שטעלט די פראגע: „וואס פיר איין נוצען אדער טובה קאן עדת ישראל האבען פאן איהרעם מסחר, פאן איהרעם עשירות אדער פאן איהרער ארדענטלעכקייט?“

דער נומער 2 איז דערשינען דעם 16טן מערץ.

סע ווערט אנגעגריפן די קהילה-לייטונג, וואס זארגט נישט, אז די סומעס וואס זענען באשטימט געווארן פאר חינוך זאלן טאקע באניצט ווערן צו דעם צוועק.

נומער 3 איז דערשינען דעם 19טן מערץ.

נומער 4 פון 23טן מערץ זעצט פאר דעם אנגריף קעגן דער קהילה-לייטונג, וואס זארגט נישט פאר חינוך.

נומער 5 פון 26סטן מערץ פארעפנטלעכט אן אנגריף קעגן די קהילה-מנהיגים וואס „קענען בלויז זיך חתמענען אויף יידיש“...

אין נומער 6 פון 30סטן מערץ איז שוין דא אן ארטיקל אין וועל-
כן מע באקלאַגט זיך אויף די קעגנער פון דער צייטונג. ס'ע ווערט גע-
לויבט דער מדפיס ר' צבי גאַלדנער, וועלכער נעמט די העלפט פונעם
שכר, וואָס אן אנדערער וואָלט גענומען.

נומער 8 איז דערשינען דעם 20סטן אפריל (נומער 7 איז נישט בנמצא).
נומער 9 פון 28סטן אפריל ברענגט (איבערגעדרוקט פון „דיא
צייט“) א פּאָלעמיש ארטיקל קעגן מלבים, וועלכער האָט געהאלטן א דר-
שה, אז מ'ע זאָל שטיצן די מלוכה מיט געלט און יידישע זעלנער, אָבער
ער גופא האָט אויפגעהאלטן זיין פרעמדע בירגערשאפט...

דער נומער 10-11 פון 12טן מאי דרוקט איבער אן ארטיקל פון
„עת לדבר“, אין וועלכן ס'ע ווערט דערציילט, אז דער לאנדעס-ראבינער,
דער מלבים, האָט מתפלל געווען פארן געזונט פונעם פירשט און האָט
אויך אליין פארפאסט א שיר לכבודן פירשט וועלכער איז ניצול געוואָרן
פון אן אטענטאט.

דער רעדאקטאָר פעלדמאן באקלאַגט זיך אויף די יאסער פני, וועל-
כע האָבן גורם געווען, אז די רבנים זאָלן אָפּריכטן א תפילה בשתיקה.
צוליב זייער קעגנערשאפט צום פירשט קוזא. ער פראָפאגירט נייע וואלן.
כדי די צעכן זאָלן זיך קאָנען באטייליקן אין קהילה-וואלן...

די צייטונג באגריסט גלייכצייטיק דאָס דערשיינען פון „דיא צייט“
און אויך פון „עת לדבר“, הגם זיי זענען געווען קעגנערישע צייטונגען.
די דערמאנטע נומערן האָבן איך נישט געזען מיט די אייגענע
אויגן. איך האָב די דאָס באקומען פון פריינד י. קארא, וועלכער האָט
געזען די נומערן אין דער יאסער צענטראלער אוניווערסיטעט-ביבליאָ-
טעק „מיהאי עמינעסקו“.

א פאקסימיל פונעם טיטל האָבן איך יאָ.

דאָס איז געווען די ערשטע יידישע צייטונג אין דער רומענישער
שפראך, וואָס איז דערשינען אין דער מאָלדעווישער הויפטשטאָט, יאָס.
אָבער דאָס איז אויך געווען די ערשטע צווישפראכיגע צייטונג פון יידיש
מיט רומעניש, וואָס איז נישט זעלטן דערשינען אין רומעניע (אפילו
היינט דערשיינט דאָך אויך א מערשפראַכיגע צייטונג).

עס איז כדאי צו באמערקן, אז דער ערשטער נומער איז טאקע
דערשינען אין מערץ. אָבער ס'ע ווייזט אויס, אז די צוגרייטונגען זענען
געמאכט געוואָרן פריער מיט לכל הפחות 2 חדשים, ווייל אין ערשטן
נומער ווערט געזאָגט: „דערשינען אונטער דער הערשאפט פונעם מאָל-

דעווישן האר, דער וואַיעוואַד מיהאיל גריגאָרע סטורוא. אין גיינטן יאָר פון זיין הערשאפט, געדרוקט אין יאס אין אינסטיטוט „אלבינא“, מיט דער דערלויבניש פון דער צענזור“.

פאקטיש איז זינטן 24סטן יאנואר 1859 שוין געווען א נייער מן-של איבער די שוין פאראייניקטע פירשטנטימער אונטערן געמיינזאמען נאמען „רומעניע“, אלעקסאנדער יאָן קווא“.

פאר וואָס די דאָזיקע צייטונג האָט נישט געהאט קיין קיום? טייל ווילן דאָס דערקלערן מיט דער קעגנערשאַפֿט, וואָס די דאָזיקע צייטונג האָט ארויסגערוּפֿן מצד די חסידישע קרייזן, בראש מיטן יאסער רב הרב טויבעש, וועלכער האָט אין זיין פסח-דרשה פון 1853 געדרשנט קעגן דער נאָר וואָס געגרינדעטער שולע פאר די „רומענישע איזראעליטן“ אין יאס. שפעטער, דעם 12טן סעפטעמבער 1855, האָט מארקו פעלדמאן פארעפנט-לעכט אן ארטיקל אין דער רומענישער צייטונג „זימברול“, אונטערן טיטל ווי אזוי סע ווערן היינט דערצויגן די מאַלדעווישע איזראעליטן“. דאָרט גרייפט ער אָן די ראשים פון דער קהילה, וואָס אינטערעסירן זיך נישט אויסצוויצן די געלעגנהייט, ווען מע האָט געגעבן די דערלויבניש אויף צו עפענען אזעלכע רומענישע שולן.

הרב טויבעש האָט אָבער געדאט אן אנדערע מיינונג, ווייל פועלד-מאן האָט בכלל געפרעדיקט אסימילאציע. ער גוכא איז געווען דער ער-שטער אין דער מדינה, וועלכער האָט זיך ראָמאניזירט זיין נאָמען פון „פעלדמאן“ אויף „קעמפעאנו“...

3

עת לדבר

„איין געזעלשאפטליכעס צייטונגס-בלאט פון גוטגעזאָנענע מענטשן, הערויסגעגעבן לטובת הכלל. וועלכעס נוצליך איזט צום וועלטליכען אונז רעליגיעזען לעבען“.

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין בוקארעשט, אפריל 1859. רעדאגירט פון אריה זילבערשטיין.

די צייטונג איז ארויסגעגעבן געוואָרן פון די אָנהענגער פונעם דעמאָלטיקן בוקארעשטער רב, ר' כאיר לייבוש מלבים, מיט דער הילף

פון מיכל עזיאל. כמעט אין יעדן נומער, במשך חדשים, זענען געווארן פארעפנטלעכט ארטיקלען, וואס האבן אנגעגריפן די מתנגדים כונעם מלבים.

איך האב נישט געזען קיין איין נומער פון דער דאזיקער צייטונג. מ. אינגער האט געווידמעט אן ארטיקל דער דאזיקער צייטונג אין יובל-בוך (ניו-יארק 1907) בעתן פייערן 250 יאר יידישע פרעסע. דארט ווייזט ער אן, אז אין דער ביבליאטעק יוסף מארגאשעס האט ער געפונען 6 נומערן (3, 5, 6, 7, 8, 10). אין נומער 7 זענען פארעפנטלעכט נייעסן וועגן דער שלאכט פון נאפאלעאן אין איטאליע, אין נומער 8 אין פארעפנטלעכט א שיר אין העברעאיש, געווידמעט דעם מלבים, געחת-מעט פון א יינגל כוון 12 יאר. אין נומער 10 זענען פאראן שבהים לכבודן הערשער פון רומעניע אלעקסאנדער יאן קווא, געחתמעט אליעזר טארגוליעס.

4

דיא צייט — טימפול

רומעניש-העברעאישער זשורנאל.
„הלא אב אחד לכולנו, הלא אל אחד בראנו, מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו“ (מלאכי ב-י).

דער ערשטער נומער פון דער דאזיקער צייטונג אין דערשינען אין בוקארעשט, דעם 17טן מאי 1859, אונטער דער רעדאקציע פון נפתלי פאפער און ק. כהנא. ביידע באגייסטערטע משכילים, וועלכע האבן געוואלט צילן צו וואס ברייטערע קרייזן לייענער — סיי די וואס לייענען שוין רומעניש סיי די וואס קאנען נאך נישט קיין רומעניש — און זיי מוזן דערווייל אַנקומען צום יידישן לשון.

אין לייטארטיקל, אין רומעניש און אויך אין יידיש, ווערט געזאָגט: סע זענען פאראן אייניקע איוראעליטן פון רומעניע, וואס קאנען נישט לייענען צייטונגען געשריבענע אין דער רומענישער שפראך, אבער אויך יענע קאנען נישט בלייבן אינאָלירט אין דער וועלט: אין דער מאָדערנער וועלט ווער סע אינאָלירט זיך בלייבט ארונטער; ווער סע שווימט נישט מיטן טייך פון דער צייט, גייען איבער אים אריבער די שנעלע כוואליעס פון דער צייט און קאנען אים דערטרענקען.

אָבער די צײַטונג האָט זיך געשטעלט נאָך איין שליוות כײַט זײַן רומענישן טײַל: צו באַקענען „די רומענער קריסטן מיט דער ליטעראַטור, געשיכטע, ײִדישער רעליגיע אין איר אמתן פרצוף, אזוי ווי זײ זענען באַמט אין דער רעאַליטעט“, כדי זײ נישט איבערצולאָזן די רומענער, אז זײ זאָלן אַרײַענטײַרט ווערן פֿון יענע וואָס האָבן שלעכטע מחשבות. בכּוּן, איז די דאָזיקע פּובליקאַציע געווען אַ מיין בריק, וואָס זאָל דערנענטערן די באַציאונגען צווישן די ײִדיש-רעדנדיקע און די רומעניש-רעדנדיקע ײִדן, אָבער אויך צווישן דער ײִדישער און רומענישער באַפעל-קערונג. די רעדאַקציע ווענדט זיך צו די לערער און פּראַפעסאָרן, אז זײ זאָלן בײַטראַגן צום פאַרשפּרייטן די צײַטונג אויך צווישן קריסטן. צו דעם צוועק האָט מען געמאַכט הנחות אין דער פּרײַז. אויב דער אבאָ-נאַמענט האָט געקאָסט צוויי רענדלעך א יאָר, האָט מען נאָר קריסטלעכע אבאָנענטן געמאַכט דעם האַלבן פּרײַז, כּוּן בלוזן איין רענדל א יאָר און דאָך — די צײַטונג איז דערשינען בלוזן 10 נומערן. כאַר וואָס?

די צײַטונג איז נישט געשטײַצט געוואָרן, אז זי זאָל האָבן אַ קיום. אַדרבה, די רעליגיעזע קרייזן, בפרט די אָנהענגער נונעם מלבים, האָבן די צײַטונג באַקעמפּט. דאָס ווערן מיר געוואוירן אויך כּוּן אַ קאַרעספּאַנ-דענץ פֿון פּאַקשאַן, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין נומער 4, אין וועלכער סע ווערט דערצײַלט, אז דער רב האָט געשריבן צו די דאָרטיקע ײִדן, אז קײנער זאָל זיך נישט אבאָנירן צו דער צײַטונג, ווייל די רע-דאַקטאָרן זענען מיסאַנעפֿן, וואָס ווילן אַפווייכן די ײִדן פונעם דרך הישר. דער קאַרעספּאַנדענט באַדויערט, וואָס די בוקאַרעשטער ײִדן האָבן נישט געקאָנט ברענגען אַ בעסערן רב...

סע ווייזט אָבער אויס, אז דער מלבים האָט זיך געטאָן בלוזן זײַן חוב. ווייל אויב סע האָט געשעלט אַ בעסערער רב — האָט אָבער גאַנץ זיכער געשעלט א „בעסערער“ רעדאַקטאָר... דער גאַנצער צוגאַנג צו ײִדיש. איז געווען א „נישט-ײִדישער“. אַט, משל, אין אונטערטיטל ווערט די צײַטונג אָנגערופֿן „העברעאיש-רומעניש“, אין לײַטאַרטיקל ווערט גערעדט וועגן „ײִדיש-טייטש“ און נאָך עטלעכע שורות, ווערט שוין „אין ײִדישע שפּראַכע צו יודען גערעדט“...

לאַמיר זען, ווער איז געווען דער רעדאַקטאָר נפּתלי פּאַפּער? דעם 25סטן יוני 1851 ווערט אָפּיציעל געגרינדעט א „שולע פּאַרן דערצײען די יונגע אײַזראַעליטן“ און דער חודשלעכער בודזשעט-פּראַיעקט

זעט פֿאַר א סכּוּם פּוֹן 2000 ליי, פּוֹן וועלכע 1000 ליי א הודש פאַר צוויי רבנים. איינער פּוֹן די צוויי "רבנים" איז ישראל פיק, וועלכער איז שפּע-טער אריבער צו די עוואַנגעלישע מיסיאָנערן, און ווי געוויינטלעך סע האָבן געטאַן משומדים, האָט ער שאַרף אָנגעגריפּן דאָס יהדות. דער צוויי-טער "רב" איז געווען נפתלי פּאַפּער. אמת, ער איז געווען א למדן, א ליטווישער משכיל. אָבער אויך ער האָט שוין אין זיין רעדע ביים חנו-כת-הבית פּוֹן דער דאָזיקער שולע, דעם 28סטן אויגוסט 1852, געמאַכט סענאָציאָנעלע דערקלערונגען, אז די שול האָט דעם ציל, אז "די רומע-נישע שפּראַך זאָל ווערן די גערעדטע שפּראַך כּוֹן די איזראעליטן".

האָט א מלבים, וועלכער איז געווען באַקאַנט פאַר א שטרענגן אַרטאָ-דאָקס, געקאַנט שווייגן וועגן אזא אסימילאציע-פּראָפּאַגאַנדע? האָט ער טאַקע נישט געשוויגן, נאָר געפונען די ,,צייט צו רעדן". אזוי איז אויפ-געקומען די צייטונג "עת לדבר" וועגן וועלכער מיר האָבן אויבן דערמאַנט. אגב, זאָל דערמאַנט ווערן, אז דער מלבים איז אויפגענומען גע-וואָרן פאַר רב אין בוקאַרעשט אין יאָר 1858, אָבער די קהילה האָט זיך באלד צעשפּאַלטן אין אַרטאָדאָקסן, געשטיצט פּוֹן דאָקטער מאָריץ ווערטהיימער און דעם גרינדער פּוֹן דער גרויסער שיל, ישראל הערש באַראַץ, און אין אזוי גערופענע "פאַרגעשריטענע מאָזאישע רומענער". וואָס האָבן געפּרעדיקט אסימילאציע. דער סוף איז געווען, אז דער מלבים איז אראָפּגעשטעלט געוואָרן כּוֹן זיין כּסא-הרבנות דורך דער מאכט, אין יאָר 1862 און אין יאָר 1864 איז ער פאַרטריבן געוואָרן פּוֹן רומעניע...

שפּעטער מיט אן ערך זיבעציק יאָר, אין זיין באַנד לידער "שטאַט אין פּראַפּיל", דערשינען אין בוקאַרעשט אין יאָר 1935, וועט יעקב שטערנבערג שרייבן אין ליד, "מיין לחיה":

....צווישן טעמפל, קרעטשמע,
 חברה-נושאים, חברה-ציון,
 חברה דייטש-צילינרערס בני-משה,
 חברה יידישע ארבעטער-קולטור,
 טשיינע, קלויז און יידישן טעאטעו,
 איז פאַרשניטן געוואָרן היינט
 א יידיש-רומענישער דיכטער —
 פּוֹן זיין שם-טוב א זאַטער..."

און דערנאָך טרייסט ער זיך:

....זע אין קלאַר שוין,
 אז מיין פּערד איז עכט כּאָנאַליש,

רעפארמיסטיש"קלעריקאליש...

טראכט איך מיר: עס איז בזיל-הזול —
אומזיסט.

כיווייט, דעם מלבים ז"ל
האָבן אויך די זעלבע טעמפל-יידן
גאָר ארויסגעפירט פון דאנען
אויף א וועגעלע מיסט..."

אַט ווי אזוי א ראדיקאל-לינקער יידישער פאָעט האָט זיך אָנגע-
נומען די קריוודע פון א מלבים, וועלכער הגם ער איז געווען א קנאי,
זענען אָבער זיינע קעגנער געווען טעמפל-יידן, צי „רומענישע איזראע-
ליטן“...

דאָ וועלן מיר פארציילענען, אז אויב דער „קורות העתים“ איז
געווען דער „אלף“ אין דער מאָלדעווע, אין יאָס — אין „דיא צייט“
געווען דער „אלף“ אין בוקארעשט. דאָס איז די ערשטע צייטונג אין
יידיש, וואָס איז דערשינען אין בוקארעשט. דאָס מאָל איז עס שוין די
הויפטשטאָט פון דער פאראייניקטער רומעניע, לכל הפחות פאָרמעל. ווייל
צו אן אמתדיקער צעמענטירטער פאראייניקונג, צו דעם קומט עס מיט
דער צייט. צו דעם איז דאָך נויטיק א פּעריאָדע פון איבערגאנג, וואָס
האָט זיך שוין אָנגעהויבן.

5

היועץ

לביח ישראל ברומניה. צייטונג פיר געמיינדע, פאמיליע אונד האנדעל.
ותשועה ברוב יועץ (משלי יא"ד).

דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 12טן יוני 1874, ווי א
וואַכנבלאט.

רעדאקטאָר און ארויסגעבער איז געווען יחיאל מיכל עזיאל, ער
איז געווען דער זון פון דוד עזיאל, וועלכער האָט געוואוינט אין בוקא-
רעשט. ער שטאמט פון אן איינגעזעסענער יידישער משפחה, וואָס
האָט געלעבט אין רומעניע מער ווי פינף הונדערט יאָר, זינט בוקארעשט
איז געגרינדעט געוואָרן ווי א שטאָט. אין יאָר 1821, מסתמא צוליב די
געשעענישן, וואָס זענען פאָרגעקומען ביים אויפשטאנד קעגן די באַיאָרן

און דער סערקישער מאכט, אָנגעפירט פונעם רומענישן רעוואָלוציאָנער טודאַר וואַדימירעסקו, האָט די משפּחה עזיאל פאַרלאָזט צייטווייליק בן-קאַרעשט און זיך איבערגעצויגן קיין בראַשאָוו, וואָס איז דעמאָלט געווען אונטער דער עסטרייך-אונגערישער הערשאַפט (מיטן דעמאָלטיקן נאָמען: קראַנשאַט). דאָ, אין בראַשאָוו, איז אין ז' טבת 1822 געבוירן געוואָרן יחיאל מיכל, אָבער שפּעטער מיט א יאָר (אָדער דריי) האָט זיך די משפּחה עזיאל צוריקגעקערט קיין בוקאַרעשט.

י.מ. עזיאל האָט געלערנט אין די בוקאַרעשטער חדרים, וואו סע זענען געווען מלמדים תלמידי-חכמים כּון פּוילן. ער האָט אויך ארום זיך באַרשאַפט אַרייַכן קולטור-באַגאַזש סיי אין יידישן, סיי אין וועלטלעכן וויסן. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן טעטיק זיין אין השכלה-קרייזן. און ווי סע ווייזט אויס פון זיין אַרגאַניזאַטאָרישער טעטיקייט, הן אלס סוחר הן אלס פאַרלעגער, איז ער געווען אַ פּעאַיקער אונטערנעמער מיט איניציאַטיוו. וואָס אויב זיי האָבן נישט אלע מאָל געגעבן מאַטעריעלע רווחים: זענען זיי אָבער תמיד געווען ווירדיקע, וואָס האָבן אָנגעשריבן אַ חשוב בלעטל אין דער געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין רומעניע.

יחיאל מיכל עזיאל האָט חתונה געהאַט (א ביסל שפּעטלעך פאַר יענער צייט) מיט אַ פאַרמעגלעכן סוחרס אַ טאַכטער, אין יאָר 1854, און נאַרשטייט זיך אויך געוואָרן אַ סוחר. אָבער צוליב אַ שריפה, וואָס איז אויסגעבראַכן אין יאָר 1871, איז ער געבליבן בדיל-הדל פון זיין גאַנץ סוחרעריי.

מיט וואָס י.מ. עזיאל האָט זיך באשעפטיקט איידער ער האָט חתונה געהאַט, צי נאָך דער שריפה, ווייסן מיר נישט. מסתמא האָט ער אונ-טערגעהאַנדלט, כדי צו געכניען אויף פרנסה.

אין 12טן יוני 1874 הייבט ער אָן אַרויסגעבן דאָס יידישע וואָכנ-בלאַט „היועץ“, וואָס האָט מאַריך ימים געווען מערער, ווי סיי וועלכע פּובליקאַציע אין יידיש, וואָס איז אַ מאָל דערשינען אין רומעניע. לויט ווי מיר וועלן זען ווייטער איז זי דערשינען בערך 40 יאָר, ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה.

לויט זלמן רייזענס לעקסיקאָן (ב' 2 זייט 723) האָט עזיאל באַקומען אַ מאַטעריעלע הילף צום אַרויסגעבן די צייטונג פון דעם אמעריקאַנער קאָנסול אין בוקאַרעשט, דעם יידישן עסקן בנימין פראַנקלין פיישאַטאַ. מסתמא האָט ער אויך באַקומען הילף מצד דער קהילה און אויך כּון

סוחרישע קרייזן (דורך אנאָנסן), ווייל דער אונטערטיטל „פיר געמיינדע אונד דאנדעל“ וואָלט אויף דעם עדות געזאָגט.

י. מ. עזיאל האָט זיך מיט דער צייט איינגעאַרדנט אן אייגענע דרוקעריי, וואו ער האָט געדרוקט זיין צייטונג.

דער פאַרמאט פון דער צייטונג איז געווען: 32/47 צמ, 4 זייטן, 4 קאַלומנעס. די גאַנצע צייט וואָס די צייטונג איז דערשינען האָט זיך דער פאַרמאט נישט געביטן אָבער די אונטערטיטלען און אויך די מאַטאָס, יא. אין דער פּעדעראַציע האָב איך געפונען קאַלעקציעס כּוון גאַנצע יאָרענג פונעם „היועץ“. ווייל סע פעלן פיל נומערן און גאַנצע יאָרן, וועל איך פאַרצייכענען בלויז דאָס, וואָס איך האָב יאָ געפונען.

עס איז מעגלעך, אז אין די יאָרן 1885—1887 זאָל געווען זיין זון רעדאגירן די צייטונג, יוסף עזיאלעסקו, וועלכער האָט אויך אנטווי-קלט א פּרעסע-טעטיקייט, ווי מע וועט ווייטער זען.

איך וועל זיך באַגניגן צו פאַרצייכענען, אז זינטן יאָר 1882 28-סטער מערץ דערשיינט די צייטונג צוויי מאל וועכנטלעך. זינטן נומער 398 און 3טן אטראיל 1882 דערשיינט א נייער אונטערטיטל: „עפענט-ליכעס אַרגאַן פיר ישוב ארץ ישראל“.

אויף דער ערשטער זייט פון דעם דאָזיקן נומער זענען פאַרעכנט-לעבט 3 אויפרופן:

- 1) מצד בוקארעשטער מיטגלידער פאָס צענטראַל קאָמיטעט מישוב א“י. געחתמעט: מ. וויינבערג און דאָקטאָר מ. גאסטער;
- 2) דאָס קאָמיטעט פּין ישוב ארץ ישראל מבאקארעשט;
- 3) דיא רעדאקצאַן.

אין די אויפרופן ווערט געזאָגט, אז צווישן קאָמיטעט און דער רע-דאקציע איז געשלאָסן געוואָרן אן אַפּמאַך, אז דאָס העלפט געלט, וואָס דער קאָמיטעט וועט זאַמלען פאַר אבאַנאַמענטן, זאָל גיין פאַר ישוב א“י און בלויז די העלפט זאָל אריין אין דער קאַסע פון דער צייטונג „דאָס עלטסטע און דאָס ערשטע בלאט אין רומעניע, וואָס האָט די אידעע און דאָס הייליקע געפיל פאַר ישוב ארץ ישראל פאַרברייטעט“.

די אבאַנאַמענטן וועלן געזאַמלט ווערן אין רומעניע און בולגאַריע. די צייטונג וועט ארויס דריי מאל אין דער וואָך, אין זעלבליקן פאַרמאט, מיטן זעלבליקן פרייז. די סומעס וועלן אַפּגעשיקט ווערן דירעקט צום קאָמיטעט, מיט דער באַמערקונג: „נדבת מיכל עזיאל המ“ל היועץ עם זוגתו גיטעל על ידי הקאָמיטעט“.

מיר דאכט, אז דער היועץ איז קיין מאָל נישט דערשינען דריי מאָל אין דער וואָך... אָבער דער אונטערטיטל האָט זיך דאָך געביטן: „אַרגאָן פיר פּאַמיליע, פּאַליטיק, האַנדעל יאָ"י"; אין יאָר 1902 און 1903 איז די צייטונג דערשינען 4 מאָל אין דער וואָך, מיטן אונטערטיטל: „אַרגאָן פיר פּאַליטיק, האַנדעל, ליטעראַטור, אלגעמיינע יודישע אַינטער-רעסען אונד ציוניסטישע אָנגעלעגנהייטען" (צווישן די ווערטער „ציוניס-טישע אָנגעלעגנהייטען" איז געווען אַ מגן-דוד; אין יאָר 1906 איז דער מגן-דוד שוין נישטאָ; אין יאָר 1907 איז דער אונטערטיטל: „אַרגאָן פיר האַנדעל, ליטעראַטור, ציוניזמוס אונד אלגעמיינע יודישע אַינטערעסען"; שפּעטער „אַרגאָן פיר פּאַמיליע, פּאַליטיק, ליטעראַטור, האַנדעל, ישוב ארץ ישראל אונד סאַציאלע אָנגעלעגנהייטען".

דער לעצטער נומער, וואָס געפינט זיך ביי דער פּעדעראַציע, איז פון 5טן יאנואר 1913.

אין די ארטיקלען, וואָס איך האָב פּאַרעפּנטלעכט וועגן דער דאָ-זיקער צייטונג האָב איך דעמאָנסטרירט, ווי דייטשמעריש עס איז געווען דאָס לשון — און ווי בעסער און ריינער יידיש זענען געווען די מו-דעות. איצט וועל איך נישט פּאַרנעמען דעם פּלאַץ מיט אַזעלכע ציטאַטן. אָבער דאָך וועל איך ציטירן פון נומער 372 פון 30סטן דעצעמבער 1881, וואָס איז דערשינען אונטערן טיטל „סוף יאָר 1881":

...דער היועץ מעג מיט שטאַלץ זאָגן, אז אין דער צייט, זייט ער גייט ארום אויף דער וועלט, האָט ער מיט גאַטס הילף פיל געוויקט אונטער אונדזערע ברידער אין רומעניע, ער האָט פיל מענטשן פאַם ניד-ריקן פאַלק גאַנץ אומגעענדערט — ווי האָט פריער איין פּראָסטער ייד געוואוסט אפילו איין וואָרט פון פּאַליטיק אָדער ווי האָט ער פריער געוואוסט עפעס צו דערציילן, מער, ווי וואָס ער האָט געהערט אין בית-המדרש הינטערן אוילן אָדער אין באַד אויף דער באַנק, אָדער אין שילהויף ביי א רעדל, אָדער ווי איינע יידינע דאָס מינדסטע געפיל געהאַט פון צו שפירן עפעס אויסער איר הויז. היינטיקן טאָג זעען מיר זאָלכע יידן זוכן שוין דאָס בלאַט, ווען ער באַקומט עס נישט צום געהעריקן טאָג, פעלט עס אים שוין, זוי ווי איינער וואָס פעלט אים זיין עסן, זיין טאַבאַק, און די אויגן זענען אים שוין אָפן צו זען דורך דעם בלאַט, וואָס סע טוט זיך טויזנטער מייל ווייט פון אים, און לעבט נישט מער ווי אַ בהמה, זוי ווי עס איז געוועזן פריער מיט יאָרן — דער היועץ האָט פיל מאָל דאָס פּאַרגעניגן געהאַט צו זען שולן, שפיטעלער.

HAJOETZ

היועץ

לבית ישראל ברומניה

ציונותנו מיר נעמינתס מאמידיק אונד האנדקס
ועוועה בייב יונקע יעד וי

העיתון הזה
הוא מיוחד
לשם הציונות
ובעזרתו
נאמאקען
אונד פארברייטערן
די ציונישע
אידעע אין
רומעניע
אונד אין
אויסלאנד.

העיתון הזה
הוא מיוחד
לשם הציונות
ובעזרתו
נאמאקען
אונד פארברייטערן
די ציונישע
אידעע אין
רומעניע
אונד אין
אויסלאנד.

העיתון הזה הוא מיוחד לשם הציונות ובעזרתו נאמאקען אונד פארברייטערן די ציונישע אידעע אין רומעניע אונד אין אויסלאנד.

הדען פראנץ אין וויענע קאמאנקע

העיתון הזה
הוא מיוחד
לשם הציונות
ובעזרתו
נאמאקען
אונד פארברייטערן
די ציונישע
אידעע אין
רומעניע
אונד אין
אויסלאנד.

מילואים

העיתון הזה
הוא מיוחד
לשם הציונות
ובעזרתו
נאמאקען
אונד פארברייטערן
די ציונישע
אידעע אין
רומעניע
אונד אין
אויסלאנד.

מאליעטאן

דען נשיא פון בעל

העיתון הזה
הוא מיוחד
לשם הציונות
ובעזרתו
נאמאקען
אונד פארברייטערן
די ציונישע
אידעע אין
רומעניע
אונד אין
אויסלאנד.

נאראיינע עטצ., וואָס זענען נאָר דורך זיין עצה אָדער מוסר אנטשטאנען; וויפֿל פאראומגליקטע האָבן שטיצע באקומען דורך די אויפרופע, דורך דאָס שילדערן פון זייער לאגע, וואָס דער היועץ האָט געמאכט — ווי פיל מאָל האָט דער היועץ דאָס פארגעניגן געהאט צו זען עגונות אויפֿ-געבינדן דורך זיין אנאָנסירן, און ווייל ער איז מיט גאָטס הילף איבער-ראל אויסגעברייטעט. ער מעג זיך רימען אז דאָס בתי מחסה לזקנים פון בוקארעשט, וואָס מאכט אַ כבוד דער גאנצער בוקארעשטער געמיינדע בכלל, און דעם קאָמיטעט בפרט, וואָס האָבן זיך זייער פיל באמיט, און איצט אויך נאָר, איז דאָס ווערק נאָר פאָם היועץ. דעסגלייכן אין דער געגן-ווערטיקער צייט מעג דער היועץ זיך עפנטלעך רימען (געגן אלע וואָס ווילן אים אָפלייקענען) אז נאָר ער איז דער יעניקער, וואָס האָט דעם נאציאָנאָליטעטס פונק אריין געגעבן אין זוי כיל טויזנטער כון אונדזערע ברידער, וואָס דאָדורך האָבן זיי קאָמיטעטן נאָר עבודת האַדמה ע"י ישוב ארץ ישראל געמאכט — אַפּוואָל עס געפינען זיך נאָך פילע וואָס ווילן אים צו סעקירן, באהויפטן, אז ער האָט געארבעט וועגן געלט-אינטערעס, און ווי באלד דאָס האָט אויפגעהערט, איז ער קאלט געוואָרן, זיגאר געגן דעם פרינציפ, און מאַנכער וואָס האָט נישט געליי-ענט דעם היועץ האָט זיגאַר חושד געווען, אז דער היועץ וויל שטערן ישוב ארץ ישראל, באווייזן קענען זיי עס אָבער נישט. ווייל זיי האָבן נישט וואָס צו ווייזן. אדרבה, לאָזן זיי ארויסקומען און באווייזן עפנטלעך נגד אחי ועמי — נישט נאָר זעגן — את שור מי לקחתי, את חמור מי לקחתי כופר? דאָרום איז דער היועץ גאָר קיין איינציקן אויגנבליק אַהילו נישט מסופק, אז יעדער רעכטשאַפענער מענטש, וואָס לייענט נישט דעם היועץ גיבט אים רעכט אין דער באציאָונג. דאָרום קוקט אויך דער היועץ נישט דאָרויף אין טוט זיין ארבעט פאָרווערטס, זוי ווי ער האָט זיך פאָרגענומען פאר זיינע ברידער ניצלעך צו זיין — עס איז אייגנטלעך שוין גאָר איבעריק פאָרצוברענגען וואָס יעדער ווייסט — אז דער היועץ איז דאָס איינציקע יידישע בלאט אין רומעניע, וואָס האָט זוי פיל געאַפּפערט אום ער זאָל זיך קענען זוי לאַנגע צייט ערהאלטן, נאָך דעם וואָס פילע אונטער אונדזערע ברידער אין רומעניע האָבן נאָר נישט דאָס געפיל פאר א יידיש בלאט (וואו פילע יידישע בלעטער — אין פארשידענע שפראכן — זענען שוין ערשינען אין רומעניע, איבער 20 ווען מיר זאָלן וועלן זיי דאָ אויסרעכענען און האָבן זיך נישט געקענט ערהאלטן) און געפינען זיך גאָר נישט פארפליכט צו צאָלן פאר דעם

„ידישן בלאט, בפרט) פאר א זשארגאן בלאט — נאדיר אויך א בלאט —
 אויך א שפראכע — עפעס א ווייבערישע תחינה, אפואל זיי האבן פאר-
 געניגן דערפון אויך ווען זיי לעזן עס, וואָרן געפינען זיי דען אין די
 קריסטלעכע בלעטער זוי וואָס וועלכעס אַנבאלאנגט יידישע אינטערעסן?
 אָדער וואָס עס גייט פאַר אונטער יידן? (וואָלטן זיי ווייניקסטנס דעם
 „אפּעראַטאָרול“ און „פּראַטערניטאַטעאַ“ אָרנטלעך געהאלטן) — עס וואָלט
 אונדז נישט געהאַרט ווען די נישט-צאָלערס זאָלן אַרעם זיין, די מיינס-
 טנס אָבער זענען פאַרמעגלעך און שפּילן גרויסע ראָלן אין זייערע
 געמיינדן, און צאָלן דאָך דעם היועץ נישט. אייניקע פון די אגענטן
 קוקן נישט זיי זאָלן די 25 פּראָצענט ראַבאַט לאַנגזאַם אָדער ערלעך פאַר-
 דינען, און ווילן מיט איין מאָל דאָס גאַנצע וועקנעמען, און באַרויבן
 דעם געפלאַגטן היועץ, וואָס רוט נישט טאַג און נאַכט, ער זאָל קענען
 זיינע ליבע לעזער דאָס בעסטע און ניצלעכסטע צום לעזן געבן — די
 שאָרן נישט נאָר דעם היועץ אום מאַטעריעלישן און גייסיקן אינטערעס,
 זוי ווי מען זעט אז אין די אַכט יאָר האָט דער היועץ קיין הויז גע-
 קויפט, אפילו נישט קיין סוואַליק צו א הויז, דאָרום די וואָס צאָלן
 נישט — אַך, עס ציטערט מיר די האַנט צו שרייבן — גולן פשוט די
 פאַמיליע — דערביי שאָרן זיי דעם גאַנצן ייִדנטום פון רומעניע, וואָס
 דורך זיי איז דער היועץ נישט אימשטאַנד יעדן צופרידן צו שטעלן...“
 דאָס דאָ ציטירטע איז נישט אפילו קיין העלפט פונעם אַרטיקל.
 דאָך איז עס א שפיגעלע, צו זען דעם מצב. כאַלשטייט זיך, אז די אַר-
 טאָגראַפיע איז מיינע, אָבער דאָס לשון — הלואי וואָלטן די אנדערע
 אַרטיקלען געווען אוי ייִדישעלעך... דאָס אַרטיקל איז געווען א יוצא־מן־הַכּלל.
 צום סוף וויל איך צוגעבן, אז זינט עס איז געשטאַרבן י.מ. עזיאל
 (9טער פעברואַר 1895) האָט זיך געביטן דער טיטל, פון „היועץ“ אין
 „דער וואַהרע היועץ“ וואָס מיר וועלן דאָרט דערקלערן.
 ווי געזאָגט האָט דער „היועץ“ אַנטוויקלט אויך פאַרלעגערישע
 טעטיקייט, צו אלעם ערשט פאַרעפנטלעכט די אייגענע ווערק פון יחיאל
 מיכל עזיאל. אָבער מע האָט אַרויסגעגעבן אויך איבערזעצונגען זיינע,
 וואָס טייל פון זיי זענען דערשינען צו ערשט אין דער צייטונג, אין
 המשכים, אָדער אין פעליטאַנען, ווי מע האָט עס דעמאָלט גערוכן.
 כדי צו וואַרפן א שיין אויף דער דאָזיקער טעטיקייט, וועל איך
 רעפּראָדוצירן א פּאָסטקאַרטל, וואָס איז געשיקט געוואָרן צו דער
 רעדאַקציע.

דאס לייענט זיך אזוי:

-פאקשאן אמ 8 מארץ 90 (18).

הערן רעדאקטאר היועץ!

איך זענדע איהנען אב מיט רעטאָר דיא 2 ווערקע דיא דראַמע
דע פאריז אונד שמעון עט מרים. מעגליך דאָס זיא זינד זעהר אינטערע-
סאנט! נור ליידער איזט מיר דער דייטש גאנץ ווייניג בעקאנט; ביטע
זיא ניכט צו צירנען אויף מיר דען איך האבע דאפאן מעהרער שמערצען
אלס זיא! איך בין זעהר נייגעריג און וויל... נור דער דייטש איזט גאנץ
זוייט פאן מיר גריסע זיא בעסטענס
אַכטונגספאַל

לייב גלאנצמאן.

פון דעם דאָזיקן פאסטקארטל איז צו זען, אז עס איז געווען גענוג
צי שרייבן אויך דעם אדרעס: "היועץ" בוקארעשט. מע האָט נישט באדארפט
שרייבן קיין גאס מיט א נומער. דער פאסט־רעגער האָט שוין אָנגעראַפֿן.
והשנית, אז די צוויי ביכלעך: "דיא דראַמע דע פאריז" האָב איך
געפונען אין די מודעות פון דער רעדאקציע, אז עס איז ארויסגעגעבן גע-
וואָרן פון היועץ. דאָס ביכל: "שמעון עט מרים" פיגורירט צווישן די
אויסלענדישע ביכער.

עס איז מיר אָבער נישט פארשטענדלעך, וואָס האָט דער קאַרעס-
פּאַנדענט געוואָלט זאָגן, אז "דער דייטש איזט גאנץ ווייניג בעקאנט"...
איז עס פאר אים געווען צו פארדייטשמערישט צי צו ווייניק פארדייטשט?!
צי אַזש גאַר איז דער פרייז געווען פאר אים צו טייער?

לויט דער מודעה האָט דאָס ערשטע ביכל געקאסט 6 פראנק און
דאָס צווייטע בלויז 1,50 פראנק. צו יענער צייט זענען 6 פראנק געווען א
נישט קליינער פרייז...

6

דאָס יודישע בלאט

נרשיינט אלע מיטוואָך. בוקארעשט 2טער מערץ 1877.
,,מען מעג מיר מאכען וואָס מען וויל,
מײן הארץ איז דאָך מיט גאָטס וואָרט פול".
(דער יוד)
פאראנטוואָרטלעכער: מ. ספירעסקו.

פארמאט: 30/43 צמ. 4 זייטן, 4 קאלומנעס.

איך וועל ציטירן פון לייטארטיקל פינעם ערשטן נומער:
„ליבע ברידער!

ווי נייטיק עס איז מיר יידן זאלן דא אין רומעניע האבן א יידיש
בלאט, דאס פילט א יעדער.

צו וואס טויג דען א יידיש בלאט?

נישט איסלעכער מענטש קאן א סך לשונות פארשטיין, צווישן
אונדז יידן זענען דא וואס פארשטייען נאָר יידיש, זייער באשעפטיקונג
לאזט זיי נישט מער לערנען, און דאך ווילן זיי אויך עפעס וויסן, וואס
אין דער וועלט טוט זיך, וואס פאר נייעס עס הערט זיך אין אנדערע
לענדער, און טאקע אין זייער אייגן לאנד. פון וואנעט זאלן זיי וויסן וואס
עס טוט זיך, ווען זיי האבן קיין יידיש בלעטל נישט, וואס זיי זאלן קענען
פארשטיין? א יעדער ייד וויל וויסן וואס זיינע ברידער טוען. ער וויל
זיך מיט זיי פרייען אָז עס גייט זיי גוט; ער וויל מיט זיי זייער ווייטיק
ליידן, זען עס גייט זיי שלעכט.

נישט נאָר דאָס אליין!

א מענטש קומט אהיים פון זיין שווערער ארבעט, וויל ער א
ביסל הנאה האבן פון דעם שטיקל צייט, וואס ער זיצט צווישן זיין ווייב
און קינדער.

פאר וואָס נישט?

וואס זאל אבער דער טון, וואס קען קיין דייטשע, קיין וואַלעכישע
אדער אנדערע בלעטער נישט לעזן? מיט וואָס זאל ער זיך מענטשלעך
אונטער האלטן?

אין אונזער לאַנד האָבן מיר נישט אַזאַ בלאַט, וואָס זאַל קענען
צו יעדן יידן אין שטוב אריינקומען, א בלאַט וואָס זאַל רעדן ריין יידיש
און זאַל זיין ביליק.

א ריין יידיש בלאַט מוזן מיר פון אויסלאַנד ברענגען. פאר וואָס

זאלן מיר עס דאָ נישט קענען האָבן?

די פראַגע, מיינע ליבע ברידער, האָט מיך באַוואויגן איך זאַל
אויף איר ענפערן מיט דעם „יודישען בלאַט“...

„דער הערויסגעבער“

אין זעלביקן נומער איז פארעפנטלעכט א פעליטאָן: „רבקהלי א-
דער דאָס גיגאנוועטע קינד“ פון ה' מ'; אויף זייט 3 איז פארעפנטלעכט

דער מאדען-מאגאזין אין 4 אבטהיילונגען, פערפאסט פאן א' גאלדפא-
דען" (פערזן).

אז דאס לשון איז יידיש לעכער, ווי דער עקזיסטירנדיקער היועץ
דאס איז זיכער. וואס שייך דער פרייז, איז עס אפשר ביליקער אין פאר-
גלייך מיט אן אויסלענדיש בלאט. ווייל עס קאסט אייך ווי אן אנדערע
צייטונג, 15 באני".

ווער עס איז געווען דער רעדאקטאר, ווייס איך נישט. אבער מיר
וועלן נאך וועגן דעם זען, ווען עס וועט זיך רעדן וועגן,, דער פא-
ליטיקער".

צווייטער טייל
1918 — 1877

רומעניע פראַקלאַמירט איר אומאַפּהענגיקייט

הגם דאָ שרייבט זיך נישט קיין געשיכטע, דאָך קאָן מען נישט פאַרביי גיין, ווען מע קומט אָן צום יאָר 1877 און מע זאָל נישט דערמאָנען, אז אין דעם דאָזיקן יאָר, אין פּרילינג, איז אויסגעבראָכן די מלחמה צווישן רוסלאַנד און דער טערקיי, ביי וועלכער געלעגנהייט רום-מעניע האָט זיך אויסגעקעמפט און פּראַקלאַמירט איר אומאַפּהענגיקייט. אין שייכות מיט דעם זענען אנטשטאַנען נייע פּובליקאַציעס, טעג-לעכע, וואָס זענען א מייל-שטיין אין דער געשיכטע פון דער יידישער פּרעסע בכלל און פון דער רומענישער פּרעסע. פאַר וואָס איך האָלט פאַר נייטיק צו דערמאָנען, ווי דרך אגב, דעם מצב פון די רומענישע יידן אין יענער צייט.

אין רומעניע פונעם סוף ניינצנטן יאָרהונדערט האָבן געלעבט קנאַ-פּע 270 טויזנט יידן, בעת די אלגעמיינע באַפּעלקערונג האָט דעמאָלט גע-צײלט קנאַפּע 6 מיליאָן. דאָס הייסט, אז די יידן האָבן באַטראַפּן בערך 4 און א האַלב פּראָצענט פון דער אלגעמיינער באַפּעלקערונג.

דאָס עקאָנאָמישע און קולטורעלע פנים פון דער יידישער באַפּעל-קערונג פון רומעניע איז אין אלגעמיין געווען דאָס זעלביקע ווי אין די איבעריקע לענדער פון מזרח-אַײראָפּע. דאָ איז אָבער געווען דער מצב א גינציקערער אויף צו געפינען פּרנסה. במשך פון דעם ניינצנטן יאָרהונ-דערט און פּרעסע אין דער צווייטער העלפט ווען די רומענישע ווירטשאַפּט האָט געשטעלט זייער פּאַמעלעך, ווי קינדערישע טריט, אויפן אנטוויק-לונג-וועג צום מאָדערנעם קאַפיטאַליזם, האָט דער יידישער האַנדל אויס-געפירט זייער א וויכטיק שליחות אין עקאָנאָמישן לעבן פונעם לאַנד, און די יידישע בעלי-מלאכות האָבן באַפּרידיקט ביו גאָר נייטיקע באַדערפּענישן. סײ פאַר דער שטאַטישער און סײ פאַר דער דאַרפּישער באַטעלקערונג.

טאקע צוליב דעם, האָבן לכתהילה די דעמאָלטיקע פירשטן נישט נאָר דערלויבט, נאָר אויך פאַרבעטן יידישע בעלי-מלאכות, אז זיי זאָלן זיך באזעצן דאָ.

דאָס האָט אַבער נישט געשטערט, אז סוף פונעם יאָרהונדערט זאָל מען זיי רודפן ביזן פארטרייבן, אָדער שאפן אזעלכע באדינגונגען אז זיי זאָלן נעמען אין די הענט דעם וואנדער-שטעקן, נישט ווי א מעטא-סער, נאָר ממש אויסצואוואַנדערן צו פוס. אַבער וועגן דעם שפעטער. דער-ווייל לאַמיר אָנגעבן עטלעכע דאטן, וואָס זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן סוף ניינצנטן יאָרהונדערט, ווען יידן האָבן געהאט פאָלגנדיקן אַנטייל אין די דריי ווירטשאַפט-צווייגן פונעם לאַנד:

— אין מיסחר: 22.560 יידישע סוחרים (21,1%) זענען געווען צווישן די 107,332 רעגיסטרירטע סוחרים.

— אין מלאכה: 19.181 יידישע בעלי-מלאכות (19,62%) זענען גע-ווען צווישן די 97.755 פארשריבענע אין די צעכן.

— אין אינדוסטריע: 122 בעלי-בתים פון די אינדוסטריע-אונטער-נעמונגען (19,5%) זענען געווען צווישן די 625 אייגנטימער.

— ארבעטער און אַנגעשטעלטע: 2.092 יידן (5,3%) זענען געווען צווישן דער אלגעמיינער צאָל 39.121 אַרבעטער און אַנגעשטעלטע.

פון די דאָזיקע בערכדיקע ציפערן (איד האַלט, אז בכלל דארף מען תמיד רעכענען, אז ציפערן זענען בלויז בערכדיקע און שפיגלען נישט אַפּ פּינקטלעך דעם מצב פון דער רעאליטעט, אַבער דאָך קאָן מען זיך אַריענ-טירן!) איז צו זען, אז דער אַנטייל פון די רומענישע יידן אין די הויפט-צווייגן פון דער ווירטשאַפט איז געווען עטלעכע מאָל העכער ווי זייער פראָצענט לגבי דער אלגעמיינער באַפעלקערונג. אפילו אין דער קאטע-גאָריע „ארבעטער און אַנגעשטעלטע“, צו וועלכע יידן האָבן געהאט א זייער שווערן צוטריט, דאָך איז זייער אַנטייל געווען העכער ווי דער אַנטייל זייערע אין דער באַפעלקערונג.

היות דאָ רעדט זיך דאָך נישט, ווי געזאָגט וועגן אַט דעם מצב, נאָר בלויז צו שאפן א בילד, וואָס זאָל דערמעגלעכן אונדז צו פארשטיין די סביבה און די באדינגונגען אין שייכות מיטן דערמעגלעכן פאָרן דער-שיינען פון יידישע צייטונגען, וועלן מיר אונטערשטרייכן, אז אין דער מאַלדעווע גופא האָבן געלעבט מער ווי 75 פראָצענט פון דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג. אויך דאָרט איז דער אַנטייל פון דער יידישער באַפעלקערונג געווען א דאָמינירנדיקער אין דער פאָלקסווירטשאַפט: פון

די 2500 רעגיסטרירטע סוהרים אין דער שטאט יאס, זענען 2244 גע-
ווען יידן.

אלע 25 פירמעס פון תבואה-מיסחר אין ראיאן פון יאס, זענען גע-
ווען יידישע.

פון די 75 אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען פון יאסער ראיאן זע-
נען געווען 30 יידישע.

כדי אָבער, אז מע זאל גישט כיינען, אז דערמיט ווילן מיר זאָגן,
אז די רומענישע יידן האָבן „געלעקט העניק“, וועלן מיר צוגעבן, אז דער
דלות האָט געהערשט אין רוב יידישע הייזער. נאָר וואָס דען? דאָ ווילט
זיך בלויז דערזאנען, אז אין פארגלייך מיט די שכנישע, א שטייגער, די
גאליצישע יידן, איז די עקאָנאָמישע לאַגע פון די רומענישע יידן געווען
עפעס א בעסערע. דאָס זעלביקע קאָן מען זאָגן, אז אין כאַרגלייך מיט די
רדיפות פון צאָרישן רוסלאַנד — איז דאָ געווען, ווי מע זאָגט, מיט חסד...

מיט דעם דערקלערט זיך טאקע דער פאקט, וואָס אהער האָבן צו-
געפלאָסן א צאל יידן, וואָס זענען געקומען פון רוסלאַנד, פוילן און גא-
ליציע. דאָ, אין די רומענישע שטעטלעך האָבן די צוגעקומענע יידן בא-
געגנט א שוואכערע קאָנקורענץ, סיי אין מלאכה און סיי אין מיסחר.

ווער זאל געווען קאָנקורירן? דער אַרעמער פויער, וואָס האָט אויס-
געמאכט % 80 פון דער רומענישער באַפעלקערונג, איז געווען צוגענאָ-
גלט צו זיין ערד אין לייבקנעכטשאפט. דער מיטלשטאנד איז אין שטאָט געווען
אין אָנהייב פון פאַרמירן זיך. די פריצים, יענע וואָס האָבן שטודירט אין פראַנק-
רייך, האָבן גישט קאָנקורירט מיט קיין יידישן פּעדלער צי בעל-מלאכה. יענע
האָבן געלעבט פון די הכנסות פונעם עקספּאָרטירטן ווייץ, פון דער פא-
ליטיק, וואָס זיי האָבן געטריבן, העצנדיק דעם אויפקומענדיקן אינטעלעק-
טואל קעגן דער אַרעמער יידישער באַפעלקערונג.

מיט דער געלעגנהייט איז כדאי צו דערמאָנען א רעפליק פון דער
באקאנטער פיעסע פון יאָן לוקא קאראדזשאַלע (1852 — 1912) „א פאַרלוירע-
נער בריוו“. דער באַרימטער רומענישער הומאַריסט-דראַמאַטורג און
אוהב ישראל האָט אַריינגעלייגט אין מויל פון זיינעם א „פאַליטיקער“,
וועלכער צעלאָזט דאָס דעמאָגאָגישע מיילעכל זיינס אין א וואַלרעדע און
קאָן זיך גישט אַפּשטעלן:

„...אונדזער געזעלשאַפט האָט דעם ציל צו דערמוטיקן די רומענישע
אינדוסטריע, ווייל, זייט מוחל וואָס איך זאָג עס אייד, פון עקאָנאָמישן שטאַנד-

פונקט שטייען מיר גאר שלעכט... „די רומענישע אינדוסטריע איז וואָנר
דערבאר, איז אויסגעצייכנט, קאָנען מיר זאָגן, אָבער זי פעלט לגמרי. אונ-
דער געזעלשאַפט, מיר אָבער, וואָס אקלאַמירן מיר? מיר אקלאַמירן די
ארבעט, וואָס ווערט בכלל נישט געטאָן אין אונדזער לאַנד!“ ...

„... אין יאָס למשל — דערלויבט מיר די אַפּווייכונג, עס איז טרוי-
עריק אָבער דאָך איז עס אמת! — אין יאָס האָבן מיר נישט קיין איין
רומענישן סוחר, קיין איינעם נישט! ...“; „... און טראָץ דעם זענען אלע
אַנזעצער יידן! דערקלערט אָט די דערשיינונג, דעם סוד, אויב איך קאָן
ניך אזוי אויסדריקן!“: „... גוט, וואָס זאָגט אונדזער געזעלשאַפט? וואָס
זאָגן מיר? ... אָט דער דאָזיקער מצב איז נישט צום דערלאָזן! ... ביז ווי
לאַנג וועלן מיר נישט האָבן אונדזערע אייגענע אַנזעצערס, פראַנקרייך האָט
אירע אַנזעצערס, אויך אפילו עסטרייך האָט אירע אַנזעצערס, בקיצור, סיי
וועלכע נאַציע, יעדעס פּאָלק, יעדעס לאַנד האָט אירע אַנזעצערס...
נאָר מיר האָבן נישט קיין אייגענע אַנזעצער!“ ...

אָט די קאָמעדיע איז פארעפנטלעכט געוואָרן אין יאָר 1884. זי האָט
טאַקע אויסגעלאַכט פון די פרישגעבאַקענע „נאַציאָנאַליסטן“, וואָס לעכצן
נאָך אייגענע „אַנזעצערס“, אָבער א פאַקט איז, אז דער מצב איז געווען
נאָענט צו דעם דאָרט געשילדערטן.

אויב אין שייכות מיטן עקאָנאָמישן מצב האָבן מיר אָנגעגעבן ציי-
פערן, אפילו נאָר בערכדיקע, וועלן מיר דארפן מאַכן א פונאַנדערטייל פון דער
יידישער באַפעלקערונג, אויך ווען מיר וועלן נישט אָנגעבן קיין ציפערן.
עס איז דאָך באַוואָוסט, פון קדמונים, אז צו זאָגן סתם יידן איז
נישט שייך. מע דאַרף זיי פונאַנדערטיילן, אויב נישט אין כהנים, לווים און
ישראלים, ווי אין די שבטישע צייטן, איז דאַרף מען אָבער זייער נייטיק
פעסטשטעלן די קלאַסנאַדערשקייטן און אַפּשטאַמיקייטן, ווען מיר ווילן
ארויסשיילן צווישן דער יידישער באַפעלקערונג א יידישן לייענער פאַר יידישע
צייטונגען, בפרט פאַר אידישער טאַגצייטונג.

קאָן מען די דעמאָלטדיקע יידישע באַפעלקערונג איינטיילן אזוי:
איין טייל יידן, וואָס זענען אין לאַנד געווען איינגעזעסענע, זינט
דורות — סיי עס האָט די אַנטיסעמיטן יאָ געפּעלן סיי נישט — אָבער
סע זענען פאַראַן באַווויזן, אז יידן זענען דאָ געווען אין די בעגנטן זינט
כמעט צוויי טויזנט יאָר, ווען זיי זענען אהער געקומען, אויף איין מאָל
מיט די רוימישע לעגיאָנען.

דער גרעסטער טייל איינגעזעסענע אָבער זענען דאָ זינט אַ כינף-
זעקס הונדערט יאָר. טייל זענען געקומען פון פוילן און גאַלאַציע — דאָס
זענען אשכנזים, וואָס רעדן יידיש-טייטש. יענע וואָס זענען געקומען פרי-
ער האָבן זיך אויסגעלערנט אויך רומעניש. טייל פון זיי זענען געוואָרן
שפראַך-פאַרשער און געווען צווישן די, וואָס האָבן אַ גרויסן בייטראַג
צו דער אנטוויקלונג פון דער רומענישער פילאָלאָגיע. בעת יענע, וואָס
זענען נישט לאַנג געקומען אין לאַנד, יענע קאָנען נאָך נישט די שפראַך
פונעם לאַנד, יענע רעדן דווקא יידיש — און אויב מע וויל ליינען
אויך א צייטונג, דאַרף עס זיין אַ יידישע...

אן אנדערער שבט איז געווען דער ספרדישער. די „שפּאַנישע
יידן“, ווי מע האָט זיי דאָ גערופן, רעדן לאַדינאַ, האָבן די ספרים און
אויך די סידורים, מחזורים, איבערזעצטע אין לאַדינאַ, אזוי ווי עס איז
פאַראַן דער תרגום-אונקולוס, צי רשי. די ספרדישע יידן זענען געווען
דער רייכערער שיכט פון דער יידישער באַפעלקערונג. זיי האָבן גערעדט
בעסער רומעניש פון די „פוילישע יידן“, זיי האָבן אויך געשפּילט אַ גרע-
סערע ראָלע אויך אין די שייכותן צווישן דער רומענישער מאַכט און
דער טערקישער אייבערהערשאַפט, ביז צו דער אומאַפהענגיקייט.

פון דאָ געזאָגטן איז צו זען, אז פאַר אַ יידישער צייטונג זענען
איבערגעבליבן די „פוילישע יידן“ און די „גאַליצישע“. פון צווישן זיי
דאַרף מען זוכן די צייטונג-שרייבער און אויך צייטונג-לייענער.

אז מע קומט אָבער אָן אהער, צו אָט דעם קאַפיטל, ווען אין די
מאָלדעווישע שטעטלעך האָבן אָנגעהויבן דערשיינען צייטונגען. דאַרף מען
זיידער אַ מאָל כאַכן אַ נייע פונאַנדערטיילונג צווישן חסידים און משכילים.

פאַרשטייט זיך, און די חסידישע, צי שטרענג פרומע קרייזן, ווי כּיך
האָבן שוין אויבן געזען, האָבן שווער שלום געמאַכט מיטן געדאַנק, אז אַ
גאַטספאַרקטיקער ייד זאָל ליינען אַ „טריפה“ צייטונג. און משכילים, הגם
זיי זענען צוגעקומען פון דער גאַליציע, האָבן זיי נישט געהאַט גענוג
מאַכט, נישט עקאָנאָמישע נישט קהילהשע, אז זיי זאָלן קאָנען באַקומען
די אייבערהערשאַפט, אז זיי זאָלן קאָנען גרינדן אַזאַ צייטונג, וואָס זאָל
האָבן אַ קיום. דערמיט דערקלערט זיך, וואָס די פּיל פּראַוואַן אַרויסצוגעבן
אַ יידישע צייטונג, אין די „שטעטלעך“ פון דער מאָלדעווע (אין דער וואַ-
לעכיי זענען נישט געווען קיין „שטעטלעך“, בלויז די הונדערטשטאַט בוקאַ-
דעשט) זענען פאַרבליבן בלויז „פּראַוואַן“.

מערער הצלחה האט געהאט די רומעניש-יידישע פרעסע און אפילו ליטערארישע זשורנאלן, וואס האבן מיט דער צייט געוואונען ליינער צו זיין דער יוגנט.

וואס שייך דער רעכטלעכער לאגע פון די רומענישע יידן, אין סוף פון ניינצנטן יארהונדערט, וועלן מיר בלויז דערמאנען, אז דא זענען די יידן דעמאלט געווען באטראכט ווי „פרעמדע“, הגם דאס רוב פון זיי זענען דא געבוירן געווארן, זייערע עלטערן און אויך זייערע עלטערנס עלטערן. טראץ דעם, וואס זיי זענען דא געווען חושבים, האבן די דעמאלטדיקע פאליטישע רעדל-פירער פארוואנדלט דעם ארטיקל 44 פונעם בערלינער טראקטאט פון יאר 1878, וואס האט געזאלט פארזייערן פולע בירגערלעכע און פאליטישע גלייכבארעכטיקונג, אין זיין היפור, יידן זענען דערקלערט געווארן פאר „פרעמדע“, וואס קענען דערגרייכן די בירגערשאפט נאר אינדיווידועל, דורך א געזעצגעבערישן אקט. דאס הייסט, אז א ייד, וועלכער וויל באקומען דאס בירגערעכט, דארף זיך ווענדן מיט אן אינדיווידועלער בקשה צום פארלאמענט, און אויב ער וועט האבן דאס מזל. אז דער פאר-לאגענט וועט יעס אים באשטעטיקן, וועט ער זיך שפעטער דארפן ווענדן צום מלך, אז ער זאל עס מסכים זיין...

עס איז כדאי צו דערמאנען דאס בילד, וואס סע האט געמאלן דער קאסיקער פון דער רומענישער מאלער-קונסט, ניקאלי גריגארעסקו (1837—1907), וועמענס נאמען סע טראגט היינט דער אינסטיטוט פאר פלאסטישער קונסט כון בוקארעשט, אין שייכות מיטן דאזיקן געזעץ.

גריגארעסקו האט געמאלן א ריי יידישע טיפן, גאליצישע יידן, נאכן באזוכן גאליציע, צוריקקערנדיק זיך פון פראנקרייך, וואו ער האט געלעבט עטלעכע יארן. דערנאך איז ער איבערגעגאנגען צו מאלן טיפן פון מאלדעווישע יידן.

איינע פון אט די בילדער האט געמאכט א גאר גרויסן רושם אין דער קינסטלערישער וועלט. דאס בילד איז קודם אויסגעשטעלט געווארן אין א פאריזער סאלאן, אין יאר 1880, אונטערן טיטל: „א מאלדעווישער ייד גייט בעטן בירגערעכט ביים רומענישן פארלאמענט“. שפעטער איז אט דער טיטל פארקירצט געווארן אין „דער קומענדיקער בירגער“ און אויסגע-שטעלט געווארן אונטער דעם דאזיקן טיטל אין יאר 1887. שפעטער, ביז היינט צו טאג, איז געבליבן דער טיטל נאך קירצער: „דער ייד מיט דער באנד“.

דאס בילד שטעלט פאר א ייד מיט באָרד און פּיאַת, אַנגעטאָן מיט א קאַפּטן און שטריימל, אין דער רעכטער האַנט האַלט ער א ווייסע גאַנדז, וואָס וויל זיך אַרויסרייסן פון קלעם און וויל אַוועקפליען... אין דער לינקער האַנט זעט זיך אַן אַ בויגן פּאַפּיר, וואָס ער ציט אַרויס פון דער בוזעם-קעשענע, אָבער מע קאָן אַרויסלייענען: „הער פּרעזידענט פּונעם פּאַרלאַמענט“...

דער קונסט־קריטיקער געאַרגע אָפּרעסקו (1881 — 1969), ווען ער קאַמענטירט דאָס דאָזיקע בילד, זאָגט ער צווישן אַנדערן: „גריגאָרעסקוס בילד האָט אַ טאַפּלטן באַטייט, אַ סאַטירישן און אױך אַ קריטישן, וואָס דעמאָסטרירט די סטרוקטור פון דער העכסטער קאָנסטיטוציאָנעלער אינ-סטאַנץ, דאָס פּאַרלאַמענט, וואָס פּאַרוואַנדלט אין אַ סחורה אפילו די אײַגנשאַפּט פֿן אַ בירגער“.

אזוי האָט אױסגעזען די דעמאָלעטיקע געזעלשאַפּט, אַז אַ ייד האָט געוואָלט באַקומען דאָס בירגעררעכט, האָט ער געדאַרפּט זיך באַוואַכענען מיט אַ גאַנדז, וואָס ער טראָגט חורש, אונטערצוקויפן דעם פּאַרזיצער פּונעם פּאַרלאַמענט, וואָס וועט דאַרפן אַרטײַלן וועגן זײַ בקשה...

אויב מע ליינעט אױפּמערקזאַם דעם ערשטן טיטל פון דעם בילד, און מע פּאַרגלייכט אים מיטן לעצטן, דעם איצטיקן, זעט מען אַז ער איז אױסגעוויילט געוואָרן פון זײַן אַמתן תּוֹכֵן, וואָס איז לכתּחילה געווען סימפּאַטיש און מיטליידנדיק מיט די רעכטלאָזע יידן, און מיט דער צײַט עס פּאַרוואַנדלט כּמעט אין אַן אַנטיסעמיטישן אפיש...

און דאָך, טראָץ דער געשילדערטער לאַגע, זענען אין רומעניע דערשינען צײַטונגען, וואָס אין אַנדערע לענדער זענען זײַ נישט דערשינען דעמאָלט. אפילו אַברהם גאַלדפּאַדען איז דאָך אױך געקומען קײן רומעניע, אין יענער צײַט, דווקא אַרויסצוגעבן אַ צײַטונג. ערשט שפּעטער, ווען ער איז שוין געווען אין יאַס, האָט ער צוליב צופּעליקע סיבות, קאָן מען זאָגן, אָפּגעווייכט פון זײַן פּריערדיקן פּלאַן און געגרינדעט דאָס יידישע טעאַטער, פאַר וועלכן ער האָט געפונען גינציקערע תּנאים, ווײַל צו פּאַר-שטיין יידיש, וואָס מע רעדט אױף דער בינע איז פּיל לײכטער געווען, ווי צו לייענען יידיש, וואָס מע שרייבט אין אַ צײַטונג.

איך וויל זיך באַוואַרענען, אַז מע זאָל מיך נישט שלעכט פּאַר-שטיין, וואָס איך שילדער אזוי סתּירותדיק דעם מצב — נאָר דער מצב גופּא איז געווען אזוי סתּירותדיק, עס איז דאָך נישט אַזאַ זעלטענער פּאַל אין דער יידישער געשיכטע בכלל, אַז סע זאָל אױסזען אזוי מאַדנע, אַז

דווקא אין א גאר ווייניק פריילעכער עפאכע זאל אויפשיינען אויב נישט קיין מאטעריעלער שטראל, איז כאטש א גייסטיקער. איז פאר וואס זאל דאס זיין ביי אונדז אין רומעניע, אן אויסנאם? אדרבה, מיר דא האבן נישט זעלטן געהאט אזעלכע אומשטאנדן, וואס זאלן זיין סתירותדיק און כמעט אומדערקלערלעך, פארשטייט זיך, אז בלויז אויבנאויפיק אומפאר-שטענדלעך, פאקטיש דערקלערט זיך עס מיטן ספעציפישן אנטוויקלונג-פראצעס, וואס איז דא נישט קיין גראד-ליניקער, נאר מער א זיג-זא-גיכער בכלל — איז עס חל אויך אויף דער יידישער באפעלקערונג פון רומעניע.

מיט וואס איז עס איצט אזא יוצא מן הכלל?

מיט דעם, וואס דווקא דא, אין דער דאזיקער פעריאדע איז דער-שינען, איז ארויסגעגעבן געווארן די ערשטע יידישע [טאגצייטונג אין דער וועלט.

אויפן יסוד פון דאקומענטארן מאטעריאל האב איך אין אנהייב פון מיין דאזיקער ארבעט געוואגט צו זאגן, אז אין יאר 1855, ווען עס איז דערשינען די ערשטע יידישע צייטונג אין רומעניע — א'ו אין יענער צייט נישט דערשינען קיין איין יידישע צייטונג אין דער גאנ-צער וועלט.

איצט, אויפן יסוד פונעם זעלביקן דאקומענטארן מאטעריאל, הגם מיט ווייניקער זיכערקייט ווי דעמאלט, וועל איך דאן וואגן דאס צוויי-טן מאל, אז בעת אין רומעניע האט מען ארויסגעגעבן די ערשטע יידישע טאג צייטונג (נישט בלויז איינע, ווי סע וועט זיך ווייטער ארויס-ווייזן!), איז דערשינען בלויז איין יידישע פובליקאציע אין דער גאנצער אייראפע. מחוץ רומעניע.

אגב, וועל איך אנווייזן, אז סע דאכט מיר [אויס, אז איז יענעם יאר איז אויך נישט דערשינען אין רומעניע קיין איין יידישע פובליקא-ציע אין רומעניש. די צייטונג „פרעזענטול“ האט „געדינט“ די יידישע אינטערעסן אין דער רומענישער שפראך, אבער אפיציעל איז זי נישט געווען קיין יידישע צייטונג.

אין שפאס געזאגט: וועט מיר עמעצער צוליב דעם מוסרן, אדער פירווארפן, אז איך פראקטיציר „לאקאל-פאטריאטיזם“, צי „לאקאל-שאוויניזם“? ניין, איך האב עס מיר דאך פון אנהייב אן געשטעלט פאר א ציל — צו באווייזן פאקטן...

יודישער טעלעגראף

ערשיינט יעדען טאג אויסער פייערטאגן

דער ערשטער נומער איז דערשינען (לויט מקורות) דעם 1טן אפריל 1877, בוקארעשט.

רעדאקטאר און ארויסגעבער: יאזעף אזיעלעסקו (יוסף עזיאל).
געדרוקט אין דער דרוק פון היועץ.

דאס איז געווען, בכך, די ערשטע טעגלעכע צייטונג, וואס איז דער-
שינען אין יידיש, נישט בלויז אין רומעניע נאר אין דער גאנצער וועלט.
צו וואס זשע חזרון מיר דאס איבער אזוי פיל מאָל? ווייל ביז איצט
האָבן אונדז אלע געשיכטע-שרייבער באַעוולאַט, אָנהייבנדיק מיט זלמן ריי-
זענס „לעקסיקאָן פון דער יודישער ליטעראַטור און פרעסע“, דערשינען
אין 1914 אין וואַרשע, אויף זייט 727 קאָן מען לייענען, אז „דער פריינד“
איז די ערשטע יידישע טעגלעכע צייטונג אין רוסלאַנד, געגרינדעט אין
פעטערבורג. דער ערשטער נומער איז ארויס דעם 5טן יאנואר 1903.

היינט עס, או אין לאַנד, וואו עס איז געווען דער גרעסטער יידישער
קיבוץ צו יענער צייט (רוסלאַנד מיט פוילן צוזאַמען גערעכנט!), איז דער-
שינען די ערשטע יידישע טעגלעכע צייטונג, ערשט אין אָנהייב פון צוואַנ-
ציקסטן יאָרהונדערט, פון דעם אָפן ווי אוי עס איז געשריבן, קאָן מען
פארשטיין, אז נישט בלויז אין רוסלאַנד, נאר אין דער גאַנצער וועלט
איז דאָס געווען די ערשטע טעגלעכע צייטונג.

די זעלביקע מיינונג קאָן מען האָבן ווען מע לייענט אין „דער
פינקס“, יאַרבוך פאַר דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור און
שפראך, פאַר פאַלקלאַר, קריטיק און ביבליאָגראַפיע, ערשטער יאַרגאַנג —
תרע"ב, ארויסגעגעבן אין 1923 אין ווילנער פאַרלאַג קלעצקין. אויף זייט
243, אינעם אַרטיקל „אַנדזער ערשטע טעגלעכע צייטונג“ פון ד"ר חיים
דוד הרוויץ, קאָן מען לייענען:

„און ווען איר פראוואו מיך היינט, כאַטש אין קורצע שטריכן, סקי-
צירן די געשיכטע פונעם „פריינד“, טו איך עס בלויז דערפאַר, ווייל זי
איז די ערשטע טעגלעכע יידישע צייטונג. מען מעג זאָגן דרייטסט, דער
גרונשטיין פון אַנדזער יידישער פרעסע בכלל.“

10. JAHRES TELEGRAPH

יידישער מעלענדראף

אומגעבן פרייע
 פאר דעם יאר 1917
 יעדן און דער 1 יעדן 25
 קאסט 30 גען
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

אומגעבן פרייע
 פאר דעם יאר 1917
 יעדן און דער 1 יעדן 25
 קאסט 30 גען
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

ערשיינט יעדן טאג איבער פוערשאפט

BOGDANSKI JANSKIHO 25 1917

ב אומגעבן פרייע

אין דעם יאר 1917		אין דעם יאר 1916		אין דעם יאר 1915	
אומגעבן	קאפיטאל	אומגעבן	קאפיטאל	אומגעבן	קאפיטאל
1	25	1	25	1	25
2	30	2	30	2	30
3	35	3	35	3	35
4	40	4	40	4	40
5	45	5	45	5	45
6	50	6	50	6	50
7	55	7	55	7	55
8	60	8	60	8	60
9	65	9	65	9	65
10	70	10	70	10	70

אומגעבן פרייע קאפיטאל פאר

קאפיטאל פאר דעם יאר 1917
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

אין דעם יאר 1917
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

אין דעם יאר 1916
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

אין דעם יאר 1915
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

פאליטישע איבערזעט

די געשאפטע זאכן זענען און
 פאר דעם יאר 1917
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

אין דעם יאר 1916
 דאס באשעפן אין קאפיטאל פאר
 קאסט 20 און דעם
 רעקלאם פארשן זאלן
 פרייע
 קאפיטאל פאר קאפיטאל און
 דערשטן קאסט

קאן מען דאך מיינען, אז עס איז דעמאלט קלאר געווען: די ער-
שטע יידישע טעגלעכע צייטונג איז געווען „דער פריינד“?
לייענט מען אבער אין דעם זעלביקן לעקסיקאן פון זלמן רייזען,
אויף זייט 700, ווערט מען געוואויר, אז „יידישעס טאגעבלאט“ — די ער-
שטע און עלטסטע יידישע טעגלעכע צייטונג אין דער גאנצער וועלט, גע-
גרינדעט אין ניו-יאָרק, אין יאָר 1885“.

אז דאָס איז געווען די „עלטעסטע“ יידישע טעגלעכע צייטונג, דאָס
יא. אָבער אז עס איז געווען די „ערשטע“ יידישע טעגלעכע צייטונג —
דערמיט קאָן שוין קיינער נישט מסכיב זיין. לייענדיק אָט די מקורות, דאָכט
זיך, אז קיינער האָט גישט געוואָוסט, אז די ערשטע יידישע טעגלעכע
צייטונג איז דערשינען נישט ערגעץ אנדערש ווי אין בוקארעשט.
ניין, עס איז בכלל נישט אוי. מע האָט דווקא יאָ געוואָוסט, צי
געקאָנט וויסן, אָבער ווי סע ווייזט אויס איז עס געווען צו ווייניק באַ-
קאָנט, אָפּשר צוליב מאַנגל אין פּרטים.

אָט למשל, אין דעם זעלביקן לעקסיקאן, קאָן מען לייענען אויף זייט
439, וואו סע זענען אָנגעגעבן עטלעכע ביאָגראַפישע דאָטן וועגן
„רומעניש-יידישן זשורנאליסט עזיאל יחיאל מיכל“, אז אין דער צייט פון
דער רוסיש-טערקישער מלחמה האָט ער אויך ארויסגעגעבן אַ טעגלעכע
צייטונג, „דער יידישער טעלעגראַף“.

איז דאָך, הייסט עס, יאָ באוואָוסט אז אין בוקארעשט איז דער-
שינען נאָך אין ניינצנטן יאָרהונדערט אַ יידישע טעגלעכע צייטונג?
אָט פאַר וואָס מיר פאַרלירן צייט כדי צו באווייזן דאָס, וואָס מע
האַט אויך אָן מיינע באווייזן געוואָוסט — און פאַרשוויגן...

לאַמיר זשע לאָזן די וויכוחים און זיך אָפּגעבן מיט דער צייטונג גופאַ.
קודם וועגן פאַרמאָט: סיי אין דער פּעדעראַציע סיי אין דער אַקאַ-
דעמיע זענען פאַראַן קאַלעקציעס כּכּעט קאַמפלעקטע בלויו פונעם צווייטן
יאָרגאַנג. די קאַלעקציע פון דער פּעדעראַציע הייבט זיך אָן מיטן נומער
193 פון 6טן יאַנואַר 1878 און ענדיקט זיך מיטן נומער 402 פון 15טן
סעפטעמבער 1878. אָבער די קאַלעקציע פון דער אַקאַדעמיע ענדיקט זיך
מיטן נומער 409 פון 6טן אָקטאָבער 1878. (בלויו איין בלעטל, דאָס הייסט
נאָר 2 זייטן זענען פאַראַן פון דעם דאָזיקן נומער, דאָס צווייטע בלעטל פעלט!).
אויב דאָס איז געווען דער לעצטער נומער פונעם דערשיינען קאָן
מען אויף זיכער נישט זאָגן, אָבער עס איז מעגלעך, אז עס איז אויף גע-
ווען, ווייל אויף דער פּערטער זייט פון די לעצטע נומערן האָט זיך באַ-

וויון א מודעה, או "פאן נאך יום-טוב וועט דער "היועץ" אָנפאנגען צו ערשיינען צוויי מאל יעדע וואָך, אין איינפאך יודישען זשאַרגאָן דאָמיט יעדער יוהד זאָלל קענען לייכט פערשטעהען וואָס ער וועט לעזען".

פון אָט די קאלעקציעס איז צו זען, אַן דער פאַרמאָט פון דער ציי-טונג איז געווען 28/39 צמ, 4 זייטן, 2 קאלומנעס. אָבער איד מײן, אַז דאָס איז געווען בלויז אין צווייטן יאָרגאָנג.

איד האָב געפונען איין נומער אויך פון ערשטן יאָרגאָנג, נומער 153 פון 11טן נאָוועמבער 1877, איז דער פאַרמאָט א קלענערער: 24/30 צמ, 4 זייטן, 2 קאלומנעס. דער פרייז איז געווען "5 באַני א בלאַטט". זינט דעם נומער 160 פון 23סטן נאָוועמבער 1877 איז שוין דער פאַר-מאָט פאַרגרעסערט און דער פרייז איז ,, 10, נאָני א בלאַטט אין גאַנץ רון-מעניען".

איידער איד וועל איבערגיין צום תוכן פון דער טאַגצייטונג, וועל איד זאָגן עטלעכע ווערטער וועגן נאָמען. ווי מע זעט אויף דער פאַקסי-מיליע איז עס נישט, "דער", נאָר בלויז, "יודישער טעלעגראַף". דער נאָ-מען קומט פון דער רומענישער צייטונג, "דער טעלעגראַף", צי אויף רון-מעניש, "טעלעגראַפול", וואָס איז געווען די אָפיציעלע רומענישע צייטונג. האָט מען עס איבערגעטראָגן אויף יידיש: יודישער טעלעגראַף.

תיכף אונטערן טיטל פון דער צייטונג איז אָפגעדרוקט א ,,וואַכן-קאלענדער" אויף דריי נוסחאות: דער רומענישער (אלטער סטיל, מיט א דיפערענץ פון 12 טעג) און דער דייטשער (נייער סטיל). למשל, י"ד שבט תרל"ח איז פרייטיק דער 6טער יאָנואַר אין אלטן רומענישן, בעסער גע-זאָגט פראַוואַסלאַוונעם סטיל), דער 18טער יאָנואַר (נייער, דייטשער סטיל). דערפאַר קומט אויס אַז אין א צייטונג וואָס איז דערשינען, לאַמיר זאָגן, אין 17טן יולי, קאָן מען לייענען דעפּעשן פון רוים צי לאַנדאָן פון 26סטן יולי... געוויינטלעך האָט מען דעמאָלט געשריבן אין די צייטונגען צו-2 דאָטעס. מיר האָבן עס אין דאָזיקן בוך אויסגעמיטן כדי נישט צו אַפּערירן מיט טאַפּלע דאָטעס.

וואָס שייך לשון, איז עס געווען א מער ריינערער יידיש, ווי למשל דער היועץ, הגם די רעדאַקציע איז געווען כמעט די זעלביקע. דער חילוק איז נאָר געווען, וואָס בעת אין היועץ זענען געווען אַרטיק-לען, קאָמענטארן וכדומה, זענען אין טאַגבלאַט געווען מיינסט ידיעות וואָס מע האָט מסתמא איבערגעדרוקט און איבערגעזעצט פון די רומע-נישע צי אַנדערע צייטונגען (פון פראַנצויזיש צי דייטש) וואָס זענען

דערשינען אין בוקארעשט. אפילו די „פאליטישע איבערזיכט“, וואָס האָט אָנגעהויבן דערשיינען אויף דער ערשטער זייט, זינטן נומער 204 פון 20סטן יאנואר 1878, וואָס האָט געוואָלט זיין א מין לייטאָרטיקל, אין אויך געווען נישט מער ווי לענגערע ציטאטן כּון אנדערע צייטונגען, אָנ-געבנדיק אויך די מקורות. זעלטן האָט מען געזאָגט אַן אייגענע מיינונג.

פאַרשטייט זיך, אַז די הויפּט-טעמע פון דער פּאָליטישער איבער-ויכט איז געווען די מלחמה און די דיפּלאָמאַטישע פּאַרהאַנדלונגען ערב דעם שליסן דעם פּרידן, אויף וועלכן דאָס גאַנצע רומענישע פּאָלק האָט אַרויסגעקוקט „ווי אויף משיחן“, ווייל די מלחמה האָט געקאָסט נישט ווייניק בלוט. אָבער נאָך מערער האָבן דערויף אַרויסגעקוקט די יידן, ווייל זיי האָבן געוואָרט, אַז מיט דער געלעגנהייט וועט זיך אויך זייער מצב קלאָר מאַכן און זיי וועלן באַקומען כּאַטש דאָס, וואָס אפילו די צייגיינער האָבן באַקומען נאָך צוריק מיט 20 יאָר — בייַרגערלעכע רעכטן.

אויף דער צווייטער זייט פון דער צייטונג זענען געווען ידיעות, אונטער דער רובריק „אינלאַנד“. אויך דאָס איז געווען אַ פרעסע-איבערבליק פון די רומענישע צייטונגען וועגן אַפּקלאַנג אין לאַנד אין שייכות מיט דער מלחמה.

דערנאָך זענען געווען „אייגענע טעלעגראַפישע דעפּעשן“. אויך די ידיעות זענען נישט אויס מער ווי א מין פרעסע איבערבליק פון דער פרעם-דער פרעסע, ווי אזוי עס איז דאָרט קאַמענטירט געוואָרן א געשעעניש אין שייכות מיט דער מלחמה. אמת, מע האָט געניצט די וויכטיקסטע אויס-לענדישע פרעסע, אָנגעבנדיק אויך דעם מקור, פון די אויסלענדישע פרע-סע-אַגענטורן. מיט דעם האָט זיך אויסגעפּולט אויך די דריטע זייט און אַפט מאל אויך א טייל פון דער פּערטער זייט.

אין דער דאָזיקער צייטונג זענען נישט געווען קיין אַרטיקלען וועגן געוועלשאַפטלעכע צי קהילה-ענינים. אָבער א יוצא מן הכלל איז דאָך געווען, ווען סע האָט זיך צעפּלאַקערט א ויכוח צווישן אברהם גאַל-פּאדען און דעם שפּיטאַל אויפן נאַמען פון „יוליוס באַראַש“ פון בוקאַ-רעשט. ביי דער געלעגנהייט האָט טאַקע די רעדאַקציע געהאַלטן פאַר וויכטיק, אַז זי זאָל אונטערן טיטל „קליינע קראַניק“ צווישן אנדערן שרייבן: „וואָס מיר האָבן צו זאָגן אין געמיינדע-אַנגעלעגנהייטן, זאָגן מיר שוין אויף אַן אנדער אַרט, נישט אין דעם בלאַט, וואָס איז נאָר א ריין פּאָליטישע, אָבער ווייל מען האָט אונדז דירעקט באַרירט, מוזן מיר ערקלערן...“

טראָץ דער פייערליכער און קאָטעגאָרישער דעקלאַראַציע, אז די רעדאָקציע גיט זיך נישט אָפּ מיט „געמיינדע אָנגעלעגנהייטן“, האָט זי דווקא אַיַצט, צום סוף פון אײַר עקזיסטענץ, אָנגעהויבן פאַרענטלעכן אַר-טיקלען וועגן רעאָרגאַניזירן דאָס קהילה-לעבן וועגן אָרגאַניזירן ייִדישע און רומענישע שולן פאַר ייִדישע תלמידים, וועגן סאַציאַלער הילף וכדומה.

עס איז כדאי צו דערמאָנען די געשעעניש, ווען דער גרעסטער רומענישער דיכטער פון יענער צייט, וואַסילע אלעקסאַנדרי, האָט באַקן-מען א פרעמיע אין א קאָנקורס פון פּאָעזיע, וואָס איז אָפּגעהאַלטן גע-וואָרן אין מאָנטפּעליער (פּראַנקרייך), איז דער אָפּקלאַנג געווען א ריזי-קער, ווייל אין דאָזיקן קאָנקורס האָבן זיך באַטייליקט דיכטער פון פּראַנק-רייך, איטאַליע, שפּאַניע און רומעניע (אלע לאַטייניש-פּראַטיקע!).

דער בערלאַדער רב ר' אייזיק טויבעס האָט איבערזעצט דאָס ליד „דזשינטאַ לאַטינאַ“ אין העברעאיש און האָט עס איבערגעשיקט דעם דיכטער. מיט דער געלעגנהייט איז אין נומער 342 פון 7טן יולי 1878 אָפּגעדרוקט דער בריוו-אויסטויש צווישן בערלאַדער רב און וואַסילע אלעקסאַנדרי, וועלכער שרייבט אין זיין ענטפער: „ווען די יידן קון דעם לאַנד זאָלן גיין אויף אייער וועג, זיי זאָלן זיך אויף דעם אופן באַלייכטן דעם גייסט, און זייערע געדאַנקען אנטוויקלען, גלויבן זי מיר מיין הער, וועלן זיי זייער לייכט אויפהערן זיין — ווי איר אליין גיט זיי דעם טיטל — שטיפּקיינדער פון רומעניע: ווייל רומעניען איז דאָס גאַסטפּריינדשאַפּטלעכע און דאָס דולדזאַמסטע פון דער גאַנצער וועלט“.

שפּעטער אין נומער 250 פון 17טן יולי 1878, איז ווידער א מאַל פאַרעפנטלעכט א בריוו-אויסטויש צווישן אלעקסאַנדרי און מ.ש. ראַבענער פון יאַס, וועלכער האָט אויך איבערזעצט אויף העברעאיש „דאָס געדיכט פון דער לאַטיינישן שטאַם“.

זאָל אַב דערמאָנט ווערן, אז ביזע צונגען פלעגן זאָגן, אז ווא-סילע אלעקסאַנדרי וואָלט געווען אויסגעוויילט געוואָרן הערשער איבערן נאָר וואָס פאַראַייניקטן רומעניע (ער איז געווען א קליינער באַיאַר, א קולטור-מענטש ניט פרעסטיזש) — אָבער ער איז נישט אויסגעוויילט געוואָרן, ווייל ער איז געווען אן אָפּשטאַמיקער פון יידן... וואָס א יידי-שע באַבע קאָן א מאַל אָפּטאָן!

אין די מודעות פון דער פּערטער זייט וואָלט געווען גענוג מאַטע-ריאַל פאַר א גאַלדפּאַדען-פאַרשער.

זאל נאך געזאגט ווערן, אז אין דער צייטונג האבן זיך געדרוקט אין המשכים ראמאנען ווי „פון בלוט קען קיין וואסער ווערן“, „די עגונה“, „שפרינצע מירל די נגידותטע“. סע ווערט נישט אָנגעגעבן קיין נאָמען פון קיין מחבר. נאָר אונטערן טיטל פון דער „עגונה“ איז גע-חַתמעט דער איבערזעצער ימבר“ ע. דאָס איז מסתמא יחיאַל מיכל בר' עזיאַל, דער רעדאקטאָר פון היועץ (און אפשר איז ער גאָר דער רעדאקטאָר אויך פון דער דאָזיקער צייטונג, אָבער אַפיציעל איז עס געווען זיין זון, יוסף).

איך מיינ, אז דער ליינער וועט מיר מוחל זיין, ווען איך וועל דאָ פאַרצייכענען אַ טשיקאווע מודעה, וואָס איז דערשינען אין נומער 399 פון 12טן סעפטעמבער 1878 אין „יודישער טעלעגראַף“.

מען איז דאָרט מודיע, אז אַברהם גאַלדפּאָדען מיט זיין טרופע איז געפאַרן קיין גאַלאַץ געבן פאַרשטעלונגען און ער וועט זיך [צוריק קערן ערשט אויף סוכות. „דאָהער מאַכן וויר דעם [געערטן פּובליקום באַקאַנט דאָס טעגלעך פון 7 ביז 12 אָהר אַבענד איינע באַרימטע ציגיינער-מוזיק אין זשיגניצא-גאַרטן שפּילן ווירד.

אדאַלף היטלער“

די מודעה איז דערשינען צוויי נאָל, אָבער וואָס פאַר אַ ראַלע סע האָט געהאַט דער אדאַלף היטלער, דאָס קאָן מען זיך נישט דערוויסן.

איז ער געווען איינער פון דער ציגיינער-טרופע? איז ער געווען דער אימפרעסאָר?

מער ווי זיכער איז, אז ער איז געווען אַ ייד. פאַראַן דאָ אַ מצבה אויפן יידישן בית-עלמין מיט אזאָ נאָמען... טשיקאווע.

8

דער פאָליטיקער

ערשיינט אלע טאָג

ווען עס איז דערשינען דער ערשטער נומער, ווייס איך נישט. איך האָב געפונען אין דער אַקאַדעמיע בלוז דעם נומער 7 פון 30סטן אַפּריל 1877, בוקאַרעשט.

פארמאט: 23/24 צם, 4 זייטן, 2 קאלומנעס.

אויב איך האב פריער געפרואווט אויסקעמפן דאס ערשטע אַרט (גערעדט מיטן ספּאַרט-לשוין!) פאַר רומעניע, צו זיין דאָס וויגעלע פון דער ערשטער יידישער טאַגזייטונג — דאָס מאָל וויל איך אויסקעמפן אויך דאָס צווייטע אַרט פאַרן „דער פּאָליטיקער“, וואָס איז דערשינען גלויכזייטיק מיטן „יודישער טעלעגראַף“. אמת, דאָס טאַגבלאַט איז דער-שינען זייער אַ קורצע צייט. בסך-הכל 12 נומערן, אבער דאָס וועט נישט מינערן זיין ווערט פאַר א „פּראַוו“.

ווער עס איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער דאָזיקער צייטונג, ווייס איך נישט. ווייל דער אָנגעגעבענער נאָמען פון אן „אַרויסגעבער“ צי פון א „פאַראַנטוואָרטלעכן“ איז געווען בלויז פאַר דער מאַכט, כדי צו באַקומען די דערלויבניש. איך האָב שוין פון מיין אייגענער דערפאַרונג געוואוסט, אַז צו מאָל האָט דער נאָמען פון „פאַראַנטוואָרטלעכן“ נישט געהאַט קיין שום מגע-משא מיט דער פּובליקאַציע.

דאָ, ביים „פּאָליטיקער“ איז אָנגעגעבן מ. ספירעסקו, אַזוי ווי עס איז געווען ביי „דאָס יודישע בלאַט“, וואָס מיר האָבן פריער דערמאַנט. און די שייכותן צווישן די צוויי צייטונגען וועלן מיר זען אויך ווייטער. בכל-אופן איז די שפראַך פון די דאָזיקע צוויי צייטונגען געווען א כער יידישלעכע, מיט ווייניקער דייטשמעריזמען ווי דער „טעלעגראַף“.

מאַכנדיק פאַרגלייכן צווישן די צוויי טאַגזייטונגען, וועלן מיר קאָנסטאַ-טירן נאָך איין זאך: דער „טעלעגראַף“ האָט נישט געהאַט קיין שום מאַטאָ, ווי אַזוי עס איז געווען דעמאָלט דער מנהג. „דער פּאָליטיקער“ האָט יא אַזאַ מאַטאָ, אויף העברעאיש און איבערזעצט אויך אויף יידיש. אמת, ער איז נישט קיין פּסוק פון תּנך, ווי ביי די אַנדערע פּובליקאַציעס (אַזוי לכל הפחות איז מיין ניינונג, ווייל איך האָב נישט געפונען אין זכרון אַזאַ פּסוק). דער רעדאַקטאָר האָט אים מסתמא אַליין פאַראַנראַזירט פונעם באַ-קאַנטן יידישן ווערטל „דער מענטש טראַכט און גאַט לאַכט“.

דער מאַטאָ איז אַזוי:

האַנשים יחשבו מחשבות כלמו

ואלקים בשמים ישחק למו“.

און אײַן דער לינקער זייט אויף יידיש:

„איהר שוואַכע מענטשן טראַכט אין טראַכט
אין גאַט פֿין אייך אין הימעל לאַכט.“

די ערשטע זייט הייבט זיך אָן מיט „טעלעגראַפישע דעפּעשען (דעם פּאָליטיקערס פּריוואַט דעפּעשין)“ פון אטענאַ, לאַנדאָן, בעלגראַד, קאָנ-סטאַנטינאָפּאָל, אַרשאָוואַ — אלע פון 8טן מאַי. צום סוף פון דער צווייטער קאָלומנע הייבט זיך אָן די רובריק „אינלאַנד“, אונטער וועלכן טיטל עס הייבן זיך אָן די נייעסן פון אינלאַנד און ווערן פאַרגעזעצט אויף דער צווייטער זייט. דערנאָך קומט א רובריק „אויסלאַנד“ מיט נייעסן פון רוסלאַנד און טערקיי.

אויף דער דריטער זייט איז פאַרעפנטלעכט א ליד: „דער איזרא-עליטיש-ראַמענישע סאַלדאַט“

„צום פרייהייטס קאמף קומט לאַמיר גיין,
הער איך צו מיר שרייען אין אלע זייטן.
וואָס גייט עס מיך אָן, וואָס קאָן מיר געשען.
ווען רומעניע וועט זיין הערן בייט?
אלס שקלאוו האלט איר מיך פעסט געבינדן
איר זוכט אייך מיט מיר צאנק און קריג,
איר טיילט מיט מיר דעם קאמפס ווינדן
אַבער נישט די פרייהייט, דעם לויז, דעם זיג.
וואָס הארט מיך אז איר האָט צו קלאַגן
אויפן רוס, אויפן טערק אַדער גאַר אויפן דייטש?
וואָס גייט מיך אָן ווער עס וויל אייך שלאַגן,
צי א שטעקן צי א קנוט, אַדער גאַר א בייטש?
אויב אין דער טינע פאלן מיינע טרערן
איז מיר דאָס דען נישט אלץ איין
אַבער ווען זיי גאַר פארגליווערט ווערן
אויף אייער האַרץ וואָס איז קאלט ווי א שטיין?
פאר אייך צו קעמפן ווילט איר מיך צווינגען
זאָל איך עס פאר מיין פאַמעראַנד שווינגען
גיט זשע מיר פרייער איין פאַטערלאַנד
וואו מיינע עלטערן, געליבטע און מיין גאָט
זאָלן נישט זיין פארפאָלגט ווי זיי זענען אצינד.
איר זאָל נישט ליידן נאָר שאַנד און שפּאַט,
איר זאָל זיין גערעכנט ווי איין אייגן קינד,
איר אַבער קיינס, דרום ציט איר ברידער
אליין אוועק צום בלוטיקן געפעכט.“

קערט איר אלס פרייע מענער ווידער
 בלייב איך דערנאָך אייער קנעכט.
 ערליגט איר אָבער אונטערן פיינדס שניערקע
 און אין אומגליק פאלט דאָס רומענישע רייד.
 און בוט איר ווידער נייע פעסטונג ווערקע
 דעמאָלט בוי איך אויך — פאר מיר און פאר אייך.

ד. י. ר.

איך האָב ציטירט דאָס ליד, ווייל עס זאָגט גענוג וועגן מצב פֿון
 די יידן פֿון דעמאָלט, ווען זיי האָבן קיין „פּאָטערלאַנד“ נישט געהאט,
 און איז אין איינקלאַנג מיטן מאַרקסיסטישן געדאַנק, און דאָס פּראָלעטאַר-
 ריאַט האָט קיין פּאָטערלאַנד נישט, ווייל ס'ע האָט אין אים קיין פּריי-
 הייטן נישט. אָבער ווי אזוי ס'ע קאָן פּאַרזעצן דאָס דערשיינען אַ צייטונג
 וואָס פּאַרעפּנטלעכט אַזעלכע „פּאַטריאַטישע“ לידער, בעת די פּויקן רופן
 צום „הייליקן קאַמף“?

מיין מיינונג איז, און פֿון ליטעראַרישן שטאַנדפּונקט איז עס
 מערקווירדיק, סיי לויט דער שפּראַך, סיי לויט דעם תּוכן. ווייזט אויס
 צו זיין אַ פּאַלעמיק מיט יענע וואָס האָבן זיך אָנגערופן „רומענישע
 איזראַעליטן“. אָנשטאַט פּשוט, יידן.

אפשר איז עס טאַקע צוליב דעם געווען געזחממעט מיט אינציפּאלן?
 פּאַקטיש האָבן די יידן געקעמפט אויפֿן פּראָנט און געגעבן זייער
 לעבן פאר רומעניענס אומאַפהענגיקייט.

די דריטע זייט איז קאַמפּלעקטירט מיט „פּאַרשידענעס“ זון „לעצטע
 נאַכריכטן“. אויף דער פּערטער זייט זענען געדרוקט נאָר אַנאַנסן. צום
 סוף: „ווער עס וויל זיך צו אָנדו אַדרעסירן שרייבט: רעדאַקציאָ זיאָרו-
 לוי „פּאַיאָ איסראַעליטאָ“ סטר. סינאַגאָגאָ נר 3 בוקאַרעשט“. דאָס
 הייסט, אז די רעדאַקציע איז צוזאַמען מיטן דערמאַנטן בלאַט „דאָס
 יודישע בלאַט“.

דער נומער 12 פֿון „דער פּאָליטיקער“, וואָס איז דערשינען י"ב
 סיון תּרל"ז (14טער מאי 1877). וועלכער איז ווי געזאָגט אויך דער
 לעצטער נומער פֿונעם דערשיינען, האָט אַ באַוונדעראַרטיקן תּוכן:
 אויף דער ערשטער זייט איז אַ לייטאַרטיקל, וואָס האָט קיין טיטל
 נישט, בלויז אַ דאַטע, אָנשטאַט אַ טיטל: „בוקאַרעשט 13 (25) מאי
 1877“. דאָס דאַיקע ארטיקל ווערט פּאַרגעזעצט אויף דער צווייטער זייט.

דאָ ווערן מיר געוואויר א ביסל פון דער פאלעמיק צווישן דער צייטונג מיטן „יודישער טעלעגראף“, און אז דער דאָזיקער נומער איז דער לעצטער.

„אויך זענען מיר נישט ברוגז, ווען מיר לעזן אים „יודישען טעלעגראף“ ערשט מיט פיר פינף טעג שפעטער די נייאיקייטן וואָס אונדזער פאליטיקער פריער פובליצירט. יעדער לעזער זאָל דאָס נומער 26 נעמען, און אונדזער פאליטיקער נומער 9, 10, 11 ווירד ער זיך איבערצייגן, אז מיר האָבן זיך נישט מיט פרעמדע אויגן און הענט באַדינט דעם ליבן לעזערן נייאיקייטן פאַרצולייגן — מיר כוון אָבער די טויטן רוען לאָזן. דען עס העלפט נישט אָדער מען דאַרף נישט“.

„...אונדזערע מיינונג אין אונדזער „יודישעס בלאַט“ פאַרטצוועצן. און צוואָר: יעדע וואָך רעגלמעסיק, אין דעם זעלבן וועט איר אלעס אויספירלעך לויט דער ריינען וואַרהייט צום לעזן באַקומען...“

אויף דער צווייטער זייט הייבט זיך אַן דאָס ווייטערדיקע ארטיקל „ביזט א יוד!“, וואָס ווערט פאַרגעזעצט אויף דער דריטער זייט. דער-נאָך איז געדרוקט דאָס ארטיקל „אין זעלטענער פאַרפאל אין דער רעדאקציע“, וואָס ווערט פאַרגעזעצט אויף דער פערטער (לעצטער) זייט. דאָ ווערט „דעמאָסקירט“ דער „טעלעגראף“, אז ער טראָגט צוויי דאָטעס ביי אײן און דעם זעלביקן נומער. למשל, פאר דער בוקארעשטער אויס-גאבע איז מיט דער דאָטע פון שבת און פאר דער פראָווינץ, דער זעל-ביקער נומער, מיט דער דאָטע פון זונטיק. בכלל איז דער „טעלעגראף“ פירדאָטירט, כדי דער לייענער זאָל עס באַקומען מיט דער דאָטע פון יענעם טאָג, ווען עס קומט אַן צו אים אין דער פראָווינץ.

דאָס ארטיקל „ענדיקט זיך מיטן פעסימיסטישן אויסרוף: „אַלץ איינס הערט שוין דער פאָליטיקער אויף, וואָס ושע טויג אונדז נאָך דער קראַוואַל?“

עס איז כדאי צו באַמערקן, אז „יודישער טעלעגראף“, איז געווען גענוג באַשיידן. געוויינטלעך האָט ער אָנגעגעבן אין האַלבע לבנות, אז די טעלעגראַפישע דעפּעשן האָט ער גענומען פון פרעמדע צייטונגען. עס איז שווערער צו גלייבן אַז דער פאָליטיקער האָט טאַקע געהאַט באַמח „פריוואַט דעפּעשן“, אַזוי ווי ער האָט זיי באַטיטלט.

מיר האָבן אָבער נישט וואו צו זען די ערשטע נומערן פונעם „טע-לעגראַף“, ווי אַזוי ער האָט רעאַגירט אויף אַט דער פאַלעמיק.

די פערטע זייט פון „דער פאליטיקער“ און אויך דער נומער ענדיקט זיך מיט אן ארטיקעלע „איין שענער איינפאל“ און „דער רעדאקציאנס בריעפקאסטען“.

מיט דעם האט זיך געענדיקט דאס דערשיינען פונעם צווייטן יידישן טאגבלאט, וואס איז דערשינען אין בוקארעשט, אַנזאָגנדיקן דאָס איבער-גיין צום וואַכנבלאַט „יודישעס בלאַט“.

איך ווייס נישט, אויב דאָס „יודישעס בלאַט“ איז אויך דערשינען גלייכצייטיק מיט „דער פאליטיקער“, אזוי ווי איך ווייס נישט, וויפל עס איז דערשינען נאָכן „דער פאליטיקער“. מער קיין נומערן פון דער צייטונג האָב איך נישט געזען.

ישוב ארץ-ישראל פרעסע

הגם דאָס טאַגטעגלעכע יידישע לעבן כּוּן די מאַלדעווישע יידן, און דערנאָך כּוּן דער נאַר וואָס אומאַפּהענגיקער רומעניע, איז פאַרגעקומען אויפן גלייכן שניט (הן עקאָנאָמיש, הן קולטורעל) פון מיוזרה-אײראָפּע — האָבן אָבער די ספּעציפישע אנטוויקלונג־תנאים געלייגט זייער חותם און געשאפן די באַדינגן פאַרן אנטשטיין כּוּן שטרעמונגען, וואָס זענען דאָ בול־טער געוואָרן, ווי אין די שנותדיקע לענדער, סײ אין רוסלאַנד סײ אין גאַליציע.

דאָ, אין דער צאָפּליקער נײַ־געבוירענער קיניגרייכעשער רומעניע, זענען אנטשטאַנען שטרעמונגען, וואָס האָבן געטאַפּט, ווי אין דער דער פינצטער, א וועג, אָדער אַן אויסוועג. פון איין זײט האָט צוגעקלעמט דער עקאָנאָמישער דחקות, פון דער אנדערער זײט האָבן די רדיפות מצד דער בירגערלעכער ליעבעראַלער פאַרטיי, וועלכע האָט נעכטן געפרעדיקט גלייכ־הייט־ברודערלעכקייט, ווען זי איז געקומען צו דער מאַכט, האָט זי זיך אַרויסגעוויזן צו זיין מער אַנטיסעמיטיש ווי די קאָנסערוואַטיווע פאַרטיי, סע האָט זיך צעפלאַקערט אַ העץ־פּראָפּאַגאַנדע, אַז יידן זענען פּויליאַקעס, סוכרישע פאַראַזיטן, וואָס ווילן נישט אַרבעטן... איז וואו זאלן זיי גע-ווען אַרבעטן? וואו זאלן זיי געווען אַקערן דאָס פעלד, אין דער שטאַט? פון די דערפער האָט דאָך זיי דאָס געזעץ אַרויסגעטריבן און זיי פאַרבאָטן דאָרט זיך צו באַזעצן!

איז געבליבן איין אײנציקער אויסוועג: קאַלאָניזירן יידן אין אַרץ ישראל. האָט מען געוואַמלט געלט און געקויבט ערד און מע האָט זי באַ־אַרבעט מיט יידישע הענט, טאַקע יענע הענט, אויף וועלכע מע האָט נעכט־טן געוואָגט, אַז זיי זענען נישט ביכולת צו אַרבעטן פּיזיש, נאָר צו מאַכן „געשעפטן“, און מיט יידישן שווייס האָט מען דעמאָלט געגרינדעט און

אויפגעבויט די באוואוסטע צוויי ישובים, „ראש פינה“, און „ראשון לציון“. דאס איז געשען ניל כריער (איך מײן 20 יאר!) פארן הערצליאנישן פא-ליטישן ציוניזם. אמת, דאס האט נאך נישט געטראגן קיין „ציוניסטישן כאראקטער“, מער האט עס געהאט א רעליגיעז-פילאנטראפישן כאראקטער, פון „חובבי ציון“ צי „דורשי ציון“.

היינט גריבלט מען זיך, ווען זון וואו איז אויפגעקומען דאס ווארט. אבער דעמאלט האבן עס די רומענישע יידן געפונען אין סידור... זיי האבן עס אפילו נישט געדארפט זוכן, נאר זיך אנגעשטויסן אין דאזיקן ווארט אין טאגטעגלעכן דאווענען.

אזוי האט זיך פונאנדערגעפלאקערט א מאסן-עמיגראציע. סוף דעם גיינצטן און אנהייב דעם צוואנציקסטן יארהונדערט, וואס איר פראפארץ האט איבערגעשטיגן די יידישע ישובים פון די שכנותדיקע לענדער. פון די געשיכטע-שרייבער איז עס אפגעשאצט געווארן פאר דער גרעסטער יידישער עמיגראציע-באוועגונג אויף דער וועלט. טייל האבן עמיגרירט קיין אמעריקע און טייל קיין ארץ ישראל.

אזוי זענען אנטשטאנען פובליקאציעס, וואס זייער פראפיל איז גע-ווען צו פראפאגירן עמיגראציע, צו פראפאגירן ערדארבעט און ישוב ארץ ישראל, וואס האט צו מאך מער באשעפטיקט, ווי דאס אויסקעמפן ביר-גערלעכע רעכטן אין ווימישן לאנד. דאס לעצטע איז איבערגעבליבן פאר דער יידישער פרעסע אין דער רומענישער שפראך. אין דער יידישער פרעסע האט מען זיך אריענטירט צו עמיגראציע.

דערמיט דערקלערט זיך די רעלאטיוו גרויסע צאל איינמאליקע, צי בלויז פון עטלעכע נומערן אויסגאבעס פון אויסוואנדערער. אויסוואנדערער, אפילו „פוסגייער“, וואס האבן מיט זייער רעש אויפגעשוויבערט א ריזיקע קאלומנע „וואנדער-שטויב“, וואס האט נישט געקאנט לאזן גלייכגילטיק אפילו אויך יענע פובליקאציעס אין יידיש, וואס האבן נישט געפרעדיקט קיין עמיגראציע. אויך די דאזיקע פרעסע האט געביטן דעם אונטערטיטל און צוגעגעבן די ווערטער „ישוב א“.

עס איז צוליב דעם נישט קיין צופאל, וואס אויך אין דער היינ-זיכט האט דאס רומענישע יידנטום די בכורה: דער ערשטער ציוניסטי-שער קאנגרעס פון באזעל (1897) איז דערעפנט געווארן פונעם אלטן גא-לאצער חובב-ציוניק, שומאל פינעלעס. הגם ער איז נאך נישט געווען קיין „ציוניסט“ אין פאליטישן זינען, האט ער אבער שוין געהאט גרויסע פארדינסטן אויפן געביט פון א לאנגיעריקער טעטיקייט.

דערמיט דערקלערט זיך, אין א געוויסער מאַס, אויך דער ווייטער-
 דיקער גאנג פון דער עמיגראציע, דאָס אַנטוויקלען פון די ישובים, וואָס
 זענען אין ישראל געגרינדעט געוואָרן פון רומענישע עולים — און ועל
 כולם, דאָס וואָס סע אינטערעסירט אונדז איצטער, אז אהוץ דער רומע-
 גישער, דייטשער און אונגערישער ברייטפאַרצוהייגטער יידישער פרעסע,
 ווי אַרגאנען פון דער ציוניסטישער באוועגונג — איז דערשינען אויך א
 פרעסע אין יידיש, מיט א ציוניסטישן פראָפיל. די דאָזיקע פובליקאציעס
 זענען געווען די דויערהאַפטיקסטע. דער ערשטער ביישפיל איז דער
 „היועץ“, וואָס איז א צייט דערשינען פיר מאָל אין דער וואַך, כמעט ווי
 א טאָג צייטונג.

9

דיא יהודישע פרעסע

איין ארגאן פיר פאליטיק, ליטעראטור אונד וויסענשאפט וויא אויך
 פיר קורוזס — אונד האנדעלס-בעריכט. ערשיינט איינסטוויילען איינמאָל
 ווענטליך.

על שלשה דברים מכתב עתי לבני ישראל קיט, על הדיו, על האמת
 ועל השלום.

בוקארעשט, נומער 3. ט' תשרי תרמ"א (דאָס קאָן איבערגערעכנט
 ווערן: 1880)

פאָרמאט: 32/18 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס. רעדאקטאָר: ב. סופרין.

פון דאָזיקן נומער האָב איך געפונען אין דער אקאָדעמיע בלויז
 איין בלעטל, די ערשטע צוויי זייטן. אָבער דער קומענדיקער נומער, 4,
 איז גאנץ. אין דריטן נומער הייבט זיך אַן דרוקן אן ארטיקל „דארף
 מאן איין זשאַרגאָן בלאַט?“ און אין פערטן נומער איז די פאַרזעצונג,
 פון וועלכן מיר ציטירן:

„...50 פראָצענט יידן זינד וועלכע ניכט רומעניש לעזן קענען
 אונד פילע זאָגאר וועלכע גאָר רומעניש ניכט פאַרשטייען אונד האָבן
 זיך מיט געערבט ווי איינע עוויגע ירושה פון די עלטערן די מיינונג אז
 ווער עס לערנס גויש ווערט א משומד...“

דערנאָך קומט א פאָלעמיק מיט עקיבא חשמל, וועלכער האָט אים
 אנגעגריפן אין „הקול“ נומער 34.

די ערשטע צוויי נומערן פון דער צייטונג זענען געווען „פראבע-
נומערן“ און זענען מסתמא געשיקט געוואָרן צו פארשידענע אדרעסן.
ווער סע האָט זיי נישט צוריק געשיקט איז געוואָרן באטראכט פאר א
שטענדיקן אבאָנענט.

איך גיב נאָך צו די דאטע פון נומער 14: י"ט תשרי תרמ"א.
ווייל טייל פאַררופן זיך אויף א קאַרעספּאָנדענץ פון עקיבא חשמל אין
„המגיד“ נר. 28 פון 20סטן יולי 1881, וואו סע ווערט געזאָגט: „אחמול
מסר לידי אחד מידידי פה שני הגליונות 5, 4 מכה“ע „יודישע פרעסע“
היוצא לאור בעיר יאסי מאת דוב בער סופרין“ (אויף יידיש: נעכטן
האַט מיר א ידיד איבערגעגעבן דאָ, צוויי נומערן 4 און 5 פון דער ציי-
טונג „יודישע פרעסע“, וואָס דערשיינט אין דער שטאַט יאס פון דוב
בער סופרין). און פון דעם ווילן זיי דרינגען אז די צייטונג איז דערשי-
נען אין יאָר 1881 און נישט אין יאָר 1880.

פארשטייט זיך, אז דאָס איז קיין עדותשאפט פאַר מיר. די צוויי
נומערן, וואָס איך האָב געפונען זענען פאַר מיר דאָקומענטן, אז די ציי-
טונג איז דערשינען אין 1880.

*
**

איך וועל זיך דאָ נאָך אָפּשטעלן אויף דעם אונטערטיטל פון דער
דאָזיקער צייטונג, וואָס דערשיינט „איינסטוויילען“, דאָס הייסט, לעת-
עתה, איין מאל אין דער וואָך.
במשך פון דעם בוך וועט דער לייענער נאָך באגעגענען נישט
איין מאל דעם „איינסטוויילען“.

דאָס באווייזט, אז דער רעדאַקטאָר צי ארויסגעבער, ווען ער האָט
אָנגעהויבן ארויסגעבן די צייטונג האָט ער געהאַפט אז דאָס זאָל זיין
מיט הצלחה און אז מיט דער צייט, וועט די צייטונג דערשיינען עפטער,
נישט נאָר מער מאל אין א וואָך, נאָר אפילו ווערן א טאָגבלאט.
דאָס וועלן מיר זען ווייטער, ווען מיר וועלן אָנקומען צו דער
צייטונג „דער יודישע גייסט“, וואָס איז דערשינען אין יאָר 1898. הגם
דאָרט איז נישט אָנגעגעבן דער „איינסטוויילען“, האָבן אָבער דאָך די
ארויסגעבער, וועלכע האָבן אָנגעהויבן מיט פיל אונטערנעמערישקייט
ארויסגעבן די צייטונג דריי מאל אין דער וואָך, האָבן זיי דאָך געהאַכט
אז ווען זיי וועלן דערגרייכן „א ויכערן טיראוש פון 3000 עקזעמפלאַרן
וועט זי דערשיינען טעגלעך“.

ליידער איז די „הצלחה“ שולדיק געבליבן און די האַפענונגען האָבן זיך געוויינטלעך צערונען. אדרבה, אפילו יענע צייטונג, וועלכע האָט יאָ אָנגעהויבן דערשיינען טעגלעך, האָט זייער גיך זיך געמוזט אָפּ-זאָגן פון דער אזוי געוואַגטער „אמביציע“.

אזוי איז למשל געשען מיט דער דריטער טאָגצייטונג, וואָס איז דערשינען אין רומעניע. „דיע יודישע צוקונפט“ האָט זנגעהויבן דער-שיינען אין יאָס אין יאָר 1899 „אין אללע ווערקטאָגען“ און זייער גיך איז זי איבערגעגאנגען צו דערשיינען עטלעכע מאָל אין דער וואַך — ביון פארשווינדן...

10

דער קאָלאָניסט

„עובד אדמתו ישבע לחם“ (משלי יב-י)
 אַראָגן פיר פערברייטונג דער אידעע פון ערדארבייט אונטער זען יודען ערשיינט איינמאָל וועכנטליך.
 ערשטער יאָרגאנג, נומער 1 פון 13 מאי 1881. בוקארעשט ארויסגע-געבן פון סאַטשיעטאטע דע אַגריקולטורא.
 פאַרמאט: 28/39 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.

דעם נומער האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע און איך ציטיר פון אים:

אויף דער ערשטער זייט איז דאָס ארטיקל „אין בליק אויף דיא לאגע דעס יודענטהומס אונד דיא הילפסמיטטעל דאצו“.

אויף דער צווייטער זייט איז אן ארטיקל אָן א טיטל, בלויז א מאַטאָ: ומנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים“ (ישעיה סה-כא). געחתמעט פון אשר אנטשיל שו“ב.

אויף דער דריטער זייט איז א העברעאישער שיר, געחתמעט פון הרב יצחק אייזיק שור, אב“ד בוקארעשט, פּרעזידענט פון דער חברה „ישוב ארץ ישראל“.

אויף דער פערטער זייט איז א „קול קורא אליכם אישים“, אין וועלכן סע ווערט געזאָגט צווישן אנדערן:

...אויף יעדן איז די כליכט זיינע ברידער צו שטיצן אום צו קע-
 נען אויסוואנדערן, בפרט זיי ווילן זיך אונטערווארפן דער שווערער אר-
 בעט די ערד צו אקערן. ווער עס האט גאט אין הארץ און דער פונק פון
 דער „יודישער נאציאנאליטעט“ איז ביי אים נישט אויס געלאשן, זאל
 ער אלעס מעגלעכע אנווענדן אונטער צו שטיצן די יעניקע וואס ווילן
 אויסוואנדערן, ווייל נאר דאדורך וועלן מיר אראפנעמען דעם האס וואס די
 קריסטן האבן אויף אונדז, וואס זיי זאגן דאס מיר. זענען איבערפליסיק
 אים לאנדע. עס וועט דאדורך אויך א טובה זיין פאר די יעניקע וואס
 וועלן דא בלייבן...”

די ארטאגראפיע איז אונזערע, אבער דאס ריינע יידישע לשון
 געהער דער רעדאקציע, וואס איז מסתמא געווען פון אלעזר רוקח. איך
 האב נישט געפונען ביז ווען די צייטונג איז דערשינען.
 נ. מארק פארצייכנט אז זי איז דערשינען צוויי מאל אין דער וואך.

11

נייע יודישע צייטונג

דערשיינט יעדע וואך.

רעדאקציע און אדמיניסטראציע: יאס, טיפאגראפא נ. פרענקעל.

פון דער צייטונג האב איך געפונען צוויי נומערן:

נומער 61 פון 9טן יוני 1882, צווייטער יארגאנג.

פון דעם האב איך געדרונגען, אז זי האט אנגעהויבן דערשיינען

אין יאר 1881.

מע האט מודיע געווען:

„דער רעדאקטאר דער נייען יודישען צייטונג האט אים אינטערעסע

דעס בלאטטעס איינע רייע אונטערנאמען דורך רומעניען. ער האט דא-

פיר געזארגט דאס דאס בלאטט זאלל וועהרענע זיינע אבוועזענהייט רע-

געלמעסיג ערשיינען. נאך זיינער צוריקקונפט ווירד דאס בלאטט אין איי-

נעם גרעסערן פארמאט אונד צוויימאל אין דער וואכע ערשיינען. דאס

בלאט ווירד דיא בעסטען קארעשפאנדענצען ענטהאלטען.“

צווישן די אנאָנסן פון דעם נומער געפינט מען אויך אז: „ספר
אבינועם הגלילי או רוכב תועה (דון קשוט דער איררענדע ריטטער) מאת
נ. פרענקעל צו פינדען אין דער טיפאָגראַפיע דעם העררן נ. פרענקעל
סטראַדא פרימעריע נומער 10“.

דער צווייטער נומער, וועלכן איך האָב געפונען, איז נומער 72 פון
18טן אויגוסט (סע פעלט דאָס יאָר, מסתמא א טעות הדפוס), יאס.
דאָ ווערט שוין געזאָגט, אז סע „ערשיינט צוויימאל וועכנטליך, דינס-
טאָג אונד פרייטאָג. דרוק עט רעדאקציע: נ. פרענקעל“.
פאַרמאָט: 23/31 צמ, 4 זייטן, 2 קאָלומנעס.
אין דעם נומער איז פאראן אן ארטיקל „עבודת האדמה“ (ערד אר-
בעט), וואָס איז א פּאָזערצונג פון נומער 70.
דער נומער אנטהאלט אויך „פאליטישע נאכריכטן“.

*
**

(נ. מאַרק פארציכנט נאָך איין צייטונג, וואָס זאל האָבן דערשינען
אין בוקארעשט אין יאָר 1882, אונטער דער רעדאקציע פון ישראל
מרגלית, וועכנטלעך, ציוניסטיש, מיטן זעלביקן נאָמען פון „נייע יודישע
צייטונג“.
איך האָב נישט געפונען קיין אנדערע שפורן).

12

דער עמיגראַנט

אַרגאן פון די חובבי ציון. דערשינען אין גאלאץ צווישן די יאָרן
1882-1883.
צוויי מאל אין דער וואָך. זינט דעצעמבער 1882 דערשינען אין
בוקארעשט.
רעדאקטאָר: אלעזר רוקח.
די צייטונג האָט געהאט איין זייט אין דייטש.
איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

דער רומענישער איזראעליט

ערשיינט צוויי מאל וועכענטליך: דינסטאָג אונד פרייטאָג, בוכדורף קערן גאָלדנער.

ערשטער יאָרגאנג, נומער 4 פון 3טן אויגוסט 1882. יאָס.
פאַרמאָט: 31/40 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.

דעם נומער האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע, אין תוכן איז פאראן אן ארטיקל וועגן דער עגיפטישער פראגע; ידיעות פון אין און אויסלאנד; אן ארטיקל „פאָרזיכט איזט דיא מוטער דער ווייזוהייט“ און אן אויפרוף פון דער „אליאנץ איזראעליט“, וואָס האָט זיך דעמאָלט אָפֿ געגעבן מיט העלפן די יידן, וואָס האָבן גענומען דעם וואַנדער-שטעקן אין די הענט.

קיין רעדאקטער פיגורירט נישט. די ארטיקלען זענען געחתמעט מיט איין אות: „ק“.

די האַפּפּונג

אָרגאן פיר ישוב א״י, פאָליטיק, ליטעראַטור, בעפעוידערט יודישע אינטערעסען אונטער געמיינדע אונד פאמיליע. פיאטרא נעאמק.
ערשיינט דריי מאל וועכענטלעך. 1882.
„ויש תקוה לאחוריתו“ (ירמיה ל״א).

איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

דיא וואהרהייט

ערשיינט איינסטוויילען איין מאל אין דער וואָכע. „שפת אמת תכון לעד“ (משלי י״ב״ט).

רעדאקטאָר: י. און ב. מאַרגוליעס.

ערשטער יאָרגאנג, נומער 24 פון 21סטן אויגוסט 1883. גאַלאַץ.
פאַרמאָט: 26/38 צמ, 2 קאָלומנעס.

דעם דאָזיקן נומער האָב איך געפונען אין דער אַקאַדעמיע. אין לייט-
אַרטיקל מיטן העברעאישן נאָמען: „עניה סוערה לא נחמה (ישעיה נד-יא)“
ווערט גערעדט וועגן ישוב ארץ ישראל, דאָס צווייטע אַרטיקל אין „רג-
שי לב“, געחחמעט פון ישראל טעללער. דערנאָך קומען ידיעות פון אין
און אויסלאַנד, די פערטע זייט איז בלויז אנאָנסן.

אין דער פּעדעראַציע האָב איך געפונען אנדערע צוויי נומערן פון
„די וואַהרהייט“. דריטער יאָרגאַנג (צווייטע סעריע), נומער 9 פון 7טן
פּעברואַר 1898, בוקאַרעשט.

דער אַנטערטיטל איז שוין רייכער: „פּערטרעטטע אַלגעמיינע
יודישע אינטערעסעסן. ערשיינט איינסטוויילען איינמאַהל אין דער וואַך.
רעדאַקטירט פאַן איינעם קאַמיטעט. שעף רעדאַקטער: דוב בעריש מרגליות
(דב"ם). צאַהלונג נאָך אַבלויף פאַן 3 מאַנאַטהע.“

דאָס הייסט אז די ערשטע 3 חדשים האָט מען צעשיקט אומזיסט די
צייטונג אַבער שוין אין נומער 12 פון 28סטן פּעברואַר 1898 איז מען
שוין ארויס מיט לשון. דאָס ערשטע אַרטיקל הייבט זיך טאַקע אָן מיט
אן „אַפעלל אן אונדזערע ווערטעהע לעזער“ ווערט געזאָגט, אן היות סע
זענען פאַריבער די 3 חדשים און די רעדאַקציע האָט געשיקט די צייטונג
אָן געלט, איצט איז געקומען די ריי, אן די אבאַנענטן זאָלן שיקן זייער
חוב מיט דער פּאָסט, כדי נישט צו מאַכן קיין אייגעריקע הוצאות מיטן
איינמאַנען דעם חוב. בעסער מיט די איינגעשפּאַרטע הוצאות ארויסצו-
געבן די צייטונג צוויי מאָל וועכנטלעך.

אויף אן אנדער אַרט, אין דאָזיקן בוך, האָב איך שוין אויפגע-
קלערט, אז טאַקע דאָס האָט די רעדאַקציע געמיינט מיטן אַנטערטיטל
„איינסטוויילען“, דאָס הייסט, לעת-עתה דערשיינט עס וועכנטלעך...

מיט דער געלעגנהייט ווערט געלויבט דער שעף-רעדאַקטאָר דוב
בעריש מרגליות, וועלכער איז שוין באַקאַנט אין לאַנד זינט פּופצן יאָר,
און זינט צוואַנציק יאָר ווי א מיטאַרבּעטער אין די העברעאישע צייטונגען
זוי „המגיד“, „העברי“, „היהודי“ און „נוגה הירח“.

דאָס אַרטיקל „דער ציונימוס אַן דער הויפטשטאַט“ איז גע-
חחמעט: „דוב בעריש מרגליות, המכונה: דב"ם בן הרב הגאון
המנוח מו"ה אברהם מרגליות ז"ל, שהיה אבד"ק גאלאַטץ חמשה ושלשים
שנה, וחחן הרב הגאון מו"ה יצחק אייזיק טויביש שליט"א אבד"ק
בוקאַרעשט“.

דערנאך איז צוגעגעבן א באמערקונג: „מיט אבזיכט האבן מיר אונדזערן נאמען קאמפלעט ארויסגעשריגן, ווי נאך קיין איינציקעס מאל. אום אונדז נישט מיט איינען אנדערן צו פארוועקסלען — רעד.“
דער דאזיקער נומער איז א אַזיסל גרעסער ווי דער פריערדיקער, אין 3 קאלומנעס.

מיט דעם דערקלערט זיך אויך פאר וואָס קודם איז די צייטונג דערשינען אין גאלאץ און דער נאָך אין בוקארעשט. פשוט ווייל דער רע-דאקטאר האָט חתונה געהאט קיין בוקארעשט.

16

יהודית

א יודישע צייטונג פיר פאליטיק. ליטעראטור אונד קריטיק.
רעדיגירט פאן ד. א. ברודעט
„תובר עמנו יהודית באזני העם“ (זלכים ב' יח"ו)

ערשטער יאָרגאנג, נומער 3 פון 15טן דעצעמבער 1883, בוקארעשט
פארמאט: 32/45 צמ, 4 זייטן, 4 קאלומנעס.
דער דאזיקער נומער, וואָס איך האָב געפונען אין דער אקאדע-
מיע, האָט דעם פאלגנדיקן תוכן:

אויף דער ערשטער זייט: „דנרות הללו אנו מדליקין“ (פערזן פון
ב. סופרין). אויף דער צווייטער זייט: „דיא ערשיינונג“ (באללאדע) פון
ר. א. ברודעס. אויף דער דריטער זייט: „ווער עס פרעגט דער בלאָג-
דזעט נישט“ (אריגינאל נאָוועלע פאן ר. א. ברודעס), אין פאָרזעצונגען.
פאראן אויך דער נומער 4 פון 22סטן דעצעמבער 1883.

סע זענען געחתמעט אונטער ארטיקלען: צל"צל איש-באטשאַשאַני
און יש"פ.

עס איז כדאי צו באמערקן אז דער מאַטאָ אונטערן טיטל איז
„געפעלשט“. דאָרט, אין מלכים ב' ווערט נישט געזאָגט „רעדט צו מיר
יהודית“ נאָר אדרבה: רעדט צו דיין שקלאו אראמיש, וואָס מיר פאָרשטייען
און זאָלסט נישט רעדן יהודית מיט אונדז...“

17

קול רנה

ליעדער גאלעריע, קאָמישע מאַראַלישע ליעדער אונד איין שעהנער פּעאָילעטאָן.
ערשיינט יעדע וואָכע. רעדריגרט פון ליפּא ראַדעסקאַ.

איז דערשינען אין בוקארעשט צווישן די יאָרן 1883—1884.
איר האָב נישט געפונען קיין איין עקזעמפלאַר פון דער דאָזיקער פּובליקאציע.
דאָך, צוליב עדותשאַפט וועל איר נעמען די מודעות, וואָס זענען דערשינען אין „היועץ“ און אַנגעזאָגט דאָס דערשיינען פון דער דאָזי-קער פּובליקאציע.
אוי, למשל, איז דערשינען אין „היועץ“ פון 1טן יאָנואַר 1883 פּאָלנדיקע מודעה:

„ליעדער גאלעריע קול רנה, פון גיי יאָר אַנגעפאנגען וועט ערשיינען „דיא ליעדער גאלעריע“ יעדע 2 וואָכן, איין העפט פּאַרפאַסט פאַן ליפּא ראַדעסקאַ. דער פּאַרפאַסער גיבט זיך די מי זאָלכע לי-דער צו ליפּערן, וועלכע זאָלן מאַראַל אונד בעלערנדעס אנטהאַלטן — יערליכעס אבאָנאַמענטפרייו איז 2.50 פּראַנק, האַלב יאָריק 1.25 — די העפטע ווערן יעדן פּראַנק צוגעשיקט. איינצלנע העפטע קאָסטן 10 באַני.“
אין „היועץ“ פון 16טן פעברואַר 1883 קאָן מען לייענען:
„עס איז ערשינען און עס וועט אין אלע סעלידע בוכהאַנדלונגען צו באַקומען זיין דאָס דריטע העפט קול רנה ליעדער גאלעריע פון ליפּא ראַדעסקאַ, א 10 באַני — די לידער גאלעריע ערשיינט 24 העפטע אין א יאָר און קאָסט 2.50 פּראַנק פאַר א גאַנץ יאָר, פאַר א האַלב יאָר 1.25, צו געשיקט פּראַנק פּער פּאַסט. דעם בעטראַג קען מען אין בריוואַרקן צושיקן.“

„אַנאַנס

ווייל מערערע פון די אבאָנענטן האָבן מיר פּאַרגעטראָגן און איר זאָל אין מיין ווערק „קול רנה“ אויך זאָלכע לידער שטעלן וואָס שוין אין טעאטער געשפּילט געוואָרן זינד, מאַכע איר צוגלייך באַקאַנט דאָס

איך האב יעדן זיין וואונטש ערפילט. די לידער וואס ערשיינען אין
3טן העפט:

1. דאס בלינדע פאלק,
  2. איך פריעדמאן אקטיאר,
  3. ארויס! ארויס!
  4. דעם רבינס מופתים,
  5. די פיעלנדע ליבע.
- איך ביטע אויך די אבאנענטן מיר איין וואונטש צו ערפילן
אונד ווי אם שועלסטן מיר דעם אבאנאמענטספרייז איינצווענדן. עס
זעט הייסן: א פאטש פאר א קלאפ

ליפא ראדעסקא

פון דעם אויבן ציטירטן איז צו זען אז די לידער גאלעריע איז
דערשינען איין מאל אין צוויי וואכן, אבער דאך האב איך זי פארציכנט,
אז זי איז דערשינען וועכנטלעך, ווייל אין "היועץ" פון 25סטן אוי-
גוסט 1884 קאן מען ליינען די פאלגנדיקע מודעה:

"קול רנה" איז דער טיטל פון איין לידער-בוך וואס ערשיינט אין
בוקארעשט יעדע וואך איין העפט פון ליפא ראדעסקא — דער פארפאסער
גיבט זיך מי די לאגע פון די יידן אין רומעניע און פון בוקארעשטער
הויזירער אין פערון אין ווארן ליכט הערצושטעלן. ער פארדינט אונ-
טערשטיצט צו ווערן, דאמיט ער זאל די אנגעפאנגענע ארבעט קאנען
פארזעצן."

18

דער יודישע וועכטער

דערשינען אין באטאשאן דעם 19טן אקטאבער 1884. רעדאקטאר:
ה.ל. טעללער.

איך האב נישט געפונען קיין אין עקזעמפלאר פון דער פובליקאציע.

19

די נייע צייט

דערשינען אין באַטאַשאַן אין יאָר 1885. רעדאַקטאָר: נ. פּרענקעל.
קיין איין עקזעמפּלאַר פּון דער דאָזיקער צייטונג האָב איך נישט געזען.

20

דיא יודישע מאָרגענפּאַסט

דערשינען אין בוקאַרעשט אין יאָר 1885. רעדאַקטאָר: לעאַן
נאַמיאַנו.
איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

21

התוקע

„ותקע בשופר והזהיר העם“.
ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1, באַטאַשאַן, מיטוואָך ה' אלול תרמ"ה
(1885) צייטונג פאַר דעם אידישען פּאָלק.
ערשיינט צווייאַ מאָל וועכענטליך.
הערויסגעגעבען פּאָן צבי הירש יוסף, צל"צ איש באַטושאַני, דאָנער-
טאָג בלאַט.
די צייטונג איז גילטיג אויך נאָך דער צייט.
אַנאָנסען ווערין בילליג בערעכנעט.

פאַרמאַט: 26/38 צמ, 4 זייטן, 2 קאַלומנעס.
דאַס איז דער איינציקער נומער, וואָס איך האָב געפונען אין דער
אַקאַדעמיע. פאַראַן אויך אַ ביילאַגע: „דיא סדר-נאַכט. אַ ראַמאַן פּונו'ם

אידישען לעבען אין דער לעצטער צייט. גישריבען פאן צל צל איש
באטשאני" אין 2 בלעטער — מע קאן זיי צוזאמענלייגן און מאן פון
זיי א ברעשור פון 16 זייטלעך.

22

דער וואנדערער

דערשינען צוויי מאל אין דער וועך, אין בוקארעשט.
רעדאקטאר: י.ל. סאלאמאן.
דער ערשטער נומער אין דערשינען דעם 11טן אויגוסט 1885.
האט באהאנדלט די ענינים פון דער אויסוואנדערונג אין אמעריקע.
איר האב נישט געזען קיין איין נומער.

23

נייעסטע נאכריכטען

די צייטונג האט געזאלט דערשיינען אין בוקארעשט אין יאר 1888.
אנדערע מיינען, אז די צייטונג איז דערשינען אין פיאטרא-נעאמץ
אין יאר 1885 אונטער דער רעדאכיע פון י. קאפפעל.
איר האב נישט געפונען קיין איין נומער.

24

יודישעס פאלקסבלאט

ערשיינט וועכנטליך יעדען פרייטאָג.
ערשטער יאהרגאנג, נומער 1, 24 נאוועמבער 1886. יאָס.
רעדאקטאר: נ. פרענקעל.
פארמאט 28/41 צמ, גרויסע אותיות, 4 זייטן, 3 קאלומעס.
"אויף דער ערשטער זייט איז דאָ אן אויפרוף: "אן אונזערע לעזער!"

...דיא שפראזע דעס פאלקסבלאטטעס איז דיא פאלקסשפראכע, ריין, לייכט, אונד פערשטענדליך. ניכט האַכדייטש אונד ניכט געמיינער זשאר-גאַן. וויר ווערדען פערמיידען זאלכע געמיינע זשארגאַן-אויסדריקע, וועלכע אין דער יעצטיגען צייט פיר איינען רעדאקטאָר ניכט אנשטענדיג זינד נור איינעם שינדער ערע מאכען, ווי צ.ב. מילב גע נשמות, חזירישע מיילער, טרפהניאקעס עטצ..."

איך האָב געבראַכט דעם דאָזיקן ציטאט כדי משמח צו זיין דעם לייענער, ווי אַווי דער רעדאקטאָר האָט זיך באַצויגן צו אזעלכע טייערע, כשרע יידישע ווערטער...
בללל האָט זיך די צייטונג אָפגעגעבן מיט ישוב ארץ ישראל.

אין נומער 2 זענען פאראן ארטיקלען: קעגן די שוחטים, וועלכע האָבן צו גרויסע הכנסות; קעגן די פענסיאנארן פון דער קהילה.
אין נומער 3 ווערט פראפאגירט ערדארבעט צווישן יידן.
אין נומער 11 ווערט דערציילט וועגן גרינדן א יוגנט-פאראיין „דורש לציון“. סע ווערן פארעפנטלעכט נעמען פון די מיטגלידער.
דער נומער 28-29 איז שוין אין א קלענערן פארמאט: 28/36 צמ.
דער נומערן 30 איז פון 11טן סעפטעמבער 1887. איז עס דער סופ-סטער נומער?
די דאָזיקע נומער האב איך געפונען אין דער אקאלעמיע.

25

נאַציאָנאַל

פאָליטיש, ליטעראַריש, עקאָנאָמיש וואַכנבלאט. רעדאקטאָר: יצחק יואל לינעצקי.

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1, 24סטער מערץ 1886. באַטאַשאַן.
סע זענען דערשינען בסך-הכל 21 נומערן. דער לעצטער איז דער-שינען דעם 24 אָקטאָבער.
איך האָב נישט געזען קיין איינעם פון זיי.

26

גאלאטצער איזראעליט

דערשינען צוויי כּאל אין דער וואָך, צווישן 15 אויגוסט 1886 און 26 מערץ 1887, אין גאלאץ.
אין 1888 דערשיינט עס ווידער וועכנטלעך. ארויסגעגעבן פון די דרוקער: מוטערפערל און קאהן.
האַט באַקעמפּט כאַאַטישע עמיגראַציע.
איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

27

הגבור

„אז דבות בחזון להסירן ותאמר שותי עזר על גבור הרימותי בחור מעם (תהלים קכט—ב)“ ערשיינט איינסטוויילען יעדען פרייטאָג. רעדאקטאָר: ליפּא מ. ראָדעסקאַ.
ערשטער יאָרגאַנג, נומער 10. ערשטער נאַוועמבער 1886. בוקאַרעסט.
פאַרמאַט: 28/38 צמ, 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.

אין לייטארטיקל, אָן א טיטל, נאָר א דאַטע, ווערט געזאָגט: „מיט אונדזערע רומענישע יידן איז נאָר א טעאַטער. קוים קומט אויף זיי א נייע מכה, א נייע צרה, ווערט באלד א לארעם, א געשריי, א גאַנץ אייג-רייסעניש און יעדער פון גרויס ביז קליין, ווער עס קאָן נאָר א סעדער אין דער האַנט האַלטן, הייבט באלד אָן — דורך די צייטונגען — די נייע מכה צו באַוויינען, און יעדער זוכט זיין שרייבן זאָל יעדן פון דער נייע ער מכה, פון דער פינצטערער צרה רעטן...“

איך האָב געבראַכט דעם דאָזיקן ציטאַט, מיט מיין אַרטאַגראַפיע, כדי צו ווייזן די ריינע יידישע שפראַך. דער ארטיקל איז געהתמעט פון איש-דבר שלום, אָבער איך מיין אז עס איז ליפּא ראָדעסקו, נאָר ער האָט נישט געוואָלט סע זאָל דערשיינען צוויי מאל אין איין און דעם זעלביקן נומער זיין נאָמען. ער האָט געהתמעט זיין נאָמען אונטער „ערי מקלט.“

הגבורה

ציונים של יודעים אנושיתם מיליונים ארבעים אלפים
אודות המון למחויבות שיתיעץ על ידי משרד ממשלה
אמאנושאית: זה האין המעין עם העולם

לדע הממשלה

אין האין אחר 8 אפריל

האין אחר 4

פועלים

Reducția și Administrația

— Calea Ducești 11 București —

יודעים מיליונים

משרד הממשלה
אודות המון למחויבות שיתיעץ על ידי משרד ממשלה
אמאנושאית: זה האין המעין עם העולם

לדע הממשלה

אין האין אחר 8 אפריל

האין אחר 4

פועלים

Reducția și Administrația

— Calea Ducești 11 București —

נייע יודיעע צייטונג

נייע יודיעע צייטונג

מאנושאית: זה האין המעין עם העולם
אודות המון למחויבות שיתיעץ על ידי משרד ממשלה
אמאנושאית: זה האין המעין עם העולם

א משומד אין דער משפחה. אריגינעלע נאווועלע. געשריבן נאָן ליפא מ.
ראַדעסקו" (אין פאַרזעצונגען).

דערנאָך זענען אויף דער צווייטער און דריטער זייט, נייעס פון
דרויסען"; „אויסגעקליבענע נייאגקייטען"; „נישטאָ מעהר קיין נייצס".
אויף דער פערטער זייט זענען אנאָסן (די רעדאקציע איז מודיע,
אז פונעם נומער 13 וועט די צייטונג דערשיינען צוויי מאל א וואָך; די-
סטיק און פרייטיק).

די נומערן געפינען זיך אין דער אקאדעמיע. קיין שפעטערע נ-
מערן האָט איר גישט געפונען.

אין נאָטיצן פון ש"ס-ראַמאָן האָב איר געפונען אז:
סע זענען פאראן שיריים פון 3 נומערן. למשל דער נומער 8 איז
נאָר א האַלבער. סע זענען געבליבן בלויז 2 זייטלעך.
דער נומער 8 איז דערשינען דעם 7טן אָקטאָבער 1886; דער נומער
9 איז דערשינען דעם 25טן אָקטאָבער 1886.

ווי סע זייזט אויס איז די צייטונג געווען אַריענטירט אויף עמיגראַ-
ציע אָבער גישט דווקא קיין ארץ ישראל. אזוי קאָן מען דרינגען פונעם
ארטיקל פון נומער 8, וואָס האָט גישט קיין טיטל און גישט קיין
אונטערשריפט:

„וואוהין זאל איר פאָרן? ווי אזוי קאָן איר פאָרן? מיט וואָס זאל
איר פאָרן?"

זאלכע פראַגן שטעלט זיך היינט יעדער ייד, דער וועלכער האָט
אָנגעפאנגען צו פילן ווי אונטערדריקט ער איז אין רומעניען און וויל
דאָס פאַרלאָזן.

„וואוהין זאל איר פאָרן? איז די ערשטע פראַגע פון איין 50
יעריקן יידן. געווען פריער איין הויזירער, דערפון ביי זיין צוואנציק יאָריקן
געבורטסטאָג געהייראָטעט אונד אין פאַרגעניגן אָרנטלעך מיט זיין פרוי
געלעבט די גאַנצע צייט ביז מען האָט דאָס פאַרבאָטן.

מיר זעען... א יידן אין זיין שטוב זיצן, איין האַנט אָנגעשפאַרט אָן
טיש און באַטראַכט דאָס פאַרמעגן וואָס גאָט האָט אים — אין דער צייט
זייט ער האָט געהייראָטעט — געגעבן, 3 בתולות. די יינגסטע פון 16
יאָר. 3 יינגלעך, דער עלטסטער פון 12 יאָר און טאָקע נאָך א מאל 3
מיידלעך פון 4 ביז 8 יאָר.

איין שווערער זיפץ איז — אַז זיין ווילן — פון זיין פאַרביטערט
הארץ ארויס געגאנגען מיט די ווערטער: וואָס פאנגט מען אָן צו טאָן?

איך זאל אוועק פארן? וואוהין זאל איך פארן. נאך פאלעסטינע, וואו הונ-
דערטער יידן זענען שוין געפארן, דערנאך אמעריקא וואו טויזנטער יידן
פארן אויך יעצט?"

ער קלערט... און ערקלערט ענדלעך, אז אין פאלעסטינע איז גוט
נאר פאר זוי איינעם וואס קען ערד ארבעטן. אבער פאר איין 50 יע-
ריקן יידן, וואס מוז איינע אנדערע ארבעט זוכן, איז אין אמעריקע בע-
סער. ער נעמט דאס אן פאר גוט און אנטשליסט זיך נאך אמעריקע.

ער שטעלט זיך א צווייטע פראגע:

„ווי אזוי קען איך פארן?"

ערשטנס ווי קען איך פארלאזן דאס לאנד וואו איך האב מיינע
בעסטע יונגע יארן פארבראכט און קומען אין זא איין לאנד וואו איך
קען אפילו דאס לשון נישט.

צווייטנס, בין איך דען נאר איינער צום פארן? 11 נפשות זענען
מיר און ביו אמעריקע צי פארן איז קיין קלייניקייט.

ער קלערט דעריבער אויך און ערקלערט ענדלעך, אז ער זאל
צו ערשט אליין פארן און ביו ער וועט זיך דארט אראנושירן זאל ער
דערווייל זיין פרוי מיט די קינדער דא לאזן..."

ווי באוואוסט, אז סע זענען נישט געווען קיין זעלטענע פאלן, וואס
האבן זיך צוגעהערט צו אזא „קלוגער" עצה. אזוי איז געוואקסן די צאל
עגונות...

יודעשעס פאמיליענבלאטט

איך פארצייען די דאזיקע פובליקאציע, אבער ליידער האב איך קיין
שום איינצלהייטן, ווען און וואו עס איז דערשינען אזא צייטונג.
איך האב גענומען די דאזיקע אינפארמאציע פון א מודעה, וואס איז
אפגעדרוקט אויפן לעצטן זייטל, בעסער געזאגט אויף זייט 4 פון שער-
בלאט, אויף דעם ביכעלע „דיא צוואה", איין לעבענס-בילד אין איין אקט.
אריגינאל פערפאסט פון ליפא מ. ראדעסקא, בוקארעשט (ליד באקוי).
פרייז 50 באן. נאכדרוק פערבאטען. פערלאג דעס הגבור".
קודם איז אפגעדרוקט א מודעה וועגן „הגבור" גופא, און דערנאך
איז די מודעה וועגן:

"יודעשעס פאמיליענבלאטט", ענטהאלטענד נאָוועללען, אַריגינאַללע
 איבערזעצונגען, טעהאַטער-שטיקע, געדיכטע, אנעקדאָטען עטץ.
 אבאָנאַמענטספּרייז פיר גאַנץ ראַמאַניען מיט זענדונג דער פּאָסט-
 פּאַרטע איין גאַנץ יאָהר 4 פּראַנק, איין האַלב יאָהר 2 פּראַנק. איינצעלנע
 נומערן 50 באַן.
 צי אדרעסירערען אן דער רעדאַקציאָן דעס "הגבור" בוקאַרעשט קא-
 לעאַ דודעשט 11 בוקאַרעשט".
 די דאָזיקע מודעה איז פונקט אזוי רעדאַקטירט ווי די מודעה וועגן
 "הגבור", בלויז דער פּרייז איז פּאַרן "הגבור" א טאַפּלעטער.
 איז עס געווען אן אויסגאַבע פון "הגבור" ?
 אפשר איז די פובליקאַציע דערשינען אין אויסלאַנד און דער "הג-
 בור" האָט געהאַט בלויז די פּאַרטערעטערשאַפט ?

28

דער יודישע פּאַלקספּריינד

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1, ט"ז שבט תרמ"ז. 29סטער יאָנואַר
 1887, יאָט.
 ערשיינט וועכנטליך יעדען דאָנערסטאַג.
 רעדאַקטאָר און אדמיניסטראַטאָר: י. יודאַעלאָוויטש.

פּאַרמאַט: 28/42 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.
 אויף דער ערשטער זייט אָנגעפירן טיטל, "אָונדזער פּראַגראַם" איז
 צו לייענען:

....אזא יאסי עיר ועם (ואם! — ו.ו.ט.) בישראל זאל נישט הא-
 בען איינעם יודישען אָרגאַן? מיר מעגען זיך שעהמען פיר זיך אליין
 נון האַבען וויר זיך פאַר גענאָממען איין בלאַטט הערויסצוגעבען וועלכעס
 זאלל דייענען דעם יודען וועגען וויסענשאַפטען אונד יודישע אנגעלעג-
 הייטען הן פאַן עמיגראַציאָן והן קאָלאָניאַציאָן. וויר ווערדען פּערזעהען
 דאָס בלאַטט מיט די שענסטע פעליטאַנען, וויר ווערדען ברינגען דיא
 נייעסטע ערפינדונגען אונד נאַכריכטען. וויר ביטטען כל איש אשר יעמו

רוח המדע, יעדער יוד וואָס האָט סימפּאטי פֿיר וויססענשאַפֿט דאַס בלאַטט
צו אָנטערשטיצן...“

דער לייענער האָט מסתּמא באַמערקט, אַז מיר ציטירן זעלטן די
אַריגינעלע אַרטאָגראַפיע, כּדי נישט צו פּאַרשווערן דאַס לייענען. אַבער
צו מ'זאָל דאַרף אײַך מאַכן אַן אויסנאַם, ווי אין דעם דאָזיקן פּאַל כּדי צו
לאָזן פֿאַרן לייענער, אַז ער זאָל אליין אויך אָרטיילן און זײַך מאַכן אַ
בילד וועגן ניוואַ פֿון דער צייטונג. דעם גרייז פֿון דער ערשטער שורה,
וואו עס איז דאס וואָרט „וועם“, אַנשטאַט „וואם“, האָב אײַך אויסקאַרי-
גירט אין האַלבע לבנות, אַבער אײַך וועל באַמערקן, אַז גאַנץ זיכער איז
עס אַ טעות הדפּוס, ווייל דער מחבר האָט געקאָנט העברעאיש בעסער
ווי ייִדיש, און וואָלט זאָ אַז עב-האַרצישן גרייז נישט געמאַכט. אזוי ווייל
אײַך גלייבן, אַדער דרינגען פֿון די העברעאישע מאַטעריאַלן, וואָס זענען
דערשינען אין דער צייטונג, אמת, נישט געחחמעט פֿונעם רעדאַקטאָר.
דער רעדאַקטאָר האָט געחחמעט אַ פעליטאַן „דער פּאַמיליען קריעג
אַדער דאַס געהיימיס, פּערפּאַסט פֿאַן י. יוראַעלאָוויטש“ (אין פֿאַרנע-
צונגען).

אויף דער דריטער זייט איז אַ לאַנגער העברעאישער שיר אָנ-
טערן טיטל „הלאַ צבאָ לאַנוש על האַרץ ורהבם עמל ואון“. דאַס איז
אַ פעסימיסטישער פּאַעם פֿון 22 סטראַפּעס, צו צוויי-דריי ווערטער אַ
פּער, געחחמעט: ב. פינקעלשטיין.
דער פּאַעם ענדיקט זיך:

„תחת סבל אַנחות
כּי ידכה ישּׁוח
הלאַ טובּ לגבר
למצואַ בקבר מנוח“..

די פּערטע זייט איז בלויז אַנאַנסן.
אין נומער 2 פֿון 6טן פעברואַר 1887 איז דאָ אַן אַרטיקל: „די
קהל פּערהעלטניססע אין רומעניען“.
זינטן נומער 5 איז געשען אַן ענדערונג: דער אָנטערטיטל איז
שוין קלאַר אַרויסגעזאָגט: „אַרגאַן פֿיר ישובּ ארץ ישראל, האַנדעל אונד
פּאַליטיק“, הגם שוין אין ערשטן נומער האָט זיך גערעדט וועגן „עמיגראַ-
ציאַן“ און „קאַלאָניאַציאָן“, אַבער עס האָט נאָך נישט געמוזט זיין קיין אײַ.

איצט פעלט שוין דער נאָמען פונעם רעדאקטאָר.
 אין דעם דאָזיקן נומער איז שוין מודיע געוואָרן, אז עס האָט זיך
 געגרינדעט א „חברה דורש לציון“. דאָס ארטיקל איז געחתמעט פון ד״ר
 נתן קארפיל ליפא. אין נומער 6 איז שוין דאָ אן אויפרוף פון „דאָס פראַ-
 ווינאָרישע קאָמיטע“ פון „פעראיין פיר ישוב ארץ ישראל פון יאס“.
 אויך מצד דער רעדאקציע איז אויך דאָ א קורצער מאַמר, אן זי
 שטיצט דעם אויפרוף. דערנאָך הייבט זיך אן א נייער פעליטאָן: „דאָס
 שלעכטע קינד, איין היסטאָרישער ראַמאן, פערפאסט פאן ישראל ארינשטיין“.
 אָנהייבנדיק פונעם נומער 7 איז רעדוצירט געוואָרן דער יערלעכער
 אבאָנאמענט-פרייז פאר מיטגלידער פון „דורש לציון“, פון 8 אויף 6 פראַנק.
 פון דאָזיקן נומער אן ווערט פארעפנטלעכט א ליסטע מיט די נעמען
 פון די מיטגלידער פון „דורש לציון“.
 אין נומער 8 איז פארעפנטלעכט א העברעאישער אויפרוף: „אחונ
 בני ישראל“ אין וועלכן סע ווערט אוינגערונן צו גרינדן פיליאלן פאר
 ישוב א“י — אונטערן נאָמען „דורש לציון“. סע זענען געחתמעט 7 נע-
 מען, בראש מיט ד״ר ליפא.
 איר האָב געפונען אין דער אקאדעמיע 10 נומערן פון דער דאָ-
 זיקער צייטונג.

29

פורים-בלאט

(ביילאגע צום היועץ נומער 900)

שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב. ליהודים היתה אורה ושמחה
 וששון ויקר. וימי הפורים האלה אל יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסור
 מזרעם.

ערשיינט נאָר פורים. בוקארעשט 25טער פעברואר 1887.

פאַרמאט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס.

„דאָס פורים-בלאָט ערשיינט סאַמע אזוי ווי פורים איינמאל אין
 יאָר און האָט די אויפגאבע, דורך וויץ, הומאָר, ווערטלעך, רעטענישן,

דעם עולם אויפצוהייטערן צום לאכן און חשק צו עטלעכע גלעזלעך
וויין צו מאכן. און טויג אפילו נאך פורים אויך. אָבער גאַנץ באשטימט
וועגן פורים, אויף וועלכן די הייליקע מגילה זאגט: „דען אין דעם
טאָג... (אסתר י—ע)“.

דער נומער איז געשריבן מיט אַ שיינעם יידיש, פיל בעסער ווי
דער הוועץ גופא, און געפינט זיך אין דער אַקאַדעמיע.
אין תוכן: פורים-שפיל, פערזן; קאַריקאַטורן; שאַנד-פלאץ וועגן
יענע וואָס צאָלן נישט פאַר דער צייטונג... אַנאַנסן.

30

דער פאַלקספריינד

סע זענען דערשינען אין יאָס 34 נומערן. אין יאָר 1887, אונטער
דער רעדאַקציע פון מ. ברוינשטיין (מבש"ן).
איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

31

דער פאַלקס גאַרטען

סע זענען דערשינען 4 נומערן אין יאָר 1888, אין בוקאַרעשט,
אונטער דער רעדאַקציע פון ד"ר ווייטצענבערג.
איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

32

דער המן טאש

משלוח מנות אן מיינע ווערטהען גלויבענסגענאסטען. לפורים דשנת
„האח רוח והצלה יעמוד לכל היהודים“ תרמ"ח לפ"ק. פערפאַסט פאַן אר
עמראַטאַ.

פרייז 20 באני צור אונטערשטיצונג איינער אנטשטענדיגטן עמי' גראנטען.

בוכדורקערייא י. מ. קליין שטר. גאבראָווען 47.

פארמאט 11/18 צמ, 16 זייטן אין א הילע,
די פובליקאציע אנטהאלט א ליד, פון 83 סטראפעס, געחתמעט
„דער פערפאסער“ און ענדיקט זיך מיט „כ"ה י"ב אדר תרמ"ח (1888)
בוקארעשט“.

אין דער פעדעראציע געפינט זיך דער דאזיקער נומער, דער
פסעוודאנים „אומערראטא“ איז מיט לאטיינישע אותיות. מסתמא האָט ע'
מעצער, אן עמיגראנט צי במקום אן עמיגראנט, געזאמלט געלט אונטער
דער פארעם פאר צו העלפן עמיגראנטן.

33

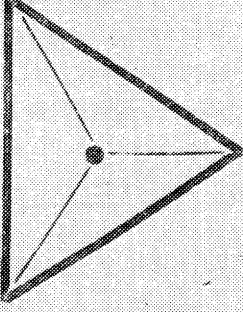
הצופה

„ולקחו עם הארץ איש אחד מקציהם ונתנו אותו להם לצופה (יחזקאל
לג'ב).“ ערשיינט יעדיו שבת. אָרגאן פיר האנדיל, נייעס אונד יודישע אנגע-
לעגענהייטען. ערשטער יאָהרגאנג, 1 אויגוסט 1890, ראַמאן, בוכדורקעריי:
וואָלף האבער.

פארמאט: 23/34 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס.

אונטערן טיטל „ודבר בעתו מה טוב, דער טאָטנוואַגען אַנשטאַט
שולן, שפיטאלען—האָט זיך געגרינדעט א „קאָמיטעט פאר א טאָדנוואַגען...“
סע ווערט אָנגעגריפן די קהילה, וואָס גיט זיך נישט אַפּ מיט
ערנסטערע געזעלשאַפטלעכע ענינים, ווי חינוך: „א פירצניעריקער יינג
קאָן אפילו קיין קדיש נישט זאָגן.“
דער נומער 2—3 איז א טאָפלטער נומער, און מסתמא דער לעצטער.
געפונען אין דער אקאדעמיע.

THE NATIONAL
 ASSOCIATION OF
 COLLEGE AND
 UNIVERSITY STUDENTS
 OF AMERICA
 INCORPORATED
 1916

THE NATIONAL ASSOCIATION OF
 COLLEGE AND UNIVERSITY STUDENTS
 OF AMERICA
 INCORPORATED
 1916

THE NATIONAL ASSOCIATION OF
 COLLEGE AND UNIVERSITY STUDENTS
 OF AMERICA
 INCORPORATED
 1916

**THE NATIONAL ASSOCIATION OF
 COLLEGE AND UNIVERSITY STUDENTS
 OF AMERICA**

INCORPORATED
 1916

(דער טיטל מיט לאטיינישע אותיות)

איר פארצייכן די דאזיקע איינמאליקע אויסגאבע, וואס איז דער-
שיבען אין באטשאן אין יאר 1890, ווייל איר האב געזען א פאקסימי-
ליע וואס איז אפגעדרוקט געווארן אויך אין די יווא-בלעטער.
דאס איז געווען איינע פון די פיר פובליקאציעס פון די „פוסגייער
(אין זעלביקן יאר איז אויך דערשינען אזא מין איינמאליקע אויסגאבע
„יציאח רומעניע“).

די פובליקאציע איז געווען א מין קינה אין פערזן: „דאס ליד
פון דעם פעריין עולה רגל, צו זינגען מיט דער מעלאדיע פון דער
„סומה“ (יזובה מיט א סמך...).

איר ציטיר די לעצטע (פינפטע) סטראפע:

מיר בעטן איך אלע ברידער
האָץ מיטלייד אויף אונז אצינד
שטיצט אינו איעדער באזינדער
וויפיעל אייער ארץ גליזט
מיר געהן אזא וואטען וועג
נאָר אויף גאָטס באַראַט
אזוי פיעל וואָסן מיט טעג
ברידער פערלירט קיין מוט“.

ווי סע ווייזט אויס, האָט דאָס „ליד“ געדארפט רירן די הערצער
פון יענע וואָס האָבן נישט אויסגעוואנדערט כדי זיי זאלן זיי שטיצן —
און פון דער צווייטער זייט האָט עס געדארפט מונטערן די פוסגייער גופא.

דאָס פאָלקסבלאט

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין בוקארעשט דעם 10טן
אויגוסט 1891.

פאַרמאָט: 27/37 צמ, 8 זייטן, 3 קאלומנעס.

אין צווייטן יאָרגאנג איז דער פאַרמאָט געווען: 35/47 צמ.
צו ערשט איז די צייטונג דערשינען וועכנטלעך, יעדן פרייטיק.
דערנאָך איז זי דערשינען צוויי מאל אין דער וואָך, דינסטיק, מיטן אונט-
טערטייל: „אַרגאן פיר פאליטיק, ליטעראַטור, האַנדעל אונד אלגעמיינע
אינטערעסען דעס יודענטהומס“.

קודם זענען געווען די רעדאַקטאָרן און אַרויסגעבער די ברידער
דאָוידעסקו. שפעטער איז צוגעקומען אויך ל. קאַרנפעלד. דערנאָך איז
קאַרנפעלד געבליבן אליין און האָט איבערגעפירט די רעדאַקציע קיין יאָס
(סטראַדאָ קוקו 25).

אין דער יאָסער אויסגאַבע האָט זיך געענדערט דער אַונטערטייל:
„אַרגאן פיר פאליטיק, האַנדעל, ליטעראַטור, וויסענשאַפט אונד יודיש-
נאַציאָנאַלע אינטערעסען“.

סע האָט זיך אויך געענדערט דער פאַרמאָט: 32/44 צמ, 4 זייטן, 4
קאַלומנעס.

דער לעצטער נומער, וואָס איך האָב געזען אין דער פעדעראַציע,
איז נומער 96 פון פינפטן יאָרגאנג.

דער דאָזיקער נומער הייבט זיך אָן מיט א שיר אַונטערן טיטל „חבת
ציון“, געחחמעט פון ישראל טעללער, גאַלאַטין בחודש אייר שנת .חבת
ציון נדגל“.

אן אַרטיקל אַונטערן טיטל „שכל אונד ערפּאהרונג“ וועגן אן אונט-
טערהאַלט-אַונט פון קראַיאַווא צום ניצן פון „ישוב ארץ ישראל“ איז
געחחמעט „בן-מרדכי“ (דאָס הייסט דער רעדאַקטאָר, 5. קאַרנפעלד).

דערנאָך קומען ידיעות פון אין און אויסלאַנד, אלגעמיינע און
מיינסט זענען עס פון יידישן אינטערעס. דאָ און דאָרט זענען אויך
פאַראַן טשיקאַווע ידיעות. למשל, פון קאַנסטאַנטאַינאָפּאָל ווערט מיטגע-
טיילט, אַז דעם 15טן אפריל איז געשטאַרבן דער אַיטאַליענישער קאַנסול
אין מערסינאַ, לאַססי, און איז דעם צווייטן טאָג באַערדיקט געוואָרן.
אין דער זעלביקער נאַכט איז געקומען צו לויפן דער שומר פונעם
בית-הקברות צו דער פאַרעבלטער אַלמנה און האָט איר געוואָגט, אַז ער
האָט געהערט פונעם קבר פון איר מאַן א פאַרשטיקט קול.

די אַלמנה איז תיכף ארויס אויפן צווייטער און געלאָזט אויפ-
גראַבן דעם קבר. אויף האָט מען געפונען דעם מת איבערגעקערט מיטן
פנים אראָפּ, מיט די פיס צוואַמענגעקאַרטשעט אין קראַמזאַהאַפטיקע וויי-

טיקן. אין די הענט האט ער געהאט א ביסל האר, וואס ער האט זיך אויסגעפליקט פון זיין קאפ.

די שולד ליגט אויפן דאקטער, ענדיקט די צייטונג, וועלכער האט נישט דערקענט. אז דער קראנקער איז געלעגן אין א לעטארגיע און האט אים דערקלערט פאר טויט...

די צייטונג איז דערשינען ביון יאר 1896.

עס האבן מיטגעארבעט: צ. מעלמאן, א.ש. פרידבערג. ב.י.

פרידמאן.

אדמיניסטראטאר פון דער צייטונג איז געווען: א. פינקעלשטיין.

ער האט אויך געחתמעט דעם הומאר.

36

ברית עם

דערשינען אין יאס, אין יאר 1892.

פארמאט: 16/25 צמ, 16 זייטן.

דאס איז נישט געווען קיין יידישע, נאר א מיסיאנערישע פובלי-

קאציע: "איין מאנאטסבלאט צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג. בע-

גריןדעט פאן פראפעסאר גוסטאו דאלמאן. הערויסגעגעבען פאן י.ע.

רעזניק און פ. גארדאן."

ווי מיר וועלן שפעטער מיט כמעט א האלבן יארהונדערט זען,

איז נאך דערשינען במשך פון דער גאנצער צייט נאך איין מיסיאנערישע

פובליקאציע, ארויסגעגעבן אין דער יידישער שפראך — און דערצו נאך,

פאר יענער צייט, א גאנץ שיין יידיש לשון...

37

דאָס נייע פאַלקסבלאַט

וועכענטליכעס אָרגאן פיר פּאָליטיק, ליטעראַטור, האַרעל אונד אל-

געמיינע אינטערעסען דעם יודענטהומס.

הערויסגעבער אונד דירעקטאָר דוב בער סופּרין (הד"ס)

דיא פּאָלקסשטיממע איזט גאָטטעס שטיממע.

נומער איינס, ערשטער יאָהרגאנג, 17טער מערץ בוקארעסט 1892

DER WEKER
הער וועקער
 VERLAGS- UND DRUCKERIE-GES. M.B.H.

1. Jahrgang, No. 1
 1921

Die erste Seite ist eine Übersichtsseite mit dem Titel "DER WEKER" und "הער וועקער". Darunter befindet sich ein kleiner Textblock mit dem Namen "VERLAGS- UND DRUCKERIE-GES. M.B.H." und das Jahr "1921".

Die restlichen Seiten sind mit dichtem Text gefüllt, der in mehreren Spalten angeordnet ist. Die Schrift ist eine typische Fraktur-Schrift, die im jiddischen Sprachraum verbreitet war.

DAZ DAS
פאקסטאטע
 VERLAGS- UND DRUCKERIE-GES. M.B.H.

Die zweite Seite zeigt den Titel "DAZ DAS" und "פאקסטאטע". Darunter befindet sich ein Foto einer Person, die in einem dunklen Umkleekabine steht. Links neben dem Foto sind einige Textblöcke und eine kleine Illustration zu sehen.

Die rechte Seite der Abbildung ist mit Text beschriftet, der in mehreren Spalten angeordnet ist. Die Schrift ist eine typische Fraktur-Schrift, die im jiddischen Sprachraum verbreitet war.

פארמאט: 37/54 זמ, 4 זייטן, 4 קאלומנעס.

אין דאזיקן ערשטן נומער (ער געפינט זיך אין דער פעדעראציע. אין דער אקאדעמיע געפינען זיך 4 נומערן) איז דער לייטארטיקל: „אונזער פראגראם“, אין וועלכן סע ווערט געזאגט:

„וואס וויר ווינשען אונד פערלאנגען מיט אונזער צייטונג האבען וויר בערייטט ערקלערט אין דעם אלטען פאלקסבלאטטע. עס ווערע אלזא שאדע צייט צו פערלערען אונד נאכמאלס די עזעזלבע ווערטער צו וויע-דערהאלען. וואס וויר ווינשען אונד פערלאנגען פאן אונזערעס פאלקע, דאס ווינשט יעדער וואהרע אויפריכטיגע אונד ערנסטע נאציאנאל-יוד; אין דער ערשטען רייע: גוטע ארגאניזירטע געמיינדען (קהלות), וועלכע זאלען רעפרעזענטירט ווערדען פאן אלע קלאסען דעם פאלקעס, ניכט נור פאן דיא זאגענאנטע מיוחסים אונד דעמאגאגען וועלכע האבען גע-גלויבט אז זיי האבען גערעכט (געירשט) דיא יודישע עפיטראפיע פין דיא גראספעטער פין דיא אלטע סטארעסטעס, וויא זייא האבען דעמאלס געהייסען אין רומעניע. דיא יודישע ארבייטער-קלאסע — וועלכע איז אימער אינגארירט אונד פעראכטעט גיווארן פאן דער זאגענאנטען אריס-טאקראטיע — איזט יעצט אויפגעשטאנדען, ערוואכט פאם שלאפע. יודישע האנדווערקער האבען דיא וואהרהייט ערפאהרען, דאס זיי ברינגען פיעל מעהר נוטצען דער מענשליכען געזעלשאפט אלס דיא אללע פיסטע מיוחסים, שארלאטאנעס, לעדיגגעהערס, וועלכע האבען אימער געזוכט דאס פאלק צו עקספלאטירען אונד זיך ערנעהרען פאם פרעמדע מיהע אונד פלאגע. פאלגליך ווארום זאלען דיא עהרליכע אויפריכטיגע ארבייטער ניכט האבען איהרע אייגענע רעפרעזענטאנטען אין דער יודישען קאמונע?...”

ווען איך זאל היינט פארעפנטלעכן אזא „רעוואלוציאנערן“ פראגראם, וואלט מען מיך נישט גענומען ערנסט, אויך ווען דאס דערשיינט אין א סאציאליסטיש לאנד. מע וועט זאגן, אז דאס איז פון מין זייט נישט מער ווי דעמאגאגיע, צי איך האב עס געמוזט אזוי שרייבן צוליב פאליטישע טעמים, כדי סע זאל קאנען דערשיינען אין א מלוכה-פאלאגא... וואס זאלן מיר זאגן צו יענעם רעדאקטאר, וועלכער האט עס געשריבן דעמאלט?

אגב, איז סופרין שוין געווען באקאנט, נאך צוריק מיט 10 יאר, ווען ער האט ארויסגעגעבן „די יודישע פרעסע“, פאר איינעם וואס שיט פעך און שוועבל אויף די קהילה-אפיטרופסיס. אבער פון דער אנ-דערער זייט, האט ער איצט, אין דעם נומער 6 פון „דאס נייע פאלקס-

בלאט" זיך אָנגענומען די קריווע פונעם מלבים, וועמענס בילד סע דערשיינט אין צענטער פון דער זייט און אונטן איז געשריבן: „הרב המה"ג ר' מאיר ליביש מלבים ז"ל". אויף דער דריטער זייט איז די דערקלערונג צו דער אילוסטראציע, אין וועלכער סע ווערט דערציילט א קורצע ביאגראפיע פונעם בוקארעשטער רב צווישן די יארן 1859 — 1864. סע ווערט צוגעזאגט אז אין די קומענדיקע נומערן וועט ווערן פארעפנטלעכט א באשרייבונג „דיא געהיימיססע פאָן בוקארעשט", וועגן די צרות וואָס יענער רב האָט געהאַט איבערצוטראַגן אין בוקארעשט. סע ווערן אָנגעגעבן די מיטאַרבעטער אין אויסלאַנד: „גאַלדפאָדען, לינעצקי, שמ"ר, דינעזאָהן, שלום עליכם אונד דיא עהרענהאַפטעסטע משכילים דעס אינלאַנדעס: ווי החה"ש הלל כהנא, מ.ש. ראַבענער, ישראל טעללער, מ. בירנבוים, ד"ר באַכער גאַלדרינג, י.מ. האַלענדער, דוד כהנא, סג"ל עטצ."

אויף דער צווייטער זייט פונעם נומער איז פארעפנטלעכט א העברעאישער שיר, אן אקראסטיד „לוית חן" פון מתתיהו שמחה ראבע-נער. די אותיות פון די אנהייב שורות זענען „דובער סופרין". פאראן א ליד, אין פארוועצונגען "דער קיטטעל" פון ה. ליברעסקו. אויף דער דריטער זייט איז פארעפנטלעכט א פאראדיע אויף די "ג עקרים פונעם רמבם, א זאפטיקע סאטירע פון 13 פרינציפן, געהתמעט סנפיר (מסתמא איז עס "סופרין"). עס איז גייסטרייך, מיט א ביסל פעפער און זאלץ...

דערנאָך איז פארעפנטלעכט א בריוו אין פערזן פון א. גאַלדפאָדען צום רעדאקטאָר, אונטערן טיטל "א יוד זאַלסטו זיין!". אין בריוואקאסטן ווערט אויפגעקלערט, פאר וואָס עס האָט זיך כּונאַנ-דערגעטיילט דאָס נייע פּאַלקסבלאַט.

הגב, אין אלטן פּאַלקסבלאַט האָט סופרין נישט פיגורירט ווי א רע-דאקטאָר, האָט ער מסתמא דאָרט ביו איצט מיטגעאַרבעט. אַזוי האָט מען נישט געוואוסט, אַז א צייט האָט סופרין רעדאגירט אויך דעם היועץ. ערשט ווען ער האָט זיך מסתמא צעקריגט מיט דער רע-דאקציע, ערשט דעמאָלט איז דערשינען אין נומער 221 פון 5טן יולי 1880 פּאַלגנדיקע מודעה: „היות הער בערל סופרין, וועלכער האָט רעדאגירט די צייטונג במשך דער שווערער קראַנקייט פונעם רעדאקטאָר, זענען זיינע בריוו געווען אַרעסירט צו דער רעדאקציע, אַבער איצט איז ער „ענט-לאסען" געוואָרן און די אַדמיניסטראַציע ווייסט נישט וואו ער געפינט זיך,

אי מע זאל אים צושיקן זיינע פריוואטע בריוו, זאל מען זיי אדרעסירן צו אים דירעקט.

אין 16טן יולי ווערט ווידער געזאגט אין היועץ, אז: „עזרא הסופר“ וואס חתמעט ארטיקלען איז נישט „דער הער בערל סופרין אונזערער גע-וועזענער מיטארבייטער“.

אזוי, אז מעגלעך האט ער אויך איצט געארבעט אין דער רעדאקציע און זיין נאמען איז נישט געווען צווישן די רעדאקטארן.

דער אופן פון פארעפנטלעכן בילדער פון רבנים איז פארגעזעצט געווארן אויך אין די קומענדיקע נומערן (ביו 4), וואס איך האב געזען. סע זענען געווען געחתמעט אונטער ארטיקלען אויך: מ. בירנבוים, ליברעסקו.

38

דער פאלקס דאלמעטשער

וועכענטליכעס אָרגאַן פֿיר פּאַמיליע, ליטעראַטור, האַנדעל, פּאַליטיק און אַלגעמיינע אינטערעססען דעס יודענטהומס.

דערשינען אין ראַמאַן, צווישן 28 יאַנואַר און 26 פעברואַר 1894.

פאַרמאַט: 30/43 צמ.

איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

39

דיא יודישע פאסט

וועכענטליכעס בלאַט פֿיר אַלגעמיינע אינטערעססען דעס יו-דענטומס.

ערשיינט דורך ישראל קונאַוויטש. יעדען פּרייטאַג.

דערשינען אין יאָס צווישן 3טן פעברואַר און 3טן מערץ 1895.

פאַרמאַט: 27/37 צמ; 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.

- אין ערשטן נומער: 1). וואס ברענגט דיא יודישע פאסט?; גר בארץ נכריה (י. קונאוויטש); די לאגע פון פרעמדע אין לאנד (וועגן ערדארבעט אין ארץ ישראל).
- 2). יודישע אינטערעסען; וויכטיגע מיטטיילונגען.
- 3). וואָט הערט זיך נייעס?; אינלאנד, אויסלאנד; לפרשת יתרו; פאבעל; תלמודישע שפריכווערטער.
- 4). אנאָנסען.

- דער נומער 3-4 האָט שוין א ביסל א גרעסערן פאַרמאט: 28/38 צמ.
- 1). די יאסער געמיינדע;
- 2). אויפרוף פון פרעזידענט פון „חובבי ציון“, שמואל פינילעש. פעליטאָן פון יל“ק (אפשר איז עס קונאוויטש?).
- אין נומער 4: איז דאָ א קאַרעספּאַנדענץ פון פינקעלשטיין, אז „מיכל עויאל אינגו“ (געשטאַרבן אין 1טן מערץ 1895, דער רעדאקטאָר פון היועץ).

די דאָזיקע נומערן האָב איך געפונען אין דער פעדעראַציע.

40

בוקארעשטער איזראעליט

- וואָכענשריפט דער אונטערהאלטונג אונד דער וויסטענשאפט. ערשיינט יעדען פרייטאָג פאַן ש. טריימאד.
- איך האָב געפונען אין דער אקאדעמיע איין נומער פון דער דאָזי-קער צייטונג:
- נומער 1, ערשטער יאָרגאנג. 29סטער מערץ 1895, בוקארעשט. פאַרמאט: 16/24 צמ, 16 זייטן.
- פונעם אינהאלט:
- 1). געשיכטע דער יודען, פרייא בעארבייטעטער אויסצוג פאָן פראַפעסאָר דאָקטאָר ה. גרעטץ גראַסעס ווערקע (אין פאַרזעצונגען);
- 2). דאָס שלאָס דעם שרעקענס. ראַמאן פאָן דעם פראַנצאָזישען איבערזעצט פאָן לעאָפּאָלד שטאָפּעלאָ;
- 3). די ערדע, פאָן מעהרערע ווערקע הערויסגענאַממען;

- 4). די עלעקטריציטעט, איהרע קראפט אונד געברויך, פאן דען בעסטען פיויק ווערקען בעארבייטעט;
- 5). פערמישטע נייעגקייטען;
- 6). קורוז און דער פראנצעזישען שפראכע.
- צום סוף איז דא א מודעה:
- „אן מיינע עדלע היצערען אבאנאמענטען דיא איהר מיך צור הע-רויסגאבע מיינעם דראמא'ס „דוד“ אונטערעטיטצטען: דא אבער דיע רייזע-שפעזען דאס געלד גרעסטענטיילס פערצעהרט דאסס איך דאס זעל-בע ניכט צושטאנדע ברינגען קאנען, זא שיקע איך יעדען העררען פיר זיין געלד דיעזע וואלענשריפט צוא, אונד האפע דאס איהר מיך מיט אייערעם וואהלוואללען אונטערשטיטצען, אום מיר יעדער אין זיינער שטאדט קאנקורס צו געבען, וואפיר יעדעם מיינ אינניגסטער דאנק ער-טיילט היירד“,

41

דער גראגער

א פורים-אויסגאבע, וואס איז דערשינען אין בוקארעשט אין יאר 1895.

פלאמאט: 33/48 צמ.

איך האב דעם נומער נישט געפונען. אבער איך וועל פארצייע-ניצן, אז איך האב געפונען אין דער אקאדעמיע א נומער „דער גראגער“ וואס איז דערשינען אין יאר 1923, אין דער שטאט טעקוטש — אבער דער נומער האט בלויז א יידישן נאמען, אבער דער תוכן איז אין דער רומענישער שפראך.

אזוי האב איך אויך געפונען א נומער „התחיה“ פונעם יאר 1925, וואס איז דערשינען אין דאראהאי — אבער אין דער רומענישער שפראך...

דער וואהרע היועץ לבית ישראל ברומניע

מיטן מאַטע: „פלאַ יועץ אל גבור אבי עד שר שלום.“
 מיר האָבן אויבן, ווען סע האָט זיך גערעדט וועגן „היועץ“ אָנ-
 געוויזן כמעט אלץ, וואָס מיר האָבן געהאַט צו זאָגן וועגן דער דאָזיקער
 צייטונג, וואָס האָט מאַריך ימים געווען, א פּערציק יאָר, איצט וועלן
 מיר בלויז צוגעבן, פאַר וואָס סע האָט זיך געביטן דער טיטל און פֿן
 סתם „היועץ“ איז געוואָרן „דער וואַהרע היועץ“.

אין מערץ 1885 האָט זיך די רעדאַקציע צעטיילט, נאָכן שטאַר-
 בן פֿון איר רעדאַקטאָר יחיאל מיכל עזיאל, מסתמא וועגן ירושה-סיכסו-
 כים, און אַחוץ דעם היועץ, וואָס איז א צייט אָנגעפירט געוואָרן דורך
 דער אַלמנה פֿון י. מ. עזיאל, איז דערשינען „דער וואַהרע היועץ“ און-
 טער דער רעדאַקציע פֿונעם זון, יאַזעף עזיאל.

וויפֿל צייט ס׳ז זענען דערשינען ביידע צייטונגען, פֿאַראַלעל, ווייס
 איך היינט נישט צו זאָגן. איך האָב נישט געזען קיין פֿאַראַלעלע נומערן
 אָבער אן ווי זענען דערשינען כאַטש א קורצע צייט גלייכצייטיק, דאָס
 האָב איך געפֿונען אין דער בראַשור „דריטע גענעראַל-פֿאַרזאַמלונג, חובבי
 ציון אין רומעניע“, וואָס איז פֿאַרגעקומען דעם 14-15טן אַפּריל 1897
 אין גאַלאַץ. דאָרט אויף זייט 12 איז אויסגערעכנט די פּרעסע, וואָס איז
 געווען פֿאַרטרעטן דורך: ה' יאַזעפֿזאָהן פֿאַר היועץ ישן און יאַזעף
 עזיאל פֿאַרן וואַהרע היועץ. די דאָזיקע בראַשור איז דערשינען אין
 יאָר 1897.

אָבער מיט דער צייט איז דער „היועץ“ מער נישט דערשינען און
 עס איז געבליבן „דער וואַהרע היועץ“, וועלכער האָט געהאַט דעם אָנ-
 טערטיטל: „געגרינדעט פֿון אַדוני אבי המנוח, מיכל עזיאל“ ז"ל אים 12
 יוני 1874

אין דער דאָזיקער צייטונג האָבן מיטגעאַרבעט אַלע יענע וואָס
 האָבן געקאָנט שרייבן ייִדיש: א. ד. ראָזען, יצחק אַגענט, פֿרייליך עזיאל
 מאַקס יוסטער, ראַפֿאַפֿאַרט, אַנטשעל שלאַמאַוויטש, ישראל שעכטער, ד"ר
 וויינשטאַק, ב. סאַרעף, ד"ר ראַבינאַוויטש, ד"ר נימערלאָוער, ס. ראַבינ-
 סאָן, לאַזאַר כתבן, ד"ר בלאַך, יצחק כהנא, נפתלי פֿאַפּער, יאַקאַבזאָן.

יוספזאן, היים-זעליק דרוקער, קארנפעלד, ד"ר שווארצפעלד, דוב סופרין
א. רוקח, ב. כהנא און פיל אנדערע.

דער „היועץ“ צי „דער וואהרע היועץ“ האבן אנטוויקלט א בריי-
טע פארלעגערישע טעטיקייט, סיי צו דרוקן בראשורן, ביכלעך, און אויך
איינמאליקע אויסגאבעס לכבוד א יום-טוב. יענע אויסגאבעס וואס איך
דאב געהאט וועגן זיי א ידיעה האב איך אויך פארציכנט, איינע פון
די דאזיקע אויסגאבעס, וועל איך דא דערמאנען, הגם כראנאלאגיש
וואלט עס געדארפט פארציכנט ווערן שפעטער:

43

פאלקס שטימע

סופלימענט לא „היועץ“ נומ. 1078.

פארמאט 27/37, 4 ז' 3 קאלומנעס.

דאס איז א ספעציעלע ביילאגע, א פאשקוויל קעגן דעם נארימטן
חזן בערל וולאדאווסקי, וועלכער איז נאך וואס אויפגענומען געווארן צו
זיין חזן אין דער בוקארעשטער גרויסער שיל.

נאך איידער אריינצוגיין אין תוכן פון דאזיקן נומער, וועל איך
פעסטשטעלן אז דער „היועץ“ נומער 1078 איז דערשינען דעם 26סטן
גאוועמבער 1888, בעת די „פאלקס שטימע“ פארעפנטלעכט אויף דער
פערטער זייט א מודעה: „עס ווירד היערמיט בעקאנט געמאכט, דאסס
פרייטאג דען 39טען אונד זאמסטאג דען 30טען סעפטעמבער 1906 ווירד
מאן זעהען קענען אין צירקוס סידאלי ירושלים — ארץ ישראל
נעבן אנדערע מערקווירדיגקייטען פאם הייליגען לאנדע...“

...דיעזע פארשטעלונגען זינד ניכט ווי ביים פאטאפלאסטיקס. וויא
אללעס נור אלס פאטאגראפיע געצייגט ווירד: דער קינאמאטאגראף צייגט
אונז אללעס לעבענדיג, וויר זעהען אללעס גענוי זא ווי איר דארט ווערען.
דאס גאנצע לעבען אויף דען שטראסען, דען גאנצען האנדעל, אללעס
לעבט, אללעס בעוועגט זיך“.

איז דאך פון דאזיקן אנאנס צו זען אז די צייטונג איז דערשינען
שפעטער מיט 18 יאר ווי יענער נומער פונעם „היועץ“.

"היועץ" נומער 1078 האט קיין שום שייכות נישט צום חזן וולאך-
 דאווסקי. יא, אין לייטארטיקל איז יא פאראן א קעגנערשאפט צו א כלי-
 קודש, אבער נישט צום חזן, נאר צו א שוחט. אונטערן טיטל "ר' וועל-
 וויל דער באביס", ווערט געזאגט: "מיר האבן אנגעהויבן צו שרייבן אי-
 בער די שוחטים און האבן געוואלט זיי אנדערשטעלן אין דער גאנץ
 לעבנסגרעסע בלי משא פנים, און האבן צוגלייך געוואלט צייגן אז זיי
 זענען גאר אזוי פיל נישט שולדיק. די שולד קומט פון אן אנדערער
 זייט. צום אומגליק אדער בעסער געזאגט צו זייער גליק, איז אריינגע-
 טרעטן חנוכה. נו, וויל דאך א ייד א ביסל הערן פון די בני מתתיהו
 און פון דעם דריידל, ווארן אין אמת אריין איז די גאנצע וועלט א
 דריידל, אדער א גלגל החזור בעולם, יעצט האבן מיר געמיינט אז מיר
 וועלן שוין קענען זיך נעמען צו דער שוחטים-פראגע. קומט אונדו אן א
 בריוו פון ארץ ישראל, און א בריוו וואס האט אונדו באמת איבעראשט,
 האבן מיר דעם פארצונג געגעבן ארץ ישראל און האפן, ערשט שפע-
 טער פון אונדזער ליבלינגספראגע צו רעדן. דער בריוו לויטעט אזוי..."
 דער דאזיקער ציטאט ווייזט טאקע, אז די רעדאקציע האט זיך גע-
 וואלט אפגעבן מיט די כלי-קודש, אבער — דאס לשון און דער סטיל פון
 דאזיקן ארטיקל (הגם מיט אונדזער ארטאגראפיע!) איז אזוי ווייט ביז
 צום לשון פון דער "ביילאגע", אז מע קאן נישט געפינען קיין פארגלייך.
 אגב וויל איד באמערקן, אז בכלל איז אין "היועץ" געווען א מנהג,
 אז טייל מודעות זענען געווען פיל מער פארדייטשמערישט ווי די אר-
 טיקלען. און פארקערט. נאך מער, אויך די ארטיקלען זענען נישט געווען
 קיין איינפארמיקע, סע זענען געווען גרויסע אינטערשיידן צווישן די אר-
 טיקלען. דאס איז געווען אפהענגיק סיי אין מחבר פונעם ארטיקל, סיי
 אין דעם פעריאד, ווען עס איז דערשינען, ווער עס איז דעמאלט געווען
 דער אמתדיקער רעדאקטאר.
 זוכנדיק דעם נומער 1078 פון "דער וואהרע היועץ", וואס איז דער-
 שינען דעם 27סטן סעפטעמבער 1906, האב איך טאקע געטראפן אז אויף
 דער ערשטער זייט, אונטן, איז צו לייענען אויף רומעניש: "קו סופלי-
 מענט", וואס איז טייטש אז דער נומער האט א ביילאגע.
 וואס שייך דעם ווארט "היועץ" איז עס שוין אזוי אריין אין טעג-
 לעכן לשון, הגם דער "היועץ" איז שוין דעמאלט נישט דערשינען, נאר
 אונטערן נייעם נאמען פון "דער וואהרע היועץ".

דער גאנצער נומער, פאלקס שטימע, כמעט אלע 4 זייטן, בא-
שטייען פון איין איינציק ארטיקל, אונטערן טיטל „דיא גייע מאדע!“, אין
וועלכן סע ווערן אויסגערעכנט די חטאים פונעם חזן וולאדאווסקי, אויס-
גערעכנט נומערירט פון איינס ביז 10; „מיר האבן די ערשטע 10 פעלער
דעם חזן וולאדאווסקי געבראכט, קעגן די עשר מכות מצרים, די אנ-
דערע 10 גראבחהייטן קעגן די עשרה הרוגי מלכות. אבער דאס אלעס איז
ווירקלעך ערשט נאר דער 10טער טייל פון זיינע מעלות רעות“.

וואס ווערט נישט פירגעווארפן דעם חזן וולאדאווסקי? סע ווערן
אויסגערעכנט מיט איינצלהייטן אוממאראלישע מעשים, דערנאך או ער
איז געווען א בעל-עגלה, אז ער איז געווען אין אדעס אן אקטיאר און
געשפילט אין גאלדפאדענס טרופע ביי דער פיעסע „שולמית“ די קליינע
ראל פון „יואב הגידעוני“...

סע ווערט אים אויך פירגעווארפן אז ער, פארט ארום גיין די מאל-
דעווישע שטעטלעך דאווענען ווי יעוועלכער חזן פון א מאלדעוויש שי-
לעכל, איזט דאס פאסענד פאר דער בוקארעשטער גרויסער שילד?

צום סוף קומט דער גרעסטער פירווארף, וואס מע האט דעמאלט
אין יענער צייט געקאנט זאגן אין רומעניע, אז „ער איז א פרעמדער“...
דאס האט מען דאך פירגעווארפן פאר אלע יידן, אז זיי זענען „פרעמדע“,
„צוגעקומענע“. איז פאר וואס זאל מען עס נישט פירווארפן (אמת, די
אנטיסעמיטן מאכן אזא פירווארף פאר די רומענישע יידן!) פאר א „צו-
געקומענעם“ חזן?!

„בוקארעשטער! מיר האבן אונדזער שטימע דורך דער פעדער, קעגן
דעם גרויסן באגאנגענעם אונרעכט, נישט אויס שלעכטיקייט אדער קנאה,
שנאה, ערהאבן. ניין, ח"ו. מיר האבן עס געטון נאר אויס הערץ רייסן,
ווייל מיר זענען בוקארעשטער געבוירענע... וואו אונדזערע אורעל-
טערן און אנפארוואנדטע האבן זייער געבעט צו גאט פארריכטעט, זיך
פאר דעם הייליקן הויז געאפפערט, מאראליש, מאטעריעליש, וואס איר
הייטיקע באזוכערס ווירד עס צוגעבן, דאס דער גרעסטער טייל דיעזן
הייליקן הויזעס האט איר פון די אלטע געפונען, זאל הייטע מקיים ווערן
דער „בא זר במקדש“, א פרעמדער האט דיין הייליקטום איבער-
טרעטן“.

אונטערגעחתמעט איז דער ארטיקל „דאס פאלק“, מסתמה דערפאר
איז דאס א „פאלקס שטימע“...

צוליב וואס האב איך מאריך געווען מיט דער דאזיקער ביילאגע-
אויסגאבע? כדי צו זען, וואס פאר א דאגות מע האט דעמאלט געהאט
צווישן יידן, און אויף וואס מע האט אויסגעברענגט געלט צו דרוקן אזא
מין פאשקוויל — און אויך א ביסל פונעם סטיל פון יענער צייט...

44

דער קאמפאט

פארטרעט יודישע מענשליכע. סאציאליסטישע אידעען און אינ-
טערעסטען.

דערשינען וועכנטלעך, קודם אין בראילא און שפעטער איבערגע-
פירט קיין בוקארעשט אין יאר 1896.

פארמאט: 33/48 צמ.

עס איז גענוג צו זאגן, אז דער רעדאקטאר איז געווען אלעזר
רוקח און אפטער כדי צו פארשטיין אז די צייטונג איז געווען א ציו-
ניסטישע.

איך האב נישט געפונען קיין עקזעמפלאר פון דער צייטונג.

45

דער וועקער

התעוררו, התעוררו כי בא אורך.

ערוואד, ערוואד דאס ליכט קאמט.

ארגאן דער טאציאל-דעמאקראטישן גרופפע „לומינא“

ערשיינט יעדען פרייטאג.

פארמאט: 33/48 צמ.

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין יאס, דעם 1טן מאי 1896.
איך האב נישט געפונען קיין איין נומער, אבער פונעם פאקסימיל קאן
מען ארויסלייענען דעם ציל פון דער דאזיקער, ערשטער צייטונג, וואס
האט זיך אנגענומען די קרייזעס פון די באעוולעטע:

אין לייטארטיקל ווערט געזאָט:

„נישט פֿאַר די רייכע, נישט פֿאַר די געזעטיקטע נגידים, נישט פֿאַר יענע וואָס האָבן גענוג מיטל זיך און זייערע קינדער אויסצובילדן, זאָנדערן אָן אייך, ייִדישע אַרבעטער! איר וואָס טראַגט פֿון דורך דורות די קייטן דער אַרמוט און נויט. אָן אייך ווענדט זיך דער וועקער, איי-ערע צרות און אייער טרויריקע לאַגע וויל ער באַשרייבן, אום אייך גע-רעכטיקייט צו פֿאַרשאַפֿן, וויל ער זיינע שטימע ערהעבן. אונד ווי איר אייך פֿון דער קנעכטשאַפֿט באַפֿרייען קענט, וויל ער אייך דעם וועג צייגן“ (אונדזער אַרטאָגראַפֿיע).

די רעדאַקטאָרן פֿון דער צייטונג זענען געווען די זעלביקע, וואָס פֿון דער רומענישער צייטונג „לומינאַ“ (ליכט): מאַקס וועקסלער, ד״ר ליטמאַן געלערטער און לעאַן געלער. אזוי ווי זיי האָבן נישט געקאָנט שרייבן קיין ייִדיש — און דאָך האָבן זיי דערפֿילט, אז אַנדערש וועלן זיי נישט דערגרייכן צום אַרעמען און בעל-מלאַכה, האָבן זיי גענומען צו הילף דעם העברעאיש-ייִדישן לערער, זיידל העלמאַן, וועלכער האָט אי-בערגזעצט די אַרטיקלען פֿון רומעניש צי דייטש. ער האָט געמאַכט די פֿאַרעקטור, און שפּעטער ווען די מחברים האָבן זיך שוין אליין אָנגע-הויבן „דערמאַנען“ פֿון די קינדער-יאָרן זייער ייִדיש-לשון, האָט ער זיי אויסגעבעטערט.

העלמאַן האָט געאַרבעט מיט פֿלייס, הגם ער איז נישט געווען קיין סאַציאַליסט. אים האָט אָבער צוגעצויגן די מלאַכה, וואָס ער האָט ליב געהאַט. ער האָט אזוי אַרום געהאַט די געלעגנהייט אַפּצודרוקן אויך פֿון זיינע „פּאַעזיעס“.

שוין אין ערשטן נומער האָט ער פֿאַרעפּנטלעכט זיין ליד „רכב וצלח“, אין וועלכן ער באַזינגט דאָס דערשיינען פֿונעם „וועקער“. דאָס ליד איז אַן אַקראַסטיך, די אותיות פֿון די אָנהייב-שורות שטעלן צוזאַ-מען דעם נאָמען פֿון דער צייטונג: „דער וועקער“.

טייל מחברים, ווען זיי האָבן געשריבן ווען אָט דער ערשטער סאַציאַליסטישער צייטונג פֿון רומעניע, האָבן געזוכט דעם מקור פֿאַרן טיטל פֿון דער צייטונג. לויט מיין מיינונג איז עס גענומען פֿון דער דעמאָקראַטיקער רומענישער פרעסע. סע זענען געווען אַפּטע נעמען „דזש-טעפּטאַרעאַ“, דאָס הייסט „דערוועקונג“. פֿון דאָ ביו צו דער סאַציאַליס-טישער גרופּע „לומינאַ“ (ווי געזאָגט, ליכט!), דאַרף מען מאַכן בלוז איין שפּאַן, כדי צו נעמען ווי דעמאָלט איז געווען דער מנהג, פֿאַר א

מאטא, דעם פערן פון שבתדיקן שיר „לכה דודי“, וועלכער מאכט פאר-
בינדונג צווישן ווארט דערוועקן און ליכט. אזוי האט געקאנט געבוירן
ווערן אויך דער טיטל „דער וועקער“.

עס איז כדאי צו באמערקן, אז הגם א ראדיקאלע צייטונג, האט
זי אבער דאך נישט געקאנט זיך אפזאגן פונעם משכילישן העברעאישן
מאטא פאר זייער צייטונג.

און נאך עפעס — הגם די צייטונג האט זיך אפן ארויסגעזאגט
קעגן ציוניזם, קעגן ישוב ארץ-ישראל, האבן זיי אבער געפרעדיקט
„ריינעם נאציאנאליזמוס“:

„כאטשבי מיר זענען אינטערנאציאנאל, וויר זאגן דאס אלע פעל-
קער אבע אונטערשיד פון נאציאן אונד רעליגיאן דארפן זיין ברידערלעך
פאראייניקט, זא פארווארפן וויר דאך נישט דעם ריינעם נאציאנאליזמוס.
מיט דעם, וואס מיר זענען אינטערנאציאנאלע סאציאל-דעמאקראטן, הערן
מיר נישט אויף צו זיין אויך יידן. דען דער מענטש, וואס קען זיך נישט
עמפאך הייבן, אום זיין פאלק פון דעם וואס ער שטאמט, צו ליבן, פאר
דעם זיך צו אפערן, דער קאן נאך ווייניקער זיין זא איעדאליסטיש, אום
זיך פאר פרעמדע צו אפערן. אונד עבן אזוי ווי איין מענטש, ווען ער
באפריינדט זיך מיט מערערע אנדערע, הערט ער נישט אויף, זיין פאמי-
ליע, עלטערן, קינדער, ברידער צו ליבן, זא איזט אויך מיט דעם פאלק
דער וואס איז אינטערנאציאנאל, וואס ליבט אלע פעלקער, הערט נישט
אויף אויך זיין פאלק צו ליבן...“

אבער די קלאסן-אינטערעסן האבן תמיד געהאט די בכורה:
„די יידישע נאציאן צו פארטיידיקן אונד פאר איר צו קעמפן
דארט, וואו זי ווירד פאליטיש אונטערדריקט. דארט, וואו זי ווירד פון
מענטשנעכט בארויבט, אונד אים אלגעמיינעם פאר פרייהייט און גלייכ-
הייט, ווייל דארט וואו איין קלאסע וויל די אנדערע אויסבייטן, דארט
האט די ברידערשאפט באלד אויפגעהערט“.

איר האב געבראכט, מיט אונדזער ארטאגראפיע, עטלעכע שורות,
כדי צו זען די פאליטישע ליניע פון דער גרופע „לומינא“, וועלכע
האט זיך פרינציפיעל אויסגעשיידט פון דער אפיציעלער ליניע פון די
דעמאקראטישע סאציאל-דעמאקראטישע (רומענישע) מנהיגים, וועלכע האבן
זיך אפגעזאגט צו פאדערן גלייכבארעכטיקונג פאר די יידישע בירגער,
כדי סע זאל חלילה דערפון נישט געניסן אויך דער יידישער „קאפיטא-
ליסט“. איז צוליב דעם הייליקן „קלאסן-פרינציפ“ האט מען מקריב גע-

ווען דעם יושר-פרינציפ, אויך פאר די נישט-קאפיטאליסטן, נאר פשוטע ארעמע יידישע בעל-מלאכות...

די דערמאנטע גרופע, די רעדאקטארן פון דער רומענישער ציי-טונג, „לומינא“ האבן אפן ארויסגעזאגט זייער אני-מאמין, וואס אין געווען אין סתירה צו די רומענישע מנהיגים פון דער פארטיי. אזוי למשל, האט מאקס וועקסלער געשריבן אין א לענגערן וויכוח-ארטיקל:

„איך שטעל זיך נישט אנטקעגן דער אסימילאציע, איך וואלט פאר-קערט גערן רעקאמאנדירט, אז פעלקער זאלן זיך אסימילירן און צונויפ-גיסן. עס וואלט זייער שיין געווען. ווען עס זאל אויף דעם אופן נעמען א סוף צו דער שינאה צווישן דער רומענישער און יידישער נאציע: עס וואלט גוט געווען, אז די זעלביקע מנהיגים, די זעלביקע שפראך, די זעל-ביקע אידעאלן זאלן פאראייניקן ביידע פעלקער. אבער צום באדויערן האבן זיך די נאציעס זייער אייגענע ארגאנישע אנטוויקלונג, וועלכע לאזט זיך נישט בייטן לויטן גוטן ווילן פון איין צד, אדער לויטן שלעכטן ווילן פון אן אנדערן צד, פאדערן פון א נאציע זיך צו אסימילירן הייסט שטערן איר אין דער פרייהייט פון אנטוויקלונג.“

מאקס וועקסלער פאראורטיילט די „פאררעטערס“, וואס פארלאזן זייער נאציע גראד דעמאלט ווען זי ווערט גערודכט, און קומט צו דער מסקנה:

„נישט פאָרעסטינע איז מיין פאטערלאנד, נאר רומעניע; נישט די ביבל און תלמוד זענען מיין גלויבן — איך בין א סאציאל-דעמאקראט, א מארקסיסט. אבער היות ווי איך טראג דעם אייגענעם גורל ווי יענע נאציע, פון וועלכער איך קום ארויס, היות ווי איך בין צוזאמען מיט מיין פאלק געשטעלט אין דער זעלביקער אויסנעם-פאזיציע, פיל איך זיך סא-לידאריש מיט מיין פאלק און איך וועל תמיד שטיין אויף זיין זייט. איך פיל אין זיך דעם חוב צו זאגן: איך בין אויך א ייד!“.

אט די שארפע חילוק: דעות מיט די מנהיגים, די אפיציעלע רון-מענישע מנהיגים, האט געבראכט, אז פון איין זייט זאל זיך צעפאלן די גאנצע סאציאל-דעמאקראטישע פארטיי. די מנהיגים האבן גאנץ פשוט פאר-ראטן די אידעע פון סאציאליזם און זיך אליין אויפגעלעזט, און אריבער צו דער בירגערלעכער ליבעראלער פארטיי, וועלכע וואלט מכלומרשט גע-קעמפט פאר די זעלביקע צילן... די יידישע גרופע ווידער, האט פארגע-זעצט איר קאמף — אבער די מיטלען האבן געפעלט ממשיך צו זיין.

דער לעצטער נומער פונעם „דער וועקער“ איז דערשינען דעם
27סטן סעפטעמבער 1897.

אמת, די פארטיי-וויכוחים זענען נישט אפגעשפיגלט געווארן אין די
ארטיקלען פון „וועקער“. די רעדאקטארן האבן געוואלט שוינען דעם יידי-
שן ליינער וועגן די רייסערייען אין די סאציאליסטישע רייען, וואס וואלט
געקאנט ווארפן א שאטן אויפן סאציאליסטישן אידעאל, וואס איז כאר-
שועכט צוליב אזעלכע וויכוחים.

אזוי האט געענדיקט דאס דערשיינען פונעם ערשטן ראדיקאלן אר-
גאן אין יידיש פון רומעניע.

כדי מיר זאלן זיך אפגעבן חשבון פון די ראנגלענישן פאר איר
עקזיסטענץ וועל איך ברענגען דאס עדותשאפט טאקע פון דער ציי-
טונג גופא.

אין נומער 23 פון 27 סעפטעמבער 1896 דערשיינט אן ארטיקל,
אין וועלכן די רעדאקציע שילדערט גירע שוועריקייטן. „די 400 אבא-
גענטן צאלן נישט און מחמת דעם וועט זי מוזן אונטערברעכן דאס דער-
שיינען אויף איין חודש.“ סע ווערט אבער צוגעזאגט, אז זי וועט
וידער דערשיינען אנהייבנדיק פונעם 1טן נאוועמבער.

ליידער איז דאס געווען דער לעצטער נומער.
ווי מיר וועלן זען, איז די צייטונג אויפגעשטאנען תחיית המתים,
אבער שפעטער מיט א 20 יאר.

46

דער ריכטיגע קאמפאס

פערטרעט יודישע. מענשליכע סאציאליסטישע אידעען און אינ-
טערעסטען.

דערשינען וועכנטלעך אין בוקארעשט.

דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 11טן יוני 1897.

איך האב נישט געפונען קיין איין עקזעמפלאר פון דער דאזיקער
אויסגאבע.

אהבת ציון

אָרגאַן דיא ציאָניסטישע יידטע צו ערוועקען. פאַרטוטט אויך דיא
אָלגעמיינע יודישע אינטערעסטע פאַן אינ- אונד אויסלאנדע.

ערשיינט צוויי מָאָהל מאָנאַטליך. רעדאַקטירט פאַן איין קאַמיטעט.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 28סטן פעברואַר 1898 אין
גאלאץ.

צו ערשט איז די צייטונג דערשינען אין 12 זייטן: 8 רומעניש
און 4 יידיש אָנהייבנדיק פונעם נומער 7 איז די צייטונג דערשינען בלויז
אין 4 זייטן (אין א פאַרמאָסט פון 33/48 צ.מ.), פון וועלכע 3 אין רומע-
ניש און בלויז איין זייט אין יידיש.

איך האָב געפונען אין דער אַקאַדעמיע איין נומער (11 פון 17טן
יולי 1898, ערשטער יאָרגאַנג, גאלאץ).

פאַרמאָסט: 32/46 צ.מ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.

אין תּוֹכן פון דאָזיקן נומער: איינלאַדונג און אַללען געעהרטען
קאַמיטעט'ס אונד סעקציאָנען דער חובבי ציון אין רומעניען, געהתמעט:
מיט ציונס גרוס, דער פרעזידענט שמואל פיניליש, דער סעקרעטאַר מאַקס
ראָזענצווייג.

א תּשעה-באַב ארטיקל פון ר,י,ס: "לא חרבה ירושלים אלא מפני
שנאת חנם!"

"א וואָרט צו מיין ברודער עשו" (פרייא נאָך לאָרד ביראָן, אויס
דעם ענגלישען) פאַן מ. בירנבוים, מאַינעשט 1898.

"לעבליכע רעדאַקציאָן!" (מ. בירנבוים). ער אינפאַרמירט וועגן
דער טעטיקייט פון מענער-פאַראַיין, "נס-ציונה" און "מבשרה-ציון".

דערנאָך קומט א מודעה פון דער רעדאַקציע: "אויס מאַנגעל און
רוים איזט דיא פּאַרטזעצונג דעס ארטיקלס, ישרו עם אחד", (דאָס פּאַלק)
פיר דעם נעכסטען נומער פערשאַבבען וואָרדען".

ווי עס איז צו זען פון דעם דאָזיקן נומער, זענען די רומענישע
זייטן געווען אויף א העכערן ניוואַ ווי די יידישע.

די דאזיקע צייטונג איז געווען דער אפיציעלער ארגאן פון „ציו-
ניסטישן צענטראל-קאָמיטעט פון רומעניע“, וואָס האָט געהאט דעם וואוינ-
ארט אין גאלאץ. האָט זיך אָפגעגעבן מיט די באשלוסן פונעם ערשטן
ציוניסטישן קאָנגרעס פון באזעל און פראָפאָגירט פאָליטישן ציוניזם.

48

דער יודישע גייסט

פערטרעט אלע מאטעריעלע און גייסטיגע יודישע אינטערעסטן.

ערשיינט צוויי מאל אין דער וואָך.

רעדאקטאָר: אלעזר רוקח. געגרינדעט גרשון כהן.

פאַרמאט 33/48 צמ, 4 זייטן, 4 קאָלומנעס.

דער ערשטער נומער פון דער דאָזיקער צייטונג איז דערשינען

דעם 13טן מאי 1898 אין יאס. כ"א אייר התרנ"ח.

הגם מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט א יודישער צייטונג, וואָס דער-
שיינט כמעט צוויי יאָר, אין א שיינעם ליטעראַרישן יידיש פאר יענער
צייט, מיט גייסטרייכע אַרטיקלען — דאָך וועט מען אומזיסט זוכן עפעס
דאָסן וועגן אַט דער צייטונג. אפילו זלמן רייזען אין זיין „לעקסיקאָן
פון דער יודישער ליטעראַטור און פרעסע“ פארציכנט נישט דאָס דער-
שיינען פון דער דאָזיקער צייטונג. אמת, ווען ער שרייבט וועגן אלעזר
רוקח דערמאנט ער אין האלבע לבנות, אז ער האָט רעדאגירט א רייע
צייטשריפטן אויף יידיש און העברעאיש, צווישן וועלכע אויך „דער יו-
דישע גייסט“. אזוי פיל און נישט מער.

מיר האָבן געפונען עטלעכע נומערן אין דער פעדעראציע, אין

וועלן מיר איבערגעבן דעם תוכן פון איין נומער, כדי דער לייענער זאל
זיך קאָנען שאַסן א בילד וועגן דער צייטונג.

דער לייטארטיקל איז דערשינען על פי רוב אן א חתימה, זעלטן

איז געווען געחתמעט טאקע דער רעדאקטאָר, אלעזר רוקח, אבער תמיד

איז עס געווען אַנגעשריבן גייסטרייך, קלאַר און פארשטענדלעך, אין א
יידיש וואָס אימפּאָגירט אויך היינט.

אָט. למשל, דער לייטארטיקל פון נומער 104 פון 2טן מערץ 1899,
אין אָריגינאל און אַרטאָגראַפיע פון דער צייטונג:
„די היסטאָרישע פּאַרטונע“.

ס'איז א באקאנט וואָרט, „אז צווישן דעם ערהאבענעם אונ'ס ניד-
ריגען איז נאָר א שריט!“ דאָס לעבען איז אזוי צוזאמען געוועבט און
צוזאמען געפלאַכטען אין איינעם, די מקרים, די עראייגניסע זענען אזוי
פארשפינט, אז ס'בלייבט ניט קיין פלאטץ צווישן איין זאך און די אנ-
דערע האַטשע די זאכען זענען גרויסע קאָנטראַסטען!“.

אזוי הייבט זיך אַן דער לייטארטיקל וועגן דרייפּוס-פּראָצעס.
כדי צו דעמאָנסטרירן די מיינונגען פונעם מחבר, וועל איך ברענג-
גען אויך דעם סוף פונעם אַרטיקל:

„דער אמת מוז דאָך זיגען! א בעווייז, או זאָלא'ס נבואה איז
מקום וואָרן און אזוי וועט ווייטער מקום ווערן דאָס אלעס, וואָס יעדער
עדלער מענש זענקט און האַפט אז פראַנקרייך וועט עס דורכפיהרען.
דאָס פראַנצעזישע פּאָלק איז פּאַרט דער קעסעל, אין וועלכן ס'קאָ-
כען זיך אויס אלע פרייהייט'ס אידען.“

דאָס פראַנצעזישע פּאָלק ווייזט תמיד איבער, „אַז ס'וויל פריי זיין!“
און ווער ס'וויל פריי זיין איז שוין פריי!“

נאָך אזא לייטארטיקל קומט געוויינטלעך „די פּאָליטישע ביהנע“,
איינגעטיילט אין „אינלאַנד“ און „אויסלאַנד“. דאָס זענען געווען קאָמענ-
טארן צו די געשעענישן, וועגן די געשעענישן גופא האָט מען געקאָנט לייע-
נען אויף דער צווייטער און אויף דער דריטער זייט. „ידיעות פונ'ם לאַנד“
און „ידיעות פון דער וועלט“.

אין המשכים, אונטער דער רובריק מיטן טיטל „פעליטאָן“ וואָס מען
געקאָנט לייענען, „קאָפיטאָן דרייפּוס“, געוויינטלעך אויף דער צווייטער זייט.
דאָ האָט מען אויך געפונען אַן אַרטיקל וועגן געזעלשאַפטלעכע כראַגן,
וואָס דער רעדאקטאָר פלעגט אַנשרייבן איז א זייער פּאָלעמישן טאָן, וואָס
רייסט אַרונטער אייניקע עסקנים, וואָס אין זייערע רייד זענען זיי „כעלי-
טובות“ אָבער פּאָקטיש זענען זיי... אלעס וואָס אין דער קאַרט.

אויף דער דריטער זייט איז אַפּגעדרוקט א קאַרעספּאָנדענץ פון רוס-
טשוק (בולגאריע); א רעצענזיע איבערן פר „דברי הימים לבית יש-
ראל“ אונטערן טיטל „פונ'ם ביכערטיש“.

אויף דער פערטער זייט פון דער צייטונג זענען כמעט נאָר אנאַנסן.

אזוי זעט אויס א נומער פון „דער יודישע גייסט“, פארשטייט זיך. אז נישט צופעליק האב איך אויסגעקליבן דעם דאזיקן נומער, נאר הייל ער האט אויך א טשיקאווע מודעה פון דער רעדאקציע:

„דער נומער 104 פונ'ם „יודישן גייסט“ האט נישט געקענט ערשיין נען פאריגען מאנאטאג אין פאלגע דער אונפארזיכטיגקייט פון אן ארביי-טער, וועלכער האט צעבראכען די דריטע זייט פונ'ם בלאט וועהרענד מ'האט העריינגעגעבען אין דער מאשינע.“

צי דאס איז געווען דער אמתער מאטיוו, פאר וואס די צייטונג האט פארשפעיט מיטן דערשיינען עטלעכע טעג, איז נישט זיכער, הגם, בדדי הווי עובדא, סע האט מיר אויך פאסירט אזא פאל, צוריק מיט פינף און דרייסיק יאר, ווען איך האב געארבעט ניו „דאס יו-דישע ווארט“ פון טשערנאוויץ, און אויך נישט לאנג, ביי דער בוקא רעשטער „צייטשריפט“, האט עס אויך פאסירט — נישט איצט געדאכט!... דאך קאן מען ספקן אין דעם, ווייל שפעטער מיט פינף נומערן, אין נומער 109 פון 11טן אפריל, פארענטפערט זיך דער רעדאקטאר אין לייט-ארטיקל „דער וויל און דער קען“: „זייט די וועלט שטעהט, און זינט די מענשהייט האט זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען איז א גרויסע און שטארקע מלחמה צווישן דעם מענשליכען „ווילען“ און זיין „קענען“. כמעט יעדער מענטש פון זיין מדריגה דאלט אין איין בלוטען אין דער דאזיגער גרויסער און עביגער מלחמה... און ווייטער שרייבט ער: מײן „ווילען“ האט געבען אויך דא אין דער לעצטער צייט זעהר א סך געליטען מיט מײן בעסטען „רצון“ וואס כ'האב געוואלט און וויל אז דער „יודישער גייסט“ זאל ערשיינען פינקטליך צו דער צייט דריי מאל אין דער וואך, האב איך ליידער גארניט געקענט אויספיהרען. פארשידענע סיבות האבען זיך מיר אין וועג געשטעלט... ועל כולם בין איך זעהר שטארק ניט געוונד געווען.“

פון אט דעם ארטיקל קאן מען זען, וואסערע שוועריקייטן מע האט געדארפט בייקומען, כדי פארצוועצן דאס ארויסגעבן פון דער צייטונג. און דאך איז די צייטונג דערשינען כמעט צוויי יאר, דער לעצטער נומער איז דערשינען דעם 2טן דעצעמבער 1899.

אמת, זינטן נומער 140 פון 10טן יולי 1899 ביזן 11טן אויגוסט איז די צייטונג דערשינען בלויז צוויי מאל אין דער וואך. אבער מע דארף געדענקען, אז גלייכצייטיק איז דערשינען אין בוקארעשט „דער וואהרע „היועץ“, וואס איז געווען א קאנקורענץ.

DER JÜDISCHE GEIST

דער יודישער גייסט

פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

VERLAGSSTELLE
Herausgeber:
Dr. J. J. S. S. S.
Redaktion:
No. 10

VERLAGSSTELLE
Herausgeber:
Dr. J. J. S. S. S.
Redaktion:
No. 10

Sept. 21. 1914

פארטיקלעך
דער יודישער גייסט
פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

פארטיקלעך
דער יודישער גייסט
פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

פארטיקלעך פון זינדיקע און געזונטע יודן
ערשיינט דריי מאל אין דער וואך
אפט טאגליכע פארטיקלעך

No. 3

TALPIJOS

תלפיות

תלפיות

תלפיות יצא לאור פעם בחודש. מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...

January 31, January 1, June 1898

תלפיות יצא לאור פעם בחודש

הנהלת תלפיות
 תלפיות יצא לאור פעם בחודש. מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...

11333

הנהלת תלפיות
 תלפיות יצא לאור פעם בחודש. מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...

תלפיות יצא לאור פעם בחודש. מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...
 מחיר המנוחה 100 מיל. תלפיות יצא לאור בבעלות וניהול של...

אין דער צייטונג האָבן מיטגעארבעט: וו. פאלק, דוד הירש שוואַרץ, אברהם גאלדענבערג, איציק יאמפאלסקי, שמואל פינילעס, ק. שאפירא.

כדי צו געבן א בילד, נישט בלויז פון דער דאָזיקער צייטונג, נאָר פון דער דעמאָלטיקער יידישער פרעסע, וועל איך ציטירן א זעלטענעם דאָקומענט, לויט מיין מיינונג, וועלכער סע געפינט זיך ביי דער פעדע-ראציע. דאָס איז אן אַריגינעלער אָפּמאך, אין רומעניש, געחתמעט פֿון די שותפים: ל. רוקח, ברידער שאראגא עט לעבאָוויטש און גרשון כהן, וועלכע האָבן זיך איינפארשטאנען ארויסצוגעבן א זשארגאַנישן זשורנאַל און א העברעאישן אין פּאָלגנדיקע תנאים:

(1), סיי דער זשארגאַנישער סיי דער העברעאישער זשורנאַל זענען דאָס אייגנטום פון די דריי שותפים.

(2) דער זשארגאַנישער זשורנאַל וועט האָבן דעם טיטל „דער יודישע גייסט“ און דער העברעאישער „תלפיות“.

(3) דער זשארגאַנישער זשורנאַל וועט ארויס דריי מאָל אין דער וואָך און דער העברעאישער איין מאָל א וואָך לכּל הפּחות אין 600 עקזעמפּלאַרן.

(4) דער אבאַנאַמענט פון זשארגאַנישן זשורנאַל וועט זיין 14 ליי א יאָר און פארן העברעאישן 12 ליי יערלעך. דער זשארגאַנישער זשורנאַל וועט פארקויפט ווערן אויך אין איינצלנע נומערן, צו 10 באני און עקזעמפּלאַר.

(5) אויב דער זשארגאַנישער זשורנאַל וועט דערגרייכן א זיכערן טיראזש פון 3000 עקזעמפּלאַרן וועט עס דערשיינען טעגלעך, פאר 25 ליי א יערלעכער אבאַנאַמענט און סע וועט זיך פארזיכערן פארן הער רוקח די נויטיקע מענטשן פאר דער רעדאַקציע.

(6) הער רוקח איז מחויב אליין צו מאכן די גאַנצע רעדאַקציע פון ביידע זשורנאַלן.

(7) הער קאַהן איז מחויב צו מאכן די אדמיניסטראציע, קאָלעקטור און איבערזעצונגען פון די ידיעות פאר ביידע זשורנאַלן.

(8) הער קאַהן איז מחויב צו געבן די 425 קילאָגראם העברעאישע אותיות, לויט דער פאַקטורע וואָס ער האָט.

(9) די הערן שאראגא עט לעבאָוויטש דאַרפן צו פאַרפּינגג שטעלן פארן זשורנאַל א מאשין און א מאשיניסט, קאַסטנס פאר די אותיות, בלינד-מאַטעריאַל פארן זאַץ און אויך א צימער פאר דער זעצעריי און רעדאַקציע.

- 10). קיין איינער פון די שותפים האט נישט קיין רעכט אויף קיין שום ספעציעלן שכר.
- 11). אויב דער זשארגאנישער זשורנאל וועט דערגרייכן א טיראזש פון העכער 3000 עקזעמפלארן, דעמאלט וועלן די הערן שאראגא עט לעבאוויטש האבן דאס רעכט צו באקומען צו 5 ליי פאר יעדע טויזנט עקזעמפלארן, וואס וועלן איבערשטייגן דעם סכום.
- 12). אלע איינקאסירונגען פארן זשורנאל, ווי: אבאנאמענטן, אנאנ-סן, טובסדיעס וכדומה וועלן אריין אין דער שותפותדיקער קאסע.
- 13). פאר סיי וועלכער אייגעמאנטער סומע וועט מען געבן א קבלה, געחתמעט און מיטן זיגל פון דער אדמיניסטראציע.
- 14). דאס פארמעגן און דעם זיגל וועט מען האלטן אין אן איי-זערנעם סייף מיט צוויי שליסלען, פון וועלכע איינעם וועט האלטן הער קאהן און איינעם די הערן שאראגא עט לעבאוויטש.
- 15). דער הער רוקח וועט באקומען פארויס הונדערט ליי א חודש, וואס וועט אראפגערעכנט ווערן פון זיי חלק ריווח.
- 16). די הכנסות פון סיי וועלכער דרוקזאך מיט העברעאישע און תיות און מיטן פערסאנאל פון דעם זשורנאל וועלן אריין אין דער שותפותדיקער קאסע.
- 17). דער הער רוקח איז זיך מחייב זיך צו באטייליקן אין שות-פות 3 יאר, ווען ער קאן זיך באפרייען און זיך צוריקציען, אויב ער וועט וועלן, אן דעם ער זאל האבן א רעכט אויף די זשורנאלן. אויב אבער ער וועט וועלן ווייטער בלייבן אין שותפות, נאכן טערמין פון די דריי יאר, קאן ער בלייבן ווייטער מיט די זעלביקע רעכטן כון דעם דאזיקן אפמאך. אין פאל פון צוריקציען, דארף דער הער רוקח דאס מן-דיע זיין מיט דריי חדשים פריער.
- 18). צוריקציענדיק זיך פונעם שותפות, האט דער הער רוקח דאס רעכט צו באקומען אנטשעדיקונג אין געלט אויף זיין חלק פונעם פאר-מעגן אין פאפיר, אותיות, וואס וועלן אין דער צווישנצייט צוגעקויפט ווערן איבער די 425 קילא א"א, וואס סע האט דער זשורנאל.
- 19). אויב מע וועט דארטן אויפלעזן דאס שותפות (אין פאל אז סע וועט זיך נישט לוינען דער זשורנאל) בלייבט דאס פארמעגן פאר די דריי שותפים און די הערן שאראגא עט לעבאוויטש דארפן צוריקגעבן

פארן הער קאהן די אותיות וואס ער האָט אריינגעבראכט אין שותפות אראַפּרעכענענדיק 5% פאר יעדן יאָר, וואָס די אותיות זענען געניצט געוואָרן.

20). דער ריינער ריווח, נאָכן אראַפּרעכענען אלע הוצאות (דאָס הייסט דער לוינ פונעם זעצער, פאפיר, די צייטונג-אָנאַמענטן, וואָס די רעדאקציע האָט נייטיק, די הוצאות פון זאַמלען אבאָנירטע, פאַסט, רע-גיסטערס און ביוּראַ-הוצאות) וועט פונאנדערגעטיילט ווערן אין דריי חלקים צווישן די דריי שותפים צום סוף פון יעדן טרימעסטער.

21). דער הער קאהן איז מחויב צו מאַכן א בילאַנג צום סוף פון יעדן טרימעסטער, וועגן די איינקאסירונגען און הוצאות, וואָס זענען געמאַכט געוואָרן מיטן אַרויסגעבן דעם זשורנאַל, וואָס וועט באשטעטיקט ווערן מיט א פּראָטאַקאָל פון די אנדערע שותפים.

22). ביז די איינקאסירונגען וועלן זיך אָנהייבן, וועלן אלע הוצאות אַוואַנסירט ווערן דורך די הערן שאַראַגא עט לע-אַוויטש און פון הער קאהן, אין גלייכע חלקים יעדער איינער.

23). דער פאראיין דערקלערט זיך געגרינדעט אין טאָג פון 25סטן אפריל (אַלטער סטיל) אין היינטיקן יאָר 1898 און יעדער איינער פון די שותפים איז זיך מתחייב בייצוטראַגן מיט זיין אינטעקסטואַל חלק עס זאָל דערשיינען שפעטסטנס דעם 10טן מאי, אַלטער סטיל, אין יאָר 1898.

געמאַכט היינט, אין יאָס, דעם 22סטן אפריל 1898.
געחתימעט: ברידער שאַראַגא און י.י. לעבאַוויטש; ג. קאַהן; ל. רוקח.
אַמת, איך האָב פאַרנומען א גרעסער שטיקל אַרט מיטן ציטירן דעם גאַנצן אָפּמאַך. אָבער איך האלט אים פאַר זייער וויכטיק, ווייל ער אינפאַרמירט אונדז וועגן אופן, ווי אזוי עס האָט זיך געשלאָסן דעם לט אַזא שותפות.

ווער איז געווען דער רעדאַקטאָר אלעזר רוקח, וועלכער האָט זיך אונטערגענומען צו רעדאגירן גלייכצייטיק א יידיש בלאט, דריי מאל אין דער וואָך, און א וואַכנזשורנאַל אין העברעאיש?

ווער איז געווען דער „אומרואיקער גייסט“, וואָס האָט אויפגעטריי-סלט די מאַלדעווע און כמעט דאָס גאַנצע ייִדנטום פון רומעניע, פון סוף ביינצנט: יאָרהונדערט?

אלעזר בן יהושע רוקח איז געבאָרן אין יאָר 1854 אין ירושלים, אין אַן אַנגעזענענער חסידישער משפּחה (דער העברעאישער „לקסיקאָן ציוני“ פון ש.ל. ציטרון, דערשינען אין וואַרשע אין יאָר 1924, גיט אַן זיין גע-

בוירן-שטאָט צפת. אנדערע דריי לעקסיקאָנען: רייזען, די גרויסע יידישע נאציאָנאַל-ביאָגראַפֿיע פֿון ווינגער, און די ירושלימער ענציקלאָפּעדיאַ יודאיקא, גיבן אַן ירושלים ווי זיין געבוירן-שטאָט).

צו די דרייצן יאָר האָט מען אים חתונה געמאַכט אין צפת. דאָרט איז רוקח געקומען אונטער דער השפּעה פֿון דער ניי־העברעאישער ליטעראַטור און האָט אָנגעהויבן זיך אָפּצוגעבן מיט וועלטלעכע לימודים, פֿאַר וואָס ער האָט געהאַט אויסצושטיין נישט ווייניק רדיפות מצד די פּאַנאַ-טישע אלטע חלוקה-יידן פֿון דעמאָלטיקן צפת.

ער האָט אָנגעהויבן שרייבן אין פֿאַרשידענע העברעאישע און יידישע פּובליקאַציעס, אַרטיקלען און קאָרעספּאָנדענצן וועגן לעבן פֿון די צפתער יידן, וועלכע הגם זיי זענען נישט געווען געחחמעט מיט זיין נאַמען, האָ-בן זיי דאָך אים נישט געבראַכט קיין „כבוד“ און קיין רו. ער האָט באַ-קעמפט דאָס לעבן אין צפת פֿון די חלוקה-געלטער און האָט פּראָפּאַגירט זיך צו געמען צו פּראָדוקטיווער אַרבעט, בכּרס צו ערדאַרבעט.

אויב אין היינטיקן זומער פֿונעם יאָר 1977 האָט מען אין דער יידישער וועלט געפֿיערט 95 יאָר זינט דער גרינדונג פֿון „ראש פינה“, דורך עולי רומניה — דאָס קאָן מען פּאַרדאַנקען אויך דעם געוועזענעם רעדאַקטאָר פֿון „דער יידישע גייסט“ א. רוקח, ווייל דער דעמאָלטיקער „גיאָני“ איז דער היינטיקער „ראש פינה“.

אַבער סע האָט זיך באלד ארויסגעוויזן, אז די סומע וואָס די אלע זיבעצן משפּחות האָבן צוזאַמענגעלייגט קלעקט נישט אויף צו בויען וואוינהייזער און אויף מכשירים, מיט וואָס צו באאַרבעטן די ערד. איז האָבן זיי באַשלאָסן ארויסצושיקן אלעזר רוקחן קיין אייראָפּע, כדי ער זאָל זאַמלען געלט פֿון פּאַרמעגלעכע נדבנים פֿאַר די נייע קאָלאָניסטן. די צפתער תושבים האָבן געזען אין דעם א גרויסע סכּנה פֿאַר זייער עקזיסטענץ. זיי האָבן מורא באקומען, אז אויב רוקח וועט אויפֿ-קלעבן די צוועקלאָזיקייט פֿון די חלוקה-געלטער און אים וועט זיך איינ-געבן צו איבערצייגן די מנדבים אז בעסער זאָלן זיי אָט די געלטער שענקען פֿאַר פּראָדוקטיווע פּאַרמער, וועלכע אַרבעטן מיט זייערע אייגענע הענט די ערד פֿון די אַבות, וועלן זיי בלייבן אַן פּרנסה.

איז האָבן זיי אָנגעווענדט אלע מיטלען, כדי צו פּאַרהינדערן זיין רייזע. קודם האָבן זיי געסטראַשעט זיין משפּחה. דערנאָך, אז זיי האָבן דערפֿאַרן אז ער גרייט זיך צו פֿאַרן קיין רוסלאַנד, האָבן זיי אים פּשוט

געמסרט, אז ער איז א „ניהיליסט“, וואָס איז צו יענער צייט געווען דאָס שרעקלעכסטע וואָרט אין צאָרישן רוסלאַנד.

ער האָט געהאַט אַ מול, וואָס דער רוסישער קאָנסול, וועלכער האָט זיך דערפֿון דערוואָסט, האָט אים צו דער צייט געוואָרנט, וואָס פֿאַר אַ סכּנה סע וואָרט אויף אים, אויב ער וועט פֿאַרן קיין רוסלאַנד. צוליב דעם האָט רוקח באַשלאָסן צו קומען קיין רומעניע, וואו ער האָט אַנטוויקלט זיין זשורנאַליסטישע טעטיקייט, אין אינטערעס פֿון זיין אידעע.

קודם האָט ער מיטגעאַרבעט אין „היועץ“. דערנאָך האָט ער אַליין אַרויסגעגעבן אין בוקאַרעשט אַ העברעאישע צייטונג „יוראַעל“. שפּעטער האָט ער זיך איבערגעצויגן קיין גאַלאַץ, וואו עס איז געווען דער צענטער פֿון דער באַוועגונג „חובבי ציון“, „דורש לציון“ און דערנאָך פֿון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע כּון רומעניע, וואו ער האָט אַרויסגעגעבן די דערמאַנטע צייטונג „די הצפּונג“.

שפּעטער איז ער געקומען קיין יאַס און האָט אָנגעהויבן אַרויסגעבן „דער יודישע גייסט“, און ווי מיר האָבן געזען, האָט ער גלייכ-צייטיק (זינטן 15טן מאי 1898) רעדאַגירט אויך דעם העברעאישן „תּל-פּיות“.

ער איז געווען זייער אַ פּעאַיקער זשורנאַליסט. אָבער ער האָט געהאַט אַ זייער גרויסן חסרון: זיין פּען איז געווען צו שפּיציק און צו שאַרף, נישט שויןענדיק זיינע קעגנער, אויך ווען זיי זענען געווען, דאָס אייבערשטע פֿונעם שטייטל“.

דערמיט וויל איך דערקלערן, פֿאַר וואָס ער האָט זיך נישט געפֿונען נען קיין אַרט. תּמיד האָט ער געמוזט נעמען דעם וואַנדערשטעקן און זוכן אַ ניי אַרט.

עס איז, בכּן, קיין איבערראַשונג, וואָס רוקח האָט געמוזט אין יאָר 1901 פֿאַרלאָזן רומעניע און זיך איבערציען קיין גאַליציע, וואו ער האָט פֿאַרגעזעצט זיין זשורנאַליסטישע טעטיקייט.

די ירושלימער ענציקלאָפּעדיאַ יודאַיקאַ, דערשינען אין יאָר 1971, כאַראַקטעריזירט אים ווי אַ מענטש, וואָס איז געווען גלייכצייטיק אַי אַ רעאַמאַנטיקער, אַי אַ רעאַליסט.

אין יאָר 1914 איז אַלעזר רוקח געשטאַרבן אין דראַהעביטש. אָבער די רעזולטאַטן פֿון זיין טעטיקייט אין רומעניע לעבן נאָך היינט אין „ראש-פּינה“...

די אידישע צוקונפט

אין יאס האט געזאלט דערשיינען אין יאָר 1898 א צייטונג מיט אזא
נאָמען, ווי א וואַכנשריפט, ארויסגעגעבן פון מ. מ. מיהעליס.
איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

דיע יודישע צוקונפט

אַרגאָן פיר ציוניזמוס, קולטור אונד אלגעמיינע יודישע אינטערעסטעו".
יאָט, 1899.

דערשיינט אין אללען ווערגטאגין (שפעטער איז געווען „ווערקטאגנו)."

פאַרמאָט: 23/33 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס.

דושיראַנט: מ. מיהאילעסקו.

אין זלמן רייזענס לעקסיקאָן ווערט געברענגט די צייטונג, אָן דער
דאַטע פונעם דערשיינען, און דער רעדאַקטאָר איז אָנגעגעבן „ה. כהן"
(מסתמא צוליב דער רוסישער טראַנסקריפציע, וואָן „ג" מיט „ה" איז זיך
מתחלף). מסתמא איז עס גרשון כהן, וועגן וועלכן מיר האָבן שוין אויבן
דערמאָנט

דאָ זאָל אַבער אונטערגעשטראַכן ווערן, או דאָס איז געווען די דרי-
טע טאַגצייטונג, וואָס איז דערשינען אין רומעניע סוף ניינצנטן יאָרהונ-
דערט.

אַמאָ, דאָס דערשיינען טעגלעך האָט נישט געדויערט פיל צייט. אַבער א
פאַקט איז, או אזוי האָט זי אָנגעהויבן דערשיינען „אין אללען ווערקטאגען".
דאָס הייסט יעדן טאָג, אחוץ שבת און יום-טובים.

איך באַויר מיך אויף די נומערן, וואָס איך האָב געפונען אין דער
פּעדעראַציע: אָנהייבנדיק פונעם נומער 2 פון 24סטן יולי 1899 נומער 8 (3
טער אויגוסט), נומער 12 (7טן אויגוסט). 18 (17טן אויגוסט), 19, 20,
(21, 18, 19, 20סטער אויגוסט).

THE YIDDISCHER SCHIFFER
די יידישער שיפער
 108 N. 2ND ST. PHILA. PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Subscription Price: 10 CENTS PER ANNUM IN ADVANCE
 Single Copies 5 CENTS
 Advertising Rates: See Inside
 Entered as Second-Class Matter, July 16, 1881, at Philadelphia, Pa., under Post Office No. 352.
 Postoffice at Philadelphia, Pa., accepted for mailing June 24, 1903.

מאג, 20. עקט. (1 Oct.) 1880.

דער 17-טער געזעץ

מאג, 20. עקט. (1 Oct.) 1880.

דער 17-טער געזעץ

די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען. די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען.

THE JYDDISCHER SCHIFFER
די יידישער שיפער
 108 N. 2ND ST. PHILA. PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Subscription Price: 10 CENTS PER ANNUM IN ADVANCE
 Single Copies 5 CENTS
 Advertising Rates: See Inside
 Entered as Second-Class Matter, July 16, 1881, at Philadelphia, Pa., under Post Office No. 352.
 Postoffice at Philadelphia, Pa., accepted for mailing June 24, 1903.

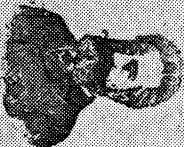
מאג, 20. עקט. (1 Oct.) 1880.

דער 17-טער געזעץ

מאג, 20. עקט. (1 Oct.) 1880.

דער 17-טער געזעץ

די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען. די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען.

די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען. די יידישע שייפער ווערט פארעפנטליכט דורך דעם יידישן שייפער פאר אונדזערע פריינד וועלכע וועלן אונדזערע פריינד זען און וועלן אונדזערע פריינד זען.

שפעטער איז די צייטונג שוין דערשינען כמעט יעדן צווייטן טאג.
דער חוכן פונעם דערמאנטן נומער 2, פון כ"ט אב (24 סטער יולי)
1899, יאס:

דער לייטארטיקל „דיע קולטורעלע זייטע דער ציוניסטישען בעווע-
גונג“ הייבט זיך אן מיט „דער הויפטציעל פאם ציוניזם איז דאס צו-
ריקקעהרען צום יודענטום...“, געחתמעט פון אלחנן צבי דוכס.
דערנאך איז א בילד פון מאקס נארדוי, אבער דער אינטערוויו מיט
מאקס נארדוי איז ערשט אויף דער פערטער זייט (פון בן יעקב).
ידיעות פון דער ציוניסטישער באוועגונג; אן ארטיקל לכבודן פונ-
ציקסטן געבוירן-טאג פון מאקס נארדוי (אויף דער צווייטער זייט).
צווישן די ידיעות געפינט זיך אויך דאס נייעס, אז „אויסער דער
שטאדט יאססי ווארדע ה' דר. ליפפע געוועהלט כיר דען 3 נאזעלער
קאנגרעס אין פאלגענדע שטעדט פאן גאליציען: לעמבערג, קאלצמעא, ווי-
גאדא, דאלינא אינד ראזשניטאוו“. איך מיינ, אז דאס קאן זיין א באווייז,
אז נישט בלויז די ציוניסטישע ארגאניזאציעס כון רומעניע און גאליציע
האבן געהאט פארבינדונגען, נאר אויך די דאזיקע צייטונג איז פארשפרייט
געווארן אין די דאזיקע שטעט.

זינט נומער 31, פון 20סטן סעפטעמבער 1899 איז דער כאָראַט א
ביסל א גרעסערער: 27/37 צמ, 4 זייטן, 4 קאלומעס. איצט איז שוין
אנגעגעבן אן אנדערע אדרעסע פאר דער רעדאקציע און סע כעלט דער
נאמען פונעם דזשירגאנט.

סע געפינט זיך אויך דער נומער 53 פון 13טן נאָוועמבער 1899.
זי איז טאקע דערשינען, ווי טייל זאגן, 4 מאל אין דער וואך
זינטן 2טן אקטאבער און ביז ווי לאנג די צייטונג איז דערשינען האב איך
נישט געקאנט פעסטשטעלן.

51

דגל טריעטש

אָרגאַן פֿיר היידישער עמיגראַציע נאָך ציפּערן. בעגרינדעט אויף
דירעקטע קאָרעספּאָנדענץ אונד אָבגעהאַלטענע אינטערוויען מיט דעם
אַללבעקאַנטען הייטען ציוניסט אונד פּאָטער דער ציפּעראַנישע יודען
קאַלאָניזירונג אידעע הערר דייוויס טריעטש.

ערשיינט יעדען פרייטאָג, מיטעלס אונטערשטיצונג דער פעריינטס ק"ץ הימים.
רעדאקטירט פון אברהם חיים כ"ץ המכונה אחיך.

דערשינען אין בוקארעסט, דער ערשטער נומער אין אדר שני תר"ס (1800), לכבוד דעם וויזיט פון דוד טריעטש, וועלכער האט אין דער גרוי-סער בהלה פון עמיגרירן פון רומעניע, געזוכט וועגן אויך צו קאלאניזירן יידן אויפן אינדזל ציפערן.

אמת, איר האב נישט גענוען קיין איין נומער פון דער דאָזיקער צייטונג, אבער דאָר האָט מיך פאר־אינטריגירט, אז א „הייסער ציוניסט“ אין דער פֿאַטער פון דעם קאלאניזירן מיט יידן ציפערן!?

ד"ר קיסמאן, אין זיין בוך „שטודיעס צו דער געשיכטע פון רומע-נישע יידן אין 19טן און אָנהייב 20סטן יאָרהונדערט“ ציטירט, אין שייכות מיט דעם, פונעם דזשואיש קראַניקל פון 29סטן יאנואר 1900, אז טרעטש האָט דאָס געטאָן ווייל ער איז „אויפגעטראָגן אויפן ציוניסטישן עקזעקוטיוו-קאָמיטעט, ווי מע זאָגט, מחמת דעם וואָס מען האָט אים פוגע-בכבוד געווען אויפן לעצטן ציוניסטישן קאָנגרעס“.

פאר מיר איז אבער ד"ר קיסמאן, אין דער הינזיכט, פסול לעדות, אויך ווען ער איז זיך סומך אויף א „ציטאט“. בכלל, וועל איך זאָגן אויך מיט דער געלעגנהייט, אז ציטאטן האָבן זייער א קליינעם ווערט. יעדער מחבר וועט ציטירן דאָס, וואָס אים טויג, צו זיין מיינונג. א צי-טאט קאָן מען אזוי, אויף אזא מין אופן ציטירן, אז דאָס זאָל זיין דווקא דער היפוך פונעם דאָרט געזאָגטן, דגם מע וועט נישט יעדערן קיין קו-צו של יוד. עס איז גענוג, מע זאָל שטעלן א קאָמא, צי נאָר א פינטע-לע, דאָרט ווי סע לוינט זיך פארן מחבר... והאָ ראַייה, מישט צוריק, זייט מוחל, עטלעכע בלעטלעך פון דאָזיקן בוך, און איר וועט טרעפן דעם מאָטאָ פון דער צייטונג „יהודית“, וואָס איז אויך א ציטאט — נאָר דווקא להיפוך פונעם מקור...

זוכנדיק א ביסל מאַטעריאל פארן דערקלערן דאָס רעטעניש, האָב איך אויסגעפונען, אז אָפּגערעדט, צי טריעטש האָט יאָ געהאַט צי נישט געהאַט קיין סיכסוכים מיט דער אָפיציעלער אָנפירערשאפט פון דער ציו-ניסטישער ארגאניזאציע, האָט ער אָבער געהאַט זיין פערזענלעכע מיינונג פראָפאָגירנדיק זיין אידעע פון א „גרעסערן פאלעסטינע“, וואָס זאָל אריינעמען דאָס אינדזל קיפראָס, וואָס איז בשכנות פון ארץ ישראל,

און אויך על-אריש, פון סני. דאס האב איך געפונען אין ווינינגערס
„יודישע נאציאנאל-ביאגראפיע“,
אז דער פלאן איז מיאוס אדורכגעפאלן, איז שוין איבעריק צו
זאגן היינט.

52 הישראל

כי נער ישראל ואהבהו (הושע יא—א)

דערשינען איין מאל אין דער וואך אין דער שטאט ראמאן, רע-
דאגירט פון אלעזר שמשון ראפאפארט. אין יאר 1900.
איך פארצייכן אויך, אז א. ש. ראפאפארט האט ארויסגעגעבן אין
ראמאן פורימדיקע וויצובלעטער „ויוחה“ און „המן-טאש“.
איך האב נישט געפונען קיין איין נומער פון די דאזיקע ציי-
טונגען.

53 דער אויסוואנדערער

דערשינען אין בוקארעשט, אין 30סטן מאי 1900, צוויי שפראכיק:
יידיש און רומעניש.

פארמאט: 27/37 צמ.

צווישן די בערך 65 בלוגבלעטער צייטונגען, איינמאליקע אויסגאבעס,
וואס די צו פוס עמיגראנטן פון רומעניע האבן ארויסגעגעבן אין יאר 1900,
זענען פאראן מאטעריאלן אויף יידיש, דערמאנטע אין י. קאראס ארבעט
אין „ויוואבלעטער“ נומ' 352 (1951) ז' 292-298:

1. „דארול“, ארויסגעגעבן פון די באטשאנער עמיגראנטן אין יוני
1900, ברענגט א יידיש ליד פון יצחק בלומענפעלד.

2. „ציאת רומניה“, 2 זייטן אויף יידיש, אין דעם בלאט „דרו-מעצי דין יאס“ פון 20סטן יוני 1900.
3. „גרופל עמיגראנצילאָר דין דוש“, דערשינען אין 11טן יוני 1900, אין צווייִשפראכיק, יידיש און רומעניש.
4. „דאָס ליד כּון דעם עולה רגל“, דערשינען אין בּוהוש אין יאָר 1900.
5. „ליד דער אויסוואנדערע פאָן פאָקשאַן“, דערשינען אין פיאטרא נעאמץ, 1900.

54

דאָס ליכט

דער איינציגער אָרגאַן פיר אלגעמיינע אינטערעסען זעס רומענישען יודענטום.

דערשינען אין בוקארעשט, אין יאָר 1901, פון 27סטן פעברואר ביזן 3טן אקטאָבער. בסך הכל 32 נומערן. איך האָב נישט געזען קיין איין נומער. אין שייכות מיט דער דאָזיקער פּובליקאציע קאָן איך נאָך צוגעבן א ידיעה, דערשינען אין אן ארטיקל וועגן יידישע צייטונגען אין רומעניע, אין „יודישען טאגעבלאט“ פון ניו־יאָרק: פון 20סטן מערץ 1910 „עס זען נען נאָך ערשינען צייטונגען: „השופר“, „דאָס ליכט“, „דאָס נייע ליכט“ „דער ציוניסט“ און אנדערע.“

דאָס ארטיקל איז געחטמעט פון מ. ברוינשטיין.

קראַניקא איזראעליטא

א וואָכנצייטונג, אין דער רומענישער שפראך, דערשינען אין בו־קארעשט צווישן די יאָרן 1901 — 1910.

דאָך ווערט די צייטונג פארצייכנט, ווען סע ווערט גערעדט וועגן פּובליקאציעס אין יידיש, ווייל אין דער דאָזיקער צייטונג האָט ד"ר יעקב

סאטעק אָנגעהויבן פארעפנטלעכן פעליטאָנען אין דער יידישער שפראך, אין דער לאטיינישער טראנסקריפציע. ווער איז געווען ד"ר סאטעק?
ד"ר יעקב סאטעק (ראָזענצווייג) לעטעאנו איז געווען אין יאָר 1858, אין מאָלדעווישן שטעטל באקוי, וואו ער איז א צייט געווען פראָפעסאָר אין דער יידישער שול. דעמאָלט האָט ער זיך אָנגעהויבן אינטערעסירן מיט פילאָלאָגיע (מסתמא נאָכן מוסטער פון א מאָזעס שווארצפֿעלד, ד"ר משה גאסטער און לאזאר שיינעאנו).

ביי דער געלעגנהייט האָט ער זיך אָנגעשלאָגן אָן די שוועריקייטן, וואָס זיינע תלמידים, הגם זיי האָבן אין דער היים גערעדט יידיש, האָבן אין דער שול נישט געקאָנט לייענען און שרייבן אין יידיש. האָט ער קודם איינגעפירט דעם סקריפטאָלאָגישן מעטאָד, צו באניצן זיך מיט קארטעלעך אויף וועלכע סע זענען געווען אויסגעמאָלן דער יידישער אַלף-בית — דער נאָך צו דער אידעע, צו לערנען יידיש מיט דער לאטיינישער טראנסקריפציע.

שוין אין יאָר 1876, אין דער באקויער רומענישער צייטונג „פרעזענ-טול“ (פון וועלכער איך האָב געפונען איין עקזעמפלאַר), האָט ד"ר סאטעק אָנגעהויבן צו פראָפאָגירן די דאָזיקע אידעע, אז באניצנדיק זיך מיט דער לאטיינישער טראנסקריפציע, וועט דאָס יידישע לשון לייכ-טער זיין אויסצולערנען נאר די ברייטע מאסן, וואָס רעדן אין דער היים יידיש, אָבער זיי קאָנען נישט לייענען (בפרט אָן נקודות!) די יידישע שריפט. אין צווישן האָט ער שטודירט מעדיצין, אויף דעם ווינער אוניווערסיטעט, און געוואָרן א קינדער-דאָקטער. דאָרט, אין ווין, האָט ער זיך באקענט מיט ד"ר נתן בירנבוים, וועלכער האָט דעמאָלט דאָרט שטודירט פילאָזאָפיע. אזוי איז סאטעק אריינגעצויגן געוואָרן אין דער ציוניסטישער סטודענטישער באוועגונג „קדימה“.

קומענדיק אהיים, האָט ער זיך באזעצט אין בראילא, וואו ער איז געווען קינדער-דאָקטער. אָבער ער דאָט גלייכצייטיק אין דער דערמאנטער צייטונג „קראניקא איזוואעליטא“, ארויסגעגעבן פון יוסף פעטרועאנו, איינ-געפירט א רובריק „אונדזער לשון“, וואו ער האָט געשריבן מיט לאטיינישע אותיות, אנעקדאטן, הומאריסטישע מעשהלעך, געשעענישן וועגן דער מאָלטיקן רוסיש-אפאנישן קריג.

אין יאָר 1902 האָט ער אין בראילא ארויסגעגעבן „יידישע פאָלקס-לידער פון וואָלף זבאזושער עהרענקראַנץ“ אין 80 זייטן, מיט לייטייגנישער טראנסקריפציע, אונטערן טיטל: „ציוניסטישע זשארגאָן ביבליאָטעק“.

מער קיין ביכער פון דער דאזיקער „ביבליאטעק“ זענען נישט דער-
שינען.

אין די העפטן „די ערשטע יידישע שפראך-קאנפערענץ אין טשער-
נאָוויץ“, וואָס זענען דערשינען אין ווארשע, 1934, ווי א „פרעמיע“ צו די
„ליטערארישע בלעטער“ (אין דער ביבליאטעק פון דער פעדעראציע) האָב
איר געפונען שפורן וועגן סאַטעקס טעטיקייט אין דער דאזיקער שפראך-
קאנפערענץ, וואו ער האָט זיך באטייליקט ווי א דעלעגאט מצד רומעניע.
אין נומער 2 פון די דאזיקע העפטן, אויף זייט 62, זענען אָנגע-
געבן „רעפערענטן: אברהם רייזען (קראקוי), שלמה אייזנשטאדט (בערן),
ד״ר י. סאַטעק (בראילא), א. פאלובא (סיעדלעץ).

אין דער דריטער העפט, אויף זייט 93-94, איז: „ד. י. סאַטעקס
רעפעראט.

דאָס וואָרט באקומט ד״ר סאַטעק (בראילא, רומעניע). אין זיין רע-
פעראט רעדט ער בזרמיות וועגן דער געשיכטע פון דער יידישער
שפראך און איר אנטוויקלונג און וועגן דער פארפעסטיקונג פון איר אַר-
גאנישן צוזאמענבונד מיטן ייִדנטום“...
צום סוף פונעם באריכט ווערט געזאָגט:

„דער רעדנער גיט א פראקטישן פאַרשלאַג: צו פארשפרייטן אין גע-
וויסע האלבאסימילירטע ספערעס די יידישע ליטעראטור אין לאטיינישן
שריפט. דערמיט וועט מען צוציען די אינטעליגענץ, וואָס קען נישט לוי-
ענען דעם יידישן אלה-בית. לויט זיין פערזענלעכער דערפארונג האָט דער
מיטל געבראכט צום צוציען 3000 גייע לייענער פאר דער יידישער ליטע-
ראטור אין רומעניע. ער לייגט פאַר זיך ערנסט צו באשעפטיקן מיט דער
פראגע וועגן דער לייטיינישער טראנסקריפציע.“

ביז אהער דער צייטאט פונעם באריכט פון דער קאנפערענץ.

נאָכפאלגנדיק די ווייטערדיקע טעטיקייט פון ד״ר סאַטעק, האָב איר
געפונען אין דער רומענישער צייטונג „עגאליטאטעא“ פון 26סטן אָק-
טאָבער 1910, אונטערן טיטל „וועגן יידיש-דייטשן דיאלעקט“ שרייבט ד״ר
סאַטעק:

„א פאַלק, וואָס וויל פאראייניקן זיינע זין אין איין נאציאָנאַלן גוף
אויף דער זעלביקער טעריטאָריע, דארף פלעגן זיין געמיינזאמע שפראך
און ער זאל זי אזוי שרייבן, אז זי זאל פארשטענדלעך זיין פאר אלע.

10/9

Mein lieber Gabriel, der Satin-hellicus! Quatre 27. 9. 06
Dein Freund hat mich mamerock meckrige gewien. Endlich hat
sich abgezessen einer der Mischungen gürschen asch Menge
kleine, zu hoh, soße heines, nicht können gut essen - tpe!
mein ich freiem, im Pocker spielen etc... in ganz literatur
buddal im pädische abtrat denn die gewisse Meinungen, nicht
winger wie a Woulack ep. gut Esströgen...
geuzer ich über kennt 3 M. mein Galaty im him
achin 11 Abend. Es wet mir a gewisse Freide machen
auch zu kennen. Wer willet Ihr sol sein die Katy,
was sol sich matricach sein überin wasse (bann)? -
Ihr mit a die Schit Morgge bin ich im Pyriels. ~~das~~
Ich bin von St. Pimmels gerien nach Galaty zu Schalen
im Sonntag. Wen-ssch. Sol ich lesen in Pyriels! -
Wie Ihr versteht. a Wingers hol ich dich deperchirt
mit a minimaptschik. Ich kinnen zu dich kennt.
Sait mir recht wchl. a Chulm-Aliche

דער יידיש-דייטשער דיאלעקט. גערייניקט און געשריבן מיט לא-
טיינישע אותיות וועט פארשטאנען ווערן אומעטום, פון די יידן פון ניו-
יאָרק ווי פון די פון ווארשע פון פראג און פון בוקארעשט.
הגם ער איז נישט געווען טעטיק אין א ציוניסטישער אָרגאניזאציע
איז ער דאך געווען ביי דער מיינונג, אז:

„דער צוואנציקסטער יאָרהונדערט וועט זיכער צוריקגעבן דעם יידי-
שן פאלק זיין אמאליק כאַטערלאַנד, צוזאמען מיט דער אויפגעלעבטער
העברעאישער שפראך, אָבער אין די תפוצות זענען מיר מחויב זיך צו
פאראייניקן און זיך צונויפרעדן אין דער תפוצות-שפראך, אינעם
דיאלעקט, וואָס איז פארשטענדלעך פאר אלע.“

אזוי ענדיקט זיך דאָס ציטירטע ארטיקל, געשריבן מיט קנאפע 70
יאָר צוריק...

ווי געזאָגט, האָב איך געפונען אין דער פעדעראציע דעם נומער 42
פון 2טן נאוועמבער 1902 (צווייטער יאָרגאנג) כּוון דער דערמאנטער
„קראַניקא איוואעליטא“. אויף דער צווייטער זייט איז דער (3טער) כּע-
ליטאָן „אונדזער א יזראעליטא“. מיסטער יידל היי פון וואשינגטאָן שרייבט א פּאָסט-
קארטל צו זיינעם א באקאנטן אין בראילא, געהתמעט פון ד״ר סאַטעק.
דער פעליטאָן איז אין דער לאטיינישער טראַנסקריפציע.

דער אויסרייד פון א „פּאָסט קארטל“ האָט אויך מיך אָנגערעגט,
אז איך זאָל פארעפנטלעכן צוויי פּאָסטקארטלעך, דאָס מאָל רעאַלע (נישט,
ווי אין דער צייטונג, פיקטיווען) יקר-המציאותן, וואָס זענען געשריבן
געוואָרן צו ד״ר סאַטעק.

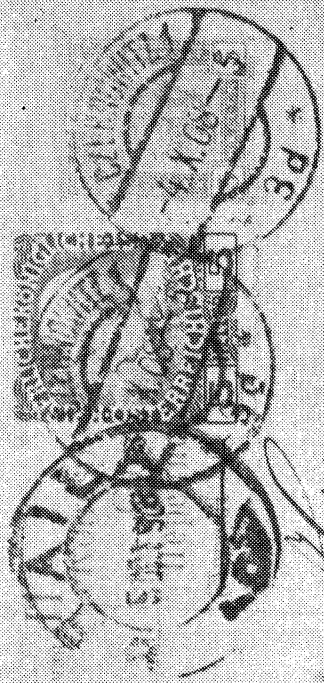
דאָס ערשטע פּאָסטקארטל איז פון שלום עליכם, וואָס ער האָט גע-
שיקט פון פיטרא-נעאמץ, זייענדיק דעמאָלט אין רומעניע, צו ד״ר סאַטעק
קיין בראילא:

פיטרא נ. 15/12.06.

מיין ליבער תלמיד, ד״ר סאַטעק מילכסאָהן! (איך ווייס נישט פון
וואו סע האָט זיך גענומען דער נאמען „מילכסאָהן“ — פריינד אברהם ליס,
דירעקטאָר פון „שלום-עליכם הויז“ פון תל-אביב וועלכער האָט מיר גע-
שיקט די קאָפּיע פונעם קארטל, מיינט, אז דאָס איז א שלום-עליכמישער
שפּאַס — ו.ט.).

אייער בריחול האָט מיך ממש מחייה געווען. ענדליך האָט זיך אָפּ-
געריסן איינער א משוגענער צווישן אזא מענגע קליינע, רהיגע, זאטע בהר-
מות, וואָס קענען גוט זאָסען — טפו! מיין איך פרעסען און פּאָקער שפי-
עלען עטצ. און אויף ליטעראטור בכלל און אויף יידישע בפרט זענען זיי
גרויסע מבינים, נישט ווינציגער ווי א וואָלעך אויף אתרוגים...

"Dr. Richard Fischelmann"
CZERNOWITZ

Henry
D. Lofec
Praila
Romanian

Good Sp. 1 1/2

Large Sp. in ...

Large Sp. in ...

Can ...

... 1/2 ...

2/3 ...

... 1/2 ...

... 1/2 ...

... 1/2 ...

בקיצור איך פאַר היינט 3 נ. מ. קיין גאלאץ און קום אהין 11 אבענד. עס וועט מיר א גרויסע פריידע מאכען אייך צו קעננען. ווער ווילט איהר זאל זיין די קאץ, וואס זאל ויך מטריח זיין איבערן וואסער (דאנאן)? —

אלוז מיטן 2טן שיף מאַרגן בין איך אין בראילא. איך בין פון ש. פיננעלעס גערופן נאך גאלאץ צו שבת און זאנטאג. ווען זשע זאל איך לעזען אין בראילא? ווי איהר פערשטעהט. — איבריגענס האב איך אייך צוגעשיקט מיט א ממה-נפשך. איך קום צו אייך היינט. זייט מיר רעכט וואהל.

שלום עליכם“.

דאס פאסקארטל איז פון יאר 1906, ווען שלום עליכם איז געווען אין רומעניע. פאַר אונדז, איצט אין דעם דאזיקן קאפיטל, איז וויכטיק, וואס אויך שלום עליכם האט אים געענטפערט מיט לאטיינישער טראג-סקריפציע — אַנרופנדיק אים „תלמיד“. דאס דאזיקע פאסטקארטל געפינט זיך איך דער ירושלימער נאצי-אנאל-ביבליאטעק.

דאס צווייטע פאסטקארטל, הגם עס איז שוין נישט אין לאטיינישער טראנסקריפציע, אבער צוליב זיין חשיבות פונעם אויטאָר, ד״ר נתן בירנ-בוים, ציטיר איך עס (דער אַריגינאַל איז געווען ביי מיר און איך האב אים אוועקגעשיקט צו דער ירושלימער נאציאנאלי-ביבליאטעק!):

„טשערנאוויץ 4 אָקט. 1908.

זעהר געעהרטער ה' דאקטאָר!

א שענעם דאנק אייך פאר אייער קארטעל און פאַר דעם ארטיקעל, וואס איהר האט מיר אריינגעשיקט. דער ארטיקעל איז זעהר גוט און פיין. פון דעם אגענט, וואס איהר שרייבט מיר, אז ער וועט מיר שרייבען, האב איך ביז אצינד נאך קיין בריעף. איך האף, אז עס געהט אייך גוט און גריס אייך הנרצליך.

מיין ווייב און מייע קינדער גריסען אייך. מיט גרויס דרך ארץ, אייער ד״ר בירנבוים“.

דאס קארטל איז עקספערט פון דר. בירנבוים וואלענבלאט טשערנאוויץ צו הערן ד״ר סאַטעק בראילא, רומעניען. ד״ר סאַטעק איז געשטאַרבן דעם 20טן אפריל 1939.

פאלעסטינא

ערשיינט איינסטווייל צווייא מאהל וואַכנטלעך.
 בוקארעשט 1901. פאַרמאָט: 24/40 צ.מ.
 אָנהייבנדיק פונעם 24סטן כעברואַר איז צוגעגעבן געוואָרן צום
 אונטערטיטל: „דער איינציקער אָרגאַן פיר אלגעמיינע אינטערעסען דעס
 רומענישען יודענטום“.
 איך האָב נישט געפונען קיין איין עקזעמפלאַר.

דגל מחנה יהודה

א ציוניסטישע צייטונג פיר אויפקלערונג אונד ליטעראטור. 1901.
 בוקארעשט.
 רעדזשירט פין בן מאיר.
 סבו ציון והקיפּוה ספרו מגזליה (תהלים מח).
 ערשיינט יעדען פרייטאָג.
 פאַרמאָט: 27/37 צ.מ. 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.
 עטלעכע נומערן פון דער צייטונג האָב איך געפונען אין דער
 פּעדעראַציע. איך וועל פאַרצייכענען דעם נומער 4 פון 17/4 יאנואר 1902
 וואו סע זענען פאַראן ארטיקלען: „יודישע קאַפּעראַטיווע ווערקשטעלען“,
 „ואהבת לרעך כמוך“, געחַתמעט „בן מאיר“,
 אויף דער צווייטער זייט איז „די געריימטע רובריק, ציונס גלאַנץ“
 (ליד) פון י. ש. פד: המשך פונעם ארטיקל וועגן „יודישע קאַפּעראַטיווע
 ווערקשטעלען“ פון מאַר. מא.
 אויף דער דריטער זייט: „דאָס בעדייטונג פין זאַנגוילס רעדען“;
 „דער פרייהייטס גייסט ביי דיא פערצייטיגע אידען“, פון בערנארד לאזאַר
 (אין פאַרעזעצונגען).
 אויף דער פערטער זייט: א ליד, „צום ציונס דינסט“ פון נ.
 פיער, דיא וואַכע כראַניק; מודעות.

*

„דגל מחנה יהודה“ איז געווען אן אַרגאַניאַציע, וואָס האָט זיך אָפּ-
 געגעבן מיט ציוניסטישער און פילאַנטראָפּישער טעטיקייט. דער לייטונג-

קאמיטעט האט געהאט דאס וואוינארט אין בוקארעשט, פונדאטורא פארוואר
נומער 3. די אדרעסע פון דער רעדאקציע איז אויך דארט. די אָרְגאַן-
ניזאציע איז געגרינדעט געוואָרן דעם 1טן נאָוועמבער 1900.

הגם אונטערן טיטל פון דער צייטונג איז אָנגעגעבן דער רעדאק-
טאָר „בן מאיר“ ווייזט אויס אז דער אמתער נאָמען איז געווען מאָריס מאיער.
אַט דעם נאָמען געפינט מען אונטערגעחתמעט אונטער לידער, וואָס זענען
נישט אוועקצומאָכן מיט דער האַנט. זיי האָבן ריטעם, גראַם און אויך צו
א „מאָראַל“.

אין נומער 7 פון 13/4טן פעברואַר 1902, אויף דער פערטער זייט
איז דערשינען „פּעראַיינען אַנגעלעגנהייטן“, אין וועלכער ידיעה סעווערט
געזאָגט, אז „דיזע וואָך האָט זיך געגרינדעט היר אין בוקארעשט איין
ציוניסטישע סעקציאָן מיט דעם נאָמען „דגל יהודה“, מיט דעם ציל מינד-
לעך אונד שריפטלעך דאָס ציוניזמוס צו פּערברייטן אונטער די יידישע
מאָסן, ווי אויך אויסצוצאלן אויף עקאָנאָמישן שטייגער אַקציען אונד
שקלים וועגן די מיטגלידער.

די סעקציאָן האָט זיך געשטעלט אונטער דער לייטונג דעם הערן
מאָריס מאיער (בן מאיר), דער רעדיזשירער פון דיזער צייטונג.

און נאָך איין ידיעה: „וועגן מאנגל אין א זעצער האָט די צייטונג
פארשפּעטיקט צו דערשיינען. איצט האָט מען אַנגאַזשירט דעם אלט-בא-
קאנטן זעצער נאָך פונעם אלטן „היועץ“, ה' יעקב שלאָג, אַזוי אַז די ציי-
טונג וועט ווידער רעגלמעסיק דערשיינען“.

אין נומער 9 ווערט אָנגעזאָגט, אז דער קומענדיקער נומער וועט
דערשיינען אין א גרעסערן פאַרמאָט.

דער נומער 15, פון 29סטן אפריל (9 מאי) 1902 דערשיינט די
צייטונג אונטער א נייעם טיטל:

57

דגל יהודה

אין א נאָטיץ צו די לייזער ווערט געזאָגט, אז מע בעט אנטשול-
דיקונג פארן פארשפּעטיקן פונעם דערשיינען פון דער צייטונג, צוואַנדיק
אז „פון איצט אָן וועט זי פּינקטלעך דערשיינען“. די רעדאקציע האָט גע-
ליטן א מעטאָאָרפּאָע, צוליב סיבות, וואָס מע זאָגט נישט ארויס, האָט

זיך דער שוף-רעדאקטאָר ציריק געצויגן. איצט ווערט די צייטונג רעדי-
גירט „פון א קאָמיטעט“.

אויף דער פערטער זייט ווערט געזאָגט, אז דער פאראיין „דגל יהו-
דה“ האָט אָפּגעהאַלטן א גענעראַל-פארוואַמלונג און אויסגעוויילט א נייע
לייטונג און אויך די רעדאקציע פון דער צייטונג.

סע ווייזט אויס, אז די רעדאקציע האָט איבערגענומען „ימ“ר-
(יצחק מאַסקאוויטש, וואָס וועט שפּעטער רעדאגירן דעם סאַציאַליסטישן
„וועקער“ פון יאָס), לויט די ארטיקלען, דערציילונגען, וואָס זענען דער-
שינען כּיט זיין חתימה, אָדער „בן ישראל“.

אין נומער 21 פון 14טן יוני 1902, איז פאַרעפנטלעכט אויף דער
ערשטער און אויף דער פערטער זייט א מודעה: „פאַם נעכסטען נומער
אַנגעפאַנגען ווירד אונזער בלאַטט ערשיינען אין דאַפּפּעלטעס פאַרמאַט“.
קיינ שפּעטערן נומער האָב איך שוין נישט געזען.

58

דורשי ציון

אַרגאָן פיר ציוניסטישע פּראָפּאגאַנדאַ.

ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם
אל אדמתכם (יחזקאל 7).

דירעקטאָר סאַל. סעגאַל.

דערשינען אין בוקאַרעשט פון 9טן אויגוסט ביזן 29סטן נאוועמ-
בער 1902.

פאַרמאַט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.

איך האָב געפונען אין דער אקאדעמיע דעם נומער 8. דאַס לשון
איז זייער דייטשמעריש, אַזוי ווי סעגאַל האָט געוויינטלעך געשריבן.

*

ביים אַנהויב פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט זענען דערשינען א ריי
פובליקאציעס, כמעט איינמאַליקע אויסגאַבעס, געלעגנהייטלעכע, וועלכע
איך האלט דאָך פאַר וויכטיק זיי צו פאַרצייכענען מעגלעך אז טייל פון זיי
זענען דערשינען אין מערער ווי איין נומער, נאָר מע געפינט זיי נישט
מער. אָבער אפילו בלויז די פּרוואוון דאַרף מען אויך פאַרצייכענען.

חנוכה

גאלאץ, 22סטער נאוועמבער 1902. כ"ה כסלו תרס"ב.
 פאַרמאט: 22/32 צ.מ, זייטן, 3 קאלומנעס.
 דאָס איז א ספעציעלע יום-טוב-אויסגאבע פון די ציוניסטישע סעקציעס:
 „שװאל פינילעס“, „קדימה“, „מאקס נאָרדוי“ — אין 3 שפראַכן; רו-
 מעניש, יידיש און דייטש.
 דאָס יידישע ארטיקל וועגן חנוכה איז געחתמעט: יוסף פריש.
 דער נומער געפינט זיך אין דער אקאדעמיע.

לבנון

(אויף רומעניש איז צו לייענען „ליבאנאן“)
 כבוד הלבנון עליך יבוא (ישעיה ס"ג).
 אָרגאן פונעם קרייז פאר ציוניסטישער פראָפאגאנדע, פיאטרא נעאמץ.
 נומער 1, א תשרי תרס"ב (1901).

פאַרמאט: 22/32 צ.מ, 8 זייטן, 2 קאלומנעס.
 די פובליקאציע איז צווישפראכיק: רומעניש און יידיש (רומעניש
 איז דער רוב) אבער סע זענען דאָ לשנה-טובה באַגריסונגען אויך אין
 העברעאיש.
 אין נומער 2 פון י"ח אייר 1902, איז דער פאַרמאט א קלענערער:
 בלויז 4 זייטן (כמעט האלב יידיש). אויף דער פערטער זייט איז א ליד
 פון מאָריס ראָזענפעלד: „דער יודישער מאָי“.
 אַנשטאָט א קלאָרער דאטע, פונעם יאָר, איז פאַרצייכנט: 1832 זינטן
 חורבן“. אזוי פיל מזל, וואָס דאָ און דאָרט פארוואָרפט זיך דאָס יאָר תרס"ב.
 אין דער אקאדעמיע האָב איך געפונען דעם נומער.

61

תשעה באב

א צוויי שפראכיקע אויסגאבען רומעניש און יידיש.
דערשינען אין בערלאד, דעם 30סטן יולי 1902.
איך האב נישט געפונען דעם עקזעמפלאר.

62

שומר ישראל

דערשינען אין בוקארעשט, וועלנטלעך, צווישן 7טן פעברואר און
8טן אויגוסט 1903. פארמאט: 29/40 צמ.
איך האב נישט געפונען קיין איין נומער.

63

המבשר

בעלעטריסטישע מאָנאטשריפט פֿיר ציוניזמוס, קולטור, אינטערעסאנטע
נאכריכטען, קונסט אונד אונטערהאלטונג.
ערשיינט 1 מאל אין יעדען חודש (אויף בעסער פֿאפיר 10 באני איינע
נומער). רעדאקטירט אונד הערויסגעגעבען פֿאַן ז. העלמאַן (זמ"ן).

פֿאַרמאט: 15/21 צמ, 16 זייטן.

ערשטער נומער איז דערשינען ר"ח סיון התרמ"ג, 14טער מאי
1903, יאס.

דער צווייטער נומער איז דערשינען אין חודש תמוז, 13טן יוני 1903.
די איבעריקע נומערן זענען שוין נישט נומערירט, און האָבן אויך
נישט קיין דאטע, זיי זענען ארויסגעגעבן געוואָרן געלעגנהייטלעך, אין
זעלביקן פֿאַרמאט אָבער בלויז צו 4 זייטן:

„אתה בחרתנו“, אריגינעלעס קאפּלעע. טעקסט אונד מוזיק פאן
 ז. העללמאן (הזמ״ן), געזונגען פאם בעליעבטען, ארטיסט.
 “דרשה לבר מצוה“, פאן ז. העללמאן (הזמ״ן) מיט לאטייני-
 שער טראנסקריפציע
 “ציונס צוואה“, איין גלות־ליעד. טעקסט אונד מוזיק פאן ז.
 העללמאן (הזמ״ן), געזונגען פאם בעליעבטען ארטיסט.
 “ישמחו“, אריגינאלעס קאפּלעע. טעקסט אונד מוזיק פאן ז.
 העללמאן (הזמ״ן) געזונגען פאם בעליעבטען ארטיסט.
 “קינות אחרונות“, מספד מר עלי טבוחי קישינוב ועל חלליה.
 טעקסט אונד מוזיק פאן ז. העללמאן (הזמ״ן) מו״ל
 „המבשר“. געזונגען. פאם פאפולערען אונד בעליעבטען ארטיסט
 ב. ל. זיעגלער.

יאססי, כ״ה סיון תרס״ג.

„אקדמות“, פערפאסט אונד געזונגען פאן ארטיסט העלמאנעסקו
 (הזמ״ן) 1 ז׳.
 „אלון בכוח“ צום עוויגען אַנדענקען. געווידמעט דעם יודישען
 טהעאטער, על מות משכיל מכתם, מאת ז. העללמאן (הזמ״ן), יאס רומעניע.
 דאָס איז אן אקראַסטיך „זעליג מאגולעסקו“, וועמען דער מחבר
 באַוויינט. אלע נומערן געפונען אין דער פעדעראציע.

64

תקות ישראל

אַרגאן פאר ציוניסטישער פראָפאגאנדע צווישפראַכיק: רומעניש
 און יידיש.
 ערשטער יאַרגאַנג, נומער 1, יוני 1903 — יאס.
 פאַרמאַט: 22/32 צװ, 4 זייטן, 2 קאַלומנעס.
 צו די 4 זייטן (האלב רומעניש, האלב יידיש) זענען צוגעגעבן אן
 אומיסטיקע הוספה, וואָס איז נאָר יידיש: זייט 5, 6 און 7 — זייט 8 איז
 יידיק.
 געפונען אין דער אקאדעמיע.

65

דער שקל

געלעגנהייטלעכע צייטונג. דערשינען אין 14טן מאי 1906, איך פיאטר-געאמץ. אין רומעניש און יידיש. ווייזט אויס, אז די ארויסגעבער זענען די זעלביקע ווי פון „לבנון“. וואס איז דערשינען אין יאר 1902. דאס קאן מען באמערקן פון דער דאטע. וואס איז אויפן זעלביקן אופן: סיון א'תתלו לחורבן. אונטערן טיטל (אויף רומעניש) זענען פאראן צוויי מאטאס: „כל העובר על הפקודים יתן“ (שמות ל-יד), און: „כל דעבר בימא יתן“ (ירו-שלמי שקלים א-ה). פארמאט: 22/32 צמ, 8 זייטן, 2 קאלומנעס. די זעקסטע זייט איז אין יידיש, אנטהאלט אן „אפפעל“ וועגן א שקל-אקציע געחחמעט „פאלעסטינע-פעריין“ און „פאלעסטינא שקל“. דעם נומער האב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

66

די יודישע וועלט

אין קאטאלאג פון דער אקאדעמיע פארצייכנט, אז עס איז דערשיינען אין גאלאץ, דעם 1טן יאנואר 1905. דירעקטאר: שעכטער. איך האב עס נישט געזען.

67

די יודישע צוקונפט

דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 16טן יולי 1907, אין יאס. דאס איז שוין די דריטע צייטונג, וואס דערשיינט אונטערן זעלביקן נאמען. דאס מאל איז זי רעדיגירט פון אורי קייש.

איך האב נישט געפונען קיין איין נומער, ק.ו. איך נישט אנגעבן
מערער איינציהייטן.

68

דיא ריכטיגע יודישע צוקונפט

ערשיינט צוויי מאהל אין חודש. א בלאט פיר ציוניזמוס ליטעראטור
אין וויסנשאפט. דער הערויסגעבער אונד פאלקס רעווענער אורי קייש. רעדאקט
טאָר: לוי טג'ל.

פארמאט: 23/32 צמ, 8 זייטן, 3 קאלומנעס.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 25סטן אקטאבער 1907.

איך פרוואו געבן אן אביעקטיווע אינפארמאציע וועגן די יודישע ציי-
טונגען וואס זענען דערשינען אין רומעניע. איך וויל נישט משפטן די
מחברים, די רעדאקטארן, נישט זייער טאלאנט און נישט זייערע פובלי-
ציסטישע פעאיקייטן, און אויך נישט זייערע קענטענישן. איך וויל זיך האלטן
ביים פרינציפ, אז אויב א יודישע פובליקאציע איז דערשינען אין יענער
צייט, אין יענער פארעם און מיט יענעם אינהאלט — האבן מיר היינט
נישט דאס רעכט צו משפטן און אודאי נישט חלילה צו פאראורטיילן.
דאס זאג איך אויך פון אייגענער דערפארונג. האב איך דען יא געקאנט
אלע מאל טאן אלץ, ווי אזוי איך וואלט געווען וועלן?! האב איך דען
יא געקאנט שרייבן אלץ, וואס איך האב דעמאלט געטראכט; צי האב איך
געקאנט דרוקן, אזוי ווי איך האב עס אנגעשריבן?! האב איך דאך אליין
געמוזט נישט זעלטן זיך צופאסן צו געוויסע תנאים און אומשטאנדן, (יא,
גורם געווען — נישט משפיע געווען), אז סע זאל צו מאל ארויס נישט אזוי,
ווי איך וואלט געווען וועלן... אט פאר וואס איך האלט, אז מערער רעכט
צו משפטן האבן געהאט יענע, וואס האבן געלעבט אין יענעם דור, ווען
די פובליקאציע איז דערשינען, בפרט ווען זי איז דערשינען אלענגערע צייט.
פאר וואס מאך איך די דאזיקע פאראנטעזע? ווייל צוטריטנדיק צו
דערמאנען „דיא ריכטיגע יודישע צוקונפט“ און איר מחבר אורי קייש,
וואס איז נישט בלויז פון איינעם אפגעפרעגט געווארן, מוז איך זאגן, אז

THE RICHTIGE JÜDISCHE ZUKUNFT
די ריכטיגע יודישע צוקונפט

RICHTIGE JÜDISCHE ZUKUNFT
די ריכטיגע יודישע צוקונפט

אין דער צענטראלער קאלעקטאן פון דער
פארטיי פון דער ריכטיגער יודישער
צוקונפט פאר דער גאנצער
יודישער וועלט.

THE RICHTIGE JÜDISCHE ZUKUNFT
די ריכטיגע
יודישע צוקונפט

אין דער צענטראלער קאלעקטאן פון דער
פארטיי פון דער ריכטיגער יודישער
צוקונפט פאר דער גאנצער
יודישער וועלט.

איך האב געבלעטערט די עטלעכע עקזעמפלארן, וואס איך האב געפונען אין דער פעדעראציע, און געזוכט צו געפינען א זכות.

קודם איז, ווייזט אויס, אורי קייש געווען בלויז דער ארויסגעבער. מיט דער רעדאקציע גופא האט זיך אָפּגעגעבן לוי סעגאל.

איך וועל איבערגעבן א תוכן פון א נומער (8. פון 23סטן נאָ-וועמבער 1907), כדי מע זאל זיך שאפן א בילד וועגן דער דאזיקער צייטונג:

דאָס לייטארטיקל: „חג המכבים“ געחתמעט פון אורי קייש; „חנוכה“ פון לוי סעגאל, איז א צווייט ארטיקל; א ליד פון ראָזענפעלד; „די יודען לאגע אין רומעניע“ געחתמעט „בג“ן; אין פאַרזעצונגען דריקט זיך: „דיא יודישע אוצרות“; „א יוד אין רוסלאנד אלס פיהרער פון די רוסישע כאַליגאנעס“ (סע רעדט זיך וועגן איינעם גרינמוט, דער פירער פון די שוואַרץ-מאהניקעס); „באראַן גינזבורג אין פעטערסבורג“, „חנוכה-ליכט“ (אין פאַרזעצונגען) געחתמעט: „א יוד א מענש“; און הומאַר.

דער נומער 21 (פערטער יאָרגאנג) פון 4טן דעצעמבער 1910, יאס האט שוין אן אנדערן פאַרמאט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 4 קאַלומנעס.

דאָס מאָל איז שוין געבליבן אליין אורי קייש, „רעדאקטאָריערויס-געבער“. אין דאָזיקן נומער איז פאַרעפנטלעכט: „זענען דאָ ביי יודען גרויסע מענטשען?“ געחתמעט „בן שרה“; „ווי זאָגט איהר רבוּתי, מען מען זאָגען דעם אמת?“ פון אורי קייש; „ווי אוי לעבט איונג פאָהר פאָלק נאָך דער חתונה?“, „דער טויער פון טיטוס'ן“, איהר פּרעגט וואָס דער שקל איז?“ פון אורי קייש; „יודען אין צידון“; „בריעף פון פאריז“; „נאַציאָנאַל-רעליגיעזע רעדנערס“ פון אורי קייש; „יאנקעל ווערט אויס פּרעזידענט“ (צווייטער קאַפיטל), געחתמעט: „אויף ווידער זען“.

דער ראשיהשנה נומער 40 פון סעפטעמבער 1911, יאס, האט שוין ווידער אן אנדערן פאַרמאט: 65/74.5 צמ, 4 זייטן, 9 קאַלומנעס.

דער נומער איז אויך פול מיט אורי קייש'ס רעטאַרישע ארטיקלען. איך די טיטלען, וואָס איך ציטיר זאָגן עדות אויף זיין רעטאַרישן סטיל, אבער אויך אויף זיין אַנערקענטן רעטאַרישן טאלאנט. איך האָב געטראָפן עלטערע יידן, וואָס האָבן געקאָנט פּערזענלעך אורי קייש, און זיי האָבן עדות געזאָגט, אויך ווען ער איז נישט געווען קיין ליטעראַט—איז ער אַבער געווען א טאלאנט'רער רעדנער. דער עולם האָט אים גערן אויסגעהערט און געקומען צו זיינע פאַרטראַגן.

דערפאר האָב איך אויבן געזאָגט, אז איך וועל ליבער זוכן די מעד-
לות, ווי די חסרונות. און מעלות זענען פאראן כמעט אומעטום. מע דארף
זיי נאָר זוכן. אָט למשל, קאָן מען באַמערקן, אז מיט דער צייט, ווען דער
פאַרמאט האָט זיך פאַרגרעסערט האָט זיך אויך דער תוכן כאַרבעסערט. א
סימן, אז סע זענען צוגעצויגן געוואָרן אין דער רעדאקציע נייע מיטאָר-
בעטער, וואָס האָבן געקאָנט גאַנץ גוט יידיש און געהאַט טאלאַנט, אָנצו-
שרייבן און אַרטיקל צי א פעליטאָן.

ווער זיי זענען געווען די מיטאַרבעטער, וועלכע האָבן געהאַט א
גוטע השפעה אין דער רעדאקציע, קאָן איך זיך איצט נישט דערוויסן.
ווייל זיי האָבן געחַתמעט מיט פאַרשידענע פּסעוודאָנימען. אַ מאָל „איצעלע“,
אַ מאָל „איש הנעלם“. אָבער גלייכצייטיק האָט מען אָנגעהויבן איבער-
דרוקן אויך פון אנדערע צייטונגען (אזוי מיינ איך, אז זיי האָבן נישט
צוגעשיקט; זייערע אַרטיקלען צו דער רעדאקציע — אָבער, מע קאָן דען
וויסן? אפּשר האָבן זיי טאַקע יאָ געשיקט. נישט האָבנדיק קיין אנדערע
טריבונע, קיין אנדערן עמוד. האָבן זיי זיך געשטעלט אויך צו דעם „שטענ-
דער“ (דאווענען!...). אזוי למשל קאָן מען לייענען געחַתמעט פון ד"ר נתן
בירנבוים, און אנדער אַרטיקל פון גדליה בובליק, וועלכע זענען אפּשר
דערשינען צו ערשט אין די פּוילישע יידישע צייטונגען.

אַמת, אויך צו די איבערגעדרוקטע מאַטעריאַלן פּלעג מען צו מאָל
„צוטשעפּען“ עטלעכע פּראַון, וואָס האָבן צעקאַליטשעט דאָס ביסעלע
פּובליציסטישע צי ליטעראַרישע „האַב און גוטס“. אזוי למשל איז געשען
מיט שלום עליכמס דערציילונג „די יורשים“, אָבער דער לייענער האָט
שוין געהאַט וואָס צו לייענען עפּעס „לייטישס“.

פון די אַרטיקלען זעט זיך אָן א נישט־קאָנסעקווענטקייט מצד דער
רעדאקציע. אויף דער זעלביקער זייט האָט מען געקאָנט לייענען אויך א
שיינעם יידיש, נעבן א פאַרדייטשמערישטן אַרטיקל.

וועגן אורי קיישס נביאות (אזוי וויל איך אַנרופן קיישס פּאַליטישן
חזיון!), קאָן מען זען פונעם דערמאַנטן נומער סעפטעמבער 1911), וואו
קייש שרייבט אין א קורצער נאַטיץ אונטערן טיטל: „אין צעהן יאָהר
ארום“.

„מיר לעזען דאָ ניט לאנג א טעלעגראַמע אין דער „דימינעאַצא“
מיט לשון: פעטערבורג. דער האַנדעלס מיניסטער האָט פאַרגעלעגט דער
האַנדעלס שולע אין קריוואַיאַרג (אזא שטאָדט אין רוסלאַנד), און זי זאָל
ביסלעכקייט פּערקלענערן דיאַ צאָהל פון די אַנקומענדיקע יודישער שילער,

אזוי אז ביז אין 1920טען יאָדר זאָלען זיך דאָרטען נישט געפינען מעהר
וויא 15 פּראָצענט..."

נאָכן דערמאָנען די מעשה מיטן אשמדאי ענדיקט זיך די נאָטיץ
מיט א רעטאָרישן אויסרוף: „א, דו, אשמדאי, וועבען עס איז אנטפּלעקט
דיא צוקונפט — זאָג אונז צום נייעם יאָהר אויס דעם סוד: זאָג דאר-
פּען מיר לאַען אָדער וויינען פּון דער דאָזיגער לאַנגער באַשטעלונג —
אויף גאַנצע צעהן יאָהר?“

אַט דער אורי קייש, וועלכער האָט פיל מאל געצייכנט זיינע אר-
טיקלען „מיט ציונים גרוס“ האָט יא פירגעזען, וואָס סע וועט זיין אין
ווסלאַנד איבער צען יאָר ארום...

איך וועל נאָך צוגעבן א תוכן פונעם נומער 295 (צענטער יאָרגאַנג)
פון 25טן יוני 1916, בוקארעשט.

אויך אין דעם דאָזיקן נומער איז אורי קייש געחתמעט עטלעכע
מאַל: „חזנות און יודישקייט. איז דאָ אַ יודישע מוויק?“ (מיטן בילד פון
ד. גאַלעשטיין, אויבער קאַנטאַר אין דער גרויסער שיל אין בוקארעשט)
געחתמעט א. ק. „די יודישע נשמה אין דעם שטורם פון דער מלחמה“;
„א יתום — נעביך אין בוקארעשט“ פון אורי קייש; „א בוקארעשטער קמצץ
אויף יענער וועלט“ (פעליטאַן) געחתמעט פון אורי קייש; „שלום עליכם“
(איבערגעדרוקט פון „די טריבונע“ קאַפּענהאַגען, צום טויט פון ש"ע);
„סעזאָן קראַנקהייטען“, „א מזל טוב“ פון אורי קייש...

וועגן די מאַטעריעלע שוועריקייטן פון דער דאָזיקער צייטונג קאָ-
נען מיר זען פון די אַנאַנסן. למשל, אין סאַמע אָנהויב פון דער צייטונג,
ווי אין כמעט אלע יודישע צייטונגען, וואָס זענען צו יענער צייט דערשי-
נען אין רומעניע, קאָן מען לייענען, אז ווער סע האָט באַקומען צוויי גר-
מערן (געוויינטלעך זענען ד. ערשטע צוויי נומערן געווען „פּראָבע-נומערן“)
פון דער צייטונג און האָט זיי נישט צוריקגעשיקט איז באַטראַכט גע-
וואָרן פאַר אַן אַבאַנענט.

אין יעדן נומער איז דערשינען א מודעה, וואָס האָט סותר געווען
די פּריערדיקע. אין איין נומער איז דערשינען, למשל, אז דער רעדאַקטאָר
לוי סעגאַל האָט דאָס רעכט איינצוקאַסירן דאָס געלט פון די אַבאַנענטן.
דערנאָך קומט א מודעה, אז קיינער האָט נישט דאָס רעכט איינצוקאַסירן
אַחוץ דעם רעדאַקטאָר אורי קייש. דערנאָך דערשיינט א מודעה, אז זיין
ברודער מרדכי קייש האָט דאָס רעכט איינצוקאַסירן. שפּעטער דערשיינט
וידער, אז קיינער אַחוץ אורי קייש האָט נישט דאָס רעכט איינצוקאַסירן.

און אזוי גייט עס כסדר... ווייזט אויס, אז די אלע, דער ברודער און אויך דער זון אפילו, האבן איינקאסירט דאס געלט און „עוקר“ געווען. א טשיקאווערע מעשה ווערן מיר געוואויר אין נומער 48 פונעם 25טן יולי 1909: „דא נישט לאנג איז אין סאליצע געוועזען א יודי-שער רעדאקטער זיך איינקאסירען זיינע עטלעכע אַרעמע פראנקס פיר זיין כלאט, איז ער פון אייביגע גראבע יונגען, אזוי אויפגערעגט געוואָרען. צום ביישפיל פון וועמען: פון הערש ריינער. משה הערשקאוויטש, שלום מאיראוויטש, אברהם לעבאוויטש, אז דער רעדאקטער איז געגאנגען אין האטעל צוריק, האט זיך געגאסען א סאליציר רעגען אויף איהם. ביים אריינקומען אין צימער האט דער רעדאקטער געגעבען א געשריין: שוין גענוג קאסירט אין סאליצע, איך וויל מיך לעגען אַבריהען. האט ער דעם שירים אריין געלעגט אין בעט העוויי און אליין האט ער זיך אוועקגע-שטעלט אין א ווינקעל. זעהט רבותי, וואס סאליצע קען אַב טוהן א יודישער רעדאקטער!“

בללל האט דער רעדאקטער קייש רעאגירט תיכף אויף סיי וועלכן אנגריף קעגן זיין צייטונג.

וויפל צייט איז דערשינען די דאָזיקע צייטונג?
אין צווייטן נומער פונעם פערטליאַריקן זאמלבוך „ליכט“, וועגן וועלכן מיר וועלן שפעטער שרייבן, ווערט געזאָגט, אז זיי פראוואן שאפן א יידישע ליטעראטור, ווייל דער אינטעלעקטואל קאָן זיך נישט שפיינן מיטן „טייטש-חומש“, מיטן „יודישע צוקונפט“ א“א.

לויט דעם, איז די צייטונג דערשינען אויך אין יאָר 1915.
שפעטער האָב איך געפונען נאָך איין עדותשאַט: איציק מאנגער האָט פארעפנטלעכט אין די ווארשעווער „ליטעראַרישע בלעטער“ נומער 51, פון 22סטן דעצעמבער 1933, אז ארטיקל וועגן שלום עליכם, אין וועלכן ער דערציילט בדרך אגב:
„איך געדענק:

א פּרילינג טאָג וואָס האָט פארשמעקט מיט מייגאַלד, מיט צייטיקן בעז און קארשבלייטן.

אין יאָס, דער קרוינשטאַט פון מאלדאווע, דער קרוינשטאַט פון יידישן טעאטער.

א בלייך פּופצן-יאַריק יינגל פאַר דער וויטרינע פון א יידישן מוכר ספרים, אין סאמע האַרץ פון שולהויף.

פון דעם יינגלס אויגן קאפען טרערן.
 אין פענצטער העגנט א צייטונג די ריכטיקע יידישע צו-
 קונפט.
 דאס ערשטע זייטל אין א שווארץ רעמל. דאס קעפל מיט גרויסע
 קידוש-לבנה-אותיות.
 „געשטארבן שלום-עליכם“; „געשטארבן דער יידישער געלעכטער“.

*

אין א רומענישער בראשור פון אורי קייש אונטערן טיטל ווי אזוי
 העלפן מיר אונדזערע ארעמע?“, וואס איז דערשינען אין יאר 1935,
 שרייבט ד"ר י. נימעראווער אין זיין הקדמה: „מיר זענען זיכער אז א
 קייש, וועלכער שטרעבט אויפצולעבן די צייטונג „די יודישע צוקונפט“,
 וואס ער האט ארויסגעגעבן 24 יאר, וועט געווינען די סימפאטיע פון זיין
 נע צוהערער און ליינער“.

הייסט עס, אז די צייטונג איז דערשינען כמעט א פערטליארהונדערט.
 אויב איך האב ציטירט פון דער „ליכט“ א ביטול-אויסדרוק לגבי
 „דער צוקונפט“ וועל איך למען האמת ציטירן, וואס סע האט געשריבן
 „שויבן“ פון מערץ-אפריל 1937, וועלכע איז געווען נישט בלויז ליטערא-
 ריש פיל העכער פון „ליכט“, נאר איז געווען די ראדיקאלסטע פובליקא-
 ציע, אנטציוניסטיש — און דאך האט זי נישט פארזען די פארדינסט פון
 אן אורי קייש:

„געשטארבן אורי קייש.“

געשטארבן אין בוקארעשט אלט, עלנט און ארעם א מענטש, וואס
 איז אין פארמלחמ-דיקן אלט-רומעניע געווען אן ארויסגעבער פון יידי-
 שע צייטונגען און א פאפולערער פאלקס-רעדנער אויף מאמע-לשון.
 אן די קולטור-כוונות פון א ראובן אשר בוידעס און אן דער קול-
 טור-קאפרינעקייט פון אלעזר רוקח, וואס האבן פאר אים געפרואווט
 סארפלאגצן אין אלט-רומעניע יידישע זשורנאליסטיק און אפילו אן דער
 געזעלשאפטלעכער חזקה פון די ארויסגעבער פונעם „היועץ“ — מיט
 איינעם ווארט: אן שום צוגרייטונג און זכותים האט אורי קייש פרום
 אויף זיך גענומען דעם יאר פון זיין, ווי ער דאט זיך אליין טיטולירט
 אין זיינע בלעטער „די יודישע צוקונפט“ רעדאקטאר אונד
 פאלקסרעדנער.

אין א שפראך, וואס איז געווען א געמיש פון בעסאָראַבישער ישוב-
פראַסטקייט און בוקאַרעשטער טעמפל-דייטשמעריום, האָט ער אונטערגע-
טראָגן אין זיינע צייטונגען אן עכט יידישלעכן צימעס פון אַרטאָדאָקסיע,
צדקה, ציוניזם און בלאַ יודעים אויך געזונטן עמך-פּאַלקיום. דאָס פּיקאַנטע
מיט וועלכן ער האָט געפּעפּערט זיין מאַטעריאַל, זענען געווען יידישע
צרות, פּאַגראַמען, וואָס האָבן זיך אין זיינע רעדעס און אַרטיקלען צע-
וואַקסן צו יאַמערלעכע געוויינען און האָבן דאָ און דאָרט אַרויסגערופּן
ביי זיין אוידיטאָריע אַקצענטן פון קאַלעקטיווער היסטעריע. ער איז אָבער
געווען נישט נאָר א בוכה, נאָר אויך אַ פּאַלקסטרייסטער, וואָס האָט פון
די ערשטע ציוניסטישע קאַנגרעסן געשפּינען גאַלדענע האַנענונגען און
פּאַנאָסטישע ישועה-חלומות.

לעבן משה מאַנטעפּיאָרע און ד״ר הערצל — זיינע באַליבטע העל-
דן — האָט ער אינסטינקטיוו אויך דערפּילט די באַדייטונג פון שלום עליכם
און פרץ וואָס זייערע מאַנאָלאָגן און נאָוועלן האָט ער אַפּשר דאָ דער ער-
שטער איבערגעדרוקט אין זיינע צייטונגען.

ער האָט זיכער נישט געוואָסט, אז ער איז דאָ אין לאַנד געווען
א פּיאָנער פון יידיש און אז זיין נאָמען וועט דערמאָנט ווערן נישט כּוֹן
זיינע קאַנגרעס-ציוניסטן, נאָר פּוֹן די, וואָס וועלן קומען פאַרשן די גע-
שיכטע פון יידיש אין רומעניע“.

איז האָב איך איצט געטאָן מיין חוב.

69

נס ציונה

גאלאצער וואַכנשריפט אָרגאַן פּיר יודישע אינטערעסען, ציוניזמוס,
ליטעראַטור אונד וויסנשאַפט. ערשיינט יעדען זאָנטאָג. אייגענטימער אונד
רעדאַקטער: מ. בירנבוים אונד ש. שאַפּיראַ.

די דאָזיקע „מאָדע“ צייטונג, מיט א העברעאישן טיטל און דייטשן
אונטערטיטל (ממש דייטשע אותיות) איז דערשינען צווישן 7טן דעצעמבער
1908 און 6טן פעברואַר 1909. בסך הכל 5 נומערן.
איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

פֿיאַטראַ נעאָמץ, 1909. אַ געלעגנהייטלעכע אויסגאבע מיט לאַטיינישער טראַנסקריפציע, פֿון לוצע ענגעלבערג. בוכפֿאַרמאַט, 4 זייטן.

נ. מאַרק שרייבט וועגן דאָזיקן מחבר: „זאָל אָבער דער לייענער נישט מיינען אַז דאָס איז צוליב עפעס אַן אויפטו, אָן אידעע, די סיבה איז אַ פֿיל פשוטערע, ער האָט נישט געקענט אויפֿשרייבן דעם אַלף־בית. אויף מײַן פֿראַגע, וועלכער פֿון די ייִדישע הומאַריסטן געפעלט אים בעסער, שלום עליכם צי טונקעלער, האָט ער געענטפֿערט מיט בולטער ווערדע: „איך האָב נאָך אפֿילו איין ייִדיש ביכל נישט געלייענט און וועל אויך נישט לייענען!״ ווייל איך וויל זיין אַריגינעל...״

לוצע ענגעלבערג האָט אויך אַרויסגעגעבן „שבת נאָך טיש“ און „דער שבת הגדול“ (8 זייטן), אין יאָר 1910, אלץ מיט לאַטיינישער טראַנסקריפציע.

די נומערן געפינען זיך אין דער פֿעדעראַציע.

אַראַן פֿיר דער ליכט. אונטערשטיצט פֿאַן פֿאַרנעהמסטע מעננער דעם פֿאַלקס.

עושיינט דורך הירש ראבינזאָהן.

בית יעקב לכו ונלכה באור ד״.

בוקאַרעשט, נומער 1 פֿון 28סטן נאָוועמבער 1909.

פֿאַרמאַט: 23/33 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.

אין דער צייטונג איז פֿאַראַן אַן אַנגריף קעגן הרב שור, וועלכער אַנטוויקלט אַ ציוניסטישע טעטיקייט — געחתמעט „הר״ז“.

די פֿערטע זייט איז ליידיק. בלויז צוויי ווערטער מיט גרעסערע אַותיות: „צום ווידערזען!“

און דאָס ווידער וען איז געקומען אין 2טן פעברואַר 1910, ווען עס איז דערשינען דער צווייטער נומער, מיט א ביסל א פארגרעסערטן פאַרמאָסט: 30/4 צמ, 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.

די נומערן האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע. איך וויל דאָ באַמערקן, אז אין יאָר 1904 איז דערשינען אין ראַמאן און העברעאישער חודש זשורנאל אונטער טיטל „האַור“, בסך-הכל 7 נומערן,

72

לשנה הבאה במצרים

דאָס ערשטע און דאָס לעצטע יאָר. אפריל 1910. פאַקשאַן. פעסטיוואַל צייטשריפט פון שבת הגדול. ערשיינט איין מאל א יובל.

רעדאַקטירט פון מאַריץ ל. קליין און לעאַן קאַלאַמאַוויטש. אבאַנאַמענטן: 6 מאָנאַט 8 פראַנק, א גאַנץ יאָר 2.60. פאַרמאָסט: 22/32 צמ, 8 זייטן, 3 קאַלומנעס. די פובליקאַציע איז אין לאטיינישער טראַנסקריפציע. געפינען אין דער אקאדעמיע.

זאָל דאָ פאַרצייכנט ווערן בדרך אגב, אז דאָס מאַלדעווישע שטעטל פאַקשאַן האָט זיך נישט אויסגעצייכנט מיט קיין יידישע פובליקאַציעס. אָבער סע האָט זיך „אויסגעצייכנט“ מיט אַ פּערזענלעכקייט. דאָ איז געבוירן געוואָרן סאַלאַמאַן שעכטער (שניאור-זלמן), פאַרשער פון מדרשים און מיטלאַטערלעכער העברעאישער ליטעראַטור, באַגרינדער פון „קאַנסערוואַטיווער יידישקייט“ אין אמעריקע. געבוירן אין 1847, געשטאַרבן אין 1915 אין ניו-יאָרק.

זוכנדיק מלמד-זכות צו זיין אויפן רומענישן יידנטום, פאַרצייכן איד יעדן פאַרדינסט, אפילו דעם דאָזיקן, וועלכן איך האָב געכונען אין „לעק-סיקאַן פון מפרשים און פירושים אין יואשעס הערות צום תנך“ פון ד״ר מרדכי קאַסאווער. ניו-יאָרק, 1949.

איך גיב אָן דעם מקור, ווער סע אינטערעסירט זיך מיט דער דאָ-קער פּערזענלעכקייט, און אַפּשטאַמיקער פון רומעניע, קאָן ער דאַרט געפינען איינצלהייטן.

א פיערטעלייעהריג זאמעלבוך.
חנוכה. תרע"ח. ערשטער יאָהרגאנג, נומער 1.
פערלאג „קדימה" יאסי. דעצעמבער 1914.

פאָרמאט: 16/23,5 צמ, 48 זייטן אין א הילע.

4 נומערן זענען בסך הכל דערשינען פון אַט דער פובליקאַציע:
דער ערשטער נומער איז דערשינען אין חנוכה תרע"ה, דער צווייטער
נומער איז דערשינען פסח תרע"ה, דער דריטער נומער טראָגט די דאטע
פון תמוז תרע"ה און דער פערטער, דאָס הייסט אויך דער לעצטער. איז
דערשינען חשון תרע"ו.

וועגן אַט דער צייטשריפט איז נישט ווייניק געשריבן געוואָרן.
ווייל ווי אזוי מע זאָל זי געווען נישט אַפשאצן, בלייבט עס דאָך א
פאָקט, אז אַט די פובליקאַציע איז געווען א קולטור-געשעעניש פארן אנט-
שטיין פֿן א מאָדערנער יידיש ליטעראַריש פּיאָנערישער אויסגאבע אין
אלט-רומעניע.

סע זענען געווען אזעלכע, וואָס האָבן געוואָלט איבערשאצן די ווערט
פון אַט דער פובליקאַציע, ווילנדיק אַנרופן מיט א נאָמען, וואָס איז אזוי
פרעטענציעז ווי „די עפאָכע ליכט" (B. אלמוני האָט פארעפנטלעכט אן
אַפּהאַנדלונג אין דער רומענישער שפראך, אין בוכפאָרעם פון 86 זייטן מיט
דעם דאָזיקן נאָמען).

אנדערע, צווישן וועלכע אויך ד"ר שלמה ביקל, האָבן ווייניקער
אַפגעשאצט אַט די פובליקאַציע. ביקל זאָגט, אז וואָס ביי B. אלמונין קומט
אויס אז די צייטשריפט ליכט האָט „פאר דער קורצער צייט פון איר עק-
זיסטענץ באַוויזן ארויפצולייגן איר חותם אויף אן עפאָכע, וואָס וועט
פארבלייבן אין דער געשיכטע אונטערן נאָמען, די ליכט-עפאָכע" דאָס איז,
פארשטייט זיך, נישט מער ווי גרויס-רעדעריי, ווי גוזמא" (רומעניע" ז' 1893).
איך וועל זיך נישט אריינלאָזן איצט אין קיין וויכוחים. איך האָב
עס אויך ביו איצט אין דער דאָזיקער ארבעט נישט געטאָן. אָבער בדרך
אגב, ווילט זיך מיר באַמערקן, אז סע וואונדערט מיך, וואָס ד"ר ביקל,
וועלכער האָט אַפּשר דעמאָלט נאָך געקאָנט דערפארן, וועלכער מחבר סע
האָט זיך אויסבאהאלטן אונטערן פּסעוודאָנים „B. אלמוני", וואָס הייסט

**א אייטעלער ערליך איבערן
אונזערע**

א אייטעלער ערליך איבערן איז א פארעפנטלעכט דאס דאזיקע ארטיקל. איך ציי-
טיר עס פונעם בוך, וואס איז דערשינען אין יאר 1961 אין בוקענאסט
אייירעס, מסתמא האָט ער עס געשריבן ביי א געלעגנהייט, לאָמיר זאָגן,
ווען עס איז געווען 40 יאָר זינטן דערשיינען פון דער צייטשריפט — און
ער איז שוין דעמאָלט גישט געווען אין רומעניע.

איך וועל אָבער פארצייכענען דעם פּאָקט, או די דאָזיקע פּובליקאציע
איז דערשינען אין סאַמע ברען פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, אין וועל-

חוביה חרעיה

No. 1 פּרעסע ארטיקל
עיראָן קריסט
— א —

„LICHT“
REDACȚIA DE ȘTIINȚĂ I AȘI
STRADA CUCU 8

פלונאי-אלמוני, אָדער אויף יידיש: „עמעצער“. אפשר איז עס איינער א
נוגע בדבר? און קאָן זיין, אז אפילו שלמה ביקל האָט אויך שוין גישט
געהאט די געלעגנהייט אים צו אידענטיפיצירן. איך ווייס דאָך גישט ווען
ער האָט אָנגעשריבן, צי פארעפנטלעכט, דאָס דאָזיקע ארטיקל. איך ציי-
טיר עס פונעם בוך, וואס איז דערשינען אין יאר 1961 אין בוקענאסט
אייירעס, מסתמא האָט ער עס געשריבן ביי א געלעגנהייט, לאָמיר זאָגן,
ווען עס איז געווען 40 יאָר זינטן דערשיינען פון דער צייטשריפט — און
ער איז שוין דעמאָלט גישט געווען אין רומעניע.

איך וועל אָבער פארצייכענען דעם פּאָקט, או די דאָזיקע פּובליקאציע
איז דערשינען אין סאַמע ברען פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, אין וועל-

כער רומעניע איז נאך צו יענער צייט נישט אריינגעטראטן, אבער דער גערוך פונעם פולווער האט זיך שוין געפילט אין דער לופטן.

אמת, די רעדאקטארן פון אט דער פובליקאציע האבן כמעט נישט געוואלט וויסן וועגן דעם פולווער-ריח און האבן אנגעהויבן ארויסגעבן א זאמלהעפט, וואס זאל קודם דערשיינען פערטליעריק, אבער שוין אין דריטן נומער, פון תמוז 1915, ווערט שוין אנגעזאגט, אז בקרוב, דאס הייסט אין חודש חשוון, פארן צווייטן יארגאנג, וועט די צייטשריפט אג-הייבן דערשיינען יעדן חודש. נאך מער, אין פערטן נומער, וואס איז דער-שינען אין סעפטעמבער 1915 ווערט שוין אנגעזאגט, אז דער קימענדיקער נומער וועט דערשיינען קומענדיקן חנוכה — אבער שוין יעדן חודש... אין זעלביקן נומער ווערט אויך אנגעזאגט, אז אלע פיר העפטן, פונעם ערשטן יארגאנג, קאן מען באקומען צוזאמען געבונדן. צו דעם צוועק האט מען אפגעדרוקט א ספעציעלע הילע, אויף וועלכער עס איז געווען באטיטלט „ערשטער יאהרגאנג, פיר העפטן, באנד איינס“. דא ווערט עס שוין אנגערופן נישט „פיערטעל-יעהריג זאמעלבוך“, נאר „באנד איינס“. ווי סע ווייזט אויס האט די רעדאקציע שוין ביים אנהייב אין זינען געהאט צו מאכן איין באנד צום סוף יאר, ווייל די העפטן זענען געווען נומערירט, נישט באזונדער, פון 1 ביז 48, נאר ביז 226. דער צווייטער העפט האט זיך שוין נישט אנגעהויבן מיט זייט 1, נאר פארגעזעצט מיט זייט 49.

ווער זענען געווען די רעדאקטארן?

לויט דעם דערמאנטן פ. אלמוני איז די רעדאקציע באשטאנען פון א קאלעגיע: אפרים וואלדמאן, יעקב גראפער, מתתיהו פרידמאן און מא-טיע ראבינאוויטש. שפעטער איז אויך צוגעקומען יעקב באטשאנסקי. פון צווישן די דאזיקע, איז אפרים וואלדמאן געווען דער איניציאטאר. לויט אנדערע, איז יעקב נאטשאנסקי געווען דער רעדאקטאר.

צו אט דער רעדאקציע-קאלעגיע וועל איך צוגעבן אויך די צייכ-נער: רובין זעליקאוויטש (דער שפעטערדיקער בארימטער ראובן רובין, וועלכער איז געווען דער ערשטער אמבאסאדאר אין רומעניע מצד דער זיידערגעבוירענער מדינת ישראל און איז געשטארבן אין יאר 1974!). גלאנצשטיין און ראזענפעלד-ראס.

פון אט דער רעדאקציע-קאלעגיע זענען געווען די טאלאנטירטסטע, און זענען געבליבן אין דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון

רומעניע און מחוץ רומעניע, אויף א בכבודיקן אַרט יעקב גראַפער און יעקב באַטשאַנסקי.

מיט דער געלעגנהייט ווילט זיך אַנווייזן אויף אַ קוריאַז, אַן טייל מאַל קאָן אפילו דער מחבר גופא נישט געהעריק אַפשאַצן זיינע אַן אַרבעט. צו מאַל, נאָך אין דער „הייסער“ מינוט, ווען דער שעפּערישער ענטוואַיאָם באַ- הערשט נאָך דעם אויטאָר פון זיין נאָר וואָס אַנגעשריבענער אַרבעט, דערציילונג צי ליד, מיינט ער אַז דאָס איז דאָס בעסטע, וואָס ער האָט ניו איצט אַנגעשריבן. שבעטער, ווען סע קומט אויף אַ נייע שאַפונג, איז דאָס די „בעסטע“.

למשל, אין ערשטן העפט „ליכט“ האָט יעקב גראַפער פאַרעפנטלעכט דריי לידער: „צום שאַטן פון יהודה המכבי“, צוויי סטראַפּעס צו זעקס פּערזן, „גאַלד און זילבער“, זעקס סטראַפּעס צו זעקס פּערזן; „רעקלאַמע“ כּוון דרייצן סטראַפּעס צו פיר שורות. זעט אויס, אַז אפילו דער דיכטער האָט געהאַלטן, די ערשטע צוויי לידער פאַר די חשובּסטע, הן לויט דער ריי וואָס זיי זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן, הן לויט דעם וואָס די ערשטע צוויי לידער האָט ער געחחמעט מיט זיין נאַמען און דאָס דריטע ליד איז דער- שיגען אונטער די ראַשי-תיבות „י. גר.“. און דאָך—ווען עס איז דערשינען אין בוקאַרעשט אין יאָר 1934 דאָס איינציקע לידער-בוך, וואָס יעקב גראַפער האָט זוכה געווען צו פאַרעפנטלעכן פון 96 זייטן, איז אריין בלויו דאָס ליד „רעקלאַמע“ (אַגב, איז יס במשך דער צייט פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין פיל צייטשריפטן, ווי איינע פון די בילדערישסטע און גע- לונגענסטע לידער, וואָס גראַפער האָט אַנגעשריבן!) אַבער די אַנדערע צוויי לידער זענען נישט אריין אין באַנד.

נאָך איין קוריאַז: אין ערשטן העפט איז דערשינען א ליד „פראַגמענטן“ פון יעקב מעסטל (וועלכער האָט פאַרבראַכט יענעם זומער אין רומעניע און דערנאָך אוועק אויפן פראַנט). אין זעלביקן נומער פאַרעפנטלעכט אפרים וואַלדמאַן (אונטערן פּסעוודאָנים דון יוסף) אַן אַרטיקל מיטן טיטל „ינקב מעסטל“, וואָס איז כמעט אַ ניעקראַלאַג, ווייל עס איז אַנגעקומען אַ ידיעה אַז מעסטל, ווי אַן אַפיציר אין דער עסטרייכישער אַרמיי, איז שווער פאַרוואַונדיקט געוואָרן אויפן פראַנט און מע ווייסט נישט צי ער איז נאָך א לעבעדיקער. אַבער — די איראַניע פונעם גורל... יעקב מעסטל, דער דיכטער-אַקטיאָר האָט געלעבט ביזן יאָר 1958, אַבער אפרים וואַלדמאַן, דער אונטעראַפיציר אין „13טן רעגimענט שטעפאַן דער גרויסער“ איז געפאלן העלדיש שפּעטער מיט צוויי יאָר אין די באַרימטע שלאַכטן ביי מאַראַשעשטי...

פאר וואָס די צייטשריפט „ליכט“ האָט נישט פאַרגעזעצט איר דערשיינען איז, פארשטייט זיך, איצט מער קיין שאלה נישט. ניטן אריינגיין פון רומעניע אין דער מלחמה, אין יאָר 1916, ווען די הויפטאיניציאטאָרן, בתוכם אפרים וואלדמאן זענען מאַביליזירט געוואָרן סוף יאָר 1915 האָט ביים בעסטן ווילן נישט געקאָנט רעאליזירט ווערן דער פלאן צו פארוואַנדלען אַט די פערטליאַר שריכט אין אַ חודשדיקער שריפט.

אין זאך האָט אַבער די גרופע „ליכט“ יאָ אויפגעטאָן: זי האָט אַנגעשריבן מיט די פיר העפטן, וואָס זיי האָבן ארויסגעגעבן, אן אַנהייב-קאפיטל פון דער געשיכטע פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור אין רומעניע, מיט די היימישע כוחות פון דעם אַזוי גערופענעם אלט-רומעניע.

74

די פּאָהן

אַ צייטונג פאַר הומאַר און סאַטירע, לכבוד שמחת-תורה תרע"ו, אומזיסטיגע ביילאָגע צום 4טן העפט „ליכט“. יאס, 18טער סעפטעמבער 1915. פאַרמאַט: 22/32 צמ, 8 זייטן, 3 קאַלומנעס.

אין דעם נימער זענען פארטרעטן כמעט אלע פון דער ליכט-רע-דאקציע, אַבער איך וועל ציטירן בלויז פון איין ארטיקל „הושענה-בלעט-לעך“ וועגן יידיש: „דריי וויכטיקע זאכן ווערן מיר געוואויר פונעם הער שווארצעלד:

1. אז ניינציק פראצענט רומענישע יידן קענען נישט קיין יידיש,
  2. אז אין רוסלאַנד קען עקזיסטירן אַ יידישער קורענט, דערפאר ווייל די יידן קענען נישט קיין רוסיש ... און
  3. אז דאָ, אין רומעניע איז גאָר איבעריק די גאַנצע דיסקוציע מכּה יידיש, ווייל די יידן קענען שוין ב"ה רומעניש ...
- מיר וואָלטן געקאָנט מוסף זיין נאָך 3 באַהויפטונגען:
די רוסישע יידן קענען דווקא יאָ רוסיש, נאָר זיי קאָנען נישט קיין רומעניש דערפאר שעמען זיי זיך נישט מיט דעם יידיש ...

יצחק ליבוש פּרץ

ל"ג בעומר תר"א — יט ניסן תרע"ה.
 דערשינען אין יאס, צוויי שפראכיק (רומעניש און יידיש) צום טויט
 פון י. ל. פּרץ.
 פאַרמאט: 22/32 צ.מ. 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.
 די דאָזיקע אויסגאַבע איז אויך א פּראָדוקט פון דער רעדאַקציע
 „ליכט“, וואָס מע קאַן זען אויך פון דער פּאָלגנדיקער מודעה:
 „יידן, קומט צו דער גרויסער פּאַרזאַמלונג, וועלכע וועט אָפּגע-
 האַלטן ווערן זונטיק דעם 26סטן אפריל (כ"ה אייר) ד. ל. 9 א זייגער
 אויף דער נאַכט, אינעם סאַלאָן געלְטצער, סטר. עלענא דאַמנא, צום אָנ-
 דענקען פון דעם גרויסן יידישן שרייבער י. ל. פּרץ.
 ה"ה מ. שעכטער, יעקב גראָפער, א. י. וואלדמאַן און מ. ראבינאָ-
 וויטש וועלן רעדן איבער: י. ל. פּרץ'ס לעבן און שאפן. מע וועט אויך
 פאַרלעזן פון זיינע ווערק.
 יאסי, אייר תרע"ה.
 די רעדאַקציע איז אויך מודיע: „דער נומער 3 פון „ליכט“ וועט
 זיין א פּרץ-נומער.“
 איך האָב געפונען דעם נומער אין דער אקאדעמיע.

דער וועקער

אַרגאַן פון דער אידיש-סאַציאַליסטישער גרופע „וועקער“.
 ערשטער יאַרגאַנג נומער 1. יאסי, שבת 18טער יולי 1915.
 אַרשײַנט 2 מאַל אין חודש. פאַרמאט: 32/48, 4 ז'ז, 4 קאַלומנעס.
 דגם א סאַציאַליסטישע פּובליקאַציע, האָט זי כאַרגעזעצט די טראַ-
 דיציע פון די יידישע פּובליקאַציעס פון רומעניע פון יענער צייט, און
 אויך פון איר פּירגייערין פון צוריק מיט כמעט 20 יאָר, און האָט אויך
 געהאַט אַ מאַטע, דאַס כאַל נישט קיין פּסוק פון תנך, נאָר א מימרא פון
 פּרקי-אַבות: „אם גין אני לי מי לי, ואם לא עכשיו אימתי“. אויב איך

וועל נישט זיין פאר מיר, ווער וועט זיין פאר כיר, און אויב נישט איצט — איז ווען?

אין לייטארטיקל ווענד זיך די רעדאקציע:

„צו די לעזער

20 יאָר זענען אוועק זייט עס האָט אויפגעהערט צו ערשיינען אין

יאָס די אידיש-סאַציאַליסטישע צייטונג „דער וועקער“.

מיט פרישן מוט און נייע האָפענוגען גייט „דער וועקער“ אצינד

וידער ארויס.

דער „וועקער“ נעמט אויף זיך די גרויסע פאראנטוואָרטלעכע אויפֿ-

גאבע צו זיין דער קולטורעלער פירער, דער סאַציאַליסטישער אויפקלערער

פון די אידישע קאַלקס-מאַסן, אנטוויקלען ביים אידישן אַרבעטער דעם

קלאַסנבאַוואוסטזיין און ערקלערן אים זיינע פּאָליטישע אויפגאַבן...

אין זעלבליקן נוצער איז פאַרעפנטלעכט אן אַרטיקל פון ד״ר געלער-

טער: „א גרוס פונעם אלטן צום נייעם „וועקער“.

„פון די חברים וואָס האָבן אַרויסגעגעבן דעם עושטן „וועקער“ —

דאָס איז געווען אין מיינע שטודענטן יאָרן 1896 — זענען גאָר ווייניק

נאָך איבער געבליבן אין רומעניע. די אַרבעטער זענען באלד אלע איבער-

געפאָרן קיין אמעריקע...

...אונדזער ערשטער „וועקער“ וועלכער האָט געהאַט דעם הויפט

צוועק צו אַרגאַניזירן א קרעפטיקע, אידישע באוועגונג, וואָס האָט איינגע-

שריבן אין זיין פּראָגראַם צו קעמפן וועגן עקאָנאָמישע און פּאָליטישע

פּרייהייט האָט געפונען א גרויסן אַפּקלאַנג אין דער נשמה פון אונדזער פּאָלק...
...מיר שטייען פעסט די אַלט-נייע גאַרדע אונטער דער רויטער פאַן

פון אונדזער פּאַרטיי...
פאַרווערטס גענאָסן!

עס לעבע דער „וועקער“.

אין א ידיעה „אידען אין רוסלאַנד“ ווערט געזאָגט, אז „א פּערטל

מיליאָן יידן געפינען זיך אין דער אַרמיי און קעמפן אויפן שלאַכטפּעלד... מיר

האַפן אז דער ענערגישער קאַמף פונעם רוסישן פּראָלעטאַריאַט וועט זיך

ענדיקן מיט א גרויסן נצחון קעגן דעם דעספּאָטישן צאַריזם און די אלע

באַרבאַרייען וועלן נישט בלייבן נישט באַצאַלט“.

אויף דער צווייטער זייט פונעם ערשטן נומער איז פאַרעפנטלעכט

אן אַרטיקל „א דאַבעלטער יובילעאום“ לכבוד דעם 60 יעהריגען יובילע-

אום פֿון ק. דאַבאַזשאַנו גערעאַ, געחחמעט מ. איזאַק.

עס ווערט אנגעוויזן, אז גערעא איז דער פאָטער פון וויסנשאפט-
 לעכן סאָציאליזם אין רומעניע (דאָס וואָס עס איז אנערקענט ביזן היינ-
 טיקן טאַג). אָבער מיט איין וואָרט איז אפילו נישט מרמז געוואָרן, אז
 ער איז א ייד...

עס איז פאָלאָן אן אַרטיקל וועגן י. ל. פּרץ, וועלכער איז נאָר וואָס
 געשטאַרבן, געחמתעט מ-י-ם. בכלל איז כמעט דער גאנצער נומער גע-
 שריבן פונעם רעדאַקטאָר מ. י. מאַשקאוויטש, וואָס איז אויך מ. איזאָק.
 אויף דער פערטער זייט איז דאָ א ידיעה, אז עס איז דערשינען
 נומער 3 פון "ליכט" און אויך אן אנאַנס.

דער 2טער נומער איז דערשינען דעם 1טן אויגוסט.
 דאָס לייטאַרטיקל "מלחמה און קאַפיטאַליזם" איז געחמתעט מ.י.
 מאַשקאוויטש און הייבט זיך אָן מיטן מאַטע פון ישעיה הנביא. דער פּסוק
 ווערט איבערגעחזרט אין אַרטיקל און פּאַרטייטשט אונטן: "זיי וועלן צע-
 קלאַפן זייערע שווערדן צו אַקער-איזון און זייערע שפּינן צו שניידמעסער.
 איין פּאָלק וועט נישט מע אוי-הייבן א שווערד קעגן אן אנדער פּאָלק
 און זיי וועלן נישט מער לערנען מלחמה צו האַלטן".

עס איז אויך אַרעפּנטלעכט אן אַרטיקל צום טויט פון ציוניסטישן
 עסקן ד"ר ק. לייפּע, וועלכער איז געשטאַרבן א זקן צו די 85 יאָר.
 דער לייטאַרטיקל פון נומער 3 פון 15 אויגוסט האָט דעם טיטל:
 "מלחמה און רעוואָלוציע" און ענדיקט זיך: "עס לעבע די רוסישע רע-
 וואָלוציאָן!"

געוויינטלעך האָט מען איבערגעדרוקט מאטעריאלן פון דער בונדיס-
 טישער פרעסע. אָבער צווישן די אנאַנסן האָט מען געקאָנט געפינען אויך
 אזעלכע: "העברעאישער לערער זוכן תלמידים"... בעריהמטער אַרטאָ-
 דאַקסישער מאַדערנער מוהל, מיט צייגניסע פאַן דאַקטורים און אַרטאָדאָ-
 קסישע מוהלים"...

אין נומער 4 פון 29טן אויגוסט איז דער לייטארטיקל: „ימים נוראים“, געחתמעט „דער וועקער“. סע ווערט געמאכט א סך-הכל פון די געשעענישן פונעם פארגאנגענעם מלחמה-יאר פארן יידישן פאלק.

צום סוף ווערט אנגעוואונטשן: „פאר דער גאנצער מענטשהייט זאל אויפגעבויט ווערן א נייע וועלט און פארן אידישען פאלק זאל אנהויבען צו שיינען א נייע זון פון ברידערלעכקייט אן פרייהייט“.

נאך דער פארוועצונג פונעם ארטיקל: „די יידישע שפראך און אירע שרייבער“ איז פאראן: „דער חוב פון דעם אידישען פראלעטאריער“ גע-חתמעט פון „א איד“.

דער נומער 5 פון 12טן סעפטעמבער פארעפנטלעכט צווישן אנדערן צוויי ארטיקלען וועלכע איד האלט פאר וויכטיק זיי צו פארצייכענען: „סא-ציאליזם ביי יידן“ און „מלחמה קעגן מלחמה“.

דער נומער 6 איז דערשינען דעם 29סטן סעפטעמבער.

דער נומער 7 איז דערשינען דעם 17טן אקטאבער און האט פארעפנטלעכט אן ארטיקל „מלחמה און נאציאנאליטעטן פראגע“ פון רומענישן סאציאליסטישן מנהיג מ.ג. בוזשאר. דער צווייטער ארטיקל איז געשריבן פון רעדאקטאר: „די יידישע פראגע“.

דער נומער 8 פון 14טן נאוועמבער פארעפנטלעכט צווישן אנדערן א סטאטיסטיק: אין יאר 1912 זענען געווען אין רומעניע כמעט 240 טויזנט יידן. אין בוקארעשט האבן געלעבט 43,652 יידן.

אין יאר 1899 זענען געבוירן 10.711

אין יאר 1909 זענען געבוירן 7.498

אין יאר 1912 זענען געבוירן 7.248

און די רעדאקציע ציט די מסקנות: „די ברכה פון מערן זיך ווי די שטערן אויפן הימל און זאמד פונעם ים ווערט נישט מקוים כאר די יידן אין רומעניע“...

אין דאזיקן נומער איז מען מודיע „צו אונדזערע לעזער: די טי-פאגראפיע האט זיך איבערגעצויגן — האט דער נומער פארשפעטיקט... מיר האפן אן פון איצט אן וועט ערשיינען דאס בלאט צו דער צייט“.

דער נומער 9 איז דערשינען דעם 5טן דעצעמבער מיט אן ארטיקל פון מ. י. מאשקאוויטש „מלחמה און פאטריאטיזם“ ענדיקנדיק מיטן אויפ-רוף: „ארבעטער פון אלע לענדער פאראייניקט אייך!“

בכיוון פארצייכן איך די נומערן מיט זייער דאטע פונעם דערשיינען כדי מע זאל זען, ווי אזוי סע ווערט פארגעזעצט מיט אנשטרענגונגען

דאס דערשיינען פון דער צייטונג. איצט דערשיינען שוין צוויי נומערן מיט א מאָל: נומער 11—10 איז דערשינען דעם 2טן יאנואר 1916, נומער 12 דערשיינט דעם 30סטן יאנואר, 14—13 דערשיינט דעם 26סטן מערץ, מיט א פסח־ארטיקל פון מ.י. מאַשקאוויטש.

אין דעם נומער, וואָס איז, ווייזט אויס, אויך דער סופסטער, איז דאָ א מודעה: „צו אונדזערע אבאָנענטן“:

„...קיינ סובווענציעס האָבן מיר נישט און מיר פארלאנגען נישט. די צאל אבאָנענטן וואָס מיר האָבן איז אונדז גענוג אז דאָס בלאַט זאל עקזיסטירן“...

די נומערן האָבן איד געפונען אין דער אקאדעמיע מיט דער הילף פון פריינד יעקב פייערשטיין.

77

דער האַמער

א צווייזעכטלעכע ציוניסטישע צייטונג. דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 26סטן אויגוסט 1916, אין בראַילא.

רעדאקציע: אורי בן-הדור און יעקב באַטשאַנסקי.
פאַרמאָט: 33/48 צ.מ.

אין ערשטן ארטיקל ווערט אָנגעזאָגט דער ציל און פּרָזגראַב: „מיר ווילן דאָס ייִדישע פּאָלק אויסלערנען ייִדיש פּילן, ייִדיש דענקען, ייִדיש זיך אינטערעסירן און—דער עיקר—ייִדיש לעבן“.

דאָס איז געווען די ערשטע ייִדיש־שריפט פון בענאָדאַרן. שפּעטער איז ער געוואָרן אַן אָנגעזעענער רומענישער שרייבער.
איד האָט דעם נומער נישט געזען.

78

גרינס אויף שבועות

טרוֹלֵאוויטש יוֹסֵטוב בלעטער

די פּובליקאציע איז אין לאַטיינישער טראַנסקריפציע אָבער סע זענען פאַראַן אויך רומענישע ארטיקלען. גאלאץ, 1919.

פארמאט: 26/24 צמ, 16 זייטן.

דאָס ערשטע ארטיקל: „חג השבועות אָדער זמן מתן תורתנו“ איז אין דער רומענישער שפראך. צום סוף קומט אויך אן אויפרוף, אז די צייטונג-פארקויפער זאלן אריינשיקן די איינקאסירטע געלטער פאר „המנ-טאש“, „שבת הגדול“, אויב נישט וועלן זיי אריינגעשריבן ווערן אויף דער שווארצער ליסטע אין „תשעה-באב“ בלעטל וואָס וועט דערשיינען דעם 20סטן יולי היינאָר. דאָס איבעריקע איז נאָר יידיש אין לאטיינישער טראנסקריפציע.

אין „ליד“, „די מאַמע מיט די קינדער“ פון אלף בית גימל, ווערט

געזאָגט:

„די מאמע רופט, די מאמע בעט:

וואו זענט איר ליבע קינדער?

וואָס גייט איר אזוי טריט ביי טריט?

נו גייט שוין, גייט שוין, גייט געשווינדערן!“

סע פארשטייט זיך, אז דאָ רעדט זיך וועגן דער „מאמע ציון“...

דערנאָך איז פאראן אויך „א קליין שטיקל אקדמות. צו זאָגן מיט

דעם נוסח פון אקדמות“, געחתמעט מרדכי סרולאוויטש.

„דער עמפאנג די 10 געבאָט אין 20סטן סעקאָל“ איז געחתמעט

„מארקא לויכדא“ וואָס איז, ווי סע ווייזט אויס, אויך מ. סרולאוויטש.

בכלל זענען אפילו די פסעוודאָנימען אויך דער רעדאקטאָר גופא. הגם ער

חתמעט אויך „שפיפון“, „ענאָ“ און „ב. נקשיחא“...

איר האָב געפונען די פובליקאציע אין דער פעדעראציע.

דריטער טייל 1944—1918

פאראייניקט גרויס-רומעניע

ווי א רעזולטאט פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, וואס איז פון די מאטעריאליסטישע געשיכטע-שרייבער געשטעמפלט געווארן ווי אן אימפע-ריאליסטישע מלחמה פון ביידע צדדים, איז רומעניע ארויס פאראייניקט מיט אלע אירע פראווינצן. מחמת דעם איז זי, די דאזיקע מלחמה (אך-שריבן אין דער רומענישער געשיכטע ווי א גערעכטע מלחמה, פון „דער-גאנצן און באפרייאונג“.

כדי צו ווייזן די טראדיציאנעלע יידישע מיינונג אין דעם ענין וועל איך דערמאנען פונעם ערשטן היסטאריקער, וועלכער האָט געשריבן צוריק מיט הונדערט יאָר די געשיכטע פון די רומענישע יידן, יעקב פסנטיר. אין זיין בוך „דברי הימים לארצות רומעניע חלק א“, אויף זייט 103 קאָן מען לייענען: „לדעת רבים איז געווען חורבן בית ראשון 420 יאָר פאַרן נוצרי און דעמאָלט האָבן די לענדער נישט געהייסן רומעניע, זיי האָבן געהייסן דאטשיא“.

שוין אויפן ער-בלאָט שרייבט יעקב פסאָנטיר:

„אין דעם ספר“ דברי הימים“ שטייט ווי די לענדער דאטשיא (רומעניע) זענען געווען באַוואוינט מיט זעקס הונדערט יאָר פאַר דעם נוצרי, און ווי יידן האָבן זיך באַזעסן אין די לענדער דאטשיא פון נאָך דעם חורבן בית ראשון און היינטיקן טאָג. אויך האָב איך געשטעלט איין קליינע געאָגראַפיע פון די לענדער דאטשיא, כדי אז יעדער מענטש, וואָס וועט לייענען אין דעם ספר, זאל ער וויסן וואו איין יעדעס אָרט ליגט“.

אויף זייט איינס, וואו עס איז געגעבן די געאָגראַפיע פון רומעניע שרייבט פסנטיר:

„די לענדער: רומעניע, בעסאראביע, בוקעווינע, טראַנסילוואניע אָדער זיבנברגן, מאַראַמאַרעש, קרישאנא, טימישאַרא, האָבן פון לאנגע צייטן געהייסן דאטשיא אָדער דאקיא“.

און אזוי האָט טאקע פּסאַנטיר געטאָן. ער האָט געשריבן די געאַ-
גראפיע פון רומעניע אריינרעכענענדיק די אלע געגנטן, הגם צו יענער
צייט זענען זיי נישט געווען פאַראייניקט אין די גרענעצן פון רומעניע.
אזוי האָט ער געטאָן אויך אין די קאפיטלען פון דער געשיכטע. ער האָט
באשריבן די אלע געגנטן.

אגב, ווען איך האָב געפונען דאָס קאפיטל „די גרעסערע שטעט
אין מאראמאַרעש“ און אויפן פערטן אַרט האָב איך געפונען מײן געבוירן-
שטעטל „ראַנאַ“ — האָט עס מיר מער ווי הנאה געטאָן. איז פאַר וואָס
זאָל איך עס נישט אונטערשרייכן בײַ דער געלעגנהייט, אַז פּסאַנטיר
האָט פירגעזען דעמאָלט איין פאַראייניקט רומעניע?

דאָס האָט געהייסן נישט בלויז א כמותדיקער וואוקס, פון העכער
800 טונט יידן, נאָר א גאָר וויכטיקער איכותדיקער אויפשטייג פון א
ידיש-רעדנדיקער באפעלקערונג, און נאָך מער — סע האָבן זיך פאַראייניקט
גאָר וויכטיקע שעפּערישע כוחות, וואָס זענען ביז איצט, אין אלטן רומע-
ניע נישט געווען.

דאָס האָט גורם געווען צו אן איבערגעשטאלטונג פון דער יידיש-
מאפע פון רומעניע. ווייל אויב טראנסילוואניע איז געווען א ביסל
מאדיאריזירט און האָט נישט געהאט קיין גאָר גרויסע השפעה, האָט אָבער
מאראמאַרעש-סיגעט דאָך באוויזן ארויסצושטעלן אין דער יידיש-וויטרינע
צייטיקע יידישע ווערטער.

וידער בוקעווינע, מיט איר צענטער אין טשערנאָוויץ, האָט זיך ארויסגע-
וויזן צו זיין א ווערדיקער פאַרזעצער פון דער היסטאָרישער טשערנאָוויצער
יידישער שפראך-קאָנפערענץ פון 1908. פונקט אזוי איז געווען קעשענעוו,
דער צענטער פון דער באסאראבער יידישער באפעלקערונג, וואָס האָט
נישט ווייניקער בייגעשטייערט סײַ צו דער פאַרגעשריטענער ארבעטער
באוועגונג, סײַ צו דער ציוניסטישער באוועגונג.

די דאָזיקע איבערגעשטאלטונג האָט גורם געווען, אַז קודם זאָל בוקאַ-
רעשט גופא בלייבן א ביסל אין שאַטן—ביז זי איז געוואָרן דער אמתדיקער
צענטער פון דער יידישער קולטור־טעטיקייט. וואָס שײַך דער מאָלדעווע,
מיט איר הויפטשטאָט יאַס, איז צו ביסלעך איר זון אונטערגעגאנגען, ווייל
אויב עס איז געווען עמעצער דאָרט, א שעפּערעשער כּוּח, וואָס האָט געקאָנט
שרייבן יידיש, האָט ער פאַרלאָזט זיין שטאָט און געזוכט א גינציקערע סביבה,
וואָס זאָל סטימולירן זיין שאפן. אַזא סביבה האָט ער געקאָנט געפינען אין
טשערנאָוויץ, למשל (אזוי ווי סע האָט געטאָן איציק מאנגער!). צי איז
בוקאַרעשט שפּעטער מיט עטלעכע יאָרן.

אזוי האט זיך אָנגעװיבן א נייער פּעריאָד. מע קאָן אים אָנרופֿן דער שעפּערישסטער אויך בנוגע דער ייִדיש־פּרעסע אין רומעניע. אין דעם פּאָראַייניקטן גרויסן רומעניע האָבן איצט געלעבט פּירערליי מינים ייִדן, וואָס האָבן געבילדעט איין ייִדישן ישוב. שלמה ביקל דערצייילט איבער אין זיין בוך „שרייבער כּון מיין דור“, פּאָרלאַג י.ל. פּרץ, תּל-אביב, 1970, זייט 201 אז עס איז זייער פּאַרשפּרייט געווען דער אַנעקדאָט וואָס האָט איבערגעגעבן, ווי אזוי מע דערקענט אין דער באַן, מיט וואָס פּאַר א ייִדן מע האָט צו טאָן: מיט א בוקעווינער, בעסאַראַבער, טראַנסילוואַנער אָדער אַלט-רומענישן.

דער אַנעקדאָט איז געגאַנגען אזוי: טוט א ייד אָן טלית ותפּילין און שטעלט זיך דאווענען, איז ער פון טראַנסילוואַניע; נעמט ער ארויס א שיין איינגעפּאַקט פּעקעלע מיט ברויט מיט פּוטער און מיט א פיין צעשניטן אויגעקעלע און נעמט עסן בניחותא, איז ער א בוקעווינער, שלעפט ער ארויס פּונעם געפּעק א האַלבע הון, צערייסט זי און עסט האַסטיק און מיט חשק — איז ער א בעסאַראַבער. און וואָס איז מיט דעם אַ ט־רומענישן? ער איז נישטאָ אין קופּע, ער איז אוועק עסן טריפות אין שפּייזוואַגן...

אויך בנוגע דער ייִדישער פּרעסע, וואָס איז דערשינען אין די פּאַר-שידענע פּראַווינצן, האָט זיך אויך דערקענט דער דאָזיקער חילוק. אָבער מיט דער צייט האָט מען געפונען א געמיינזאַמע שפּראַך. שרייבער פון בעסאַראַביע האָבן מיטגעאַרבעט אין סיגעטער „אויפּגאַנג“; טשערנאָווי-צער האָבן מיטגעאַרבעט אין דער בוקאַרעשטער „די וואָך“, און אזוי ווייטער.

79 דאָס נייע לעבען

אַרנאַן פון דער יודישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי „בונד“, דריטער אָהרנאַנג, נומער 39. ערשיינט יעדערן פּרייטאָג, טשערנאָוויץ 30 סעפטעמבער 1921 ארויסגעגעבן: ד״ר יערב פּיסטינער.

דעם דאָזיקן נומער האָב איר געפונען אין דער פּעדעראַציע, כּון חעלכן אין האָב געדרינגען, אז די צייטונג האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין אָר 1918.

פּאַרמאַט 47/62 צ.מ. 2 זייטן, קאַלומנעס.

אין דער אקאדעמיע האָב איך געפונען דעם נומער 18 פון 1טן מאי 1925, זיבעטער יאָרגאנג, מיטן פּאָלגנדיקן אונטערטיטל:

אָרגאן פונם אלגעמיינעם יידישן ארבעטער בונד. אינטערנאציאנאלע סאציאלדעמאָקראטישע פארטיי, טשערנאָוויץ, רעדאקטאָר: מאַרוס כתבו. ארויסגעבער: ד"ר יעקב פּיסטינער.

פּאַרמאט: 47/62 צ, 4 זייטן, 5 קאָלומנעס.

פון דעם תוכן: „צום ארבעטנדיקן פּאַלק!“; „ארבעט און פרידן“ פון ד"ר יעקב פּיסטינער, „פון דער סאציאליסטישער רעפּובליק צום קאיוערלעכן פּרע-זידענט“; „רוף צו א מאסנפארזאמלונג“; „די באנאטער פארטייקאָנפּע-רענץ“; „אונטער דער פּאָן פונם יידישן ארבעטער-בונד“; „וואָס הערט זיך אין לאנדז“; „קעגנזעצלעכע שטאנדפונקטן אין דער סאציאליסטישער אויספּאַליטיק“ פון ד"ר י. קיסמאן; לידער פון: משה בראָדערנאָן, מאַקס האיעק; „דער לייב“ פון טעאָדאָר הערצל; „די רעוואָלוציע אין קליינעם בית-המדרש“ פון אברהם רייזען, און אנדערע אַרטיקלען, ידיעות און אנאַנסן.

80

ביבליאָטעק אידישע וויססענשאפט

אַנטהאַלט:

ליטעראַרישע, היסטאָרישע, וויססענשאפטלעכע און ביאָגראַפישע נאָטיצען.

געזאַמעלט און פּערפאַסט פון שמואל שוועממער.
ערשטער טהייל, ערשטעס העפּט. יאָס 1919.

אויף רומעניש ווערט געזאָגט, אז שמואל שוועמער איז דירעקטאָר פון דער גרויסער יאַסער תלמוד-תורה.

פּאַרמאט: 15.5/23 צמ, 24 זייטן אין אַ הילע.

אין ארטיקל „אידישע וויססענשאפט“, קלערט זיך אויף לויטן אלף- בית די פאָלגנדיקע טעמעס: אָב בית-דין (ליטעראַריש – דאָס וואָרט איז צוגעגעבן פון דער רעדאקציע!); אבסאָלוטיזמוס; אַבערגלויבן; אברהמאָוויך ש'ום יעקב (ביאָגראַפיע); אדריוניס (היסטאָריע); אוגאַנדא; אוטאָנאָמיע (ליטעראַריש); אומסטראַפּאָלי שמשון (ביאָגראַפיע); אונקלוס (היסטאָריע); אוסטראה (היסטאָריע); אַושתרי הפרחי בן משה (ביאָגראַפיע); אַחדות (לי- טעראַריש); אייבשיץ יהונתן (ביאָגראַפיע); אייזען (ליטעראַריש); אייזענבאהן; איכטאָלאָגיע (וויססענשאפט); אינוצענטו (היסטאָריע).

פון דאָזיקן תוכן איז גענוג פארן לייענער, אז מע זאל זיך שאַפן א בילד וועגן אויסזע פונעם ערשטן נומער.

אין דער פעדעראַציע האָב איך געפונען די גאַנצע קאָלעקציע פון דער דאָזיקער פובליקאציע ביזן נומער 247, נאָוועמבער-דעצעמבער 1937, ווען אלע יידישע פובליקאציעס זענען דערשטיקט געוואָרן פון דעד פאַשיס- טישער קוויטשער רעגירונג.

איך וועל זיך באַגרענעצן צו פאַרצייכענען די ענדערונגען, וואָס זענען פאַרגעקומען ביים רעדאָגירן די דאָזיקע פובליקאציע.

דער נומער 3 פון אַלול תרע"ט, ערשטער יאָרגאַנג, איז שוין צו- געגעבן צום פריערדיקן אַנטערטיטל „אויך א רובריק פיר די לעצטע וויכ- טיגסטע געשעהנישען אין דער אידישער וועלט“.

אויבן, פארן טיטל: „מיט ציוניס גרוס“ מיט א מגן דוד. דאָס מאָל איז שוין געשריבן: „ערשיינט יעדען מאָנאַט“. און צום סוף פון העפט איז שוין פאַראַן א רובריק „פון חודש צו חודש (אן איבער- בליק איבער די וויכטיגסטע ניייהייטען פון דיעזען מאָנאַט – דאָס אידישע לעבען – ציוניזמוס)“.

ביים נומער 5 פון כסלו תר"פ, צווייטער יאָרגאַנג, איז שוין דער אַנטערטיטל ווידער ווי ביים ערשטן נומער, אָבער עס איז שוין געשרי- בן: „ערשיינט צוויי מאָל אין מאָנאַט“ און אויף דער לעצטער זייט ווערט אַנגעזאָגט, אז „פון קונפטיגען נומער וועט די „אידישע וויסענשאַפט“ ערשיי- נען מיט א העברעאישער ביילאָגע“.

קיין העברעאישע ביילאָגע איז נאָך נישט דערשינען, אָבער די שווערי- קייטן פארן אַרויסגעבער באַווייזן זיך. דער נומער 9-10 פון 1920 איז שוין א טאַפלטנומער, אָבער דאָך נישט מער ווי 16 זייטן. אזוי איז אויך דער נומער 12-13 (תמוז-אָב) א טאַפלטנומער, הגם מע שרייבט „ערשיינט

צוויי מאל אין מאָנאָט, דערשיינט עס פאקטיש איין מאל אין צוויי חד-
שים... אין דעם דאָזיקן נומער איז שוין פאראן א פרישע ענדערונג: אָנ-
שטאַט, „מיט ציונס גריסן“ איז איצט שוין געשריבן, „יברכך ה' מציון וראה
מטוב ירושלים“. איצט איז שוין אויפן שער-בלאט: „אייגענטימער און
ארויסגעבער שמואל שוועמער“.

זינטן נומער 1 (29) פיערטער יאָרהרגאנג, תשרי תרפ"ב, 1 אָקטאָבער
1921, איז שוין נישטאָ קיין „יברכך ה' מציון וראה מטוב ירושלים“.
זינטן נומער 36 פון מערץ 1922 איז דער אונטערטיטל: „א צוויי
וואַכענטליכער זשורנאַל פיר: ליטעראַטור, היסטאָריע, וויסענשאַפט ביאָ-
גראַפיע און איבערבליקען פונ'ם אידישען לעבען“. סע זענען שוין פאראן
אויך אנדערע מיטאַרבעטער.

זינטן נומער 60 פון סעפטעמבער 1923 ווערט דער העפט נומערירט
פון 1 ביז 16 און דער קומענדיקער העפט זעצט פאַר פון 17 און אזוי
ווייטער, אז סע זאל קאָנען ווערן א באַנד.

זינטן נומער 89-188, יולי-סעפטעמבער 1933, 15טער יאָרגאנג איז
שוין דער אונטערטיטל: „זשורנאַל פיר: ליטעראַטור, היסטאָריע, וויסענ-
שאַפט, ביאָגראַפיע און איבערבליקען פונ'ם אידישען לעבען. ערשיינט
פּעריאָדיש“. אויף דער ערשטער זייט ווענדט זיך די רעדאַקציע צו די
לייענער: „די עקזיסטענץ פון די „אידישע וויסענשאַפט“ הענגט איצט אָב
אין דעם, אז די אבאָנענטען זאלען באַצאָהלען זייערע חובות“...

זינטן נומער 27-226 פון סעפטעמבער-אָקטאָבער 1936 איז דער
אונטערטיטל אַ קורצערער: „פיר: ליטעראַטור, היסטאָריע, וויסענשאַפט
און ביאָגראַפיע. רעדאַקטירט פון הרב שמואל שוועמער“.

מסתמא, אז זי האָט עקזיסטירט 20 יאָר, האָט זי געהאַט אַ לייענער-
קרייז...

אַלע מיינע פירגייער, ווען זיי האָבן דערמאָנט די „אידישע וויסנ-
שאַפט“ האָבן גערעדט מיט ביטול אויך וועגן איר רעדאַקטאָר. וועל איך
אַבער ציטירן לשבח פון שמואל שוועמער, וועלכער האָט געשריבן אין
זיין אַרטיקל, „דער שפּראַכן-קאָמף, אידיש צי העברעאיש?“ אין נומער 33
פון 15טן דעצעמבער 1921:

„...איך וויל נישט אַרונטעררייסן די קדושה פון העברעאיש, חלילה.
איך וויל אין קעגנטייל באַדויערן וואָס סע האָט זיך אַזוי צוגעפירט, אז
אַנשטאַט די העברעאישע שפּראַך, האָבן מיר די אידישע. האָבן, האָבן מיר

אָבער דאָן די יידישע שפראך און העברעאיש איז דערווייל פאָרט נאָר פאַר די יחידי סגולה. און פונקט ווי מיר קענען נישט אין איין טאָג אוועק-געמען ביי א פּאָלק א שפראך, אזוי קענען מיר אויך נישט אין איין טאָג דעם פּאָלק צוריקגעבן א שפראך... און אויב מיט דער צייט וועט עס אפשר זיין מעגלעך צוריק צו געבן דער יידישער מאסע די העברעאישע שפראך, טאָרן מיר אָבער נישט בשום אופן אַיגנאַרירן די זעלבע מאסע און ביי איר מיט געוואלט אוועקרויבן זייער שפראַכן פון דורות..."

עס איז מערקווירדיק דער לעצטער זאץ. איך האָב אים בכיון נישט געענדערט, הגם די אַרטאָגראַפיע איז מיינע: „זייערע שפראַכען“. איז ווי אזוי מע וויל. סע קאָן זיין, אז דער מחבר האָט געוואָלט זאָגן „זיי-ערע שפראַכן“, אָבער פונקט אזוי קאָן זיין, אז ער האָט געוואָלט זאָגן „זייער שפראַך“, וואָס איז לגמרי עפעס אַנדערש.

81

דער מאָרגען

דערשינען טעגלעך, אין קעשענעוו, פון דעצעמבער 1919 ביז מאי 1920. בסך הכל 170 נומערן.
די צייטונג האָט געהאַט א בונדיסטישע אַריענטאציע.
רעדאַקציע: י. וויינשטיין (אידל מלמד) און שאיקעוויטש.
איד האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

82

די פרייהייט

דערשינען וועכנטלעך, אין טשערנאָוויץ צווישן די יאָרן 1919—1923.
איך מיין אז דאָס איז געווען די ערשטע צייטונג מיט א לייטישן אויסזע, אורטיילנדיק לויט דעם איינציקן נימער, וואָס איך האָב געפונען אין דער ביבליאָטעק פון דער פעדעראציע. איז וועל איך פארציילענען דעם חוֹכן פון דאָזיקן נומער .

נומער 127, 3 יאָהרגאַנג, אָרגאַן פֿון דער יודישער סאַציאַליסטישער אַרבייטער פּאַרטיי „פּוּלעי ציון“ אין דער בוקאַווינאַ. דאָס בלאַט קומט אַרויס יעדען דאָנערשטאָג. טשערנאָוויץ, דער 6 אָקטאָבער 1921.

פּאַרמאַט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלורנעס.

אויף דער ערשטער זייט איז ק דם אַ מודעה וועגן עפענען אַ פּאַכשול פּאַר לערנדיגלעך. דערנאָך איז אַ לייטאַרטיקל (נישט געחחמעט) „דער חורבן פֿון דער קהילה“. דאָס צווייטע אַרטיקל, וואָס גייט אויך אַריבער אויף דער צווייטער זייט, איז דער צוועלפטער ציוניסטן-קאָנגרעס (א פֿרוב פֿון אַבשאַצונג) „געחחמעט איז: „ש.ב.“, דאָס איז מסתמה ש'זמה ביקל. אויף דער צווייטער זייט איז אַן אַרטיקל „פּונ'ם י דישיען אַרביי-טער-לעבען איז דייטשלאַנד (אַ בערלינער ברין)“, וואָס גייט אַריבער אויף דער דריטער זייט און איז געחחמעט „ניישטאַדט“.

אונטערן שטראַך פֿון דער צווייטער זייט איז אַ פּעליטאָן, ווי אַן עלעגיע אין פּראַזע: „ביי מאיר ראָזנער אויפ'ן קבר (דעם 28 סעפטעמבער 1912)“. געחחמעט איז „ש.א.ס.“, דאָס הייסט שמואל אבא סופר. כדי צו דעמאָנסטרירן, ווי אזוי סופר האָט באוויינט דעם געוועזענעם רעדאַקטער פֿון „די פּרייהייט“ ד"ר מאיר ראָזנערן, וועל איך ציטירן דעם סוף פֿון דעם הספּד:

„... אַ דענקמאָל וועלן מיר שטעלן. גלייך, צו דיר, אַ עמוד אש זאָל עס זיין פאַר אלע די, וואָס האָסט אין דיין הייליק ריינעם לעבן געקעמפט. אַ אַפּלאַנץ וואָל עס זיין פֿון די הויכע אידעאלן, וועמעס פאַ-בען-טרעגער דו ביסט געווען און אויף די טאוולען פֿון אונדזערע הער-צער מיט פייערדיקע אותיות וועלן מיר דיין נאָמען איינקריצן און געדענ-קען דיר אזוי לאַנג מיר וועלן קעמפּער זיין פאַר ליכט און פּרייהייט און כאַרן גליק כּון אלע“.

אונטער דער צווייטער זייט, ווי אַ מאַנשעט, איז אַ רוף: „חברים! זאַמלט פאַר די הונגעריגע אין פּראָלעטאַרישען רוסלאַנד!“ אויף דער דריטער זייט איז דאָ „נאַטיצען וועגן דעם אינערלעכן רומענישן מצב (מיט דריי ווייסע פּלעקן, געלאָזט כּון דער צענזור). נייעס פֿונעם יידישן לעבן; אַן אויפּרוף פֿון ז. רייזען אַז מע זאָל צושיקן ידיעות צו זיין נייעם לעקסיקאָן פֿון דער יידישער ליטעראַטור. סע זענען אַנגעגעבן די אַדרעסן: קולטורפּעדעראַציע טשערנאָוויץ, יידיש-נאַציאָנאַל-הויז 2טער שטאָק אַדער אויפן אַדרעס כּון י. גראַפּער, בוקאַרעשט. לוקאַטשגאַס 24. סע ווערט אויך אַנגעזאָגט אַ לעקציע, אין די סוכות טעג, פֿון יעקב שטערנבערג. אויף דער פּערטער זייט זענען מודעות און אַנאַנסן.

ארויסגעבער: חיים קראפט; נאראנטווארט לעכער רעדאקטאר: מ. סעגאל. סע האָבן מיטגעארבעט: ד"ר שעפּלער, חיים לעקער.

83

דער פאלעסטינער מאַנאַטבלאַט

דיעזעס בלאַט ערשיינט אלע מאָנטייט. אין בוקארעשט, אין יאָר 1919.

פאַרמאַט: 14/21 צ.מ.

רעדאַקטאָר: פייוול ריזמאַן (ראַבינער און שוּחט).

איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

84

דאָס בעסאַראַבער לעבן

קעשענעוו, 1919. דערשינען קודם צוויי מאל אין דער וואָך, דער-
נאָך — טעגלעך. דערגאַנגען צו 62 נומערן.

רעדאַקציע: אדוו. מ. פישער, שאַיקעוויטש און י. וויינשטיין.

סע וויינט אויס, אַז דאָס איז געווען נאָך איין פּרוּאוּ נאָכן „דער

מאַרגן“, וואָס איז אויבן דערמאַנט געוואָרן.

איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

85

דער איר

טעגלעכע צייטונג, דערשינען אין קעשענעוו פון מאי 1920 ביז יוני 1922.

בסך הכל זענען דערשינען 575 נומערן.

רעדאַקטאָר: מ. פאַסטמאַן. דערנאָך א קאַלעגיע: זלכין ראָזענטאַל.

מיכאַל לאַנדוי און וויינשטיין.

דאס איז, ווייזט אויס, געווען די ערשטע ציוניסטישע טאג-צייטונג,
פון רומעניע.

איך האב נישט געפונען קיין איין נומער.

86

אלגעמיינע יודישע פרעסע

צענטראל אַרגאן פיר דאָס אַרטאָדאָקסישע יודענטום.

פאַרמאָט: 29/42 צמ, 4 זייטן.

דערשינען אין ביסטריץ, טראַנסילוואַניע, אין יאָר 1920.

פאַראַן אַ קאַלעקציע אין דער אַקאַדעמיע.

87

דער וועקער

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין בוקארעשט, דעם 29סטן
יולי 1920.

רעדאַקציע: יעקב באַטשאַנסקי, יעקב שטערנבערג און אליעזר
שטיינבאָרג.

פאַרמאָט: 33/38 צמ, 4 זייטן.

דאָס איז שוין דער דריטער סאַציאַליסטישער צייטונג-פּראָוו, וואָס
דערשיינט מיטן זעלביקן טיטל.

איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

88

הומאַר-בלעטלעך

אין לאַטיינישער טראַנסקריפציע, אמאָל אויך גאַטישע שריפט. א-
רויסגעגעבן, און אליין אלץ אַנגעשריבן פון שמשון פּערסט, אונטער פּאַל-
גנדיקע נעמען: „דער גראַנער“ (20 מאָל), „מצריים-וואָד“ (8 מאָל), „שבו-

עות-קניש" (צוויי מאָל), „דער לץ" (צוויי מאָל), „טשערנאָוויצער פּלאַטקעס" (זעקס מאָל), „דאַרנער הומאַר" (אַכט מאָל). אלע זענען דערשינען אין טשערנאָוויץ, אָנהייבנדיק מיטן יאָר 1920. פון די דאָזיקע פּובליקאציעס האָב איך עטלעכע געפונען אין דער אַקאדעמיע. איך וועל פאַרצייכענען פּרטים, ווען איך וועל אַנקומען צו זיי-ער דאַטע.

89 קולטור

א זשורנאל פאר ליטעראטור, קונסט און פּענדאגאָגיק. ערשיינט פון צייט צו צייט. (אָבער איך האָב נישט געפונען מער ווי דעם איין איינציקן נומער, אין דער פּעדעראַציע).

רעדאָגירט פון א קאַלעגיע. ארויסגעגעבן פונעם פאַרלאַג „קולטור" ביי דער יידישער קולטור-פּעדעראַציע נאָר רומעניע, בוקעווינע, בעסאַראַ-ביע און טראַנסילוואַניע. טשערנאָוויץ, יולי 1921. פאַרמאָט: 23/15,5 צמ, 90 זייטן מיט א הילע.

אין דאָזיקן נומער זענען פאַרטרעטן: יעקב שטערנבערג, טוביה כץ, אליעזר שטיינבאַרג, י. ב. (מסתכא באַטשאַנסקי) מיט אן איבערזעצונג פון י. ל. קאַראַדושאַלע. איציק מאַנגער, מלך ראָוויטש, אליהו מייטוס, י. וויינשטיין, משה פּערנאַהף, מרדכי גאַלדענבערג, ש. א. סופר, היים לעקער, עמיל צאַפּלער, מ. ספּעקטאַר, שלמה ביקל.

איך האָב זיי אלע אויסגערעכנט, אז סע זאָל זיין אן עדותשאַפט פון די כוחות, וואָס האָבן זיך דאָ צונויפגעזאַמלט פאַרן דאָזיקן זאַמלבוך. צום סוף איז דאָ א נעקראָלאָג, פאַר ד"ר מאיר ראָזנער, גרינדער פון דער קולטור-פּעדעראַציע. מיטגליד פונעם צענטראַל-קאָמיטעט. געבוירן אין יאָר 1888 און געשטאַרבן אין 4טן אַפּריל 1921.

גידילע מיט גריוון

שנת תרפ"א פון משה רבנו, ד' אדר. 1921. טערגאָווישטע. נומער 1 (ווייל 2 ווייסט גאַט ווען סע וועט דערשיינען).

הומאריסטיש, קוביסטיש, דאדאיסטיש, פוטוריסטישע צייטשריפט.
צווייוועכנטלעך טאגבלאט, דערשיינט יערלעך; ווען גאט גיט א באל.
גרינדער און הויפט־רעדאקטארן: די צוויי „טיון“.
פארמאט: 16/24 צמ, 8 זייטן.

און איצט, נאך דעם ווי איר האב פארצייכנט די צייטשריפט, וועל
איר זאגן אז דאס גאנצע איז אין דער רומענישער שפראך. נישט אין
יידיש. בלויז דער טיטל „גדולה מיט גריוון“ איז א יידישער. פאר וואס
זשע האב איר עס דאך פארצייכנט? כדי מע זאל חלילה נישט מיינען,
זוען עמעצער וועט ציטירן פון א קאטאלאג, אז דאס איז א יידיש-פובלי-
קאציע...
איר האב געפונען די פובליקאציע אין דער אקאדעמיע.

90

דער המנטאש

א טעגלעך בלאט וואס ערשיינט פונקט איין מאל אין יאר לכבוד פורים.
ארויסגעגעבן פונעם פארלאג „רויט לוחות“ אונטער דער רעדאק-
ציע פון ש. סאלאמאן (ש"ס ראמאן).
י"ד אדר תרפ"א (פורים גדול). בוקארעשט, 1921.
פארמאט: 23/35 צמ.
איר האב נישט געזען דעם עקזעמפלאר.

91

דאָס יודישע פּאַלקסבלאַט

אָרגאַן פֿון דער ציוניסטישער לאַנדעסאָרגאַניזאַציע פֿאַר דער בוקאַ-
וויןאַ. יאָרגאַנג 1. נומער 12. טשערנאָוויץ, 25טער מערץ 1921.
דאָס בלאַט קומט אַרויס יעדען פֿרייטאָג.

ארויסגעבער: ד"ר מאיר עבנער און ד"ר טעאָדאָר וויסבערגער.
 פאראנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: ד"ר איגנאָץ שמאַרץ.
 פאָרמאַט: 32/48 צמ, 4 זייטן, (צו מאל אַויד 6), 3 קאָלומנעס.
 איך האָב נישט געהאַט פון וואו צו פאַרצייכענען די דאַטע, ווען
 עס איז דערשינען דער ערשטער נומער, פשוט ווייל איך האָב אזעלכן
 נישט געזען און נישט געפונען אין יערגעץ אזעלכע דאַטן.
 אין דער פעדעראציע האָב איך געפונען אָנהייבנדיק מיטן 12טן
 נומער (בלויז עטלעכע), האָב איך גענומען וואָס איך האָב געפונען.
 אין דאָזיקן נומער האָבן געהתמעט: ישראל בשרובקר, מ. גאַלדשטיין
 („מוטערשפראך אָדער נאַציאָנאַלע שפראך“), ד"ר מ. באלאבן („צווישן
 צוויי בית עלמינס, די טראַגעדיע פון א פאָלק“). סע זענען פאראן
 ידיעות פון דער יודישער וועלט, וועגן ארץ ישראל, גלות-לענדער
 און אנאָנסן.

92

היאס-הכנסת אורחים פון אמעריקא

(א צייטונג פאר עמיגראנטען)

איך איבערזעץ כון רומעניש און ציטיר פון דער צייטונג „מאנטו־
 אירעא דערשינען אין בוקארעשט, דעם 9טן אויגוסט 1921, געהתמעט
 פון דעם פאָרשער באַרבו לאַזאַרעאַנו (לאַזאַראָוויטש):
 „די עמיגראציע-ליטעראַטור האָט זיך פאַרמערט מיט א נייעס
 בולעטין, דערשינען דעם 4טן אויגוסט 1921 מיטן טיטל „היאס-הכנסת
 אורחים פון אמעריקא (א צייטונג פאר עמיגראנטען).
 הגם רעדאַגירט פון י. שטערנבערג, אנטהאַלט נישט היאס קיין
 איין לירישע זייט, לויט וועלכער מע זאָל דרינגען אז דער בולעטין איז
 געשריבן פון א דיכטער.
 ער אנטהאַלט אָבער טראַגישע שורות, ווי למשל וועגן גורל פון
 יענע 54 עמיגראַנטן, וועמען דער אמעריקאַנער קאָנסול פון לאַנדאָן
 דערלויבט נישט אָפּצופאַרן קיין אמעריקע.“
 אמת, איך האָב די צייטונג נישט געפונען, אָבער דער עדות איז
 א באַגלייכטער.

ארבעטער צייטונג

צרגאן פון דער כוועלי-ציוניסטישער פארטיי אין דער בוקאווינע.
 דערשיינט וועכנטלעך. דער ערשטער נומער אין דערשינען דעם 1טן
 דעצעמבער 1921, אין טשערנאוויץ רעדאקטאָר: ש.ל. שטיינמעץ. זינט
 1922 איז געווען דער רעדאקטאָר: שמואל אבא סופר.
 פֿאַרמאָט 31/47 צמ, 4 זייטן.
 די צייטונג זאָל געווען האָבן דערשינען ביזן יאָר 1929.
 איך האָב נישט געקאָנט פעסטשטעלן, ביז ווען זי איז דערשינען.

דאָס וואָרט

די צייטונג איז דערשינען אין קעשענעוו, אין יאָר 1921 (בסד הכל
 85 נומערן)
 אונטער דער רעדאקציע פון בוביס און י. וויינשטיין.
 איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

גאלאצער יודישעס פֿאַלקסבלאָט

זעקסטער יאָרגאנג, נומער 3826/1, גאלאץ, 5טער מערץ 1922.
 דאָס איז א ספעציעלער נומער פאר וואל-פלאַפּאָגאָנדע פון דער
 ליבעראלער פארטיי אין צוויי שפראכן: יידיש און רומעניש.
 פֿאַרמאָט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 4 קאלומנעס.
 יערלעכער אבאָנאָמענט: 12 ליי; פאראיינען און שילן: 20 ליי.

די איינציקע חתימה איז אונטער א רומענישן דיאלאג: ראובן ש-
מואלאָוויטש.

דעם דאָזיקן נומער האָב איך געפונען אין דער פעדעראציע.
אין דער אקאדעמיע האָב איך געפונען נאָך איין נומער, וועלכן
איך וועל פארצייענען שפעטער, ווען ס'ע וועט זיך רעדן וועגן
יאָר 1924.

96

אונזער צייט

דערשינען אין קעשענעוו, טעגלעך, אונטער דער רעדאקציע פון
זלמן ראָזענטאל.

דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 16טן אויגוסט 1922.
דירעקטאר איז אנגעגעבן מיכל לאנדוי, א ציוניסטישער מנהיג און
אויך דעפוטירטער אין רומענישן פארלאמענט.

די דאָזיקע טאָגצייטונג האָט געהאט דעם לענגסטן דויער, ביז יאנואר
1938, ווען די פאשיסטישע קוויסטישע רעגירונג האָט אָפגעשטעלט דאָס
דערשיינען פאר אלע יידישע פובליקאציעס.

פאַרמאט: 32/48 צמ, 4 זייטן, 5 קאלומנעס, (אזוי ווי די צייטונג
איז געארבעט געוואָרן אויף לינאָטיפ, זענען די אותיות געווען א ביסל
קאליע און אויך דאָס פאפיר איז נישט געווען צום בעסטן).

ס'ע זענען פאראן קאלעקציעס פון דער דאָזיקער צייטונג, סיי אין
דער אקאדעמיע סיי אין דער פעדעראַציע.

איך וועל נעמען לדוגמא דעם נומער 795, פערטער יאָרגאנג, פון
23סטן אפריל 1925, איבערצוגעבן דעם תוכן, כדי מע זאל זיך שאפן א
בילד וועגן פראָפיל פון דער טאָגצייטונג:

אויף דער ערשטער זייט: א לייטארטיקל וועגן „נייע וויזעס קיין
קאנאדע“ געחתמעט פון א. עמיד. דערנאָך זענען 3 קאלומנעס מיט ידיעות
אויף נישט יידישע טעמעס.

אויף דער צווייטער זייט זענען דאָ ידיעות פון ארץ ישראל,
אָדער וועגן ארץ ישראל; פונעם יידישן לעבן בכלל פון כאַרשידענע לענ-
דער; א דערצייילונג פון אָסיפ דימאָוו: „בלינדער צופאל“.

אויף דער דריטער זייט איז די רובריק „קליינער פעליטאָן“ מיטן טיטל „א רחמנות!“ פון בריהקי; דערנאָך זענען ווידער ידיעות, היימישע, ספּאַרט און קאַרעספּאַנדענצן.
אויף דער פּערטער זייט: קאַרעספּאַנדענצן פון דער פּראָווינץ און אַנאַנסן.

די צייטונג איז געווען א פּאָליטישע אַבער אויך א ליטעראַרישע. דאָ האָבן זיך געדרוקט זייערע דערציילונגען און לידער נישט בלויז די באַסאַראַבער יידישע שרייבער, נאָר אויך פון די אַנדערע פּראָווינצן. איך וועל דערמאָנען מ. חסיד און ב. טוטשינסקי, וועלכע קומען מיר אויפן געדאַנק.

דער פּאַרמאַט פון דער צייטונג האָט זיך געענדערט גענוג אָפט: אזוי למשל, זינט דעם נומער 900 פון 26סטן אױגוסט 1925 האָט זיך דער פּאַרמאַט פּאָרגרעסערט: 39/54 צמ, 4 זייטן, 9 קאַלומנעס.
זינטן 10טן אױגוסט 1935 איז דער פּאַרמאַט: 40/56 צמ.
סע זענען געווען נומערן, אין וועלכע סע האָט געפּעלט א טייל פון נעם אַרטיקל און אַעס איז געווען מיט גרויסע אותיות „צענוורירט“. איין מאָל (אין יולי 1937) איז די צייטונג בכלל נישט דערשינען איין גאַנצן חודש, זייענדיק אָפּגעשטעלט מצד דער מאַכט.

97

אונזער וואָרט

אַרגאָן פון דער יודישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי „בונד“ דערשינען יעדן פּרייטיק אין טשערנאָוויץ, 1922.
ארויסגעבער און פּאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: ד״ר יוסף קיסמאַן.
פּאַרמאַט: 47/63 צמ, 2 זייטן, 6 קאַלומנעס.

איך האָב געפונען א נומער אין דער פּעדעראַציע, וועל איך אים פּאַרצייכענען: אויף דער ערשטער זייט איז דער לייטאַרטיקל „בערלין-געיר נוא“ (וועגן די אינטערנאַציאָנאַלע צוזאַמענפּאַרן פון סאַציאַליסטן און קאַ-מוניסטן); דוד פּינסקי, צו זיין פּופּציק-יעריקן יובילעום; פון דער אַרבעטער באַוועגונג; דאָס נייע דיר-ה-געזעץ.

אויף דער צווייטער זייט: אן ארטיקל „ארבייטער גרייט אייך צום
1טן מאי“! ידיעות פונעם לאנד; א פעליטאָן (אין פאַרזעצונגען) פון
דוד איינהאַרן „מיר און זיי“; צוויי לידער „דאָרט און דאָ“ און „נאכט“
פון עזריאל יאנאווער; א נאָטיץ וועגן טשערנאָוויצער יידישן טעאטער.

98

יודישע צייטונג

קומט ארויס יעדען זאָנערשטאג. פאראנטוואָרטליכער רעדאקטאָר און
ארויסגעבער: ד"ר אליהו בלאַנק. רעדאקטאָר: יוסף האַלדער.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 8טן דעצעמבער 1921.
אין סיגעט.

בן-מנחם פארצייכנט, אז ער פארמאָגט דעם נומער 4, צווייטער
יאָרגאנג, וואָס איז דערשינען דעם 29סטן יאנואר 1922.
פאַרמאט: א קוואַרט-בויגן, 8 זייטן.

בסך-הכל זענען דערשינען 12 נומערן פון דער דאָזיקער צייטונג.
איך האָב אמאָל געזען די צייטונג, אָבער היינט האָב איך שוין
נישט געפונען קיין איין עקזעמפלאַר.

איך קאָן נישט אויסמיידן די געלעגנהייט און נישט דערמאנען
וועגן מיין בן-עיר דעם דיכטער יוסף האַלדער. איך האָב אים פערזענלעך
קיין מאָל נישט באגעגנט, אָבער זיין משפחה האָב איך יאָ געקענט. ער
האָט געשטאמט פון ביטשקעוו, נעבן סיגעט. ווען מיין פאָטער, זכרון
לברכה, האָט מיך געמוסרט — אוי, ווי אָפט ער האָט מיך געמוסרט! —
פלעגט ער ארויסנעמען אן אלטן יובל-נומער פון דער העברעאישער וואָכן-
שריפט „העולם“, וואָס די ציוניסטישע וועלט-אַרגאניזאציע האָט ארויס-
געגעבן אין לאַנדאָן, און מיר געוווּן: אַט זעסטו דעם-אַ, דאָ אויפן ביל-
דל? דער האָט געלערנט, קאָן פסקענען שאלות, נאָר איצט שרייבט ער
שירים, הגם, הגם... ביים „הגם“ איז מיין פאָטער שטיין געבליבן. ווייל
א מאַראמאָרעשער, חסידישער ייד, ווי מיין פאָטער איז געווען, וועט דאָך
נישט מסכים זיין מיטן שרייבן פון איינעם, וואָס איז אין יענעם „העולם“
אָן א היטל אויפן קאָפּ... אָבער, געקוקט מיט כבוד — דאָס יאָ. ער האָט
געלייענט בסוד זיינע שירים און — אויף דעם איז ער גוט געווען
אז איך זאָל מיר אראָפּלערנען א מוסר...

איך האָב נאָך היינט פאר מייע אויגן יענעם יובל-נומער פונעם
"העולם", אפשר איז עס געווען פונעם יאָר 1929, וואו סע זענען גע-
ווען צוויי זייטן מיט בילדלעך, ווי קליינע פאסטמארקעס, מיט די מיט-
ארבעטער פונעם זשורנאל און — בתוכם אויך דער יידישער (און אויך
העברעאישער) דיכטער יוסף האַלדער.

איך האָב פיל יאָרן געהאלטן ביי מיר דעם דאָזיקן נומער — אָבער
אויך צוליב אן אנדערן טעם: דאָרט איז אויך געווען דאָס בילדל פון
יענעם, וואָס האָט "פארראַטן" די פוילישע אגודת ישראל און איז אריבער
צו די לינקע... שמואל נאדלער, וועלכער האָט פארעפנטלעכט א בוך לידער
"בעל-שם-טוב סימפאָניע", אין איינעם א ליד האָט ער דערציילט, אז זיי-
ענדיק איז מקווה האָט ער ארויפגעלייגט די האנט אויפן קאפ און גע-
שעפטשעט, "אני שמואל בן שרה, לרפואת הנפש"... און דערנאָך האָט ער
איז אן עפנטלעכער אסיפה ארויסגעזאָגט זיינע רעוואָלוציאָנערע מיינונג-
גען. זיין ברודער, דאכט זיך אז ריישער רב, האָט קריעה געשניטן, טאקע
דאָרט אויף דער דאָזיקער אגודהשער אסיפה...

איך בין נישט געווען גליי-גילטיק צו יענעם גרויסן דיכטער, וועל-
כער איז שפעטער אומגעקומען אין פאריז ווי דער רעדאקטאָר פון
דער אומלעגאלער "נייער פרעסע". איך, ווי א יונגער אַנפאַנגער, האָב
געקאָנט כמעט אויסנווייניק זיינע הערליכע לידער — אפילו זיין דער-
ציילונג "דער זילבערנער פוקס"...

ער איז היינט באקאנט אונטערן נאָמען "מוניע נאדלער", אָבער
פאר מיר איז ער אלץ געבליבן שמואל נאדלער. ער איז א קדוש. אומ-
געקומען אין 1943. אָבער אויב סע וואָלט היינט עמעצער זיך אַפּגעגעבן
ארויסצוגעבן פון זיינע פארעפנטלעכטע ארבעטן — וואָלט ער געטאָן מערער
זיי געזאָגט נאָך אים קדיש...

אָט פאר וואָס איך האָב געהאלטן אזוי טייער יענעם נומער "העולם".
ביידע דיכטער, זענען מיר געווען ווי קרובים.

וועגן האַלדערן האָב איך אויך דערמאנט אין מיין בוך "לעבעדיקע
מתים", וואָס איז דערשינען אין יאָר 1976. ער איז דאָך אויך געווען א
"לעבעדיקער מת" און מיט זיין פערזענלעכער טראגעדיע...

*

דאָ, ביי דער געלעגנהייט, וועל איך נאָך מאכן אן אַפּנויג, וואָס
געהער דווקא יאָ צום קאפיטל יידיש-פרעסע, מיט וועלכער איך באשעפ-

טיק זיך מערער, ווי מיט די פערזענלעכע זכרונות, פאר וועלכע איך בעט מחילה ביים לייענער.

זלמן רייזען, אין זיין לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור, פרע-סע און פילאָלאָגיע, זייט 764 און אויך די „ליטערארישע בלעטער“, נומער 33 פון 14טן אויגוסט 1931, פארצייענען די דאָזיקע צייטונג, אָבער רייזען מאַכט א באַמערקונג, אז דאָס איז דער „ערשטער אָרגאָן אין טראַנסילוואַניע אין דער יידישער שפראַך“.

קאָן איך דערמיט נישט מסכים זיין. און כדי איך זאל טאָן מײן חוב צו מיין אָפּשטאַם-שטעטל, סיגעט, וועל איך דערמאָנען עטלעכע ציי-טונגען, וואָס זענען דאָ דערשינען צוריק מיט יאָרן, נאָך איידער סיגעט איז געוואָרן איינגעשלאָסן אין די גרענעצן פון איר אַמחדיק היימ-לאַנד רומעניע.

סיגעטער צייטונג

ערשיינט יעדען דאָנערסטאָג, בעגרינדעט פֿאַן צבי הירש העללער. בן-מנחם ווייזט אָן אין זיין בוך מספרות ישראל באַנגרייה, זייט 227, אז די וואַכנצייטונג איז דערשינען צווישן די יאָרן 1893-1895. ער פֿאַרצייענט דעם 21סטן פעברואַר 1895, וואָס געפינט זיך אין דער שאַ-קן-ביבליאָטעק פון ירושלים. ער דערציילט אויך אז נאָך דער פטירה פון ר' צבי הירש העללער איז די צייטונג רעדאָגירט געוואָרן פון לוי זאב העללער, דאָס מאַל צווישןפראַכיק, יידיש און עברית.

בעת איך בין געווען אויף דער וועלט-קאָנפערענץ פֿאַר יידיש און יידישער קולטור אין ירושלים, האָב איך באַזוכט דעם היכל סיגעט פון תל-אביב (אַנשטאַט דעם יושב-ראש פון די עולי מרמורוש-סיגט דער שרייבער, מיין ידיד, דוד שייך, וועלכער איז אין יענער צייט געווען אין חופש, אין אייראָפּע, האָט מיר באַגלייט זיין זון, משה שייך, און האָט מיר געוויזן דעם היכל-סיגעט!), האָב איך געפונען א פּאַטאַקאַפּיע פון א צייטונג מיטן טיטל:

יידישע פּרעססע

(פֿריהער „סיגעטער צייטונג“)

פּערטער יאָרגאנג נומער 23, ה' במדבר תרנ"ו (1896)

לויט דעם חשבון האָט געזאָלט דערשיינען די דאָזיקע צייטונג
אָנהייבנדיק מיטן יאָר 1892.
איר מיין אז די דאָזיקע צייטונג איז די ערשטע אין דער וועלט
וואָס שרייבט „ידישע“ און ניט יודישע.
אין דער זעלביקער צייט (1893-1897) איז אין סיגעט דערשינען
נאָר איין וואָכנבלאט:

ידישע פאָלקסצייטונג

רעדאגירט כּוון הירש לייב גאָטליב. די דאָזיקע צייטונג איז דער-
שינען גאנצע פיר יאָר.
זלמן רייזען פארצייכנט אויך א חודשלעכע אויסגאבע, וואָס הירש
לייב גאָטליב האָט ארויסגעגעבן אין סיגעט אין יאָר 1896:

די וואהרהייט

א מאָנאטשטריפט, צו אונטערהאלטונג און בעלעהרונג אונטער דער דעזאקציע
פון הירש לייב גאָטליעב.

סע זענען דערשינען צוויי נומערן.

אין מיין, אז דער זכרון גאָרט מיד, אָבער דאָך דערמאן איך, אז
אין מיין בוד דערציילונגען „מיין היים“, וואָס איז דערשינען אין יאָר
1940, אין סיגעט, דאָרט דערצייל איך, אז מיין ברודער פייזש האָט פיר-
געלייענט פון א הומאָריסטישער צייטונג, וואָס סע האָט אמאָל ארויסגע-
געבן הערש לייב דער מאַרשאַליק (אזוי האָט מען גערופן גאָטליבן, ווייל
ער איז געווען א בדחן).

יודישע פאָלקסבלאט

א וואָכנשטריפט, ארויסגעגעבן כּוון ה. ל. גאָטליב אין יאָר 1899. סע
זענען דערשינען בלויז 12 נומערן.

די ידיעה האב איך געפונען אין די „ליטערארישע בלעטער“,
באנד 1931, זייט 941.

איך, פון מין זייט גלייב נישט אז ה.ל. גאטליב האט אנגערופן זיינע
א צייטונג „אידישעס“, ווייל איך האב מיט מיינע אויגן געזען דעם פא-
טאסטאט פון דער אויבנדערמאנטער צייטונג אז ער האט אנגערופן „ידישע
פרעססע“, אין א צייט ווען א מעטום אין דער וועלט האט מען נאך
געשריבן „יודישע“, בלויז אין סיגעט האט מען געקאנט זאגן אויך דעמאלט
„ידיש“...

„ציון“

א וואכנבלאט, ארויסגעגעבן נון ה.ל. גאטליב צווישן די יארן 1904-1909.
איך האב נישט קיין איינצלהייטן, וועגן די דאזיקע צייטונגען וואס
זענען ארויסגעגעבן געווארן אין סיגעט, אין יענער צייט, אבער אויך די
דאזיקע צייטונג האב איך געזען (כאטש דעם טיטל) פאטאקאפירט אין די
דערמאנטע „ליטערארישע בלעטער“.

אהבת ציון

חודש־שריפט, אין יידיש און אונגעריש.
דעם יידישן טייל האט רעדאגירט הירש לייב גאטליב און דעם אונ-
גערישן טייל: אליהו בלאנק.
בן-מנחם דערציילט אז ער האט געזען אין ציוניסטישן צענטראל-
ארכיוו פון ירושלים דעם נומער 1-2, פון מערץ-אפריל 1908. דער פארמאט
איז א קווארט.

יידישעס בלאטט

אָרגאַן פֿיר ייִדיש קאָנפּעסטיאָנעללע אינטערעסען, האנדעל אונד גע-
זעללשאפטליכען פערקעהר.
רעדיגירט פאן צבי יודא לעאפאלד.
ערשיינט יעדען דאָנערסטאג נאָכמיטאָג.
די צייטונג האט אנגעהויבן דערשיינען אין יאר 1910, אין דריי
שפראכן: יידיש, עברית און אונגעריש (2 ז').

בן-מנחם פארצייכנט דעם נומער 29, דריטער יאָרגאנג, י"ד סיון תרע"ב (1912); נומער 32 איז דערשינען אין י"ג תמוז, 33 אין כ' תמוז תרעב. אָנהייבנדיק פון דעם דאָזיקן נומער האָט זיך באַטייליקט אין דער רעדאַקציע אויך ה.ל. גאַטליב. אָבער אין נומער 39, פון כ"ג אלול ווערט מודיע געווען, אז גאַטליב איז ארויס פון דער רעדאַקציע. אין דער דאָזיקער צייטונג האָט דעבוטירט יוסף האָלדער (אין נומער פון נאַוועמבער 1911) מיט א ליד „אין הימלישעס ליעד“ געוידמעט פאַר אביגדור פיערשטיין, דער שפּעטער באַרימטער העברעאישער דיכטער אונטערן נאָמען האַמאָר'.

איך האָב געמאַכט די דאָזיקע פאַראַנטעזע. כדי צו ווייזן דעם המשך פון דער יידישער פרעסע און פון אירע זשורנאליסטן און — אז די „יודישע צייטונג“ איז נישט געווען דער „ערשטער אָרגאן אין טראַנסילוואַניע אין דער יידישער שפּראַך“...

99

המבשר טוב

אין מאָנאטסבלאַט. וועגן עניני האמונה און מאָראַל. אַרויסגעגעבן פון מיטאָנערן.

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין יאָנואַר 1924, אין קעשענעוו. זינטן יאָר 1927 האָט זיך דער אַונטער טיטל געענדערט: „א בלאַט וועגען רעליגיאָן און מאָראַל“.

פאַרמאַט: 16/24 צ.מ.

נאַרשטייט זיך, אז פאַרצייכענעדיק די דאָזיקע פּובליקאַציע זאָג איך מיר אין געדאַנק: להבדיל אַלף הנדלות.

100

דער מונקאטשער הומאַריסט

דערשינען אין סיגעט, אין יאָר 1924, וועכנטלעך. רעדאַגירט פון אשר זעליג ווייס (א בדחן).

די צייטונג האָט זיך אָפּגעגעבן מיט קהילה־פּראָבלעמען, סיכסוכים צווישן די צוויי חסידישע גרופּעס: די בעלזער און מונקאַטשער חסידים. כדי נישט אָנצורופּן זיי ביי די נעמען, האָט ער אָנגערופּן די מונקאַטשער חסידים „שמויגערס“ (דאָס וויל זאָגן: שקצים!), מוסרים, רשעים. די בעלזער האָט ער אָנגערופּן דרעליעס (דאָס הייסט פּאַרפּרוירענע!), איינ־קאַלטע מענטשן.

די קליינע 4 זייטלעך זענען געווען אַ שלל מיט לאַקאַלן פּאַלקלאָר, וואָס איז ספּעציפּיש דעם מאַראַמאַרעשן לשון. למשל, „דער (מונקאַטשער) רבי האָט זיך ווידער פּאַרחס־ושלומט מיט אַ הייסער קאַרטאַ־ליע“. דאָס האָט געזאָלט הייסן, אז דער רבי איז ווידער בבושה געשטעלט געוואָרן פּון אַ חסיד (געוויינטלעך האָט מען דעם אויסדרוק באַניצט, ווען נע האָט געוואָלט זאָגן, אז אַ מיידל איז חס־ושלום מעוברת געבליבן פּאַר דער חתונה...

אַשר זעליג ווייס איז געווען אַ קינד אין די פּאַלעס. פּאַרשטייט זיך, אז פּון דער צייטונג האָט ער נישט געהאַט אויף פּרנסה. אָבער אפילו דאָס בדחנות האָט אים נישט מער אַריינגעבראַכט, ווייל ער איז געווען (נישט פּאַר קיינעם געדאַכט) אַ פּאַנכעוואַטער און מע האָט קוים נאַרשטאַנען, ווען ער האָט „באַזונגען“ די כּלה צי דעם חתן. דאָך האָט מען אים אַיינגעלאָדן אין די דערפער צו נישט פּאַרנעגלעכע חתונות, ווייל אַ בן־תּורה איז ער דאָך געווען — האָט ער דאָך געוואָוסט ווי אווי צו באַנעפּערן זיינע גראַמעכצער מיט כּסוקים און מדרשים.

אַגב, איז ער נישט געווען דער אַיינציקער בדחן, וועלכער האָט זיך אָפּגעגעבן אויך מיט זשורנאַליסטיק. הערש־לייב גאַטליב, צי ווי אזוי מע האָט אים געווען ביי אונדז און סיגעט: הערש לייב דער מאַרשאַליק (דאָס הייסט דער בדחן!) האָט אַרויסגעגעבן איך העבועאישע צייטונגען אין פּריערדיקן יאָרהונדערט („השמש און “החרסה” און אנדערע), וועלכע איך האָב נישט פּאַרצייכנט דאָ.

מע דערציילט, אַז אַ הויז אָט די פּרנסות, האָט אַשר זעליג ווייס געהאַט נאָך איינע: ער פּלעגט שרייבן בריוולעך צו חתנים, וועלכע זענען אוועקגעפּאַרן קיין אַזעריקע, צי אין אנדערע מרחקים און זיך געמאַכט פּאַרגעסן פּון זייערע עגונה־כלות... ער פּלעגט שרייבן האַרצייסיג־דיקע ברייבן, און די כלות, אין וועמענס נאָמען ער האָט געשריבן, פּלעגן אים באַצאָלן לויט זייער יבולת. פּאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ ברייבן איז געשריבן געוואָרן אין גראַמען — האָט ער געקאַסט אַ ביסל מערער...

איך האָב נישט זוכה געווען צו געפינען די דאָזיקע פּובליקאציע.
דערפאר איז עס פאַר מיר נישט אַזוי קלאַר: די צייטונג איז געווען א
„מונקאטשער“, וואָס האָט זיך געפונען אין יענער זייט טייט, דאָס הייסט
אין דער טשעכאָסלאַוואַקיי, און געדרוקט האָט זי זיך אין סיגעט, די רעזי-
דענץ-שטאָט פון מאראַמאַרעש. רומעניע.
מסתמא איז ביליקער געווען דער דרוק אין סיגעט, צי זענען דאָ
אויך געווען בעלנים פאר דער דאָזיקער הומאַריסטישער פּובליקאציע?

101

שױבן

ליטעראַרישע. געזעלשאַפטלעכע פּלוג'בלעטער, רעדאקטאָר: יעקב
שטערנבערג.

ערשטער נומער, אָקטאָבער 1924.

פאַרמאָט: 16/24 צמ, 52 זייטן, אין א הילע.

איך האָב געפונען דעם נומער אין דער פּעדעראַציע, וועל איך
איבערגעבן דעם תּוכן:

דער לייטאַרטיקל איז אַן א טיטל, בלויז דריי שטערנדלעך און
הייבט זיך אָן: „אונטער דעם שטיינער-האַגל פונעם פּאַרטיי-חם, וועלכער
וויל דערהאַלטן אויפן גאַנצן געזעלשאַפטלעכן פּראָנט זיין עבר-בטלדיקע
העגעמאָניע, „גלייזן“ מיר אַן אונדזערע „שױבן“...“

דער ארטיקל איז נישט געחטכעט, נאָר „די רעדאַקציע“. אָבער
פונעם פּאַלעמישן, בייסיקן סטיל זעט זיך אַן יעקב שטערנבערגס האַנט.

אַליעזר שטיינבאַרג האָט דאָ פאַרעפנטלעט פון זיינע משלים: „דער
אומגליק“, „זשאַבעס“ (דאָ האָט עס אן אונטערטיטל „כראַניק“, וואָס
אין בוך „משלים“ פעלט ער. דאָס האָט געזאַלט צוגעבן דעמאָלט אַק-
טועלקייט פאַרן משל!) און „ביי ר' טודרוסל אין הויף“.

שלמה ביקל האָט אן ארטיקל וועגן „אונדזער שולקאַמף — א סוד“
דער ארטיקל איז אַ שאַרפע קריטיק אויף ד"ר פּיסטענערס טעטיקייט ווי
אַ דעפּוטירטער אין פאַרלאַמענט).

משה אלטמאַן פאַרעפנטלעכט דאָ: „א בייז באַגעעניש“.

איציק מאנגער און יעקב שטערנבערג פארעפנטלעכן פון זייערע לידער און באלאדן (א באמערקונג: ער איז נאך נישט, „איציק מאנגער“ בלויז „י. מאנגער“).

יעקב גראפער איז פארטרעטן מיט „געזאנג ביי נאכט“.

אן עסיי פון י. שטערנבערג: „קולטורעלער מענשעוויזם“

משה אלטאן חתמעט אויך „קולטור-כראניק“.

דאס איז די ערשטע פובליקאציע, וואו סע האבן זיך באגעגנט אלע בעסטע.

וועגן דעם איין איינציקן נומער „שויבן“ וועלן שפעטער מיט 12 יאר זיך ארויסזאגן טאקע די רעדאקציע-מיטגלידער גופא, ווען סע וועט ווידער דערשיינען אונטערן זעלביקן נאמען „שויבן“ אן אנדערע סעריע.

102

גאלאצער יודישעס פאלקסבלאט

זעקסטער יאָרזאָנג, נומער 3828/2, גאלאץ, 20סטער. דעצעבער 1924.

פארמאט: 32/47 צמ, 2 זייטן, 4 קאלומנעס.

ביידע זייטן זענען א וואל-אפיש פאר די סענאט-וואלן, פאר דער ליבעראלער פארטיי.

אונטערן טיטל „שמע ישראל“ ווערט צווישן אנדערן געזאגט: „...שרעקט אייך ניט פאר דעם צלם (קרייז), ער איז ניט מעהר ווי א זייכען. ער זיכט היינט אַרדנונג, דאָס נאַרמאַלע לעבען איינצופיהרען...“ דער קאנדידאט פיר סענאט איז: יאָן ד. פראַדראָם...

טיפאגראפא קאמערציאלע: א.ד. פיכמאן, גאלאץ.

איד האב שוין פארציכנט אויבן אזא מין פובליקאציע, וואס איד האב געפונען אין דער אקאדעמיע. דעם דאזיקן נומער האב איך געפון-נען אין דער פעדעראציע.

איד האב נישט פארשטאנען, וואס סע וויל זאגן, זעקסטער יאר-גאנג“ און וואס דער נומער „3828/2“.

כתבי הזמ"ן

מהערטע פאָן העלמאַנט שריפטען. נומער 1. יאָס 1924, אויטאָביאָגראַפֿי דעס פערפאסערס מיט 3 קלישעען. „המבשר“ א פיערטעל יאָהרגאַנג, יום־טוב בלעטער. סקיצען. אַנעקדאָטען. ביהנע־וואָדע־ווילען. פאַבעלן קונסט־ליעדער. אלעגאָריען. איבער 50 ליעדער ערנסטע אונד קאַמישע. מסכת דוד ארץ אונד איבער 70 עפֿיגראַמען.

פאַרמאַט: 14/25 צמ, 16 זייטן.

דאָ איז די הקדמה אין פערזון. אין נומער 2 איז די הקדמה אין לשון קודש.

הגם עס איז נישטאָ קיין דאַטע פונעם דערשיינען. איז אָבער דאָ אַן „אוידיענץ ביים לייב אָדער די יודישע געמיינדע־וואָהלען צו יאָסי אין 1924“.

אַפּשר האָבן אויך אַנדערע דערפון געדרונגען, אַז די העפט איז דערשינען אין יאָר 1924. אין נומער 2 איז אָבער פאַראַן א „כנוס לצ־דיקים. פאַנטאַזי, געווידמעט דעם ערסטען לעהרער־קאַנגרעס צו בראַילאָ“, וואָס טראָגט די דאַטע: „יאָס, 20 אַפּריל 1906“. נו, איז עס אַפּשר דער־שינען אויך שפּעטער פון 1924?

פון דער אויטאָביאָגראַפֿיע ווערט מען געוואויר. צווישן אַנדערן אַז זיין אַמתער נאָמען איז שמואל יהודה, אָבער שפּעטער האָט מען אים צוגעגעבן דעם נאָמען „זיידל“, צוליב אַ סגולה, און, פון דעם איז, ווייזט אויס, אַרויס דער העברעאִיזירטער פּסעוודאָנים „הזמ"ן“.

זיין פּאָטער איז געווען אַ חזן. אָבער ער איז געשטאַרבן איידער העל־מאַן איז געבוירן, איז טראָגט ער זיין נאָמען — אָבער מסתמא האָט ער פון אים געירשנט אויך די מוויקאַלישע פעאַיקייטן. איז ער דאָך אויך געוואָרן אַ חזן. אַ העברעאִישער און יידישער לערער, דערנאָך אַרטיסט. און אין צווישן רעדאַקטאָר, ווי מיר האָבן, אויבן געזען... און פּאָעט, ווען סע האָט זיך גערעדט וועגן ערשטן סאַציאַליסטישן בלאַט „דער וועקער“.

די העפטן, האָבן איר געפונען אין דער פּעדעראַציע.

104 קולטור

אָרגאַן פֿון דער ייִדישער קולטור־פעדעראַציע אין רומעניע.
דערשינען חודשלעך אין טשערנאָוויץ אין יאָר 1925.
פֿאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: ד"ר ע. פעלד.
פֿאַרמאַט: 24/31 צמ, 8 זייטן, 3 קאָלומנעס.
איך האָב געפונען אין דער אַקאַדעמיע דעם נומער 1, פֿון אַפֿריל
1925. אין לייטאַרטיקל ווערט געזאָגט:

„אין משך פון אונדזער פיר יעריקער ארבעט איז נישט איין מאל
באַטראַכט געוואָרן דער פּלאַן, אַרויסצוגעבן אַן אַייגענעם אָרגאַן, אין וועל-
כן ס'ע האָט זיך די גאַנצע צייט ווירקלעך געפילט א שטאַרקער מאַנגל.
ביים אָנהייב פֿון אונדזער טעטיקייט האָבן כיר זיך, ווי עס איז, נאָך
געקאַנט באַדינען מיט דער אַרטיקער פֿאַרטייאַישער פּרעסע פֿאַר אַפיציעלע
מודעות און קאָמוניקאַטן. מער האָבן מיר נאַטירלעך נישט געקאַנט פֿאַרלאַנגען.
אַבער אויך די דאָזיקע מעגלעכקייט האָבן מיר באַלד פֿאַרלוירן, ווי באַלד
איין טייל פֿון דער דערמאַנטער פּרעסע האָט אָנגענומען א פיינטלעכע
שטעלונג צון אונדזער אָרגאַניזאַציע און איר מיט אלץ ברייטערן פֿאַרנעם
געפירטער קולטוראַרבעט, און דער אנדערער, צו אונדז מיט סימפּאַטיע זיך
באַציענדיקער טייל איז געפאלן אלץ קרבן פֿון דער הערשנדיקער רע-
אַקציע“...

ס'ע זענען פֿאַראַן ידיעות וועגן דער פּערטער קולטור־קאָנפּערענץ, וועגן
דער זומער־קאָלאָניע אין ווישענאַ: א בריוו פֿון א קינדער־גאַרטן; ביב-
ליאָגראַפישע נאָטיצן; מלך ראַוויטש אין רומעניע, באַריכטן וועגן קולטור-
טעטיקייט א“א.
דער נומער 2-3 איז דערשינען א טאַפּלטנומער אין חודש מאַיי־יוני
1925.

105 דער יונגע קעמפּער

א סאַציאַליסטישע חודש־שריכט, וואָס איז דערשינען אין טשער-
נאָוויץ, אין 1925, אונטער דער רעדאַקציע פֿון יוסף קיסמאַן.
איך האָב נישט געפונען קיין איין עקזעמפּלאַר.

1950

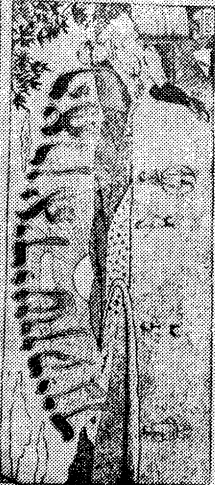
WAVE

CREATING A NEW WORLD

WAVE

WAVE is the most powerful and effective medium for reaching the masses. It is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States.

WAVE is the most powerful and effective medium for reaching the masses. It is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States.

WAVE is the most powerful and effective medium for reaching the masses. It is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States.

WAVE is the most powerful and effective medium for reaching the masses. It is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States. WAVE is the only medium that can reach the entire population of the United States.

פארן אידישן קינד

חודש-זשורנאל אונטער דער רעדאקציע פון „אונזער צייט“. דער-
שיינט אלע חודש.

נומער 1 איז א ביילאגע צום פסח-נומער (1טער אפריל 1925).
פארמאט: 23/31 צמ, 8 זייטן, 3 קאלומנעס. אן א הילע (די שפע-
טערדיקע נומערן האבן א הילע צו זייערע 16 זייטן).

דער מאַטאָ פון ערשטן נומער איז:

„מיר זאל ויין,

אידישע קינדערלעך,

פאר אייערע

כשרע אייגעלעך.

ח.ג. ביאליק“.

איך וועל געבן דעם תוכן פון נומער 7, וועלכער איז מעררעפרנט-
זענטאטיוו, און דערשינען דעם 1טן דעצעמבער 1925:

יעקב פּיכּמאַן: שטעהט א בויםעלע און פעלד (ליד); ז. ראָזענטאַל:
דאָס ציגעלע באַם וויגעלע (א מעשה), לאַמיר שפּילן זיך אינאַיינעם; הערש
אַקערמאַן: זילבערנע כּרובּיםלעך... (ליד); ש. בן-ציון: לאה און אירע קינד-
דער; ל. קוויטקא: אויפן שניי (ליד); א. שטיינבאַרג: די קרומע נון; מר-
דכי גאַלדענבערג: באַם רינשטאַק (א סצענע); רחל פּייגענבערג: דער
יתום פון באַלטע (דערציילונג); מ. פּרידמאַן: וויסענשאַפטלעכע קונצן;
רעטענישן, שפּאַס-אויפּגאַבן.

דאָס קאַאַפּעראַטיווע וואָרט

דערשינען חודשלעך, אין יאָר 1925, זינטן 1טן יולי.
רעדאקטאָר: נ. מ. רויטמאַן. אַרויסגעגעבן פון פּאַרבאַנד פון יידישע
קאַאַפּעראַטיוון אין באַסאַראַביע.

קודם דערשינען ווי א בײלאגע צו „אונזער צײט“ און זײנט דעם
1טן יולי 1926 ווי א זעלבשטענדיקער אַרגאַן.
פאַרמאַט: 24/32 צ.מ.

108

אונזער וואָרט

א אידישע אומפארטייעשע צײַטונג. ערשיינט איינמאַל אין דער וואָך.
דירעקטאָר: ב. רייכער.

דער ערשטער נומער איז דערשינען אין 5טן נאוועמבער 1925, אין
בוקאַרעשט.

פאַרמאַט: 32/47 צ.מ, 4 זײַטן, 4 קאַלומעס.

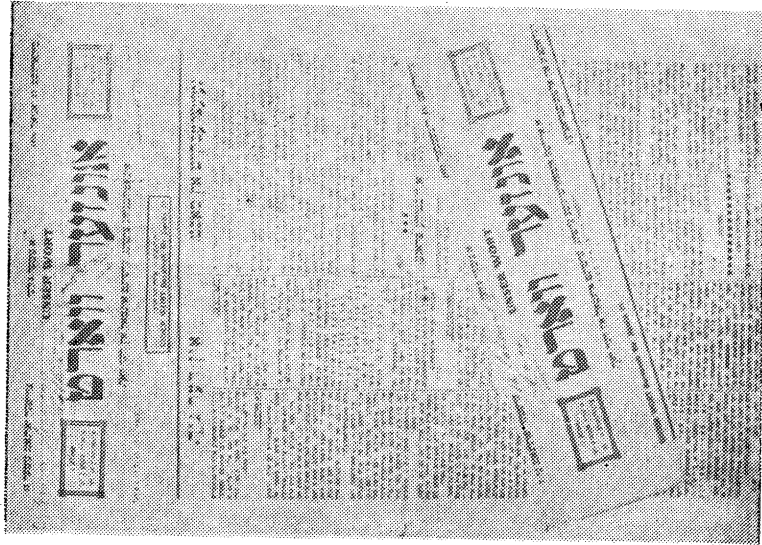
געפונען אין דער אקאדעמיע א קאלעקציע און אויך אין דער פע-
דעראציע זענען פאַראן עטלעכע נומערן.

זײַטן נומער 1, צווייטער יאַרגאַנג, פון 5טן יאַנואַר 1926 האָט זיך גע-
ענדערט דער אונטערטיטל: אומאַפהענגיקע צײַטונג. רעדאַגירט פון א קאַלע-
גיע. דירעקטאָר: ד״ר ב. רייכער.

אויף דער צווייטער זײַט איז דאָ א קליינע מודעה: דאָס קאַלעגיום
וואָס נעמט איבער די רעדאַקציאָנעלע לײַטונג פון „אונזער וואָרט“ אָנהײ-
בנדיק פונעם נײַ-יאָר נומער — מעלדעט די חשוב־ע לעזערס, אז סע נעמט
אַראַפּ פֿון זיך דאָס אחריות פאַר דער רעדאַקציאָנעלער טײל פון דער צײַטונג
פאַרן פאַריקן יאָר.“

הגם עס איז נישט אָנגעגעבן, ווער עס איז אריין אין דער קאַלעגיע,
זעט מען פון די אַרטיקלען און אויך פון די חתימות, אז דאָס זענען די בעסטע
כוחות: יעקב שטערנבערג, שלמה ביקל און...

אויף דער ערשטער זײַט פון דאָזיקן נומער איז שוין דאָ אן אַרטיקעלע:
„אונזער וואָרט“ — א טריבונע! מיר צײלן ערשט אויס אכט וואָכן, וואָס מאַכן
אויס קוים אכט נומערן — אַרעמע, וואָס אמת איז, אי טעכניש, אי אינהאַלטלעך
און שוין האָט אונזער וואָרט פאַראַינטעסירט ניט נאָר א ברייטן קרייז
לעזערס פון אלע רומענישע פּראָווינצן, וואָס פאַרמאַגן הײַנט א גרויסע
באוואוסטזײַניקע יידיש אַרמע, נאָך אויך די אַקטיווע טרעגערס און שפּעערס
פון יידיש-וועלטלעכער קולטור אין רומעניע.

...אונזער וואָרט, וואָס שטרעבט צו ווערן דער אויסדרוק נון די יידיש-באוואוסטיגיקע כּאסן פונעם גאַנצן לאַנד, וועט זיין בכּוח אַפצושלאַגן די קויטיקע כּוואליעס פון יידיש-פּריצישער אפּיטרופּסות אין וועלכער מע זוכט צו דערטרענקען אונזער ערשט אַפּגעלאָזטע יידיש-וועלטלעכע קולטור-שיף.

„אונזער וואָרט“, אַפּגיבנדיק זיך חשבון, אז די אויפגאַבן וואָס ווערן אויף אים אַרויפגעלייגט אין אַט דעם געשאפּענעם מאַמענט, זענען פּאַרטאַפּלט געוואָרן, האָט באַשלאָסן איבערגעבן די רעדאַקציע צו אַ קאַלעגיום, וואָס איז געוואקסן צו אזא פּאַראַנוואָרטלעכער ראַל, ווי אויך צו גרופּירן ארום זיך אונזערע בעסטע פּובליציסטישע און בעלעטריסטישע כּוחות פון גאַנצן לאַנד“.

סע האָבן מיטגעאַרבעט צווישן די דעראַמנטע אויך יעקב גראַפּער, אידוב כּהן, נתן מאַרק, חיים קליימאַן א.א.

109

ערד און ארבעט

אַרגאַן פון צעירי ציון (התאחדות) אין רומעניע קעשענעוו, 1925.
ערשיינט איין מאַל אין דער וואָך.

פּאַרמאַט: 31/46 צמ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.
איד האָב געפונען אין דער פּעדעראַציע דעם נומער 24 פון 30סטן נאַוועמבער 1928 און נומער 45 (188) פון 30סטן דעצעמבער (1927).
מערקווירדיק וואָס דער דאָזיקער נומער, וועלכער דערשיינט ערב פּאַרלאַמענט-וואַלן, רופּט צו שטימען פאַר דער נאַציאָנאַל-צאַראַניסטישער פּאַרטיי. דאָס הייסט די פּויערים-כּאַרטיי, וואָס האָט געהאַט אַ הסכּם מיט די ציוניסטישע אַרגאַניזאַציעס.

110

הנוער

דערשינען חודשלעך, אין קעשענעוו, אין יאָר 1925 צווישןפּראַכיק: העברעאיש און יידיש, אונטער דער רעדאַקציע פון ש. גבעוני, ווי אַ ביי-לאַגע צו „ערד און ארבעט“.

דער ערשטער נומער אין דערשינען אין דעצעמבער 1925.
פארמאט: 23/31 צמ.
איך האב נישט געזען די פובליקאציע.

111 אונזער וועג

אָרגאַן פאַרן ייִדיש־ראַדיקאַלן געדאַנק אין רומעניע.
ערשיינט יעדן פרייטאָג. פאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: יוסף ה
בערקאָוויטש.

זינטן נומער 19 פון 3טן יוני 1927 אין פאראנטווארטלעכער
רעדאקטאר ש. שווארץ. דער ערשטער נומער אין דערשינען אין 7טן
מאי 1926, בוקארעשט.

פארמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאלומנעס.
די דאזיקע צייטונג האט דערוועצט דאס דערמאנטע „אונזער ווארט“
און די רעדאקטארן (יעקב שטערנבערג און שלמה ביקל) האבן איצט דא
געארבעט.

געביטן האבן זיך בלויז די פאראנטווארטלעכע רעדאקטארן, דאס
הייסט, אז בלויז פאר דער מאכט.

אזוי איז זינט דעם 27טן נומער פון 15טן אפריל 1929 געביטן
דער טיטל: „אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון דער ייִדישער ארבעטערשאפט
אין רומעניע“. דער פאראנטווארטלעכער איז איצט שוין: ל. דרוקער.
אין דאזיקן נומער ווערט אויך מודיע געווען: „אונזער וועג“ דער-
שיינט דערווייל צווייוועכנטלעך. פון אייד, חברים, הענגט עס אָפּ, ער זאל
אינגיכן ווערן אייער וועכנטלעכער קולטור און קאמף-אָרגאַן. ארבעט מיט!
שיקט קארעספאָנדענצן, זאמלט פרעספאָנד!

געלט-אַנווייזונגען: חיים קליימאַן, בוקארעשט, פּאָסט-רעספּאָנט.
מע קאָן זיך פאַרשטעלן, אז נישט „קאַרעספּאָנדענצן“ האָבן געמאַן-
גלט, נאָר „פּרעספּאָנד“... וואָ ראייה: דער נומער 28 פון 10טן יוני
1929 איז 6 זייטן מיט אַ מודעה: „פון דער רעדאקציע. מיר האָבן
פאַרשפּעטיקט מיטן דערשיינען צוליב דעם ארעסט פון אונדזער טיפּאָגראַף

ח' רויטמאן, וואָס איז אַרעסטירט געוואָרן אין איינעם מיט א ריי אַנדערע
חברים".

דער לעצטער נומער איז דערשינען אין יוני 1929.
דאָס איז דעמאָלט געווען די ראדיקאַלסטע צייטונג, וואָס האָט גע-
פירט פּאָלעמיק אַיך מיט דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי.

סע פלעגן חתמענען ארטיקלען: שלמה ביקל, יעקב שטערנבערג, משה
אלטמאן, יצחק מאַנגער (נישט איציק!), יעקב באַטאַשאַנשקי, ישעיה ד.
כהן (אָדער אידוב כהן). אַיך וועל דא באַמערקן, אז אין נומער פון
18טן יוני 1929 באַמערקט די רעדאַקציע, אז זי פאַרעפנטלעכט זיין
אַרטיקל כדי צו סטימולירן א דעבוטאַנט... חיים קליימאַן, נ. רויטמאַן.
חיים קראַפט א"א. (צווישן,, און אַנדערע" מיין אַיך אויך דעם רומע-
נישן יידישן זשורנאַליסט באַרבו לאַזאַרעאַנו און א. לונאַטשאַרסקי...)
אַיך האָב געזען עטלעכע נומערן אין דער אַקאַדעמיע אי אין
דער פּעדעראַציע.

112

דער שטראל

דערשינען אין טשערנאָוויץ, וועכנטלעך, אין יאָר 1926.
דאָס איז געווען א כמעט בונדיסטישע צייטונג, אַנטיציוניסטיש.
אַרויסגעבער: ד"ר בערל פּרידמאַן, פאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר:
ע. מערלינג.

פאַרמאַט: 47/63 צמ, 9 קאַלומנעס, 2 זייטן (א ביסל משונהדיק גרויס-
ווי אן אפיש. און אפשר איז טאקע דאָס געווען די כוונה, מע זאָל עס
קאַנען אפישירן?).

אַיך האָב געזען איין נומער אין דער פּעדעראַציע: נומער 7, ערש-
טער יאַרגאַנג פון 7טן מאי 1926. אויף דער ערשטער זייט זענען די
אַרטיקלען: „אַרויס צום וואַל-קאַמף!", „די סאַציאַליסטן גייען זעלב-
שטענדיק אין קאַמף!", „די פּייערונג פונעם מאי-יום טוב", א"א.

עס איז איבערגעדרוקט פון „נייע פאלקסצייטונג“ אן ארטיקל וועגן
שלום עליכם צום 10טן יארצייט.

113

באַקאַרעשטער כל-בו-ניק

דער וויטצלינג — אָדער — דער באַקאַרעשטער כל-בו-ניק, נומער 1.
ענטהאלט: הומאַר. פּאַעזי. פּראָזע. הערויסגעבער ב. נ. מ. דיל-איהם-בחינם!
נאַכדרוק געזעמטצליך פּערבאַטטען.

באַקאַרעשט יוליע 1926. דרוקעריי י. מענדעלאָוויטש ספ. 9. יאָן נאָו 11.

פאַרמאָט: 15/22 צמ, 16 זייטן מיט אַ הילע.

דאָס לשון און די אַרטאָגראַפיע, און אַפילו די „חכמות“, זענען
פאַסיק געווען פאַר צוריק מיט הונדערט יאָר. הגם איבער יעדן זייטל איז
געווען „אייגענס און געקליבענס“.

איך האָב געזען איין איינציקן נומער, אָבער היות די בראַשור
טראַגט אַ דאַטע פון חודש יולי, איז אַ סימן אז מע קאָן דאָס פאַררעכע-
נען פאַר אַ פּעריאָדישער אויסגאַבע. בפרט אז סוף פונעם זעכצנטן זייטל
איז אַנגעגעבן אין האַלבע לבנות: „(פאַרזעצונג אין צווייטען נומער)“.

איך ווייס נישט אויב עס איז דערשינען מער ווי דער נומער 1. איך
האָב עס נישט געפונען אין קיין שום מקור.

ווער האָט עס באַמת אַרויסגעגעבן? ווער זענען די ראַשי-תיבות?

„בנמ“?

114

דער שטערן

אַ סאַציאַליסטישער צווייחודשדיקער זשורנאַל, דערשינען אין יאָס,
אין יאָר 1927.

איך האָב נישט געזען קיין איין נומער.

202

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

צייטונג
 THE JEWISH WEEKLY
 1110 N. 2ND ST. PHILADELPHIA, PA.
 PUBLISHED WEEKLY
 Vol. 1, No. 1
 PRICE 10 CENTS

די נייע צייטונג

ערשיינט צוויי מאל וועכנטלעך: יעדן מאָנטאָג און פרייטאָג. טשער-
צאָוויץ, 1927.

פאַרמאָט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאלומנעס.

ארויסגעבער ד"ר יעקב פיסטינער. פאראנטוואָרטלעכער רעדאקטאָר:
מאַרקוס כתבן.

איר האָב געפונען עטלעכע נומערן אין דער פעדעראַציע, אָנהייבן-
דיק מיטן נומער 11 פון 9טן פעברואַר 1928, צווייטער יאָרגאַנג.
אין דאָזיקן נומער זענען נישטאָ קיין געחתמעטע ארטיקלען. מיינסט
ידיעות.

זינטן 14טן דעצעמבער 1928 האָט זיך געענדערט דער אונטערטיטל:
„אַראָאָן פונעם יידישן ארבעטער-בונד. רעדאקטאָר ד"ר יוסף קיסמאַן. דער-
שיינט יעדן פרייטאָג.“ איבערן טיטל: „סאַציאַל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי פון
רומעניע“.

אין נומער 20 פון 9טן דעצעמבער 1932, זעקסטער יאָרגאַנג קאָן
מען לייענען:

„נאָך אן איבעררייס פון 4 חדשים קומט אונזער צייטונג ווידער צו
אירע לעזער.“

נישט לייכט איז פאַר אונדז געווען די לאַנגע טרויעריקע צייט פון
שטילשווייגן און נאָך שווערער האָט זיך געלייגט אין האַרצן דער צער
פון שטומעניש, ווען מיר האָבן זיך אריינגעטראַכט אין דער סיבה פון
פּלוצימדיקן איבעררייסן. לאַמיר זי איבערגעבן אונדזערע לעזער, אַט די
טרויעריקע סיבה:

...ווייל עס האָבן אין קאסע געפעלט די קליינע גראַשנס, וואָס
זענען גייטיק אויף דרוק, פאַפּיר און מאַרקעס... עס איז געחתמעט
„דער צענטראַל קאַמיטעט פונעם אלגעמיינעם יידישן ארבעטער-בונד אין
רומעניע“.

דאָס מאל איז דער גלינדער: ד"ר יעקב פיסטינער, ארויסגעבער:
ד"ר יוסף קיסמאַן און דער פאראנטוואָרטלעכער: מאַרקוס כתבן.

אין דאזיקן נומער זענען פאראן עטלעכע אויפרופן, אז די לייענער זאלן אריינשיקן זייער אפצאל. „פון היינט אן און ווייטער וועלן מיר די צייטונג צושיקן נאר יענע לעזער, וועלכע באצאלן פארויס דעם אבא-נאמענט“.

איך האב פארצייכנט דאס אלץ, כדי מע זאל זען, אז אפילו א פארטיי צייטונג האט זיך אויך געמוזט ראנגלען פאר איר עקזיסטענץ — און זי איז נישט בייגעקומען...

116

אויף דער וואך

דערשינען אין קעשענעוו, אין יאר 1927.
איך האב נישט געפונען קיין איין נומער.

117

יום-טוב בלאט

פאן ז. העלמאן (הזמ"ו). דרוק א גרינבערג, יאט.

נישטא קיין דאטע. אבער כונעם שנת תרפ"ז. וואס באטייט 1927, איז געדרונגען, אז די פובליקאציע איז דערשינען אין יאר 1926, ווען עס געפאלט דער נייער יאר (ראש-השנה)...
פארמאט: 15/21 צמ, 16 זייטן.

אויף דער ערשטער זייט איז דער לשנה טובה אין העברעאיש, ועחתמעט: ז. העלמאן. די פערזן „שנת תרפ"ז“ זענען געחתמעט הומ"ו; צוויי עפיגראמען מענינא דיומא; דער יריד אין היממעל (אלעגאריע אין 1 אויפצוג); ראש חודש אלול אדער מכות מדרות; דער שטן אין שופר; דיא וועלט מלחמה (מעלארי ביים פערפאסער ז. העלמאן).
איך האב געפונען דעם עקזעמפלאר אין דער פעדעראציע.

מצרים וואך

א הומאָריסטיש פליקבלעטל פאר שבת הגדול.
 נומער 1 סאמסטאג 31 מערץ 1928
 נישט אנגעגעבן קיין אַרט. אָבער עס איז דערשינען אין טשערנאָוויץ.
 דער נומער איז אין לאטיינישער טראנסקריפציע.
 פאַרמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 3 קאַלומעס.
 אויף דער גאנצער ערשטער זייט איז א קאריקאטור, אונטער וועלכער
 מע קאן לייענען: „פארעכעס פון אלע לענדער פע! — רייניקט אייך!“
 אויף דער צווייטער זייט איז פאראן אן ארטיקל מיט יידישע אותיות,
 אונטער דעם טיטל „מצרים“, בלויז א האלבע קאלומע.
 פאראנטווארטלעכער רעדאקטאָר: שמשון פערסט.
 דעם דאָזיקן נומער, ווי אויך א „מצרים וואך“ פון יאָר 1932 און
 פונעם יאָר 1937 (דאָס מאָל אויך גאַטישע אותיות, נעבן די לאטיינישע),
 האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

דער יודישער פריינד

דערשינען אין טשערנאָוויץ, אין יאָר 1928, ווי אן אגודיסטישער
 אַרגאַן.

רעדאקטאָר און ארויסגעבער: דניאל שטערנפעלד.
 איך האָב געזען א קאַלעקציע פון דער דאָזיקער צייטונג פון א
 גאַנץ יאָר. ביי הרב י. מ. מאַרילוס. איך האָב געקענט פערזענלעך אויך
 דעם רעדאקטאָר. ער איז געווען א ייד, א תלמיד-חכם, א מוכר ספרים,
 אָבער נישט קיין זשורנאליסט...

אויב עמעצער האָט פארגעדענקט, אז אין מיין בוך „מאראמאַרעשאַ-
 גער“ האָב איך בדרך אגב דערציילט וועגן דער סיגעטער ישיבה, וואָ:
 מע האָט אויך געקאנט לערנען די מלאכה פון וועבעריי — וועל איך דאָ
 פארצייענען, אז אין נומער 18 פון 10טן אויגוסט 1928, אויף ז' 3, האָט
 ישראל דוד איזראעל אָפּגעדרוקט א קאַרעספּאָנדענץ אונטערן טיטל „מא-“

וּאמאַרש־סיגעט", אין וועלכער ער באשרייבט אַט די דאָזיקע ישיבה-
וועזעריי...

מסתמא האָט אויף דעם אופן געוואָלט דער קומענדיקער רעדאקטאָר
פון דעם אזוי חשובן זשורנאל „אויפגאנג“ באפוידיקן זיין זשורנאליסטי-
שע אמביציעס.
וואו דען האָט ער געקאָנט דעמאָלט פארעפנטלעכן אזא סיגעטער-
געשעעניש?

120

טשערנאָוויצעד בלעטער

אַנגעהויבן דערשיינען אין טשערנאָוויץ, וועכנטלעך, אין מאי 1928.
אונטער דער רעדאקציע פון שמואל אבא סופר.
פאַרמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס (זינטן יאָר 1934 אין 4
קאַלומנעס). אין 1932 איז דער אונטערטיטל:

„אומאָפּהענגיקער אָרגאַן פאַר פּאָליטיק, קולטור און ווירטשאַפּט.

שפּעטער איז געבליבן בלויז

„פאַר קולטור, פּאָליטיק און ווירטשאַפּט“

פאַראַן אין דער אקאדעמיע כמעט די גאַנצע קאָלעקציע ביו יאנואר
1938, ווען די צייטונג האָט אויפּגעהערט צו דערשיינען. עטלעכע נומערן
זענען פאַראַן אויך אין דער פּעדעראַציע.

דאכט זיך, אז די צייטונג איז דערשינען אין 2000 עקזעמפּלאַרן.
עס איז מיר שווער צו שרייבן וועגן דער דאָזיקער צייטונג, וואָס
איז מיר געווען אזוי נאָענט, צוליב מיין גוטער באקאנטשאַפּט מיטן רעדאק-
טאָר ש. א. סופר, וועגן וועלכן איך וועל זאָגן עטלעכע ווערטער, ווען איך
וועל אַנקומען צו דער פּעריאָדע, ווען איך האָב געאַרבעט אין טשערנאָוויץ.
פּאָליטיש האָט די צייטונג געהאַט קרובותשאַפּט מיטן בונד, אָבער
ליטעראַריש איז זי געווען א ייִדישיסטישע, אומאָפּהענגיק, און איז געווען א
מכניס־אורח פאַר שוין אַנערקענטע, ווי פאַר אַנפאַנגער. כאַרשטייט זיך, אז
איך וועל אויסרעכענען נעמען, וועל איך, ווי געוויינטלעך, באַעווען די
נישט אויסגע־רעכנטע.

דאָ האָבן פארעפנטלעכט קודם כל די טשערנאוויצער גופא: איציק פאנער, משולם סורקעס, יעקב פרידמאן (ער האָט דאָ פארעפנטלעכט זיין אָנ-הייבערישע יצירה סיי אין פּאָעמען, וואָס זענען דערשינען שפּעטער אין בוך-פּאַרעם און סיי אזעלכע וואָס זענען נישט אריין אין די בענדער. נאָכן ארויסגעבן אין ישראל זיינע דריי בענדער פּאָעזיע, איז א גרויסער חלק פון יענע לידעד וואָס זענען דערשינען אין די טשערנאוויצער בלעטער, וואָס קאָנען אויספולן א גאנצן באַנד — נישט דערשינען אין בוכפּאַרעם); דאָ האָט געדרוקט עזריאל שראַגער זיינע ערשטע עסייען. דער דעמאָלט יונגער איציק שוואַרץ האָט פארעפנטלעכט דאָ אין אלע ליטעראַרישע זשאַנערן.

מיין גוטער חבר, וואָס איז אומגעקומען טראַגיש, דער באַסאַראַכער
לערער אין טשערנאָוויץ הערש לייב קאַזשבער (וויינשטיין), האָט זיך דאָ
געדרוקט מיט דערפאַלג.

דאָ האָבן דעבוטירט מיינע בני-עיר: בערל שנאַכל מיטן ליד „צום
מאַרטירער“ אין יאָר 1926 (דעמאָלט האָט ער נאָך געחתמעט „בערנהארד
שנאַבל“, ווייל פאַר אַ סיגעטער אַנפאַנגער-פּאַעט האָט זיך נישט געפּאַסט
דער נאָמען „בערל“... יחיאל שטיינבאָך האָט דאָ דעבוטירט מיט זיינע
ערשטע צוויי לידער; דאָ איז געווען ווי אַ שטענדיקער מיטאַרבּעטער דער
סיגעטער דיכטער יוסף האַלדער, אַבער גיין דער צייט האָט ער שוין געלעבט
אין בודאַפּעסט.

דאָ האָבן זיך געפּאַכטן יאַנקל יאַקיר מיט איציק מאַנגער...

הערץ ריווקין האָט געדרוקט לידער און יעקב פּרידמאַן האָט דאָ
געדרוקט זיינע (מיר דאַכט, זיינע איינציקע!) פּראָזע-סקיצן... פון יעקב
פּרידמאַנס דראַמאַטישער פּאַעמע „געראַנגל“, וואָס איז דערשינען אין
המשכים אין די 4 חדשים מאי-אויגוסט פונעם יאָר 1935, צו מאָל אויף גאַנצע 2
זייטן פון דער צייטונג, קאָן אַרויס אַ בוך פון אַ 200 זייטן... (דער יצר-
הרע רעגט מיר אַן, אַז איך זאָל זיך אַנשטרענגען געבן אַ תּיקון פאַר די
דאָ פאַרעפּנטלעכטע פּאַעמען וואָס זענען נישט אַריין אין קיין שום בוך!)...

דאָ האָט איציק מאַנגער, אַחוץ זיינע לידער, געדרוקט זיין איינציקן
דאַמאַן „דאַס בוך פון גן-עדן“. דער העלד טראַגט דעם נאָמען פונעם
רעדאַקטאָר פון די „טשערנאָוויצער בלעטער“, שמואל אבא (אין בוך הייסט
ער „שמואל אבא אבערוואָ“).

פאַר וואָס בין איך גערירט, ווען איך שרייב די שוואַרץ ווייל ש. א.
סופּר דער, וואָס האָט מיך פּאַטערלעך מקרב געווען, ווי איך וועל שפּעטער
באַמערקן, איז אומגעקומען ווען מע האָט אים אין יאָר 1943 דערשאָסן אין
באַרשטשיווער געטאָ, צוזאַמען מיט זיין פּרוי און זיינע צוויי טעכטערלעך. ער
איז אלט געווען דעמאָלט נישט מער ווי 46 יאָר.

זאָל גאָט זיך אָננעמען פאַר זיין אומשולדיק פאַרגאַסן בלוט!

יודישע פאלקסצייטונג

א וואַכנבלאט, וואָס איז דערשינען אין 4 זייטן, אין סיגעט, אין יאָר 1928, אונטער דער רעדאקציע פון דוד שיין, י.ד. איזראעל. פאר דער מאכט איז געווען פאראנטווארטלעך: מרדכי לייכטער.
איך האָב די צייטונג געזען, דעמאָלט ווען זי איז דערשינען. היינט געפינט זיך נישט קיין איין נומער ביי אונדז.
דוד שיין, איז געווען דער פארטרעטער פון דער אונגערישער טאָג-צייטונג, וואָס איז דערשינען אין קלויזנבורג, „אוי—קעלעט“ (נייער מזרח).
היינט איז ער הויפט־רעדאקטאר, פון דער זעלביקער טאָגצייטונג, וואָס זעצט נאָר דאָס דערשיינען אונטערן זעלביקן נאָמען אין תל־אביב.

מגד ירחים

א חודשדיקער תורה-זשורנאל. דערשינען אין סאט־מארע, אין יאָר 1928, אונטער דער רעדאקציע פון יצחק קליין און יוסף חיים הכהן ווייס.
איך האָב נישט געפונען די פובליקאציע און גלייב נישט אז זי איז דער שינען אין יידיש.

קול מחזיקי הדת

דערשינען אין קלוזש, אונטער דער רעדאקציע פון דוד הארפעניס, אין יאָר 1928.
זינטן יאָר 1929 איז געווען דער אונטערטיטל: „וואַכנבלאטט פיר אַרטאָדאָקסישע אינטערעסען דער יודישען געמיינדע אין טראַנסילוואַניען.“
איז דער אַקאדעמיע איז פאראן א קאַלעקציע פון דער דאָזיקער ציי־טונג, אַרויסגעגעבן פון א דייַן און ראש־השיבה...

דער קאנטשיק

הומאריסטישע וואַכנצייטונג. דערשינען אין טשערנאָוויץ צווישן די יאָרן 1928-1929, אונטער דער רעדאקציע פון יצחק פאָנער. איר האָב נישט געפונען די צייטונג, אָבער איר פארצייכן די מקור-רות, מע זאל זיך קאָנען שאפן א בילד. נישט אזוי וועגן דער וואַכנ-שריפט ווי וועגן אופן ווי אזוי עס איז אָנגעשריבן געוואָרן דאָס דאָזי-קע בוד...

אין די ליטעראַרישע בלעטער נומער 20 פון 17טן מאי 1935, שרייבט יצחק פאָנער אין זיין אַרטיקל „מער באַציונג צו דער יידישער רומע-ניע!“ צווישן אנדערן: „פון אזוינע אויסגאַבן ווי „פרייהייט“, אַרבעטער-צייטונג“, „קולטור“, „דאָס נייע לעבן“, „א'נדווער וועג“, דער קינדער-זשורנאַל „דאָס יידישע קינד“, דער הומאָריסטישער „קאנטשיק“, וואָס פיל פון זיי זענען דערשינען יאָרן לאַנג — פון דעם אלעם ווייסט י. האַראָוויץ גאַרנישט...“

איציק שוואַרץ אין זיין ביכעלע „30 יאָר יידיש ליטעראַטור אין רומעניע“, דערשינען אין יאָס אין יאָר 1947, שרייבט אויף זייט 19: „יצחק פאָנער (היינט אין יאָס). אליין אן אַרויסגעבער פונעם הומאָריסטישן זשור-נאַל „דער קאנטשיק“...“

נו, שרייב איר אוועק צו איציק שוואַרץ קיין יאָס און צו איציק פאָנער קיין רמת-גן, מיט דער בקשה, אז זיי זאלן מיר געבן מער פרטים וועגן „דער קאנטשיק“.

י. קאראַ-שוואַרץ ענטפערט: „וועגן קאנטשיק“ קען איר אייך שרייבן אזוי: ער איז אַרויס אין טשערנאָוויץ אונטער דער רעדאקציע פון יצחק פאָנער. אין נומער 16/15 פון 22סטן מערץ 1929 האָב איר אָפגעדרוקט מיין ערשטע דערצייילונג „א קארשטערטער פורים“. דאָס וואַכנבאַלט איז אַרויס עטלעכע יאָר מיט צייכענונגען, וויצן, הומאָרעסקעס, אָבער אויך אַקסעל-פאָליטישע סאַטירע פון אלגעמיינער און יידישער פאָליטיק. שמשון נערסט האָט ביטגעאַרבעט.“

יצחק פאָנערס בריוו וועל איר געבן אין גאַנצן, צוליב זיין חשיבות: „רמת-גן, 6טער אַקטאָבער 1976.“

מיינ טייערע פריינד וואָלף טאמבור.
 באַקומען אייער ברייחל כּונעם 23סטן סעפטעמבער.
 קודם-כל — א גוט, געזונט און שעפּעריש יאָר! און אויב איר האָט
 נאָך אין זיך א שטיקל מאַראַמורעשער גלויבן איז — א גמל חתימה טובה.
 בניגע אייער ביטע כּוואַל אייך שרייבן וועגן מיינ ליטעראַריש-הו-
 מאַריסטיש וואַכנבלאַט „דער קאַנטעיק“, איז נישטאַ א סך צו שרייבן.
 דאָס בלאַט איז דערשינען פּון 1928 ביז 1930. כּיטגעאַרבעט האָבן די
 מיינסטע ערנסטע שרייבער פון יענער צייט; ווי: שמחה שוואַרץ ע"ה, יידל
 מל.ד פון קעשענעוו, ש.א. סופּר, הערש לייב קאַזשבער און אַנדערע. איך
 בין געווען דער אַרויסגעבער און רעדאַקטער פון דער צייטונג. וויכטי-
 קער פאַר מיר איז אָבער, אז איך בין געווען מיטגרינדער און שטענדי-
 קער מיטאַרבעטער כּון דעם וואַכנבלאַט „טשערנאַוויצער בלעטער“ אונטער
 דער רעדאַקציע כּון ש.א. סופּר, וואו סע האָבן זיך אויסגעכאַוועט די מיינ-
 סטע טשערנאַוויצער און בעסאַראַבער יונגע שרייבער (אויב איך האָב קיין
 טעות נישט איז אויך דאָרט געדרוקט געוואָרן אייערע א דערציילונג).
 א שאַד וואָס צוליב מיינ קראַנקן מצב האָב איך נישט געקענט זיין
 ביי דער ירושלימער יידיש-קאָנגרעס און זיך זען מיט אייך.
 זייט האַרציק געגריסט כּון אייער

י. פּאַנער

125

דאָס יודישע בלאַט

צענטראַל-אַרגאַן פאַרן אַרטיקאָלישען יודענטום אין גראַסרומעניען.
 ערשטער יאָרגאַנג נומער 1. טשערנאַוויץ-קעשענעוו. חי כּסלו תרפ"ח
 — 1928, פּענסט-נומער 10 זייטען שטאַרק (מיט דער העברעאישער מאָנאַטס
 שריפט „העבריי“ אלס ביילאגע).

ערשיינט יעדען פּרייטאג.

זעיראַנט פאַראַנטוואַרטלעכער: לאַזאַר ראַט. טיפּאָגראַפּיע „מערקור“
 טשערנאַוויץ.
 פאַרמאַט: 23/48 צמ, 10 זייטן, 3 קאַלומנעס.

212

דער לייטארטיקל „אונזער ריכטונג“ איז געחתמעט פון אפעלבויס און אפעליטאן „יוזיפל חזן“, דאס וואָס וואָלט געלאָזט צו הערן, אז ער איז געווען דער פאקטישער רעדאקטאָר, אָבער ער האָט געלעבט אין קעשענעוו און די צייטונג האָט זיך געדרוקט אין טשערנאָוויץ!
איך האָב געפונען א נומער אין דער אקאדעמיע.
די העברעאישע ביילאגע באשטייט כּוון 2 זייטן (די 5טע און 6טע).

126

מנורה

ציוניסטישער אָרגאן פארן קאמף אין די קהילה-וואָלן.
צוויישפראַכיק: רומעניש און יידיש.
דערשינען אונטער דער לייטונג פון א קאָמיטעט.
גאלאץ, 26סטער יולי 1928 (ט אב תרפ"ח).
פאַרמאָט: 32/47 צמ, 6 זייטן, 5 קאָלומנעס.
אונטער די יידישע ארטיקלען זענען געחתמעט: ד"ר משה וויינשטאָק און אהרן ראָזענטאַל.
דער נומער 2, וואָס איז דערשינען דעם 29סטן אויגוסט האָט בלויז 4 זייטן. דער נומער 3 פון 4טן אויגוסט איז שוין ווידער דערשינען אין 6 זייטן.
די נומערן האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

127

די וואָך

אָרגאן פונעם רעליגיעז-נאַציאָנאַלן אידנטום אין בעסאַראַביע.
דערשינען וועכנטלעך אין קעשענעוו, אין יאָר 1928.
רעדאקטאָר: יוסף עפּלבוים.
פאַרמאָט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאָלומנעס.

איך האָב געפונען אין דער פּעדעראַציע איין איינציקן נומער און איך האָב זיך נישט געקאָנט אַרײַענטירן: איז עס אַן אַגודיסטישע צי אַ מזרחיסטישע צײַטונג?

עפּלבוים איז ווי באַוואוסט געווען אַן אַגודיסט. די צײַטונג אָבער איז, דאַכט זיך, מזרחיסטיש.

אפּשר האָט ער באַלאַנסירט אין דער מיטן? ... ווי פּיל פּון „אונדזערע“ זשורנאַליסטן און שרייבער ... כּע האָט דאָך נישט זעלטן געדאוונט, וואו מע האָט געפונען אַן עמוד...

אין העברעאישן חודש-זשורנאַל „דגל זתורה“ פון ניסן-אײַר-סיון תרפּ״ט, וואָס איז דערשינען אין אויבערווישעווע (מאַראַזוועש), איז צו לייער נען אַן אַנאַנס, וועלכן איך איבערזעץ אין יידיש: „די וואָך, אַ וואָכנ-שריפט אין לשון זשאַרגאָן פאַר פּראַבלעמען פונעם רעליגיעזן ייִדנטום (אויף דער דאָזיקער צײַטונג קאַנגען מיר זאָגן, אַן דעם אַז מיר זאָלן אײַ בערטרײַבן אַדער מגזם זײַן, אַז עס איז די איינציקע רעליגיעזע צײַטונג פון גאַנץ באַסאַראַביע און עס איז כּדאַי, אַז זי זאָל זיך געפּינען אין יעדן רעליגיעזן ייִדישן הויז — די רעדאַקציע)“.

128

פּאַלקס-צײַטונג

דערשיינט צוויימאָל וועכנטלעך: יעדן מאָנטאָג און פּרײַטאָג. אַרויס-געבער און פאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַרטאָר: נתן טראַפּער.

דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 13טן יולי 1928, טשער-באָוויץ.

פּאַרמאַט: 32/47 צמ, 4 זײַטן, 5 קאַלומנעס.

דער לײַטאַרטיקל „צו אונדזערע לעזער, חברים און פּרײַנט!“ הייבט זיך אַן אזוי: „פּאַרלײַגנדיק אײך דעם ערשטן נומער פון אונדזער „פּאַלקס-צײַטונג“ האַלטן מיר פאַר איבעריק אײך צו שילדערן, ווי וויכטיק עס איז פאַר די ייִדישע אַרבעטנדיקע מאַסן אַן אײַגענע, ערלעכע, מוסיקע פּרעסע“...

איך וועל איבערגעבן פונעם תוכן, כדי דער לייענער זאל אליין זיך אפגעבן חשבון, פאר וואס איד האב זיך נישט געקאנט אויסקלייבן וועגן דער אמתדיקער אריענטאציע פון דער רעדאקציע: ידיעות פון לאנד; ראטנ-פארבאנד האט דערקלערט אומלעגאל די לינקע פעליציון; פרעזידענטן-וואל אין אמעריקע; הויכע באאמטע אין רוסלאנד פירן אן אנטיסעמיטישע אגיטאציע; פאלעסטינער קאמוניסטן צום אראבישן קלאנגרעס — און נאך אזאלע ארטיקלען און ידיעות...

דעם איינציקן נומער האב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

129

געציילטע ווערטער

ליטעראטור, טעאטער און קונסט. רעדאקטאר: י. מאנגער.
ערשטער יאָרגאנג, נומער 1, 3טער אויגוסט 1929 טשערנאָוויץ.

מאָדנער פּאָרמאָט: 12/32 צמ, 4 זייטן, 1 קאָלומנע.

דער ערשטער נומער הייבט זיך אן מיט „ערשטער בריוו צו איקס איגרעק“ (געחתמעט: י. מאנגער): „טייערער, אויף אזא ליטעראריש וואַכן-בלאט אין מיניאטור האָטו זיך זיכער נישט געריכט. דערצויגן אויף צייט-שריפטן מיט אן א שיעור בלעטער און מיט ווינציק אינהאלט, טרומי-טערן מיר איצטער רעפּאָרם. מיט געציילטע עיקר-ווערטער ווילן מיר מעסטן די מאָדערנע יידישע ליטעראטור, דאָס מאָדערנע יידישע טעאטער, און די מאָדערנע יידישע קונסט, און זייער שייכות צו דער וועלט. אדיו און צו-ריק. ביי דער וויג פון אונדזערע פראיעקטן שטייט דער שאַטן פון דאָן קישאַט, דער פּאָטער פון אלע אילוזיעס. און זיין זכות זאל אונדז ביישטיין, אמן סלה...“

יעקב שטערנבערג האָט א ליד: צווישן קעניגליכן הויף און אונז-ווערסיטעט.

י. מאנגער: א רעצענזיע אין 4 פאראגראפן וועגן הערץ גראַסבאַרט. משה אלטמאן: א ליד „פסאלם“. צום סוף איז אָנגעגעבן: „די געציילטע ווערטער דערשיינען וועכענט-לעך. רעדאקציע און אדמיניסטראציע: ד"ר י. פורמאן, טשערנאָוויץ. ד"ר פורמאן איז געווען אן אדוואַקאט און א זייער געטרייער יידי-שער קולטור-טוער. ער איז געווען אין משך כוון יאָרן פאַרויזער פונעם יידישן שולפאראין אין טשערנאָוויץ.

...אויב דאס איז מײן מײנונג פון התפעלות פון מאַנגערס „בריוו“, האָבן די „ליטעראַרישע בלעטער“ פון וואַרשע, אין נומער 32 פון 9טן אויגוסט 1929 געהאַט אַן אנדערע מײנונג... דאָרט, ווען עס איז כאַר-צײכנט געוואָרן אין דער רובריק „נייע ביכער“ דאָס דערשיינען פון „גע-צײלטע ווערטער“, נאָך דעם ווי עס איז געבראַכט אַ לענגערער צײטאַט, ווערט געזאָגט:

„...הכלל, איבערלייענענדיק אַט דעם „ערשטן בריוו“, דעם מאַניפעסט פון יצחק מאַנגער, זאָגט מען זיך נאָך אַ מאָל, אַז יצחק מאַנגער איז אַ טאַלאַנטפולער דיכטער, וואָס שוויבט פראַכטפולע באַלאַדעס. און טאַקע אויף זײן בוך באַלאַדן וואַרטן מיר.

שרײַבן „מאַניפעסטן“ זאַלן שוין אנדערע. וועלן זײ נישט געברויכן אַזעלכע ווערטער נישט צום געברויכן, ווי עס טוט עס י. מאַנגער.

יא, לפי דעתי, איז די איראָניע נישט געווען באַרעכטיקט. דער צווייטער נומער איז דערשינען אין 9טן אויגוסט; דער דרי-טער אין 23סטן אויגוסט (אין וועלכן סע האָבן אויך מיטגעאַרבעט: א. שטיינבערג און ס. שוואַרץ); דער פערטער נומער איז דערשינען אין 13טן סעפטעמבער, אין וועלכן סע ווערט אַנגעזאָגט: „אין די קומענדיקע נומערן וועלן זיך באַטייליקן: מלך ראַוויטש, אהרן צײטלין, קאַדיע מאַ-לאַדאַווסקי, בער האַראַוויץ, יוסף קירמאַן, נאַרבו לאַזאַרעאַנו, יעקב שטערנבערג, משה אַלטמאַן, שלמה ביקל א. אַנד.“

...אַבער דער „קומענדיקער נומער“ איז, ווייזט אויס, נישט מער דערשינען.

די 4 נומערן האָבן איך געפונען אין דער אַקאַדעמיע. איציק מאַנגערס „בריוו צו איקס איגרעק“ זענען פערלדיקע עסייען, אַבער לפי דעתי איז די צײטונג געווען געווענדט צו יחידי סגולה, אויף אַ הויכן ניוואַ, פאַר חובבי ייִדיש־ליטעראַטור, צו וואָס דער לײענער איז נאָך נישט געווען דערוואַקסן...

130

יודישע פרעסע

דערשינען וועכנטלעך, אין סיגעט, אין די יאָרן 1929 — 1932, אונ-טער דער רעדאַקציע פון שלמה שוואַרץ און ישראל דוד איזראַעל.

אויב איך האב נישט היינט געפונען קיין איין נומער פון דער דא-
זיקער צייטונג, האב איך אבער א בריוו, צו ש"ס ראמאן, וואס הארפט א
שיין וועגן דער דער עקזיסטענץ פון דער צייטונג:
„מאראמאראשסיגעט, סעפטעמבער 30, 1929.
זעהר גערטער הער!

מיר ערהאלטען אייער וו' קארטעל פון 23-טען ד.ח. און האבען
איך דעם כבוד ארויסצושיקען אונזערע אלע ביז איצט ערשיינטע נומערן
פון אונזער צייטונג, און מיר בעטן איך מיט אונז צו שטעין אין פער-
בינדונג ווי מיט די איבריגע יודישע צייטונגען אין רומעניען.

גלייכצייטיג טראגען מיר איך אן איהר ואלט אונז זיין דער פאר-
טרעטער פאר בוקארעסט פון אונזער צייטונג, צו שאפען אבאנאמענטן און
אנאנסען זעבען גוטע נאדינגונגען, ווען איהר קענט זיך דערמיט נישט
באפאסען, אזוי בעטן מיר איך אונז אנגעבען די אדרעסע פון עפעס א
טויגליכען פארלעסליכען יונגענמאן, וועלכער זאל אונז דארט ארבייטען.
מיר דאנקען איך אין פארהיניין און ערווארטן אייער זויפארטיגען
ענטפער. אין דער האפענונג פארבלייבען מיר פאר איך.

מיט אלער אכטונג:

י.ד. איזראעל

יודישע פרעסע

רעדאקציע און אדמיניסטראציע

סיגעט."

131

דער פארעך

(מיט לאטיינישע אותיות איז דער גאנצער נומער).
ארגאן פון דעם פאליטישן גלאצנפאראיין „שבת-הגדול".
מצרים, שנת זגדול, 2930 (אפשר וויל עס מיינען: 1930?) נומער
ארגער.

פארמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס.
פרייז: וויפל מע גיט (אבער נישט ווייניקער פון 5 ליי).
ערשיינט צו אלדע גוטע יאר אין דער שבת-הגדול-וואך.
אבאנאמענטפרעמיעס (נאר ביז פסח): עשר מכות און שווארץ חושך.

רעדאקציע: קאיראָ קראצמעכגאס 12, טעל. 606.
טעלעגראמאדרעס: פארעך ארויס פונעם באַד.
שעף-רעראקטאָר: שמויגער פארעך.
פאראנטוואָרטלעכער: יעדער משוגענער.
דעם דאָזיקן נומער האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.
איך מײן אז דאָס איז דערשינען אין טשערנאָוויץ, רעדאגירט פון
שמשון פערסט.

132

דאָס כאָטינער וואָרט

אַרגאָן פאר אויפקלערונג און אינפארמירונג פאר דער כאָטינער
ײדישער באפעלקערונג.
1טער יאָרגאנג, נומער 1, 8טער מערץ 1930, כאָטין (גיב איך צו:
באסאראביטן).

פאַרמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.
די ערשטע זייט הייבט ויך אָן מיטן „אויפרוף צו דער כאָטינער ײדישער
באפעלקערונג צו די שטאָט-וואַלן“.
דער צווייטער נומער איז דערשינען דעם 15טן מערץ.
אין בײדע נומערן ווערט געמאכט וואַל־פּראָפּאָגאנדע, פאר די 3 ײדישע
קאנדידאטן, אין אלע זשאנערן: פערזן, פּראָזע וכדומה.
די עקזעמפלארן האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

133

צוקונפט

אַרגאָן פון דער סאַציאַלדעמאָקראטישער יוגנט אין רומעניע.
דערשיינט פון צײט צו צײט. טשערנאָוויץ, 1930.
פאַרמאט: 22/31 צמ, 3 זייטן, 2 קאָלומנעס.

איך האָב געפוען אין דער אקאדעמיע א נומער, פון 4 זייטן, אָבער ווי סע ווייזט אויס, זענען בלויז די ערשטע 2 זייטן פונעם נומער 3, פון מאי 1930. די אנדערע 2 זייטן (3 און 4) זענען פון אן אנדערן, שפעטערן נומער.

אויף דער ערשטער זייט איז אן ארטיקל: „ארבעטער-יוגנט מאר-שירט“. אויף דער צווייטער זייט איז אן ארטיקל פון וול. מעדעם: „בונד“; פון אנאטאל פראנס: „צו א ליכטיקער צוקונפט“; בער י. ראזען: „מיט וואָס מיר קומען“.

די דריטע זייט — איז קענטיק — פון א שפעטערדיקן נומער, לכל הפחות פון חודש סעפטעמבער. אויפן קאלאנעטיטל פון דער זייט איז געשריבן „ביילאגע צו „די נייע צייטונג“, נ"ר 32, „צוקונפט“.

דאָ איז פאראן אן ארטיקל „א וואָרט צו דער פארמלאַנדזשעטער יוגנט“ (אנטיציוניסטיש): „צוקונפט“ דארף ווערן אייער שטענדיקער אַרגאָן. זאָרגט דערפאר, אז די צייטונג זאָל רעגלמעסיק דערשיינען!“ אויף דער פערטער זייט איז דאָ א באריכט וועגן די פעריען-קא-לאַניעס, 1930.

אין דער רובריק „פון די אַרגאניזאציעס“ ווערט געזאָגט וועגן א פארזאמלונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין סיגעט, אין 9טן אויגוסט, וואו סע האָט זיך געגרינדעט א יוגנט-בונד: „מיט א שטיקל צייט צוריק איז ביי אונדז געגרינדעט געוואָרן א יוגנט-בונד, וועלכער האָט זיך אינטענ-סיוו גענומען צו דער ארבעט. מיר האָבן געמאכט א ריי אויספלוגן. לעצ-טנס האָבן מיר געגרינדעט א ספּאָרט-סעקציע מיטן נאָמען „מאָרגנשטערן“. אונדזער ביבליאָטעק איז די איינציקע יידישע ביבליאָטעק אין אונדזער שטאָט. אין אויסשוס זענען פאָלגנדע חברים: גוטמאן, גראַס, י. שטערן, האנעס, סאַלאַמאַן, קויפּמאַן, ב. לאַקס, יוראַוויטש, נ. קויפּמאַן און שנאַבל. עס איז ביי אונדז געווען חבר יאטשאק פון קלוש, וועלכער האָט אָפּגעהאלטן א פּאָרטראַג אין דער אונגערישער שפראך וועגן די אויפגאבן פון דער יוגנט. דער פּאָרטראַג איז אדורך גיט גרויס דערפאָלג“...

אזוי האָב איך געלייענט מיט מיינע אויגן — אויב עס איז טאקע אזוי געשען, דאָס איז שוין א פראגע פון „גלויבן“... איך בין דאָך אויך א סיגעטער, און וויפל איך ווייס, איז דאָרט קיין בונד-אַרגאניזאציע נישט געווען. „שומר-הצעיר“ און קאמוניסטן — דאָס יא.

דער פלאמענדיקער גראגער

(מיט לאטיינישע אותיות דער גאנצער נומער)

אָפּהענגיקעס קאַרופּטעס, פּאַליטישעס, הומאַריסטיש־סאַטיריש בלעטל.
דערשיינט ווען מע וויל, נומער? טשערנאָוויץ אום פּורים 1930.

פּאַרמאט: 23/32 צמ, 8 זייטן, 2 קאַלומנעס.
פּאַראַנטוואַרטלעכער רעדאַקטאָר: סאַלאַ זוסמאַן.

מאַראַמאַרעשער בלעטער

אַראַן פאַר ליטעראַטור, קונסט און פּאָליטיק. ערשיינט לעת עתה
איינמאַל אין חודש. רעדאַגירט פּון: ז"ר שטערנבערג און ד"ר דערמער.

פּאַרמאט: אַקטאוו, 16 זייטן און אַ רויטע זילע, אויף וועלכער עס
פיגורירט דער פאַראַנטוואַרטליכער רעדאַקטאָר; אברהם מרדכי הירש.
דער צווייטער נומער איז אַ טאַפּלט-נוכער אפריל-מאי 1931. דער
3טער נומער כּון יוני 1931 האָט שוין אַן אנדערן אונטערטיטל: אַראַן
פאַר ליטעראַטור, קונסט און וויסענשאַפט. דערשיינט איינמאַל אין חודש.
אונטער דער רעדאַקציע כּון: ד"ר נ. שטערנבערג און פּראָפּ. ד"ר יעקב
דערמער.

אויך דער פּאַרמאט איז געענדערט: אַ קוואַרט-בויגן, 10 זייטן, 3
קאַלומנעס. דאָס מאַל דערשיינט די פּובליקאַציע רעגולער יעדן חודש.
אַנהייבנדיק מיטן נומער 8 פון נאַועמבער 1931 איז די רעדאַקציע:
ד"ר נ. שטערנבערג און א. מרדכי הירש.

בן-מנחם, פון וועמען איך האָב די ידיעה, מיינט אז דער לעצטער
נומער איז דערשינען אין יאָנואַר 1932.

אכאַל האָב איך די צייטשריפט געזען, אָבער איצט האָן איך נישט
געפונען קיין איין עקזעמפּלאַר.

איך האָב זי גענוגען דערכאנט אין „דיעות נון יווא“ נומער 35 פון 11טן סעפטעמבער 1931, (נילאגע צו די ליטערארישע בלעטער פון ווארשע, נומער 35 פון יאר 1931), אין דער רובריק „נייע צייטשריפטן... מאראמאָרעשער בלעטער—סיגעט“.

136

אַנאָג

צייטשריפט פאר ליטעראטור, קונסט און צייטפראגן. ערשיינט 119 צייט צו צייט. קעשענעוו, 12.1931 זייטן. רעדאקציאָנס־קאָלעגיאָום (רעדאקציע־קאָלעגיע): ה. גייסינער, ה. וויינשטיין, י. יאקיר.

אינהאלט: אונדזער וואָרט צום „אַנאָג“־לייענער; יאנקל יאקיר — דער טראגישער פארעטער; הערש וויינשטיין — כאווער שעפטל; מרדכי שקאלניק — פארטאָג (ליד); הערצל גייסינער — געזאנג און באלאדע; אנטשל קאבילקאָוסקי — אין אַ כרימאָרגן: מרדכי שקאלניק — צו מין כאמען; מאיר פאליאקאוו — אַ טאג אין מארש; יאָסל טראנטנבערג — ווען שטעטלך צאנקען; נאָטיצן: פון נאָענט און ווייט; אויפן קינסטלערישן פראָנט.

בזו אהער איז עס כאַראַקטירט אין דער רובריק „נייע ביכער“ פון די „ליטערארישע בלעטער“ פון ווארשע, נומער 1931/46, זייט 868. איך וועל נאָר צוגעבן אז ה. גייסינער איז דער דיכטער ה. ריווקין און ה. וויינשטיין איז דער פראָזאטאָר הערש לייב קאָזשבער — ביידע זענען זיי אומגעקומען בעת דער שואה. יאנקל יאקיר לעבט איצט אין ישראל.

דער אַנאָג איז טאָקע געווען אַן אַנאָג פון גאָר יונגע טאלאנטן — אָבער מער איז נישט דערשינען כּון דער דאָזיקער פּובליקאַציע. איך האָב מער נישט געפונען קיין שפּורן.

137

יוגנט-שטימע

דערשינען אין יאר 1931, אין טשערנאָוויץ. אָבער איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

עישטער יאָרגאנג, נומער 1. טשערנאָוויץ. 15טער אָקטאָבער 1932.
 מאָנאָטלעכע שריפט וועגן כאַראַקטערבילדונג דורך אַמונה.
 פאַראַנטוואָרטלעכער: מ. נ. ריכטער.

פאַרמאָט: 22/32 צמ, 4 זייטן, 3 קאָלומנעס.

דער דאָזיקער נומער הויבט זיך אָן מיט: „דאָס ערשטע וואָרט צו
 אונדזערע חשובע לעזער“, דערנאָך א ליד פון מ.נ. ריכטער.
 ...לייענענדיק די דאָזיקע צייטשריפט, וואָס איז געשריבן מיט א
 זייער שיינעם יידיש און מיט הויכע רעיונות וועגן כאַראַקטער און אַמונה
 וועגן פּסיכאָלאָגיע (און וועגן וואָס מע הערט און געדענקט!...) אָבער
 ערשט איז צווייטן נומער (נאָוועמבער 1932) און איז 3טן נומער (מערץ
 1933) באַווייזן זיך „פּראַגמענטן פון ישוע דמשיחס באַרג-דרשה“...
 הייסט עס, אז עס איז א מיסיאָנערישע צייטונג...
 אין די דאָזיקע דריי נומערן (געפונען אין דער אַקאָדעמיע), האָב
 איך געטראָפן די חתימות פון: ד"ר פ. וואַלדמאַן, ד"ר רפאל פּערל ד"ר
 ש. לעוויט.

איך מיינ, אז פון דעם קאָן מען נאָך נישט דרינגען, אז די אלע
 זענען געווען מיסיאָנערן. סע קאָן גיכער זיין, אז מע האָט איבערגע-
 דרוקט אומשולדיקע, מעדיצינישע (וועגן פּסיכאָלאָגיע און כדומה!) אר-
 טיקלען פון אנדערע צייטשריפטן, דווקא מיט קלינגענדיקע אַקאָדעמישע
 דאָקטאָר־טיטלען, כדי צו ווייזן, ווער סע זענען די מיסיאָנערן — הגם
 זיי זענען עס אפּשר נישט געווען.

וויאַצא עוורעאַסקע (יידיש לעבן)

ליטעראַריש. געזעלשאַפּטלעך. ציוניסטיש־פּעדאַגאָגישער חודש־שריפט
 אין רומעניש און יידיש.

(בלויז איין זייט איז געווען יידיש).

דערשינען אין יאר 1932, אין פיאטרא-נעאז'ק, אונטער דער רע-
דאקציע פון א.מ. העניק.
איך האב דעם זשורנאל נישט געפונען.

140

באסאראבער היינט

וואַכנבלאט פאר קאמף פאר א אידישער מלוכה אין ארץ ישׂואל אין
אונדזערע צייטן.
דערשינען אין בעלז אין יאר 1932, ווי א וואכנצייטונג, אונטער
דער רעדאקציע פון מיכאל יאכינוואן. כאראנסווארטלעכער: א. זיגערמאן.
פאָרמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאלומנעס.
נאך 3 חדשים איז עס דערשינען א שטיקל צייט פעריאָדיש. ביזן
יאר 1935.
איר האב געפונען עטלעכע נומערן אין דער אקאדעמיע.
דאס איז געווען א ציוניסטיש-רעוויזיאָניסטישע צייטונג.

141

אונזער וועג

אזוי איז דערשינען אין קעשענעוו א צייטונג, אין יאר 1932, אונ-
טער דעם נאָמען. אבער איך האב נישט געפונען קיין שפורן.

142

דער שטערן

אָרגאן פאר קולטור און פאָליטיק.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 15טן סעפטעמבער 1932,
אין סיגעט, אונטער דער רעדאקציע פון בערל שנאבל.

פארמאט 32/48 צמ, 4 זייטן.
דאס איז געווען א ראדיקאלע צייטונג, אזוי קאכוניסטיש איז נישט
דערשינען צו יענער צייט אין גאנץ רומעניע. אין סיגעט האָט זי געקאָנט
דערשיינען בסך הכל 4 נומערן.

פון וואו מע האָט גענומען געלט?
פאר דרוק האָט מען כאָטש נישט געצאָלט. לייזער פישמאן, וועל-
כער איז געווען אן איבערגעגעבענער חבר, האָט עס געזעצט און בע-
דרוקט אין דער דרוק פון דער „קויפמאן-דרוקעריי“...
היינט געפינט זיך שוין נישט קיין איין עקזעמפלאר. ביים יוואָ,
דארף יאָ זיין. איך בין נאָך דעמאָלט געווען א ישיבה-בחורל און עס גע-
לייענט מיט חשק.

143

בלעטער פאר יוגנט-קולטור

דערשינען 2 נומערן אין קעשענעוו, אין יאָר 1932, אונטער דער
רעדאקציע פון נתן פעלד.
א ציוניסטישע פובליקאציע, פון וועלכער איך האב נישט געפונען
קיין שפורן.

145

אויפגאנג

אילוסטרירטער חודש-זשורנאל פאר ליטעראטור, טעאטער און קונסט.
דערשינען אין סיגעט, אונטער דער רעדאקציע פון ישראל דוד איז-
ראעל.
דער פאראנטווארטלעכער פאר דער מאַכט, ווי געוויינטלעך, איז
געווען זיין ברודער: אַי (אברהם) איזראעל, וועלכער איז געווען אן עסקן
ביי דער סיגעטער מזרחי.
פארמאט: 24/32 צמ, 16 זייטן, 2 קאלומנעס. (צו מאָל בלויז 8 זייטן,
אַבער אויך 32 זייטן).

225

15 — Presa idiş din Româna — c. 1131

איר אונטערשריפט
 חודש-ווערטאל
 פאר
 לעטצטע-שטענד
 און פונקט

אויפן און

צו אלע פריינט פון יידישן ווארט!

פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער

איר אונטערשריפט חודש-ווערטאל

אויפן און

פאר ליטעראטור פארטיקל און פונקט

№ 11 (19) ■ רעדאקציע: ר. א. אונטערשריפט א. א. א. ■ מ. טייטל: אונטערשריפט נומער 1911

ערגער קאן שוין נישט זיין

איר אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער
 זינט פריינט זיך און אונטערשריפט איר לעבן און אונטער

דאס איז געווען א געשעעניש. דער זשורנאל האָט געקאָנט קאָנקורירן
נישט בלויז מיטן אויסזען מיט די ווארשעווער „ליטערארישע בלעטער“
נאָר אויך מיטן ליטערארישן ניוואָ. סע האָבן אין אים מיטגעארבעט די
בעסטע כוחות פון לאַנד און פון דער גאַרער יידישער וועלט.
נישט אומזיסט האָט דער ערשטער זיך אָנגעהויבן מיט:

„צו אלע פריינט פון יידישן וואָרט!

טרויריק, ממש פאַרצווייפלט איז דער מצב פון אונדזער יידיש
קולטור-לעבן אין רומעניע. ביטול אין אפאטיע מצד די ברייטע יידישע
באַלקסמאַסן, צעריסנקייט און צעדרויבלטקייט מצד דער יידישער שריי-
בער-משפּחה, פאַרטעמפן און פאַרהאַמעווען יעדע אַנרעגונג כאַר און
ערנסטער יידישער קולטור-אַרבעט...“

אַבער וויי, וויפל בייז סע האָט אָנגעטאַן טאַקע די דאָזיקע „צע-
דרייבלטקייט“ ווען סע האָבן זיך אויסגעפאַרעמט דריי „קלייזלעך“, וואָס
האַבן געפירט מחלוקות צווישן זיך, ממש להרוג ולאבד. „טשערנאָוויץ“
האַט זיך גרופירט ארום די „טשערנאָוויצער בלעטער“, „בוקאַ-
רעשט“ האָט זיך גרופירט ארום דער „וואָך“ און אלע ביידע זענען בא-
פאלן „סיגעט“ מיט איר „אויפגאַנג“, וועלכער האָט אָנגעהויבן אונטער
די שווערע שלעק „אונטערצוגיין“...

מחמת דעם האָבן איך אויבן דערמאַנט, אז דעם רעדאַקטאָרס ברודער
איז געווען א מורחיסט. אַט דעם טאַ האָט מען אויך נישט געקאָנט מוחל
זיין פאַרן רעדאַקטאָר פֿון אזוי געלינגענעם „אויפגאַנג“...

איך וועל ציטירן פון „יינג מאַראַמאַרש“, וואָס איז דערשינען אין
סיגעט, אין מערץ 1941, וואו יחזקאל רינג האָט אזוי כאַראַקטעריזירט
איוראַעלן: „א שטיק שטורעמווינט, וואָס האָט אויף זיינע פלייצעס אָנגע-
טרעגן א פילשטאַקיקן בלאַק און אויפגעשוּיבערט דאָס גאַנצע קולטור פאַר-
גליווערטע רומעניע“...

עס האָט זיך אָנגעהויבן א געראַנגל אויף לעבן און טויט. י. ד.
איוראַעל האָט שוין אליין נישט געקאָנט אויספירן, האָט ער צוגענומען
א שותף. אזוי איז זינט דעם נומער 11 (19) פון נאַענצבער 1934 איז
געווען די רעדאַקציע: י. ד. איוראַעל און א.מ. הירש.

אַבער מע האָט זיי ביידע אויפגעגעסן לעבעדיקערהייט. אלע, אלע
וואָס האָבן „געכטן“ פאַרעפנטלעכט זייערע שאַפונגען אין דאָזיקן „אויפגאַנג“
האַבן היינט געוואָרפן שטיינער.

היינט, ווען דאָס רוב זענען שוין אויפן עולם-האמת (א. מ. הירש לעבט אין אשקלון, ער זאל לעבן!) איז מיר א בושא צו ציטירן יענע עפיטעטן, וואָס מע האָט אים געוואָרפן אין פנים אריין. ממש אים געלייגט אין חרם:

איך האָב זיך באַפריינדט מיט איזראַעלן, ווען דער לעצטער נומער (37) איז שוין דערשינען, אין יאנואר 1948. פונעם „אויפגאנג“ איז געוואָרן „אונטערגאנג“... איך בין דעמאלט אהיינגעקומען פון טשערנאוויץ, כדי צו מאַכן מיליטער-דינסט.

איזראַעל האָט אויסגעזען, ווי אן אבדיקירטער מלך. ער האָט געלעבט בלויז מיט די זכרונות, וואָס זענען פאראייביקט אין דער רייכער קאַרעס-פאַנדעניץ, וואָס ער האָט פאַרמאָגט, בריוו פון די גרעסטע יידישע שרייבער, אַנהייבנדיק מיט אַפאטאַשין.

ער האָט מיר געגעבן צו לייענען די דאָזיקע קאַרעספאַנדעניץ מיטן געדאַנק, אז איך זאל אַנשרייבן אַ מאָן גראַפיע וועגן „אויפגאנג“. באַמת, וואָלט מען געווען געקאָנט אַנשרייבן אזא מיין מאָנאָגראַפיע. דאָס מאַטעריאַל איז געווען אַ זייער רייכער אוצר (און איך בין געווען אַ אַנהייבער, וואָס בין נישט געווען צווישן די מחלוקת-גרופעס!). אָבער ווי „צעדרויבלט“ האָט אונדז שוין דאָס מאָל דער היטלעריסטישער אַשמאַדאי... און פון דעם אלעמען איז געוואָרן אַש. און פון איזראַעלן איז געוואָרן אַש אין אוישוויץ.

עס איז כדאי צו דערמאנען די איראַנישע באַמערקונג פון אַ בו-קאַרעשטער קאַרעספאַנדענט צו די ליטעראַרישע בלעטער (נומער 49 פון 06טן דעצעמבער 1935, זייט 763), וועלכער באַקלאַגט זיך בזה הלשון:

„מיר שטוינען און גאַפן אויף די געציקלטע האָניק-זיסע בריוו פון אַנגעזעענסטע יידישע שרייבער צו אַט דער צייטשריפט, וועלכע זענען כמעט אלע אין גייסט פון דעם פּסוק: „כי מסיגעט תצא חורה ודבר ד' ממאראמורעש“...

דער אויטאָר פונעם אַרטיקל מאַטיווירט זיין אויפגעבראַכטקייט „...ווייל דאָס ווייניקע וואָס דער „אויפגאנג“ האָט אין ליטעראַרישן זינען מיט איין האַנט אויפגעבויט, דאָס ער מיט דער צווייטער האַנט כפּל-כפּלימדיק צעשטערט“.

איך האלט אָבער פאַר וויכטיק דאָ צו פאַרעפנטלעכן דריי בריוו, וואָס דער רעדאַקטאָר האָט געשיקט צו ש״ס-ראַמזן, וואָס שפּיגלען אַפּ די חבלי-לידיה פון דעם זשורנאַל:

זייער חשובער פריינט ש"ס ראָמאַן,

בוקארעשט

מיר האָבן דעם כבוד אייך מיטצוטיילן, אז די יידישע שרייבער-מש-
כחה אין רומעניע גרייט זיך אין די קומעניקע טעג ארויסצולאָזן א אילו-
סטריטן תודש-זשורנאל א.ג. „אויפגאנג“, געווידמעט פאר ליטעראטור,
טעאטער, קונסט און וויסנשאפט. איר האָט דאריבער שוין געקאָנט לייענען
די נאַטיצן און אנאַנסן אין דער גאַנצער יידישער אויסלענדישער פרעסע.
דער טענדענץ פונם זשורנאל איז, די פונאנדערגעוואַרבענע גרוי-
סע יידישע שרייבער-משפחה פון אלע פארוואַרפנסטע ווינקלען אין
רומעניע, וואָס זיינען צוליב די אַדער יענע סיבות אומפראַדוקטיוו און אומ-
באקאַנט פאר די ברייטע יידישע לייענער-מאסן, צונויפצוזאמלען אין איין
צענטער באַ א קינסטלערישן זשורנאל, בכדי ניט צו פארוואַרלאָזן דעם האַב-
געאקערטן באַדן פאר יידיש אין רומעניע, אין אַט-דער פארשלאַטענער
און הינטער שטעליקער מדינה לגבי אונדזער קולטור און ליטעראטור.

ביז איצט זיינען צו אונדז שוין אריינגעלאָפן זייער וויכ-
טיקע מאטעריאלן פון די באדייטנדיקסטע יידישע שרייבער, דיכטער,
קריטיקער און וויסנשאפטלער פון אינ- און אויסלאַנד, און איצט, קריגנדיק
אייער אדרעס, האָבן מיר דעם כבוד אויך אייך איינצולאדענען זיך צו
באטייליקן מיט א גרעסערן ליטערארישן בייטראַג אינם ערשטן נומער
פון אונזער זשורנאל, פאַר וועלכן מיר וועלן אָפגעבן א גאַר בכבודיק אַרט
אויף די שפאלטן פונם „אויפגאנג“.

מיר גלויבן, אז איר וועט פארשטיין און באלד תופס זיין די קאַלאַ-
סאלע באדייטונג און וויכטיקייט פון שאַפן אזא ליטעראריש-קינסטלערישע
טריבונע אין רומעניע, און וועט באלד נאָכן דערהאלטן פון אונדזער דאָזיקן
בריוו, אַן פארשפּעטיקונג, איינשיקן אייער מאטעריאל באגלייך מיט אייער
לעצט בילד וועגן א קלישע.

אייער מאטעריאל באַדאַרף צו אונדז אריינלויפן ניט שפעטער
פונם 10-טן ד.ח., מחמת דאָס איז דער לעצטער טערמין פון געבן אין
דרוק פארן ערשטן נומער, און מיר וואַלטן זייער געוואַלט, חשובער פריינט
ראָמאַן, אז דער ערשטער נומער פון אונדזער זשורנאל זאָל מיט זיך פאַר-

שטעלן א קיבוץ-גליות פון דער גאַנצער יידישער שריפטשטעלער-משפחה אין רומעניע.

דערווארטנדיק תיכף אייער מאטעריאל מיטן בילד, פארבלייבן מיר

מיט פריינדלעכסטע גרוסן און גרויס דרך-ארץ:

רעדאקציע „אויפגאנג“

נ.ב. מיר בעטן שרייבן די מאנוסקריפטן קלאר און לעזבאר יעדעס ווארט, אויף שמאלע צעטל, אויף איין זייט און מיט טיינט“.

פון דעם דאזיקן בריוו, וועלכער אנטהאלט נישט קיין קליינע דאזע נאיווקייט, קאן מען דרינגען די געוואגטקייט פונעם יוגן ועדאקטאָר, וועל-כער הגם ער חתמעט זיך נאך נישט מיט זיין נאָמען, נאָר מיט א חותם, דאָך רעדט ער שוין אין נאָמען פון דער גאַנצער „יידישער שרייבער-משפחה אין רומעניע“. און נאָך עפעס: אַנשטאַט האָנאַראַר, ווערט צוגעזאָגט „א גאָר בכבודיק אַרט אויף די שפאלטן פונם אױפגאַנג...“ און צו פאַרעפּנ-טלעכן „א לעצט בילד“.

דאָס איז אלץ, וואָס דער יונגער איזראעל האָט דעמאָלט געקאָנט אַנבאַטן. איז אפשר דערפאַר האָבן זיך נאָך נישט געאַיילט די שרייבער צו שיקן זייערע אַרבעטן?

יעקב גראָפער, אין זיינס א בריוול צו א ידיד פון 2טן יאנואר 1933, איז מודיע: „כ'האָב באַקומען פון „אויפגאנג“ א טעלעגראַם צוצושיקן לידער“.

איזראעל האָט זיך אָבער נישט געלאָזט. ער האָט ווידער געשריבן:

„מ.רסיגעט, דער 28טן מערץ 1933

ה' ש"ס ראָמאַן,

בוקאַרעשט.

זייער חשובער פריינט!

אונז ווונדערט זייער, וואָס אויף אונזער לעצטן בריוו צו אייך, איז וועלכן מיר האָבן אייך געבעטן אונז תיכף אריינצושיקן די נאָטיצן פאַרן כראָניק האָבן מיר ביז איצט פון אייך קיין שום תשובה ניט דערהאלטן. נעמענדיק אין אַכט, וואָס דער ערשטער נומער דערשיינט שוין די טעג, בעטן מיר אייך זייער, אונז תיכף, מיט דער ערשטער פאַסט די דערמאנטע נאָטיצן אריינצושיקן, מחמת פון אַלע מקומות

דאָבן מיר די נייטיקע יד-עות שוין פון לאנג דערהאלטן און מיר ווילן זייער, אז אויך בוקארעשטער יידיש קולטור-לעבן זאל אין ערשטן נומער פון „אויסגאנג“ באלויכטן ווערן אין דער כראָניק-רובריק. מיר ווארטן תיכף אויף די נאָטיצן, און פארבלייבן

מיט פיל כריינטשאפט און אכטונג צו אייך
פאר דער רעדאקציע,
י. ד. איזראעל

ווי עס איז צו זען, פון יאָזיקן בריוו, איז ער שוין יאָ געחתמעט, אָבער ער איז אויך נאָך נישט פערזענלעך, נאָך איז אין נאָמען פון „פאר דער רעדאקציע“, וואָס איז נישט באשטאנען פון קיינעם אחוץ טאָקע פון איזראעלן.

אָבער דאָס איז געווען בלויז אין אָנהייב, ביים סאַמע בראַשיה, איידער עס איז נאָך דערשינען דער ערשטער נומער פונעם זשורנאַל. נאָכן דערשיינען פונעם ערשטן און פון עטלעכע נומערן, האָט שוין דער רעדאַקטאָר באַקומען מאַטעריאַלן פון אַלע ייִדישע שרייבער (מיט אַ נאָ-מען!) פון רומעניע און אויך פון חוץ לאַרץ.

קיינער האָט נישט באַקומען קיין איין גראַשן האַנאַראַר, אָבער מען איז געווען איבער-גליקלעך, אז מע האָט געהאַט וואו אַפצודרוקן אַ ליד, אַ דערציילונג צי אַן עסיי. אויב מע האָט זוכה געווען צו זען אַפגע-דרוקט אויך אַ קליין בילדל — איז מען געווען אין זיבעטן הימל. און ווען איך האָב געזאָגט, אז ייִדישע שרייבער פון אויסלאַנד, האָב איך געמיינט אויך אַפילו אַפאַטאַשן.

איך וועל נאָך ציטירן אַ בויוו פון 18טן אָקטאָבער 1934.

„ליגער טייערער פריינט ש״ס-ראַמאַן!

איך איילעניש שרייב איך אייך אַ פאַר ווערטער. איך האָב צו אייך

אַ זייער וויכטיקע און דרינגענדע בקשה:

דעם בייגעלייגטן אַרטיקל איבערצוזעצן אין ייִדיש און מיר אים תיכף-צוזאַמען מיטן אַריגינאַל (וועלכער געהער פאַר האַראָוויצן!) צוריקשיקן. די דאָזיקע איבערזעצונג קומט אַריין אין איצטיקן נומער פון „אויס-גאַנג“ (נ״ר 17) אַלס הקדמה צום צווייטן קאַפיטל „טעג און נעכט מיט פאַנאַטי אַיסטראַטי“, וועלכער איז שוין אַמילו אויסגעזעצט אין דרוקעוויי. איך בעט אייך אזוי אַרום מיר טאָן די געפּעליקייט און תיכף, ווי איר קריגט מײן בריוו, זיך אַ נעם טאָן איבערזעצן דעם אַרטיקל אין אַ

פיינעם זאפטיקן יידיש, ווי איר קאנט, און אויף מיינע הוצאות אים אריינשיקן עקספרעס.

אויב איר קענט דעם ארטיקל אוועקשיקן פון בוקארעשט שפעטעס-טנס דינסטיק, ד.ה. דעם 23-טן ד.ח., דאן דארפט איר אים ניט שיקן עקס-פּרעס, נאָר איינפאָר. ער וועט אַנקומען אין דער צייט. שיקט אומבא-דינגט צוריק דעם אַריגינאַל, וועלן איך מוז — לויט האַראַוויצנס בקשה — אים תיכף אומקערן.

נעמט צו, ליבער ש"ס, מיין בעסטן דאנק פאר אייער באמי און פריינטלעכקייט אין פארויס און דערפילט מיין בקשה בעסער ווי מעגלעך. מיט די בעסטע און הארציקסטע גרוסן:

אייער י.ד. איזראעל

P. S. שיקט אומבאדינגט, כראניק-מאטעריאל און עפעס אן ארטיקל. די ארויסגעשיקטע „אויפגאנג“-נומערן דערהאלטן? שרייבט.

ד.ו.

אז מע טוט א טראכט, אז איין איינציקער מענטש האט געטראָגן אויף זיינע יונגע אקסל דאָס אחריות פון אזא וואָגיקן זשורנאַל, סיי דאָס רעדאקטירן, קארעקטור אריינגערעכנט — און סיי די גאַנצע ארבעט פון אדמיניסטראַציע, אפילו דאָס עקספּעדירן מיט דער פּאַסט צו די אבאַגענטן, צו פירן קאַרעספּאַנדענצן מיט שרייבער און ליענער — קאָן מען פאַר-שטיין דעם דאָזיקן בריוו.

און דאָך איז נישט קיין חידוש, וואָס דער זשורנאַל האָט נישט מאַריך ימים געווען. מערער איז א וואונדער, וואָס ער האָט יאָ געקלאַנט באווייזן צו דערשיינען, וויפל ער איז דערשינען.

146

די יודישע שטימע

אן אַרטאָדאָקסישע וואַכנצייטונג, דערשינען אין לעזש (טראַנ-סילוואַניע) אין מאי 1933. אונטער דער רעדאקציע פון אַזרן דוד ברוין. פאַראַן עטלעכע נומערן אין דער אַקאַדעמיע.

דער ראדיא

וואַכנבלאט געווידמעט פאר די איינערעסן פונעם רעליגיעזן נאציאנאליזם יידנטום.

דערשיינען אין סיגעט אין יאר 1933.

בסך-הכל זענען דערשיינען, דאכט זיך, נישט מער ווי 4 נומערן. דאָ האָב איך צום ערשטן מאל געזען פארעפנטלעכט מיין חתימה, אונטער אַ וויץ, וואָס האָט מיר פארשאפט פיל צרות — וואו קומט מען דרוקן עס אין די גאַזעטן?!

די קליינע וואַכנצייטונג איז געווען רעדאגירט, געזעצט און גער-
דרוקט פון יחזקאל רינג, וועלכער לעבט היינט (נאָך אוישוויץ) אין
שוועדן. אָבער זיין נאָמען פיגורירט אין דער ענציקלאָפּעדיאָ פון ירושלים,
צוליב זיינע פּראָזע ביכער וואָס ער האָט פארעפנטליכט ערב דער היטלער-
מלחמה, וואָס האָבן אָנגעזאָגט א גרויסן טאלאנט.

איך האָב נישט געפונען איצט קיין עקזעמפלאַר כּוון דער דאָזיקער
צייטונג, אָבער דאָס פּלוג-בלעטל, וואָס האָט אָנגעזאָגט דאָס דערשיינען,
האָב איך יאָ געפונען. איז וועל איך ציטירן, ווייל עס איז באלערנדיק:
„ידישע ליינער!

אינגיכן הויבט אָן דערשיינען אין סיגעט א ניי וואַכנבלאט א.ג.
„דער ראדיא“, וועלכעס איז געווידמעט פאר די אינטערעסן פונעם רעלי-
גיעז-נאַציאָנאַלן יידנטום.

דער ראדיא איז דאָס איינציק-ידישע וואַכנבלאט אין גאַנץ רומע-
ניע, רעדאגירט דורך די פּאָפּולערסטע זשורנאליסטישע כּווחות.
דער ראדיא ברענגט די גאָר לעצטע סענסאַציאָנעלסטע נייעס פון
„גאָר דער ברייטער וועלט“.

דער ראדיא ווידמעט ספּעציעלע טאלאַנטפולע רובריקן פאר „פאָר-
ליטיק ליטעראַטור און הומאָר“.

דער ראדיא מוז געלייגט און פארשפרייט ווערן צווישן טויזנטער
ידישע מאַסן.

דער ראדיא אפּעלירט מיט זיין מעכטיקע שטים צום באוואוסטזייגן
פון די ברייטע ידישע ליינער מאַסן.

ברודער!

וויילסטו אז דאָס אַרטאָדאָקסישע יידנטום זאל באַזיצן אַן אָפיציעל-
דעמאָנסטירנדיקע טריבונע? וויילסטו כאַפּן אַן איבערבליק איבער די פּאָ-
ליטישע געשעענישן כּוון דער וואָך? וויילסטו באַקומען אַ באַגריף איבערן לע-
בן און שאַפּן פּון די ייִדישע אויטאָריטעטן? וויילסטו הערן שפּילן דעם ווי-
אלין פּונעם דיכטערס נשמה? וויילסטו זיך צעשמייכלען פּונעם ייִדיש-
קיצלדיקן הומאָר און בייסנדיקער סאַטירע?

דאן קויף, לייך, פאַרשפּרייט אונדזער איינציקן וואַכן אַרגאַן „דער
ראַדיאָ“.

אַבנאַמענט פּרייז: איינצל נומער 1 לייך. מאַנאַטלעך 4 לייך. אויס-
לאַנד 7 לייך.

אַדרעס: „דער ראַדיאָ“ סטרי. אי.ק. בראַטיאַנו נו' 3, סיגעט.
איך וויל צוגעבן צו אַט דעם ציטאַט, אז דער רעדאַקטאָר איז נאָך
זישט אַלט געווען דעמאָלט קיין 20 יאָר...

דער שטרענג חסידישער ישיבה-בּחור, יחזקאל רינג, איז געווען אַ
פּילזייטיקער טאַלאַנט: דראַמאַטורג, אַקטיאָר, דערפּינדער, פּאָעט, פּראָזאַ-
טאָר, עסייאַיסט און וואַס איר ווילט, אזוי ווי סע קאָן זיין נאָר אַ
מאַראַמורעשער ישיבה-בּחור. ד"ר שלמה ביקל האָט אים געווידמעט אַ
קאַפּיטל אין זיין בוך „רומעניע“. י. רינג האָט זיך ספּעציעל אויסגעלע-
רנט די מלאכה פון זעצעריי, כּדי אליין צו זעצן זיין וואַכנצייטונג „דער
ראַדיאָ“ — אַנדערש ווי אזוי וואַלט ער געקאָנט כּאָטש פּרוּבירן אַרויס-
געבן אַ פּובליקאַציע, אויך אפילו ווען ער איז מאַראַליש געווען געשטיצט
פּון זיינע חברים פון דער לאַקאַלער אָרגאַניזאַציע צעירי אגודת ישראל?
שפּעטער מיט דריי יאָר האָט ער געזעצט מיט די אייגענע הענט
זיינע אזוי וואַגיקע ביכער: „אַ גילגול פון אַ ניגון“, „אויפן הימל אַ
יריד“, „מגילת יודא“ און אַן אונגעריש-ייִדיש ווערטערבוך, ביכער וואַס
האַבן געמאַכט אַ גרויסן רושם הן מיט זייער ליטעראַריש-קינסטלערישן
ווערט, הן מיט זייער פּילאָזאָפּיש-פּאָליטישן און אויך רעליגיעזן תּוכן.
ליידער האָט זיין אזוי פּיל צוואַנגדיקע ליטעראַרישע טעטיקייט נישט
געקאָנט פּאַרגעזונצט ווערן צוליב דער אוראַלטער ייִדישער סיבה — „עב-
דים היינו“, עס איז געקומען אוישוויץ און געמאַכט אַ סוף צו די מאַראַ-
מאַרעשער יידן.

כּוון רינגן האָב איך מיר גענומען דעם ביישפּיל און אויך געלערנט
די מלאכה פון זעצעריי, כּדי צו קאָנען אליין זעצן מינע ביכלעך...

די יודישע וועלט

א ציוניסטיש-רעוויאזיניסטישע וואכנצייטונג, דערשינען אין סיגעט, אין יאר 1933—1934. אונטער דער רעדאקציע פון א.מ. הירש. ביי דער דאזיקער צייטונג האב איך זיך געלערנט די מלאכה פון זעצן (און אפשר אויך צו זיין א רעדאקטאר?)...

סומך נופלים

צוויי שפראכיקער פייערלעכער נומער. געוויימעט פאר משה וועדמעדעוו צום יובל פון 10 יאר אומאונטערבראכן פרעזידענטשאפט פונעם פאראיין „סומך נופלים“.

גאלאץ, 3טער דעצעמבער 1933. רומעניש און יידיש. פארמאט: 32/43 צמ, 4 זייטן, 5 קאלומעס. כמעט אין גאנצן אין עס רומעניש. כמעט איין זייט איז אין יידיש: „א זעלטענער פאל. א יובילעום פון א זונדערן כלל-טוער“, געחממעט אבא שפושניק. נשיא מועצת הגלילית צעירי מורחי ברגט. דעם נומער האב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

דער שטוב-זשורנאל

רעליגיעז-נאציאנאלער חודש-שריפט אין רומעניע. דערשינען אין קעשענעוו, אין יאר 1933, אונטער דער רעדאקציע פון י. עפלבויס. איך האב געפונען אין דער פעדעראציע דעם נומער 3 פון יולי-אויגוסט 1933. פארמאט: 16/23 צמ, 20 זייטן, 2 קאלומעס, אין א הילע.

אויך דער דאזיקער נומער איז א ביסל ציוניסטיש-מזרחיסטיש און
אויך א ביסל מער אגודיסטיש.
סע האבן געחתמעט ארטיקלען אין דאזיקן נומער: ד"ר מ. עליאש
(פראנקפורט); הרב ישעיה רייכער (איזמאיל-באסאראביע); י. ד. מאנדל-
בוים (זאמאשטש); הרב א. בן-קרן; ר' משולח; אדוואקאט יצחק כידל
און מ. ליפמאן.

151 הדת

על חגי השבועות זמן מתן תורתנו. גאלאץ. מאי 1933.
ארויסגעגעבן פון „חבונה תומכי הדת“ אין רומעניש און יידיש
(הגם דער טיטל איז העברעאיש!).
יעדע זייט איז אין דער לינקער זייט דאס רומענישע און אין דער
רעכטער זייט דאס יידישע. אבער די ארטיקלען זענען באזונדערע,
נישט דער זעלביקער תוכן.
פארמאט: 23/32 צמ, 4 זייט, 2 קאלומנעס.
די פערטע זייט איז גענצלעך ליידיק.
דער צווייטער נומער איז דערשינען אין אויגוסט 1933 (מנחם-אב
תרצ"ג).
אין דאזיקן נומער איז שוין דאס יידישע ווינציקער ווי דאס רומע-
נישע.
ביידע נומערן האב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

152 חיים נחמן ביאליק

אן איינמאליקע אויסגאבע, וואס איז דערשינען מיט דער דאטע פון
כ' תמוז 1934, אין בוקארעשט, ווען עס איז געשטארבן דער גרויסער
העברעאישער דיכטער.

דער העפט איז דערשינען אין פיר שפראכן: רומעניש, העברעאיש, יידיש און דייטש — אין וועלכן סע זענען אריין מאטעריאלן פון דיכטער און וועגן דיכטער.

אין יידיש זענען פארעפנטלעכט צוויי ביאליקס לידער: „אונטער די גרינינקע ביימעלעך“ און „ערב פרילינג“.

פארמאט: 24/33 צמ, 12 זייטן מיט א הילע.

טראנסילוואניער בלעטער

איז דאס דער טיטל פון א דערשינענער צייטונג? איך פארצייכן בלויז דעם פראווי, אז מע האט געמאכט צוגרייטונגען ארויסצוגעבן אזא צייטונג. איך וועל איבערגעבן דעם תוכן פון א פלוג-בלעטל, וואס האט אנגעזאגט אזא מין צייטונג:

„אינגיכן הויבט אן דערשיינען אין סיגעט טראנסילוואניער בלעטער, אילוסטרירטע פעריאדישע שריפט פאר ליטעראטור-טעאטער און קונסט. רעדאגירט כון ייגן שריפטשטעלער: יחזקאל רינג.“

„טראנסילוואניער בלעטער“ איז די טריבונע פון דער יידישער אינטעליגענץ און ברענגט צום אויסדרוק דאס קינסטלערישע שאפן פון „ייג-טראנסילוואניע“.

איך פארצייכן דעם „ווילן“ ארויסצוגעבן אזא מין פובליקאציע. דאס האט זיך פארמאסטן מיין יוגנט-חבר, יחזקאל רינג, וועלכער האט געהאט אחוץ טאלאנט אויך אן אומרואיקן שעפערישן גייסט און איז אויך געווען א געוואגטער אונטערנעמער.

נאך דעם וואס ער האט געמאכט דעם פראווי מיטן באשיידענעם „דער ראדיע“ וואס איך האב אויבן דערמאנט, האט ער שפעטער מיט א „אר-צוויי זיך פארמאסטן ארויסצוגעבן א ליטערארישן זשורנאל.“

שרייבערישע כוחות האבן זיך אנגעהויבן באווייזן אין אזוי יידישן שטעטל סיגעט, וואו ווען זאלן זיי פארעפנטלעכן? האט מען געטראכט צו שאפן אן אקסניה פאר זיך און פאר נאענטע חברים...

איז דער חלום רעאליזירט געווארן? צי ערשט שפעטער אין יאר 1941, ווען רינג האט ארויסגעגעבן דעם חודש-זשורנאל „ייג מאראמא-ראש“? אבער אין אזא פארשאלטן יאר מיט אזא פארוואלקנטן הימל,

האט נישט געקאנט דערשיינען מער ווי איין איינציקער נומער. אָבער
ער איז דערשינען! ווי מיר וועלן זען, ווען מיר וועלן אַנקומען אהין.
אז ענלעכן פאל, וועל איך פארצייכענען, וואָס עס איז אַנגעזאָגט
געוואָרן אַ ייִדישע צייטונג אונטערן נאָמען

פרייהייט

אין דער רומענישער צייטונג „ליבערטאטעא, די צייטונג פון די
ייִדן אין רומעניע“, אין נומער 3, ערשטער יאָרגאנג פון 24סטן מערץ
1923, ווערט אונטערן רומענישן טיטל אַנגעגעבן אין ייִדיש: „פרייהייט,
ייִדישער אָרגאַן אין רומעניע“.

לכתחילה קאָן דאָס הייסן, אז דאָס איז בלויז איבערועצט אויף
ייִדיש דער רומענישער טיטל פון דער צייטונג. אָבער אויף דער צוויי-
טער זייט פון דער צייטונג קאָן מען ליענען אַ קלישעע נאָך אַ האַנט-
שריפט. וואָס זאָגט אָן: „אונזער בלאַט וועט בקרוב ערשיינען אין אַ
ייִדישער ביילאָגע פאַר די אלע וואָס ליענען אידיש“.

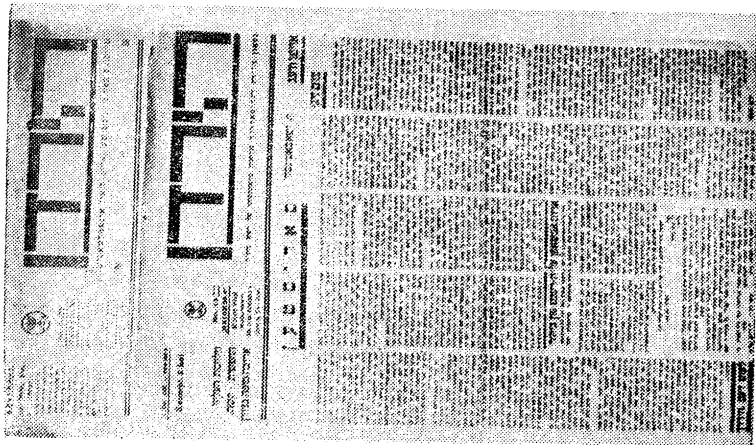
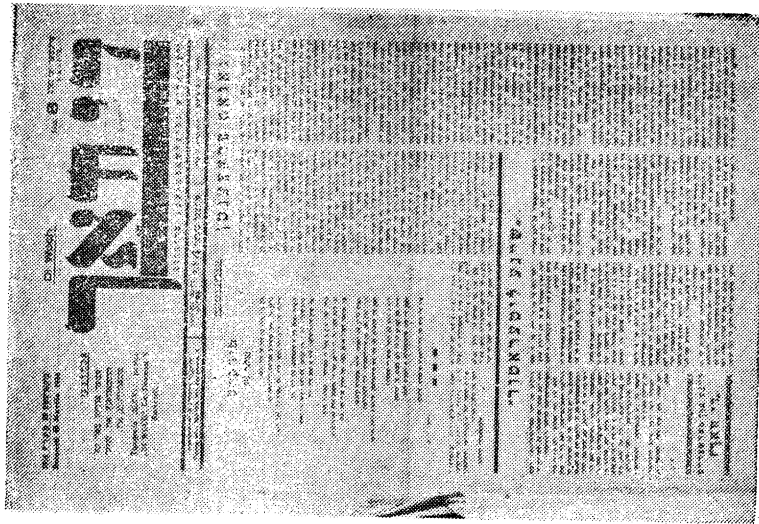
מער ווי דעם אַנזאָג, האָב איך נישט געפונען קיין שפורן, אז
סע זאָל געווען דערשיינען אואַ מין צייטונג.

153

די וואָך

ליטעראַריש געזעלשאַפטלעכע טריבונע.

דערשינען אין בוקארעשט אַנהייבנדיק כּונעם יאָר 1934, אונטער
דער רעדאַקציע פון ש. ביכל, יעקב שטערנבערג און משה אַלטמאַן.
פאַרמאַט: 32/48 צמ, 4 זייטן (צו מאָל אויך 6), 4 קאַלומנעס.
די דאָזיקע צייטונג האָט פאַרגעזעצט, וואָס עס איז אַנגעהויבן
געוואָרן אין „אונזער וואָרט“.

ארום דער וואך האבן זיך גרופירט אויך א פלעיאדע יונגע שרייבער
פון דער באסאראביע: אין דער ערשטער ריי מאטל סאקציער און יאנקל
יאקיר.

בסך הכל זענען דערשינען 64 נומערן ביו 1935. מער האט די
צענזור נישט דערלויבט, ווייל עס איז געווען די ראדיקאלסטע צייטונג אין
יידיש (אין רומעניש איז אוודאי נישט דערשינען אזא מין צייטונג).
הגם זי איז דערשינען נישט מער ווי קנאפע צוויי יאר, איז עס
אבער געווען א געשעעניש סיי ליטעראריש, סיי פאליטיש.

סע זענען פאראן עטלעכע נומערן אין דער אקאדעמיע און אויך
אין דער פעדעראציע.

אין די ליטערארישע בלעטער (נומער 49 פון 6סטן דעצעמבער
1935 זייט 793) קאן מען לייענען אונטערן טיטל „אפגעשטעלט די „וואך“:
„און אט איז אין רומעניע דער מדינה נאך א צייטונג אומגעקומען
על קידוש הקולטור.

יא, צו די פריציטיק-אוכגעבראכטע יידישע צייטונגען און צייט-
שריפטן ווי „שטערן“ (דערשינען אין סיגעט, אונטער דער רעדאקציע פון
ב. שנאבל — ו.ו.ט.) און „אנוואג“ (זע דארט — ו.ו.ט.), איז צוגעקומען א
נייער קרבן — „די וואך“. לויט א לאקאליזשער, נישט באגרינדעטער
פארארדנונג איז אומגעריכט אט די בוקארעשטער קולטור-געזעלשאפטלעכע
טריבונע, וועלכע סע האבן רעדאגירט די ח"ה י. שטערנבערג און ד"ר
ש. ביקל — אפגעשטעלט געווארן. שא שטיל, די צענזור האט נישט
דערלויבט צו פארעפנטלעכן וועגן אט דער פטירה, אפילו קיין מינדסטן
עפנטלעכן גראטעסט אדער אפילו פארעווע מעלדונג אין דער ארטיקער
יידיש-רומענישער פרעסע. ס'איז ווי אין איינקלאנג מיט דעם אוקראינישן
פאלקסווערטל: „מען שלאגט און וויינען לאזט מען אויך נישט“. ערגעץ
וואו אין פארשיידענע רומענישע שטעט און שטעטלעך וועלן זיך אונדזערע
טרייע יידיש-לייענער אויסקוקן די אויגן אויף זייער צייטונג: אבער נעמט
דען די מאכט אין אכט אזעלכע „סענטמענטאליזמען“!...

איז וועלן מיר טאקע מיט ווייטיק און צער — ווי מיר האבן עס זיך
שוין צוגעוואוינט צו טון מכמה און כמה יארן — פארצייכענען דעם קור-
ציינן צווייאריקן לעבנס-וועג פון דער „וואך“.

דאָס אידישע וואָרט

פּען יאָדישע אויסגאבע פון דער אידישער פארטיי, בעלז, ביי דער מיטוואך-טעקציע.

פאראנטוואָרטלעכער דירעקטאָר: ז"ר ל. גורפּעל.

פּאַרמאַט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1, 25סטער פעברואַר 1934, בעלז.

אין לייטאַרטיקל ווערט געזאַגט, צווישן אנדערן:

„...די אידישע פארטיי, וועלכע שטרעבט דערצו, אז דער איד פון א גאַנץ יאָר זאל ווערן געזעלשאפטלעך דערצויגן, זאל באקומען א חוש פאר געזעלשאפטלעכע פראגן — האָט דעריבער גענומען אויף זיך די שווערע און כאראַנטוואָרטלעכע אויסגאבע צו שאפן ביי אונדז א פּעריאָדישן צרגאַן — וועלכער זאל געבן דעם כּוּשן אידישן מענטשן די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען דורך א צייטונג, געדרוקט אין מאמע-לשון מיט אלע כראַגן און מיט אלע געזעלשאפטלעכע ערשיינונגען פון דעם אידישן לעבן סיי אין שטאָט, סיי אין לאַנד, צי אין אויסלאַנד.“

„ס'איז קלאָר, אז נישט די רומענישע צייטונגען, אפילו ווען מ'וואַלט זיי געלייענט, און נישט די רוסישע צייטונגען געבן נישט אַפּ דעם געהעריקן פּלאַץ פאר פראַגן, וועלכע עקבערן דעם מח פון דעם אידישן מאַסן-מענטש“...

אין דער אקאדעמיע האָב איך געפונען 3 נומערן פון דער צייטונג.

סע האָבן געחממעט ארטיקלען: י. זגני, א. עירוני און א. פּיכמאַן.

קולטור און ארבעט

יוביליי-אויסגאבע אויסגעגעבן פון פּראָפּעסאָנעלער שול „אַרט“.

אין יאָס. לכּוּד צען יאָר אַרטי-ארבעט.

איינמאַליקע אויסגאבע, 1טער אפּריל 1934, יאָס.

רעדאקטאר: חיים ראבינוואַן.
אין דעם 4 זייטנדיקן בלאט ווערט אָפגעשפּיגלט די טעטיקייט פון
"אַרט", אין משך פון 10 יאָר.
איך האָב דעם נומער נישט געזען.

156

הירדן

ירחון לעניני הנער העברי, יוצא על-ידי נציבות בית"ר ברומניה.
שנה ראשונה תשרי תרצ"ה — נומער 1 סעפטעמבער 1934 (בוקארעשטק)

פּאַרנאָט: 23/32 צמ, 12 זייטן מיט אַ הילע.

די פּובליקאַציע איז אין יידיש, הגם דער טיטל און אונטערטיטל
(און אויך צו אן ארטיקל) איז אין העברעאיש.

איך האָב געפונען בלויז איין נומער אין דער אקאדעמיע.

אין זיין באגריסונג, שרייבט א. פּראָפּעס: "הירדן". מיט גרויס
פרייד און צופרידנהייט שרייב איך די שורות פון באגריסונג צום רומע-
נישן בית"ר. מיר פראווען א שמחה: דער ערשטער נומער פון ערשטן
בית"רישן זשורנאל הייבט אן ערשיינען.

...געפעלט האָט אונדז דער זשורנאַל שוין לאַנג...

...מיר האָבן געטראכט וועגן אַ נאַמען פאַר אונדזער זשורנאַל און

אויסגעוויילט: "הירדן". געוויס נישט צופעליק...

...און דער נאַמען אליין "הירדן" איז שוין אַ גרויסער טייל פון

אונדזער פּראָגראַם, אפּשר דאָס גאַנצע...

...און אזוי ווי די וואסערן פון ירדן ערפרישן אין א דושנעם און

הייסן טאָג, אזוי וועט אויך דער "הירדן" אריינברענגען צווישן דער
יידישער יוגנט אין רומעניע א פרישן שטראָם באגייסטערונג פון גלויבן

פאַר דער זאַך וואָס הייסט: יודענשטאַט.

סע האָבן נאָך געחחמעט אונטער יידישע ארטיקלען: יעקב שיבער,

אליהו גינזבורג, ש. אבידוד, יוסף כרוסט, מ. שאפירא, צבי בערעסט.

אונטער העברעאישע ארטיקלען צי שירים האָבן געחחמעט: א.

שניאורסון. ה. יבין און י. טובל.

שפעטער האָט דער „הירדן“ געביטן זיין פּאַרמאַט און אויך דעם אונטערטיטל. איך האָב געכונען עטלעכע נומערן פון פארגרעסערטן פּאַרמאַט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.

דער אונטערטיטל פון נומער 13, למשל, פון 27סטן דעצעמבער 1935 איז: בטאון ברית תרומפדלור ברומניה בהשתתפותו של ראש בית"ר. דער דאָזיקער נימער האָט געקאָנט דערשיינען אין סיי וועלכן לאַנד, ווייל ער האָט נישט קיין איין ארטיקל וואָס זאל זיך באַציען צו רומעניע. צוויי גרויסע ארטיקלען זענען געחתמעט פון ז. זשאַבאַטינס-קיין; אייזיק רעמבאָ (פּאַריז), ד"ר י. שעכטמאַן (פּאַריז), יעקב שיבער — חתמען ארטיקלען. איין ארטיקל איז אין העברעאיש. דער נומער 18 פון כ' תמוז 1936 איז געווידמעט דעם יאַרצייט פון הערצלען.

דער אונטערטיטל איז שוין ווידער אן אנדערער: „טריבונע פאר ציוניסטישע פּאָליטיק און אינספּאַרמאַציע“. דער פּאַרמאַט איז דער זעלביקער, אָבער בלויז 2 זייטן. דערשינען אין בוקאַרעשט אָבער גע-דרוקט אין קעשענעוו. ווי געזאָגט, האָט די צייטונג נישט אָפּגעשפּיגלט דאָס היגע לעבן. צי כאַטש דאָס היימישע בית"ר ישע לעבן.

157

דאָס יודישע וואָרט

ערשיינט יעדן פרייטאָג.

פּאַרמאַט: 32/57 צמ, 4 זייטן, 5 קאַלומנעס.

די דאָזיקע צייטונג האָט אָנגעהויבן דעושיינען אין האַרבסט 1934, טשערנאָוויץ, ווי דער אָרגאַן פון דער צענטראַלע פון אגודת ישראל אין רומעניע.

דער ערשטער רעדאַקטאָר איז געווען מרדכי וואַלאַנאָוו, וועלכער איז בטבע געווען א שווייגער, און דערפאַר זענען זיינע לייטאַרטיקלען געווען בצימצומדיקע.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
 5 EAST LEXINGTON AVENUE
 NEW YORK 17, N.Y.

THE CHALLENGE OF THE FUTURE

EDITED BY
 JOHN G. HARRIS
 AND
 J. B. H. HARRIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
 5 EAST LEXINGTON AVENUE
 NEW YORK 17, N.Y.

THE CHALLENGE OF THE FUTURE

EDITED BY
 JOHN G. HARRIS
 AND
 J. B. H. HARRIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
 5 EAST LEXINGTON AVENUE
 NEW YORK 17, N.Y.

דערנאך איז געווען דער הויפט-רעדאקטאר. היים-מאיר קאהאן, וועלכער איז געווען דער גענעראל-סעקרעטאר פון דער אגודה. נאָענטע מיטארבעטער זענען געווען אייזיק מינסטער, שמחה דערבארעמדיקער. שלמה יעקב גראָס (היינט חבר-הכנסת אין ישראל) האָט רעדאגירט די צײַטונג אין לעצטן יאָר.

אײַך האָב דעבוטירט אין דעם דאָזיקן בלאַט מיט א סקיצע „אין די ערשטע טעג...“ וואָס איז דערשינען אין נומער 15 פון 4טן יאָנואַר 1935.

דער גורל האָט געוואַלט, אז איך זאָל דערנאָך ארבעטן בײַ דער דאָזיקער צײַטונג ווי א זעצער, דרוקער און שטענדיקער מיטארבעטער... ביזן סוף פונעם דערשיינען. דאָס הייסט, סוף יאָר 1937, ווען די קוואַרטאַל-רעגירונג האָט אײַנגעשטעלט אלע ייִדישע צײַטונגען.

דער פּראָפּיל פון דער צײַטונג איז געווען א רעליגיעזער, אַנטי-ציוניסטיש, אָבער נישט אַנטי-אַרץ-ישראל.

אויף דער ערשטער זײַט פון דער צײַטונג זענען געווען ידעוּת פונעם ייִדישן לעבן פון אומעטום, וואָס מע האָט גענומען פון די פּוילישע צײַטונגען.

אויף דער צווייטער זײַט זענען געווען פּובליציסטישע אַרטיקלען, און צו א ליטעראַרישן פעליטאָן, א דערציילונג. די דריטע זײַט האָט זיך אָפּגעגעבן מיט אַרץ-ישראל-פּראָבלעמען. קאַרעספּאָנדענצן, וואָס זענען געקומען פון אַרץ-ישראל: פון משה שטאַק-האַמער צי הערשל פּוקס, נאָך זײַער עולה זײַן. אויב נישט, האָט מען אַ-בערגעדרוקט פון אַנדערע צײַטונגען.

אויף דער פּערטער זײַט זענען געווען קאַרעספּאָנדענצן פון לאַנד, פון דער אגודהשער באוועגונג; וועגן קרן התורה, בית יעקב וכדומה. א גאַנצע וואָך האָב איך מיט נאָך אײַן חבר געזעצט די צײַטונג, דאָנערשטיק בײַ נאַכט זי געדרוקט און פּרייטיק פאַר ליכט-צינדן האָט מען די צײַטונג ארויסגעשיקט צו די אבאָנענטן.

איך וועל דערציילן אײַן עפּיזאָד: ווען איך האָב זיך געקווענקלט, זיך צו דערנענטערן צו דער גרויסער דרוק-מאַשין (מיל-סיסטעם), וואָס איך האָב אין מײַן סיגעט נישט געזען (אזא מין ריון-טיפּ עקוויסירט שוין היינט נישט, בלויז אין א מוזײ!), האָט מיך חײם-מאיר קאהאן אונטערגעטריבן בזה הלשון: זאָגט נאָר, איר ווייסט ווי אזוי מע מאַכט פון א לאַשקיל א פּערד?

איך האב געצויגן די אקסל: וואס זאל איך געווען ענטכערן, און
וואס פאר א שייכת האט עס צו אונדז?
האט ער אליין געגעבן די תשובה:

„מע שפאנט איין דאס לאשיקל היינט, מע שפאנט עס איין מארגן —
און איבערמארגן איז עס שוין א פערד... קריכט ארויף אויף דער מאשין!“
אזוי בין איך געווארן אויך דער דרוקער פון דער צייטונג, אין דער
אייגענער אגודהשער דרוקעריי...

שבת נאכן דאווענען, צו מאל האב איך עוקר געווען ביי קריאת
התורה, און אוועק צו דער פרעפעקטורע פון טשערנאָוויצער פאליציי.
דארט האב איך אנגעטראפן אויף אזיער העפלעכן „גוי“. אויב איך געדענק
גוט, האט ער געהייסן „טאמאָוויטש“. איך האב אים פארטייטשט די טיטלען
פון די ידיעות צי אַרטיקלען. צו מאל האט ער זיך אָפגעשטעלט מיטן פינגער
אויף אן אַרטיקל גופא — און ער האט ארויפגעלייגט זיין חתימה „צענווראט!“.
איך דארף נישט דערמאנען, אז אין יענער שעה, ווען ער האט
געגעבן זיין הסכמה, איז שוין די צייטונג געווען ביי די ליענער...

פון דארט בין איך געגאנגען צו ש.א. סופר, דער רעדאקטאָר פון
די דערמאנטע „טשערנאָוויצער בלעטער“. איך האב שוין געוואוסט אים
צו נעמען פון דער דושאַינט-באנק, וואו ער האט געארבעט, און אים
באגלייט אהיים.

ער האט געליינעט פון מיין „שרייבן“, געזאגט זיין מיינונג. גע-
דרוקט האט ער עס אָבער נישט אין זיין צייטונג. עס איז נישט געקומען
אפילו קיין דערצו, הגם ער האט אייניקע „זאכן“ מיינע געלויבט.
סע האט נישט געקאנט דערשיינען כײן נאָמען אין אזעלכע צוויי
קעגנזעצטע צייטונגען — א רעכטע און א לינקע... הגם, אידעאָלאָגיש
זענען מיר נישט געווען אזוי ווייט איינער פונעם אנדערן. ער האט טאקע
געארבעט שבת, אָבער ווען מיר זענען אָנגעקומען צו אים אהיים, איז
געווען א שבתדיקע שטימונג אין הויז.

ביי אים האב איך זיך באקאנט מיט הערש-לייב קאוּשבֿער, ווע-
מענס ביכל איז דערשינען אין יאָר 1937 („קאזיאַנע גימנאזיע“) אין
„אליעזר שטיינבארג ביבליאָטעק“ מיטן נומער 1 און כײן ביכל (דאכט
זיך, אז דער נאָמען האט געזאָלט זיין „זאָלץ-מענטשן“!) האט געזאָלט זיין
נומער 2. עדות קאָנען זיין איציק שוואַרץ און הערש סעגאל, וועלכע
זענען געווען די עסקנים פונעם דאָזיקן פאַרלאַג.

מיט דעם דערקלערט זיך פאר וואס איך האָב איבערגעריסן דאָס
זעצן ווייטער כײַנע דערצײלונגען, און כײַן ערשטלינג איז געבליבן בײַ
די 36 זײַטלעך... וואָס איך האָב אַרױסגעגעבן טאַקע אין דער דרוקעוײַ
פון דער אגודה, אונטערן טיטל „בײַ דער טיר“.

א קאַלעקציע פון דער דאָזיקער צײַטונג געפײנט זיך אין דער א-
קאדעמיע.

158 אינזל

ליטעראטור, קונסט, קריטיק, ביבליאָגראפיע.
'אַרגאַנג 1, נומער 1, סעפטעמבער 1934, בוקאַרעשט.
בײַ דער נאָענטער מיטאַרבעט פון אורי בן-הדור. רעוואַקציע: זישע בא-
גיש, ש"ס-ראַמאַן.

פאַרמאַט: 24/32 צמ, 24 זײַטן מיט אַ הילע, 2 קאַלומנעס.
אין דער הקדמה צום זשורנאַל ווערט געזאָגט:
„אינזל“ דערפאַר, ווייל אין גרויסן ים פון יידישער ליטעראטור, קול-
טור, און יידישער שפראך, זענען מיר דא, אין רומעניע, ווי אן אינזל
און „אינזל“ דערפאַר, ווייל אין דער דאַמינירנדיקער רומענישער קולטור
זענען מיר צוגלייך מיט אלע אנדערע נאַציאָנאַלע, עטנישע און קולטורעלע
מינאַריטעטן, אן אינזל. אינזל איז נישט נאָר ווי א זשורנאַל — נאָר א
גרופע. און אלס א גרופע וועלן מיר שטרעבן צו פאַרוואנדעלען דאָס אומ-
באַקאַנטע יידישע רומעניע, אין א באקאַנטער גייסטיקער יידיש-טעליטאַריע,
וואו אונטער אן איין מיליאָניק יידישן ישוב לעבט און שאפט א יונגער
ליטערארישער נאַכוואקס, וועלכער וועט מיט דער צײַט ווערן אן אַרגאַ-
נישער באשטאַנדטייל פון דער גאַנצער יידישער ליטעראטור. מיר וועלן,
אויך שטרעבן צו אימפּאַרטירן אויף אונדזער אינזל-טעריטאָריע — יידישע
קולטור פון די גרויסע יידישע קולטור-ישובים. און אלס אויסבײַט עקס-
פּאַרטירן אהין יידיש רומענישע און רומענישע קולטור, כדי אוי-אַרום צו
פאַרווארפן א גײסטיקע בריק צווישן דער יידישער און רומענישער קולטור

סע האָבן געחחמעט אין דעם דאָזיקן נומער: מרדכי גאַלדענבערג,
אייזיקן פּאַלאַק, א.י. גרינאָצקי, ה. סעגאַל, יעקב גראַפער, זישע באַגיש.
ש"ס ראַמאַן האָט איבערזעצט אין יידיש ארטיקלען און פּראָזע פון
רומענישע שרייבער.
פון די 5 נומערן, וואָס זענען דערשיגען, האָב איך געפונען איי-
נעם אין דער פּעדעראַציע.

159

דער שבת הגדול

(די צייטונג איז מיט לאטיינישע אותיות)

איינצלנומער 4 ליי אָדער 4 קוואַך מיך נישט אין פנים.
אַפּיציעלער אָרגאַן אלער אָרגאַניזירטער אויסגעצווּנגענער טשערנאָוו-
צטר „פּאַרעכעט“ מיט א ספּעציעלער ביילאגע פאַר אַרטאָדאָקסע „פּאַרעכעט“.
פאַרמאַט: 32/48 צמ, 2 זייטן, 3 קאַלומנעס.

ביילאגע צום שבת הגדול

פאַר אונדזערע אַרטאָדאָקסע לעזערס
(4 זייטן, סך הכל 6 זייטן).
פאַראַנטוואָרטלעכער: מ. ענגעל.

די צייטונג האָט נישט קיין דאַטע אָבער אין תּוּכּן רעדט זיך וועגן
באַיקאַטירן היטלער-דייטשלאַנד. קאַן עס זיין 1935 — 1937.
דעם נומער האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

160

אויפבו

פּוּעלי-ציוניסטישע טריבונע.
דערשיינט 2 מאַל אין חודש.

רעדאַקטאָר: יוסף שיץ (היינט אין ישראל: יוסף מגן).
פאַרמאַט: 32/57 צמ, 4 זייטן, 4 קאַלומנעס.

הגם די צייטונג האָט זיך אָפגעגעבן מיט פּועלי-ציוניסטישער טע-
טיקייט, האָט זי אָבער פּאַרעפּנטלעכט אָפּט ליטעראַטור.
סע האָבן זיך באַטייליקט ווי שטענדיקע מיטאַרבעטער: ד"ר צבי
עלנער, היים געלער, נ. הובערמאַן ד"ר מ. העלפּמאַן.
אין נומער 13 פּון 20סטן דעצעמבער 1936, למשל, האָב איך גע-
פונען לידער פּון: גרשון קיזשנער, יוסף טראַכטענבערג, צבי צעלמאַן.
אפילו מיין ערשטלינג „ביי דער טיר“ איז אויך דאָ, אין נומער
1937/20, צום ערשטן מאל רעצענזירט געוואָרן...
די צייטונג האָט עקזיסטירט, ווי די איבעריקע צייטונגען, ביזן סוף..
דאָס הייסט יאנואר 1938.
די נומערן האָב איך געפונען אין דער פּעדעראַציע.

161

יידיש

חודש־שריפט פאר ליטעראטור און קריטיק. בוקארעשט. 1935.
רעדאַקטאָר: משה אלטמאַן.

איך האָב נישט געפונען קיין איינעם פון די 2 נומערן, וואָס זענען
דערשינען.

162

טראַנסילוואַניער יודישע צייטונג

דערשינען וועכנטלעך, אין שאַמקוטא מאַרע, אין 1935, ווי אן אַר-
טאָדאַקסישע צייטונג.

רעדאַקטאָר: שמואל צבי ווייס.
איך האָב נישט געפונען די צייטונג.

163

אַרטאָדאָקסישע צייטונג

דערשינען אין סאטומארע, אין יאָר 1935, שטרענג-רעליגיעז.
איך האָב נישט געפונען די צייטונג.

164

אויף דער וואך

אויסגאבע פון „השומר הצעיר“ אין רומעניע.
פּאַרמאַט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 4 קאַלומנעס.
איך האָב געפונען פון דער פובליקאציע 2 נומערן אין דער אקאדעמיע
נומער 4³, אַקטאָבער 1935, ווי אַ ביילאָגע צו דער רומענישער
„על המשמר“.

דער נומער 5 איז פון דעצעמבער 1935, בוקארעשט.
סע האָבן געחַתמעט: אהרן כהן, בן יוסף און ר.ו.

165

אונזער שטימע (קולנו)

אַרגאַן פאַרו רעיון פון תורה ועבודה.
נומער 1. ערשטער יאַרגאַנג. ה' טבת תרצ"ה
ערשיינט 2 מאַל אין חודש, אונטער דער לייטונג פון אַ קאַמיטעט.
אַרויסגעבען: ב.ה. המזרחי, אויבער ווישע. מאראמאַרעש.
הויפטּרעדאַקטאָר און פאַרוואַלטער: יחיאל האָראַוויץ. פאַראַנטוואָרטלע-
ער רעדאַקטאָר: משה האָראַוויץ.

די צייטונג איז געווען צווישןפראַנק: עברית און יידיש, 4 זייטן,
שפּעטער זענען געווען צו מאַל אויך 6 זייטן.

דעם פראגראמאטישן ארטיקל האט געשריבן אין עברית, אברהם איוראעל, וועלכער איז געווען אן עסקן ביי דער צעירי מזרחי פון סיגעט. נפתלי בן-מנחם, פון וועמען איך נעם די ידיעה, דערנאנט אין זיין בוך „מספרות ישראל באונגריה“ (זייט 293), אז סע זענען דערשינען 12 נומערן. דער לעצטער איז דערשינען י"ז כנחס-אב תרצ"ה (1935). סע דאכט מיר, אז איך האב געזען אזא צייטונג, מיט ביידע נע-כען, העברעאיש און יידיש: קולנו, אונזער שטימע.

166

נאך דער פאראייניקונג

ערשטער בולעטין פונעם צענטראל-קאמיטעט פון דער פאראייניקטער ציוניסטיש-סאציאליסטישער פארטיי פועלי ציון—צעירי ציון אין רומעניע. בוקארעסט אפריל 1936. סופלימענט לא „טריבונא“ נומער 19.

פארמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 4 קאלומנעס. סע קאן זיין, אז דאס זאל געווען זיין אן איינמאליקע אויסגאבע, וואס האט אפגעמערקט אז „נאך 3 יאר אונטערהאנדלונגען, איז זיך דעם 29סטן יאנואר 1936 צוזאמענגעקומען אין בוקארעסט די פאראייניקונגס-קאנפערענץ פון די פארטייען צעירי-ציון און פועלי ציון אין רומעניע“. דער בולעטין אנטהאלט באגרינסונגען פון די מנהיגים פון דער ציוניסטיש סאציאליסטישער באוועגונג, ווי בן-גוריון, שפרינצאק, ד"ר א. טארטאקאווער און אפילו פון ד"ר לאטאר רעדעטשאנו, סעקרעטאר פון דער רומענישער סאציאל-דעמאקראטישער פארטיי. די זייט 2 און 3 איז פארנומען מיטן אויפרוף וואס דער צענטראל-קאמיטעט האט פארעפנטלעכט נאך דער קאנפערענץ. אויף דער פערטער זייט זענען באגריסונגען און „די לייטנדע ארגאנען פון דער פארטיי“; „די טעטיקייט פון דער עקזעקוטיווע“. לויטן אונטערטיטל „ערשטער בולעטין“ וויל מען מסתמה אנוואגן, אז סע וועט אויך זיין א צווייטער. אבער איך האב געזען בלויז דעם איינציקן עקזעמפלאר און אים געשאנקען דער פעדעראציע.

ליטעראריש-געזעלשאפטלעכע מאָנאטשירפט. רעדאגירט פון א קאָלעגיע.
ערשטער יאָרגאנג, נומער 1, 1טער מערץ 1936. בוקארעסט.

פאָרמאט: 16/24 צמ, 40 זייטן מיט א הילע.

אין דאָזיקן נומער האָבן געחתמעט נאָך דער ריי: בנימין
שניידער, מאָטל סאקציער, שלמה ביקל, הערץ ריווקין, שמחה שוואַרץ,
חיים ראבינזאָן, יעקב שטערנבערג, מרדכי זעלנער, יאנקל יאקיר, איציק
שוואַרץ, א"א.

אויף דער 35סטער זייט איז פאראן „נאַטיצן“ פון דער רעדאקציע,
אין וועלכע סע ווערט צווישן אנדערן געזאָגט:

... „שויבן“ האָט געהייסן דער ליטעראריש-געזעלשאפטלעכער זשור-
נאל, וועלכער איז ארויס אין טשערנאָוויץ אין 1924 אונטער דער
רעדאקציע פון יעקב שטערנבערג. דער זשורנאל איז געווען דער אָרגאָן
פון יענער גרופע, וואָס האָט זיך ליטעראריש געזאמלט ארום אליעזר
שטיינבארג אין געזעלשאפטלעך ארום דער „קולטור־פעדעראציע“.

„שויבן“ האָבן צום ערשטן מאל פראַקלאמירט די עקזיסטענץ פון
א יידישער ליטעראטור אין רומעניע און אונטערגעשטראַכן דעם אייגענעם
לאנד-קאָלאָריט און אלס באַזיס פאַר אַט דער ליטעראטור געפרואוּט אויך-
דעקן די פּרובּט־אַרע קולטור-ערד פונעם נייעם גרויס־רומענישן יידישן
ישוב, וואָס באשטייט פון פיר, אין זייער היסטאָרישער אנטוויקלונג,
כאַרשידענע פראַווינצן.

דאָס איז געווען אַ ספּאַנטאַן באַדערפעניש פון דער אין דער קולטור-ע־דע־
ראַציע אָרגאַניזירטער אַרבעטערשאַפט און ראַדיקאַלער אינטעליגענץ פון איין
זייט, און פון די מלחמה־כוואליעס אַהער פאַרטראַגענע און אויטאָכטאַנע
שפּערישן כוחות פון דער צווייטער זייט, אויסצוקנעטן דעם אייגענעם
קולטור־פּרצוף פון אן אויפשטרעבנדיקן מיליאָנענדיקן קיבוץ.“
צום סוף ווערט נאָך געזאָגט:

„די היינטיקע אַנדערשדיקע אַומשטאַנדן דיקטירן אונדו אויך צו
וואַרפן דעם לאַזונג פון א געאַייניקטן קולטור-פּראָגנאָס אלס אַפּווער קעגן
קולטור-פּאַרניכטנדן פּאַשיזם. רעאַרגאַניזירן אונדזערע קולטור־קאַדרען

און אריינציען אין בשותפותן קאמף אלע פראגרעסיווע אַגאניזירטע
און. יחידישע קולטור־כוחות, וועט זיין איינע פון די עיקר-אויפגאבעס
פון די „שויבן“.

...און דאָר — איז אויף דער פאַרלעצטער זייט פאַרעפנטלעכט אן
אטאק, א בייזוויליקער, אונטערן טיטל „טמאים“, קעגן דעם סיגעטער
„אויפגאנג“, וועגן וועלכן איד האָט שוין אויבן גערעדט. אַזא מיאוסער
אטאק האָט זיך גאַרנישט געקאַנט אריינפאַסן אין א „געאייניקטן קולטור-
פראָנט“.

נאָר, ווי געזאָגט, וועל איד זיך נישט אריינלאָזן היינט אין קיין
וויכ היים. נישט דאָס איז דער צוועק פון דער דאָזיקער ארבעט. אָבער
לאָזן א טרער — דאָס יאָ.

168

דאָס בעלצער וואָרט

א ציוניסטיש וואַנבלאט, דערשינען אין בעלז, אין יאָר 1936,
אונטער דער רעדאקציע פון ל. קופערשטיין, וועלכער איז געווען
צווישן די שטענדיקע מיטארבעטער פון קעשענעווער טאַגבלאט „אונ-
זער צייט“.

איד האָב נישט געזען קיין איין נומער.

169

דער נייער גראַגער

(מיט לאטיינישע אותיות)

א הומאַריסטישע פּוּריס־צייטונג. דערשינען אין טשערנאוויץ, 8טער
מערץ 1936.

פאַרמאָט: 32/47 צמ, 8 זייטן, 3 קאלומנעס.

פאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: זשאַן ראָזענשטאַק.

257

17 — Presa idiş din Româna — c. 1131

סע האָבן אויך געחחמעט: יוסף פּרענקעל און יהודה איש־שלום.
דעם דאָזיקן נומער (און אויך איין נומער פון 24סטן פעברואַר
1937) האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

170

דאָרנער הומאַר

(מיט לאטיינישע אותיות)
צווייטער יאָרגאַנג, 1936.
א קרומער הומאַר-שפיגל פון שמשון פּערסט.
פאָרמאַט: 32/48 צמ, 6 זייטן, 3 קאָלומנעס.
דעם נומער האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע.

171

אונזער טאַט

דערשינען עטלעכע נומערן אין יאָר 1936, אין בוקאַרעשט, ווי א
ביילאָגע צו דער רומענישער צייטונג „טריבונאַ“. א ציוניסטישער אַרְבאַן.
איך האָב די צייטונג נישט געפונען.

172

טריבונע

צוויי-וועכנטלעכע אויסגאַבע.
אן אנדערע ביילאָגע צו דער דערמאָנטער רומענישער צייטונג,
מיטן זעלביקן נאָמען.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 14טן מערץ 1937, בוקאַ-
רעשט, אונטער דער רעדאַקציע פון ד"ר מ. קאַטיק.

אָרגאַן פֿון דער פֿאַראייניקטער ציוניסטיש-סאָציאליסטישער פֿאַרטיי
אין רומעניע.
איך האָב געזען אין דער פּעדעראַציע איין עקזעמפּלאַר.

173

די אידישע טריבונע

אייגנטלעך איז דער נאָמען אין רומעניש „טריבונא עוורעיאַסקע“,
אומאַפהענגיקער ציוניסטישער אָרגאַן, דערשיינט וועכנטלעך, אין יאָס.
צווישן די יאָרן 1932 — 1940.

צו ערשט האָב איך זיך דערוואוסט וועגן דער דאָזיקער צייטונג,
אז זי איז דערשינען אויך אין יידיש און העברעאיש פֿונעם „אַלמאַנאַך
פֿון דער אידישער טריבונע אײַפֿן יאָהר תרצ״ח“, וואָס איז דערשינען אין
יאָס, סעפטעמבער 1937, אונטער דער רעדאַקציע פֿון ק. ברזילי (אייזענ-
הענדלער). י.י. בורשטיין און ב. קאושאַנסקי.

זוכנדיק די צייטונג גופא, האָב איך געפֿונען א קאַלעקציע ביי דער
פּעדעראַציע און פֿון דאָרט פּעסטגעשטעלט, אז זינטן נומער 189 (זעקסטער
יאָרגאַנג) פֿון 28סטן מערץ 1937 האָט די צייטונג אָנגעהויבן דערשיינען
8 זייטן (זעקס רומעניש און 2 יידיש).

דער פֿאַרמאָט איז געווען: 32/48 צמ, 5 קאַלומנעס. 2 זייטן יידיש,
אין וועלכע סע געפֿינט זיך א רובֿריק „בשפתנו“, א קאַלומנע אין העברעאיש.
שפּאַרעדיאַקטאָר פֿון דער גאַנצער צייטונג איז געווען ק. ברזילי. אָבער סע
ווייזט אויס, אז דער רעדאַקטאָר פֿון די יידישע זייטן איז געווען י.י.
בורשטיין, הגם איך האָב נישט געפֿונען זיין א חתימה.

אַגב האָט יעקב גראַפער פֿאַרעפֿנטלעכט אין ערשטן נומער דאָס ליד
„פּרילינג“.

א שטענדיקער מיטאַרבעטער איז הרב שמואל שוועמער. סע זענען
פֿאַראַן פֿיל איבערגעדרוקטע אַרטיקלען בנוגע דער ציוניסטישער באוועגונג.
דאָס אָנהייבן דערשיינען פֿון די יידישע זייטן איז אָנגעזאַגט געוואָרן
אויף א קול אין א לייטאַרטיקל, אָבער אין נומער 227 (זיבעטער יאָרגאַנג)
פֿון 6טן יאַנואַר 1938, ווען די צייטונג איז דערשינען בלויז אין 4 זייטן

(בלויז 1 זייט יידיש), ווערט שוין נישט אָנגעזאָגט, אז מיט דעם נעמט א סוף צו די יידיש-העברעאישע זייטן.
זינטן 27סטן פעברואר 1938 דערשיינט די טריבונע עוורעיאסקע אין א גרעסערן פארמאט, אין 4 זייטן, נאָר רומעניש. ביזן 15טן דעצעמ- בער 1940, מיט וועלכן סע ענדיקט זיך די קאלעקציע.

174

דער איד

די דאזיקע צוויי-שפראכיקע צייטונג (רומעניש: „עוורעאול“) איז דערשינען אין יאס בערך אין יאָר 1936, אונטער דער רעדאקציע פון י.י. בורשטיין.

ליידער האָב איך אויך די צייטונג נישט געפונען, אָבער זי ווערט דערמאנט אין „אלמאנאך פון דער אידישער טריבונע אויפ'ן יאָהר תרצ"ח“, וואָס איז דערשינען אין יאס, סעפטעמבער 1937.

איך האָב דערמאנט פריער דעם דאזיקן אלמאנאך, ווען סע האָט זיך גערעדט וועגן דער אידישער טריבונע.

איך וועל ציטירן פונעם רומענישן ארטיקל געחתמעט פון ק. ברזילי (זייט 191):

„אין יאס פארצייכענען מיר אויך דאָס דערשיינען פון דער צייטונג „עוורעאול“, וועלכע נאָך א נישט-רעגולערן דערשיינען האָט זי איבערגע- נומען, אָנהייב יאָר 1937, י.י. בורשטיין, ארויסגעבנדיק זי מיט א זייט יידיש, אין חודש מערץ נעמט ער זיך פיר צו דערשיינען אין 8 זייטן אויך אין יידיש און העברעאיש, אָבער זי מוז אויפהערן צו דערשיינען צוליב ארויפגעצוואונגענע סיבות“

ווי געזאָגט, האָב איך אויך די צייטונג נישט געזען, אָבער למען האמת, פארצייכן איך זי, גלייך איך וואָלט זי געזען, ווייל דאָס עדות- שאפט איז באגלייביק.

אחוץ דעם, האלט איך אז עס איז וויכטיק צו פארצייכענען פון צעשיכטלעכן שטאנדפונקט, נישט בלויז פאר דער פרעסע, נאָר אויך פאר דער ציוניסטישער באוועגונג פון יאס.

סע האָט קיינער נישט דערמאנט די צייטונג ביו איצט.
 איז דאָך דאָס אויך איינע פון די צילן פונעם דאָזיקן בוך.
 אין דער זעלביקער צייט, אָנהייבנדיק מיטן יאָר 1932, איז דערשיי-
 נען אין בוקארעשט נאָך איין רומענישע צייטונג „מונטשיטאָרול עוורעו“
 אונטער דער רעדאקציע פון ש. פריש, ארויסגעגעבן פון דער פועלי-ציון
 צוויי מאָל אין חודש, וואָס האָט געהאט אויך יידישע ארטיקלען (זע די
 פאקסימיליע אויף זייט 259).

175

געזונט און היגיענע

מאָנאטלעכער אילוסטרירטער פאָפולער־מעדיצינישער זשורנאל. א-
 רויסגעגעבן פון „אונזער צייט“. און „אָזע“ קעשענעוו. רעדאגירט פון א
 קאַלעגיאַע.

דער יערשטער נומער (16 זייטן) איז דערשינען דעם 15טן אפריל
 1937.

אין לייטארטיקל ווערט געזאָגט:

„מיר ווילן קומען צו הילף דעם מאַסן-ייד און אים דערמאנען אין
 די עיקרים פון געזונט: מיר ווילן אים לערנען א פרק אין דער אַזוי
 איינפאכער מסכת היגיענע און פּראָפּילאקסיע. דאָס וועלן זיין איינפאכע
 אויפקלערונגען און אינטרוקציעס, באַגרינדעטע אויף וויסענשאַפטלעכע
 יסודות און אויף עקספּעריענץ.“

איך האָב נישט געפונען קיין איין נומער.

176

די וואַרהייט

א וואַכנבלאט וואָס האָט געזאָלט דערשיינען אין קלוזש, טראַנסילוואַניע.
 אין יאָר 1937, אין דריי שפּראַכן: יידיש, רומעניש און אונגעריש. שפּע-
 טער האָט מען מצד דער מאַכט פּאַראַרדנט, אז סע זאָל דערשיינען
 בלויז אין רומעניש.

איך האָב נישט געזען דאָס בלאַט.

ארגאן פון דער מזרחי באוועגונג אין רומעניע.
 פארמאט: 32/47 צמ, 4 זייטן, 3 קאלומנעס.
 דערשינען אין טשערנאוויץ און יאר 1937.
 צו מאַל זענען געווען אויך העברעאישע ארטיקלען אין דער דאָ-
 זיקער צייטונג.
 איך האָב געקענט די צייטונג (סע האָט זי רעדאגירט ברוך האגער,
 א קוזין פונעם שרייבער ברוך האגער), אבער איצט געפינט זי זיך נישט
 ביי אונדז.
 די צייטונג איז אויך אויסגעגאנגען דורכן פאשיזם.

אקטועלע פראַבלעמען

זאמלהעפט פאר ציוניסטישע פראַבלעמען, ארויסגעגעבן דורך דער
 ציוניסטישער אָרגאניזאציע אין באסאראביע „בנין הארץ“, קעשענעוו, פעב-
 דואר 1939,

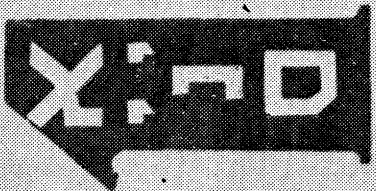
פארמאט: 16/23 צמ, 76 זייטן מיט א הילע.

אזוי ווי קיין דערלויבניש פאר א צייטונג האָט מען נישט געקאָנט
 באקומען — און א ייד דארף דאָן לעב... לעזן. איז מען געפאלן אויף
 אן המצאה און מע האָט אָנגעהויבן ארויסגעבן זאמלהעפטן, ווי מיר וועלן
 זען ווייטער, איבער א יאר און איבער מערער יאָרן...

אין דאָזיקן נומער, וואָס איז אין דער פעדעראַציע, האָבן געחתמעט:
 י. שפרינצאק, א. ראבינאוויטש, חיים גרינבערג, מ. ניישטאדט, ז. ראָזענ-
 טאל, ב. מילגרויס, י. קאַרן, ל. קופערשטיין, זאב אגרעס, ב. טוטשינסקי
 קי. ק. בערטיני, ד. שמונואוויטש, א"א.

1950

1. The company of the...
 2. The company of the...
 3. The company of the...
 4. The company of the...
 5. The company of the...
 6. The company of the...
 7. The company of the...
 8. The company of the...
 9. The company of the...
 10. The company of the...

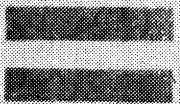

11. The company of the...
 12. The company of the...
 13. The company of the...
 14. The company of the...
 15. The company of the...
 16. The company of the...
 17. The company of the...
 18. The company of the...
 19. The company of the...
 20. The company of the...

21. The company of the...
 22. The company of the...
 23. The company of the...
 24. The company of the...
 25. The company of the...
 26. The company of the...
 27. The company of the...
 28. The company of the...
 29. The company of the...
 30. The company of the...

1950

1. The company of the...
 2. The company of the...
 3. The company of the...
 4. The company of the...
 5. The company of the...
 6. The company of the...
 7. The company of the...
 8. The company of the...
 9. The company of the...
 10. The company of the...

11. The company of the...
 12. The company of the...
 13. The company of the...
 14. The company of the...
 15. The company of the...
 16. The company of the...
 17. The company of the...
 18. The company of the...
 19. The company of the...
 20. The company of the...

21. The company of the...
 22. The company of the...
 23. The company of the...
 24. The company of the...
 25. The company of the...
 26. The company of the...
 27. The company of the...
 28. The company of the...
 29. The company of the...
 30. The company of the...

179

איינס

פאלקסיביבליאָטעק, זאמלהעפט פאר ליטעראטור, בוקארעשט 1939.
רעדאקציע: איציק קאפיטאַנאָוו און ס. בראַונשטיין.
דאָס איז שוין א ריין ליטעראַרישע פובליקאַציע, וואָס האָט זיך
אויך אַריינגעשמוגלט אַן א דערלויבניש...
פאַרמאַט: 16/24 צמ, 16 זייטן.
סע האָבן געחתמעט אין דאָזיקן נומער: זעליק באַרדיטשעווער, מאיר
באַדנער, ס. בראַונשטיין, י. גראַפער, איציק קאפיטאַנאָוו און י. פעלק.

180

צוויי

זאמלהעפט פאר ליד און פראָזע. רעדאקטאָר: ש"ס־ראָמאַן.
סע האָבן געחתמעט אין דאָזיקן העפט, וואָס איז ווי א המשך פונעם
אויביקן "איינס": לעאָן בערטיש, גוסטאַוו סעגאַל, ס. בראַונשטיין, ב. לעבלי,
אלי בלומענפעלד-פלאָרין.

181

אונזער וואָרט

ערשיינט מיטוואַך און פרייטאָג.
נומער 1, 1טער דעצעמבער 1939, בוקארעשט.
דירעקציע: ד"ר ב. רייכער און פ. בלוס.
אויף דער ערשטער זייט איז דאָ א מודעה:
„אונזער וואָרט“, וואָס דערשיינט דערווייל צוויי מאל אין דער וואָך,
ווייל געבן אין דער האנט פון דעם אידישן לעזער א בלאַט מיט ריכטיקער

1941
 Vol. 3
העולם
 HOE-MANN
 דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

1941
 Vol. 3
וועלט-שפאלט
 HOE-MANN
 דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

דאס פראגראם פון דער נייער רעזולוציע
 ווערט פארענטווארפט דורך דעם
 פארבאנד פון יודישע ארגאניזאציעס
 אין פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע
 און קאנאדע.

אָריענטאציע און מיט די לעצטע ידיעות פון איבעראל, וואו אידן לעבן
און ווירקן...
הייסט עס, און עס איז אויסגעשטאנען תחית-זמתיים מיטן זעלביקן
טיטל ווי פאר 14 יאר, מיטן זעלביקן רעדאקטאר און דער זעלביקער
שפראך און אַרטאָגראַפיע...
פאראן אין דער פעדעראציע א נומער.

182

וועלט-שפיגל

דאָס לעבן אין וואָרט און בילד. וועכנטלעכער מאגאזין. בוקארעשט, 1939
רעדאקציע-קאלעגיע: אַנפירונג ד"ר ש. מאָזנער.
פאראנטוואָרטלעכער רעדאקטאר: פאל בלום.
פאָרמאַט: 27/37 צמ, 12 זייטן.
סע זענען פאַרעפנטלעכט טשיקאָוע ארטיקלען און נייעסן, אילוס-
טרייט. געחחמעט מיט נעמען פון דער הפטורה, צי איבערגעדרוקטע פון
אַנדערע צייטונגען.
געפונען א נומער אין דער פעדעראציע. נומער 3 פון 22סטן דעצעמ-
בער 1939.

183

מיינע העפטן

די העפטן זענען געשריבן געוואָרן אין גאַנצן פון יחיאל שרייבמאַד-
שוין דעמאָלט האָט ער זיך ארויסגעוויזן פאַר א מייסטער פון מיניאַטורן-
פּראָזע און עסיי. ערשטער העפט איז דערשינען אין סעפטעמבער 1939,
אין בוקארעשט.
פאָרמאַט: 16/23 צמ, 16 זייטן אין א הילע.
געפינט זיך אין דער פעדעראציע.

ישראל א. שרייבמן

חינוך העפסו

הוצאת

א. שרייבמן
דבר לעצמך
למנוח מ. שרייבמן / מ. שרייבמן
הוצאת א. שרייבמן / א. שרייבמן

1974
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

184

דריי

דאָס איז פון דער סעריע „אױנס“, „צװײ“, דערשינען אין בוקאַ-
רעשט 1940.
סע האָבן געחחמעט אין דאָזיקן נומער: ס. בראַונשטיין, נאַטאַן
מאַרק, סאַמסאָן לאַזאַר (לאַסקאַר שאַראַגאַ), לײבל זאַכאַראָװיטש, יאַן גאַ-
רוו (ײדיש: ש״ס־ראַמאַן).

185

פיר

זאַמלעפּט פאַר לײד און פּראָזע. בוקאַרעשט 1940.
רעדאַגירט פון ס. בראַונשטיין.

סע האָבן געחחמעט אין דאָזיקן העפּט: נאַטאַן מאַרק (צום סוף פּו-
נעם אַרטיקל וועגן אליעזר שטיינבאַרג איז דאָ אַ באַמערקונג: דער דז-
זיקער אַרטיקל איז אַרויסגענומען אויס מיין בוך „ײדיש-ליטעראַטור אין
רומעניע“, וואָס איז פאַרטיק צום דרוק. נ.מ.). (וועל איך צוגעבן אין
מיין פאַראַנטעזע: דאָס בוך איז דערשינען אין יאָר 1968, אין חינאַ)
מלכא לי, מיכאַיל סאַדאַװעאַנו (ײדיש ש״ס־ראַמאַן), י. פאַנער, איציק
קאַפּיטאַנאָװ, ס. בראַונשטיין.

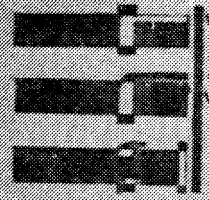
די אלע פיר העפּטן האָבן איך גענוגען אין דער פּעדעראַציע.
אין לעצטן העפּט איז דאָ אַ מודעה מצד דער רעדאַקציע: „דער
קומענדיקער העפּט דערשיינט אין גיכ. עס וועלן זיך אין אים בא-
טייליקן: יאַנקעוו גראַפּער, י. האַראָװיץ, איציק פאַנער, אדוואַקאַט מ. דאַ-
וידאַװיטש, מ. ה. מאַסקי, בערל שוואַבל, ס. פּאַדאַלעאַנו, י. קאַפּיטאַ-
נאָװ, לײבל זאַכאַראָװיטש, ש״ס־ראַמאַן, ס. בראַונשטיין, און אנדערע.
מ. כאַימסקי וועט זיך באַטייליקן מיט זייער אַן אינטערעסאַנטער
אַרבעט: וועגן אויסעס וואָס פּעלן אין ײדישן אלעף-בייס.“
אַבער מער זענען שוין די זאַמלעפּטן נישט דערשינען.

1957-1958

and 1958-1959
in the amount of \$100,000
to the State of New York (State-1958)

and 1959-1960
in the amount of \$100,000
to the State of New York (State-1959)

and 1960-1961
in the amount of \$100,000
to the State of New York (State-1960)

Amount - \$100,000

1957-1958

and 1958-1959
in the amount of \$100,000
to the State of New York (State-1958)

ציוניסטישע פראבלעמען

ארויסגעגעבן דורך דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין באסארא-
ביע „בנין הארץ“. (מסתמא איז עס א המשך פון די „אקטועלע פרא-
בלעמען“ פון 1939).

קעשענעוו, מאי 1940.

פארמאט: 16/23 צמ, 40 זייטן מיט א הילע.

אין דאזיקן נומער זענען פאראן ידיעות און ארטיקלען ווי אין א

פעריאדישער צייטונג.

סע זענען אויך פאראן ליטערארישע ארבעטן געחתמעט פון: מרדכי

גאלדענבערג ק. בערטיני, ל. קופערשטיין, א ברכה צום אפפארן קיין ארץ-

ישראל פון יצחק קארן און ח. אגרעס.

יינג מאראמאראש

זאמלהעפט, סיגעט, מערץ 1941. רעדאגירט: יחזקאל רינג.

אויף דער צווייטער זייט פון דער הילע איז ווי א מאטא א צוויי-

סטרעמעדיק ליד פון אברהם רייזען:

„אין א פרילינגס טאג, א קאלטן

נישט פארצווייפל אויך מיי קינד,

עס באטייט נאָר אז פארהאלטן

האַט אים ערגעץ וואו א ווינט.

און עס הייסט נאָר אז עס זענען

וואַלקנס ערגעץ וואו אין מארט.

און זיי לאָזן נאָך נישט שיינען

דאָ די זון אין גאָר איר פראכט.

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

ELNECTYNTI
KILLIPAMINTI

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

1941
 THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 DIVISION OF PHYSICS
 5710 SOUTH CAMPUS CENTER
 CHICAGO, ILL. 60637

אט דער נחמהדיקער אַפטימיום און די דאטע „מערץ“, וויל דאָך זאָגן, אז ס'זענען דערשיינען פּעריאָדיש.

פאַרמאָט: 15/23 צמ, 34 זייטן און אַ הילע.

אין דאָזיקן העפט האָבן געחחמעט לויט דער ריי: יחזקאל רינג, אייויק פּאָלאַק, הערצל אַפשאַן, בערל שנאַבל, י. ד. איזראַעל, יחיאל שטיינבאָך, וואָלף טאַמבור (א פּראַגמענט פּונעם ערשטן קאַפיטל פֿון דער דערציילונג „זאַלצמענטשן“, וואָס איציק שוואַרץ האָט אין די ליטעראַ-רישע בלעטער דערמאַנט, אין זיין רעצענזיע וועגן מיין ערשטלינג-בוך, אבער ליידער איז דאָס אלץ געבליבן פּונעם גאַנצן. דער כתב-יד איז פאַרלוירן געגאַנגען, צוזאַמען מיט מיין גאַנצער משפּחה); יוסף עליאַש, יהודית האַלדער, ז. סאַבאַ.

אויסן לעצטן וויטל איז צווישן די „נאַטיצן“ צו לייענען: „זייט אייניקע יאָר האָבן מיר צו פאַרצייענען א נישט קשהדיקן אויפשטייג אין ״דישן קולטור-לעבן ביי אונדז״: „דער שטערן“, „אויפגאַנג“, „מיל-נערגאַס“, „ביי דער טיר“, „פאַרבלאַנדזשעטער ניגון“, „וויזשניצער רבינס הויף“, „אויפן הימל א יריד“, „מיין היים“, „ירדא“, א. אַנד. זענען א שיינער, בכבודיקער און קרעפטיקער אַנזאַג פאַר מאַראַמאַראַש״.

* * *

די דאָזיקע פּובליקאַציע, „ינג מאַראַמאַראַש״ איז דערשינען אין סאַמע ערב פּונעם פּינצטערסטן קאַפיטל פון דער געשיכטע פון די מאַראַ-מאַרעשער יידן.

דאָס קאָן מען נישט פאַרגלייכן מיטן ארויסגעבן פון „ליכט“ אין יאָר, 1915, דאָס מאַל איז עס נישט אַ פשוטע מלחמה. דאָס מאַל איז עס ערב דער שוואַה. אַבער, וויי, ווי ווינציק מיר האָבן געוואוסט אין וואָס פאַר אַ מצב מיר געפינען זיך. אויך פון דעם קאָן מען זען ווי אזוי מע האָט אונדז אָפּגענאַרט, ווי אזוי מיר גופאַ האָבן זיך אָפּגענאַרט, און גע-מיינט אז אַט-אַט קומט די גאָולה און מיר וועלן ניצול ווערן.

וואָ ראייה: אין זעלבליקן חודש, ווען עס איז דערשינען, „ינג מאַראַ-מאַראַש״ האָבן איך חתונה געהאַט, דער סעפינקער רבי, ר' אַבישל האַראַ-

וויץ הי"ד, האט מיר מסדר קידושין געווען, איך האב דעמאלט געזאגט
א חתן-דרשה... און וואס האט זיך דערפון אויסגעלאזט?!
פון וואו בין איך אוועק — און וואהין בין איך אָנגעקומען?!

* * *

מיט דעם ענדיקט זיך דער שעפערישסטער פּעריאָד אין דער
יידיש-ברעסע און ליטעראַטור אין רומעניע.

פערטער טייל
1977 — 1944

נאָכן מבול

נאָכן שוואַרצמבול.

...די לעגענדע דערציילט, אז ווען דער אורעלטער זיידע נח האָט זיך אנגעהויבן לאַנגוויילן אין דער תיבה — האָט ער קיין מעטעאָראָלאָגישן בולעטין נישט געהאט פון וואו צו וואַרטן, האָט ער אַרויסגעשיקט אַטייבעלע דורכן פענצטער, כדי צו זען ווי ער האלט מיט דער וועלט, אויב די וואסערן פונעם מבול האָבן זיך אָפגעשטילט, אויב מע קאָן שוין געפינען אַ שפּאַן ערד פון דלת-אַמות, וואו זיך אַנצולענען אויף דער פּרייער לופט. מסתמאָ איז ער שוין זאָט געוואָרן פון זיין ווייבס דערקוטשען. אפּשר האָט ער שוין מער נישט געקאָנט פּאַרטראָגן דאָס ברומען פון די היות, מיט וועלכע ער איז געווען געצוואָנגען צו לעבן צוזאַמען אַזאַ לאַנגע צייט... און ווען דאָס טייבעלע האָט נישט געפונען קיין טרוקענעם אָנשפּאַר, איז עס באלד צוריקגעקומען. האָט ער עס שפּעטער מיט עטלעכע טעג ווידער געשיקט — ענדלעך, איז דאָס טייבעלע געקומען מיט אַ בירטן בלעטל אין שנאַבל...

זינט דעמאָלט איז דאָס טייבעלע דער סימבאָל פון שלום (אזוי ווי ביי פּיקאַסאָ) און בירטן-בלעטלעך זענען זינט דעמאָלט אויך אַ סימבאָל פון שלום.

נו טאַקע, אלע קאַנענטאַטאָרן פון דער חנך-מעשה האָבן זיך גע-גריבלט און אויסגעזוכט דערקלערונגען, פאַר וואָס האָט נח דווקא געשיקט אַ טייבעלע אויסצופירן אַזאַ וויכטיק שליחות?

לאַמיר זיך אויף אַיין רגע פאַרשטעלן, אַז נח וואָלט געווען געשיקט אַן אַדלער. יא, אַן אַדלער, וואָס אַז ער טוט אַ צעפּאַכע זיינע פּליגלען, מאַכט ער אַדורך אַ שטח, אויף וועלכן אַ טייבעלע איז נישט בכח דאָס אַדורכצופליען, אַדער עס דאַרף מאַכן גרויסע אָנשטרענגונגען.

לאַמיר נאָר א טראַכט טאָן: פיקאַסאָ זאָל נישט געווען דארטן מאָלן
אזא באַשיידן טייבעלע, וואָס קוים זעט מען עס ביי אים אָן, מיט די עטלעכע
שטריכן — נאָר זאָל געווען מאָלן אן אַדלער, מיט ברייט צעעפנטע
פליגלען, וואָס שפאַלט ווי א בליץ די הימלען, גלייך א זשעט-עראַפּלאַן
וואָלט ווי א ראַקעטע דורכגעפּלויגן און געלאָזט נאָך זיך א גערויש פון
א שיער נישט אַנקומענדיקן שטורעם... נו, און אזא אַדלער, וואָלט ער
זיך געווען אַפּגעשטעלט אויף א הויכן צעדערבוים (אויב סע וואָלט געשען
אין מאַראַמאַרעשער וואַלדיקע בערג, וואָלט ער זיך אַפּגעשטעלט אויף א
הויכן דעמבענעם בוים!) און ער וואָלט געבראַכט אין שנאָבל א צווייגל
(ניין, אַפילו א גאַנצן בוים!) פון א צעדער צי א דעמב...
אַבער צו וואָס וואָלט געטויגט נחן א צעדער, צי הויכן דעמב? ער
האַט דאָך געוואָלט בלוין געוואויר ווערן, אויב דאָס וואַסער האָט זיך אָפּ-
גערונען. און דאָס וועט ער דערפאַרן דווקא פון א קליין טייבעלע, וואָס
איז נידעריקער צו דער ערד, אויף וועלכער דער מענטש טרעט מיט
זיינע פיס.

דער מענטש האָט דאָך נישט קיין אַדלערדיקע פליגל...
נאָכן מבול פון דעם גרויסן היטלער-חורבן, פון דער שואה, ווי מע
האַט עס שפּעטער אַנגעהויבן רופן, האָבן אַנגעהויבן פליען טייבעלעך, ביי
וועלכע די פליגלעך זענען געווען א ביסל אַפּגעסמאַלעט פון די קרעמא-
טאַריעס — און די בירטן-בלעטלעך, אויך די בלעטלעך זענען געווען
פאַררייכערטע, אויסגעדאַרטע, וואָס האָבן גיכער געקאַנט אַנזאָגן א האַרבסט,
ווי א נאָך-מבולדיקן פּרילינג...
מיט דעם דערקלערט זיך, וואָס צו ערשט האָט זיך באַוויזן אין בן-
קאַרעשט אזא פּובליקאַציע, מיט אזא קלינגענדיקן נאַמען:

188

ליטעראַרישע בלעטער

(יידיש און רומעניש)

ערשטער יאָרגאַנג. נומער 1, 5טער אַקטאָבער 1944.
דערשיינט אונטער דער רעדאַקציע פון א קאַמיטעט. אַרויסגעגעבן פון
קולטור־פאַרײן „יידיש טעאַטער“ פון בוקאַרעשט.

פאָרמאָט: 21/31 צמ, 8 זייטן (4 יידיש און 4 רומעניש).

כדי צו אילוסטרירן, וואָס פאָר אַ כוּחוֹת סע האָבן אַרויסגעגעבן די דאָזיקע פּובליקאַציע וועל איך ציטירן בלויז איין פּסוק, מיט דער אַר-גינעלער אַרטאָגראַפיע פון דער „אַקדמאַ“: „עס ציטערט די פּעדער ווען מיר הייבן אָן צו שרייבן די ערשטע שפּירית פּין דעם ערשטן יידישן זשור-נאַל אין רומעניע“.

אין נומער אין אַרײַן: „מײַן ײַנגעלע“ פון מאָריס ראָזענפּעלד; שטע-פאָן טיטא אין פּאַרטרעטן מיט „ליליענדופט איבער ניו בריסעל“ (פון דער סעריע „מעשהלעך פאַר גרויסן“), איבערזעצט פון רומענישן: י. פּאַנערי, „טעאַטער פּראַגע“ פון מ. שערבאַן; א האַלץ-שניט „קליידער פאַר טראַנסניסטריע“ פון לאַזאַר זין.

די רומענישע 4 זייטן זענען שוין בעסער רעדאָגירט, ווייל די רע-דאַקטאָרן האָבן געקאַנט רומעניש...

ווען נ. מאַרק האָט אין זײַן בוך „יידיש-ליטעראַטור אין רומעניע“ פאַרצײכנט די דאָזיקע פּובליקאַציע, האָט ער אונטערגעשטראַכן די חסרו-נות, הן לויט דער „ליטעראַטור“, וואָס מע קאַן אין איר געפונען, הן די שפּראַך.

איך האָב געפונען דעם דאָזיקן נומער אין דער פּעדעראַציע און — זײענדיק קאַנסעקווענט דעם פּרינציפּ, מיט וועלכן איך האָב זיך גערעכנט זײַנס אָנהײבן די דאָזיקע אַרבעט, וועל איך זוכן א זכות אויך די דאָ-זיקע פּיאַנערן, וועלכע האָבן זיך געאַײלט אַרויסצוגעבן א געדרוקט יידיש וואָרט, נעבן דעם רומענישן, הגם זײ גופא האָבן נישט געהאַט די צו-גרייטונג, און אויך נישט געפונען דעמאָלט קײן יידישן זשורנאַליסט און אפילו קײן לײטישן יידישן זעצער...

יענע, וועלכע וואָלטן געווען געקאַנט אַרויסגעבן א לײטישע פּוב-ליקאַציע, זענען אָדער אומגעבראַכט געוואָרן, אָדער זײ האָבן זיך נאָך נישט צוריקגעקערט פון די פּראַנטן, צי פון די לאַגערן.

און פון וואו זאָל מען געווען דעמאָלט נעמען א יידישן זעצער? ווי באַוואוסט האָבן דאָך די זעצער נישט ווייניק געהאַט צו זאָגן, ווען סע האָט זיך געהאַנדלט וועגן אויסלייג. נאָך מער, אין דעם נומער גע-פונען זיך צוויי שורות, וואָס האָבן זיך, ווייזט אויס, צעשיט און סע האָט זיך נישט געפונען א זעצער, אז ער זאָל זײ צוריק אויסרײען, אז סע זאָל זיך אויסקלייבן פון זײ עפעס א וואָרט.

וועל איך זיך באגניגן בלויז מיטן פארצייכענען דעם דאזיקן פראוואו-
עקוועמפלאר, ווייל עס איז מער נישט דערשינען ווי דער איין איינ-
ציקער נומער, וועלכער געפינט זיך אין דער פעדעראציע.

189

יידישע ביילאגע צו דער רומענישער „מענטואירעא“

א ציוניסטישע וואכנצייטונג, דערשינען אין בוקארעשט, אין יאר
1945, אונטער דער רעדאקציע פון א.ל. זיסו.
דער ערשטער נומער איז דערשינען דעם 2טן אקטאבער 1945,
(צום נומער 53 פון דער מענטואירעא), אונטער דער רעדאקציע פון יש-
ראל לייזוואנדמאן.
פון די עטלעכע נומערן, וואס זענען דערשינען אין יידיש האב איך
נישט געפונען קיין איינעם.

* *
*

וועלכע פובליקאציע איז געווען די דריטע? אויף דעם וועט מיר נישט
גרינג זיין צו ענטפערן, ווייל אפיציעל איז עס געווען „איקוף בלעטער“
— אבער נישט אפיציעל, מיין איך, אז עס איז געווען דאס שבת-צעטל
„שבתון“.

דערפאר וועלן מיר פארצייכענען קודם די „איקוף בלעטער“, וואס
זייער דערשיינען האט דאך עפעס אנגעזאגט און צוגעזאגט.
דארף מען קודם דערמאנען, אז אין אנהייב, אין יאר 1946, איז
דער איקוף פון רומעניע געווען באזונדער און דער „יידישער דעמאקרא-
טישער קאמיטעט“ איז געווען באזונדער. דער איקוף האט געהאט ווי א
פראגראם די איקוף-פאליטישע ליניע פון לינק-פראגרעסיסטישער קולטור-טעטי-
קייט. ווידער, דער יידישער דעמאקראטישער קאמיטעט האט געהאט דעם מוס-
טער פון מאסקאווער „אנטי-פאשיסטישן יידישן קאמיטעט“, אויף דער בא-
זיס פון א פאלק-פראנט, אין וועלכן סע האבן זיך באטייליקט קודם אלע
שטרעמונגען אויף דער יידישער גאס, די ציוניסטישע אריינגערעכנט,
דערנאך זענען די ציוניסטישע ארגאניזאציעס ארויסגעפאלן פון דער טע-
טיקייט, צוליב סיבות וואס זענען דא, פאר אונדזער יידיש-פובליקאציעס
געשיכטע, נישט וויכטיק.

דער אָרגאַן פֿון ייִדישן דעמאָקראַטישן קאָמיטעט אין געווען די „אונירעא“ (אייניקייט), אין דער רומענישער שפראך; אין קלוזש-נאפאקא אין דערשינען אין דער אונגערישער שפראך „עגישעג“ (ביידע זענען אויף יידיש: אייניקייט).

שפעטער זענען די „איִקוף בלעטער“ פאראייניקט געווארן מיט דער רומענישער „אונירעא“ און האָבן געהאט כמעט איין רעדאַקציע.

דערמיט דערקלערט זיך, וואָס ביים אָנהייב האָבן מיטגעארבעט אלע ליטעראַרישע כוחות, וועלכע זענען דעמאָלט געווען אין רומעניע. אין די איִקוף בלעטער: יעקב גראַפער, יעקב פרידמאַן און מייִן ווייניקייט... שפעטער האָט מען געשטעלט דעם טראַפּן אויף דער פּאָלי-טישער זייט און ווינציקער אויף דער ליטעראַרישער, ווי דאָס וועט מען זען ווייטער, פֿון דעם תּוֹכֵן, וואָס איך גיב איבער וועגן דעם ערשטן נומער — און איינעם פֿון די לעצטע נומערן.

190

איִקוף בלעטער

געזעלשאַפטלעך-ליטעראַרישער זשורנאַל, דערשיינט אונטער דער רעדאַקציע פֿון א קאָמיטעט.

פאראנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר: י. דו-אַוויס.

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1 פֿון 18טן מערץ 1946, בוקאַרעשט.

פאַרמאַט: 25/35 צמ, 8 זייטן, 2 קאַלומנעס.

אין דאָזיקן ערשטן נומער האָבן געחחמעט: משה לאַקס, דעם לייט-

אַרטיקל: „איִקוף בלעטער, א ניי געווינענע פּאָליציע פֿאַר ייִדיש אין רו-

מעניע“; ב. האַגער „ר' יוסי“ פונעם בוך: „אויפן וועג“; ד״ר אלכסנדר שאַפ-

ראַן: „אויסצוגן פֿון אַנ-סקי פּייערונג“; קובי וואַהל, „דער הונגער“ ליד

(ייִדיש: י. פּאַנער); י. דובאַוויס, „דער, ייִדישער טעאַטער אין רומעניע“;

י. פּאַנער, „וועגן קובי וואַהל“; יעקב פרידמאַן „א לבנה-נאַכט אין מייִן

היים“, ליד; וואַלף טאַמבור: „אויף די חורבות פֿון מייִן היים“ (פּראָג-

מענט פֿון א דערצייִלונג); י. שאַפּיראַ, „דער איִקוף-טעאַטער אין וועג

אַריין“; בערל שנאַבל, „ליד“ ליד.

אויף דער לעצטער זייט איז דאָ אַ מודעה: „דער פאַרבאַנד ייִדישע שריי-

בער און פּובליציסטן אין רומעניע ווענדעט זיך צו אלע דיכטער, שריי-

בער, פובליציסטן, עסייאסטן א.א.וו. זיי זאלן אריינשיקן זייערע מאטעריאלן אלן וואס וועלן ווערן געדרוקט אין זאמלבוך, וואס דער פארבאנד גרייט צו אויפן אדרעס: ג. רויטמאן, בוקארעשט. אינטרארעא מאשילאר 3, אפארט 7.

דער דאזיקער נומער איז דערשינען, ווי געזאגט, אין חודש מערץ 1946. אבער פאקטיש האט ער זיך זנגעהויבן גרייטן סוף יאר 1945. וואס שייך מיין מיטארבעט... איך האב געגעבן דעם כתב-יד, עטלעכע אונגע-שריבענע בייגעלעך, וואס חבר דובאוויס האט זיי „ערגעץ“ געלייגט, נאר ער האט זיך נישט געקאנט דערמאנען וואו. ביז, ביז עס איז געווען א מוצאיישבתדיקער קולטור-אונט ביים איקוף, ביי וועלכן איך האב געליי-ענט א דערציילונג — און געהאט נישט קיין קליינעם דערפאלג. דעמאלט האט זיך דער חבר דובאוויס געוואנדן צו מיר: פאר וואס גיט איר מיר נישט אט-א-דאס-א, צום פובליקירן?

האב איך מיט דערפערשער נאיוויטעט, פון א מאראמורעשער דאך-פס-פויער, געזאגט מיט געמאכטער באשיידנקייט: מיין כתב-יד ליגט ביי אייך שוין מער ווי צוויי חדשים...

בקיצור, איך האב עס געגעבן צום צווייטן מאל, און אין דער לעצ-טער מינוט איז עס אריין אין נומער.

אזוי האט אויסגעזען דער ערשטער נומער. אבער די ענדערונגען זענען געקומען צו אפט. למשל, דער נומער 7 פון 23סטן אויגוסט 1946 האט שוין געהאט דעם פארמאט 41/62 צמ, 4 זייטן, ווי א ביילאגע צו דער רומענישער „אונירעא“.

אין יאר 1947 איז דער פארמאט שוין: 31/42 צמ, 6 זייטן.

אין 1949 איז שוין דער פארמאט ווידער 31/62 צמ, 4 זייטן.

דאס מאל דערשיינט (נישט דער זשורנאל, נאר:) די צייטונג וועכנטלעך.

דאס מאל איז שוין דער אויסלייג, אין דער ביילאגע פאר קינדער „עמעסדיק“ אויפן סאמעטישן נוסח.

*

זאל דערלויבט זיין דאס מאכן א פאראנטען:

אויב ביי די פריערדיקע פובליקאציעס האב איך געגעבן גענוי אויך די מחברים פון די ארטיקלען — דאס מאל, וועל איך בכיוון ארויסלאזן

די נעמען פון די אויטארן כון די ארטיקלען, צוליב פארשידענע טעמים:
אפילו יענעמס נאמען, וועלכער האָט געחתמעט די רעצענזיע איבער מײן
בוך „פּרילינג אָן זון“, וואָס איך האָב פּאַרעפּנטלעכט אין יאָר 1947, אין
אראַד, און ער האָט געשריבן אז „דאָס בוך איז נישט לויט דער געשיכטע
און אויך נישט לויט דער ליטעראַטור“, וועל איך אים אויך נישט מזכיר
זײן. נישט ווייל ער האָט שפּעטער תּשובּה געטאָן און פּאַרעפּנטלעכט אין
דעם רומענישן ליטעראַרישן זשורנאַל „קאָנטעמפּאָראַנול“ און געשריבן אז
„טאַמבורס ראַמאַן אַנטהאַלט שטאַרקע רעאַליסטישע אַקצענטן“. נײן, איך
האָב נישט דערוואַרט פּון אים קײן חרטה. האָב איך דאָך תּיכּף, אין יאָר
1948, אויף דעם דעקל פּונעם ביכלעל „משה“ אָפּגעדרוקט זײן דערמאַנטע
מײנונג און נעבן אים צוגעלייגט די מײנונג פּון דער נױיאַרקער „מאַר-
גן-פּרײהײט“ אז:

„...וואָלף טאַמבור גראַבט ברייט און טיף, זעצט נאָר דעם נוסח

פּון די קלאַסיקער“...

און כּון נױ-יאַרקער „אונזער וועג“ אז:

„...סע אַנטפּלעקט זיך פאַר אונדז א דערציילער מיט אן אײגענעם

שפּערישן קער און ווענד“...

פאַר וואָס זשע דערמאַן איך עס איצט? נישט עפעס אַנדערש, ווי
צו שילדערן די אַטמאָספּער פּון דעמאָלט. מחמת דעם זענען נישט וויכטיק
הײנט קײן נעמען מזכיר צו זײן, ווייל דאָס וואָלט געהײסן, אז איך וויל
עמעצן באשולדיקן און צו דעם פיל איך זיך נישט בארעכטיקט.
דאָס רוב פּון יענע, וואָס האָבן דעמאָלט „ביטגעטאַנצט“, זענען
שוין הײנט, אָדער אין ישראל, אָדער שוין נישט צווישן די לעבעדיקע —
איז צו וואָס אױפּמישן טרויעריקע בלעטלעך?
בעסער וועל איך זיך אומקערן צו געפינען א זכות.

אָבער למען האמת, וועל איך דאָך איבערגעבן א תּוכן פּונעם נומער
1223, 8טער יאָרגאַנג, פּון 29סטן כּעברואַר 1953, וואָס איז אין דער קאָ-
לעקציע פּון דער פּעדעראַציע, פּון די לעצטע נומערן פּונעם „געזעלשאַפּטלעך-
ליטעראַרישן זשורנאַל איקוף בלעטער“:

אַט זענען די ארטיקלען, אָן די מחברײַט, אָבער מיט דער אַריגינעלער
אַרטאָגראַפיע פּון דעמאָלט:

„באַלויכטענע אַנווייזונגען פאַר נײע דערפּאָלגן“, „די ציאָניסטישע
אַגענטור פּונעם אמעריקאַנער אימפּעריאַליזם“, „ווידער אָפּגעלייגט געוואָרן
דאָס דורכפירן דעם אורטייל קעגן די ראַזענבערגס“, „קעגן די נידער-

טרעכטיקע ציאניסטישע פארברעכנס; „דער הונט וואָס בילט: האוּ! האוּ!“; „רעאליזירונגען און בלויז אַן דער אַרבעט פון גאלאצער „איִקוף“; „קולטור-אַרטיסטישע מאַניפעסטאַציע אין דאַרלאַהאַי“, „א נייַע פּרעמיערע אין יאַסער ייִדישן מעלוכע-טעאַטער, 30 זילבערשטיק“ פון האַוואָרד פּאַסט; צוגרייטונגען וועגן אַייסצושליסן ייִסראַעל אין אַטלאַנטישן פּאַקט, א „מאַק-אַרטי-געזעץ אין ייִסראַעל“; „ספּיסע־שטראָפּן פאַר אַנטיסעמיטישע אַרױסטער־טונגען אין דער דײַטשער דעמאָקראַטישער רעפּובליק“; „דער אָפיציעלער ראַסיזם אין ייִסראַעל“; „פּונעם ייִסראַעל גאַניידן“, „פּאַשיסטישע קוליאַנעס פאַרברענען אַ בוכהאַנדלונג אין ירושעלייַעם, ווייל זײַ האָט כאַרקױפּט סאַוועטישע ביכער“; „געשפּאַנטע לאַגע אָפּ דער גרענעץ פון ייִסראַעל און טראַנסאַרדאַניע“; „צװיעסדיקע אַנטשולדיקונגען“ (קאַריאַטור), מיט דער דערקלערונג: „כענ-גוריאַג: — איך זאָל אזױ האָבן פאַרנאָסע באַ כײַנ וואַלסטריטער באַלעבאַס, ווי טאַמער כאַפּ איך זײַ, מאַכ איך פון זײַ פּאַרעכ“.

דער לעצטער נומער איז דערשינען דעם 13טן מערץ 1953, מיטן „טרויער מיטינג פון מאַסקױע“... נאַכן טױט פון סטאַלין.

נאָר ווי געזאַגט, בעסער וועל איך זײַ אומקערן צו דעם יאָר 1946, ווען יעדער פון אונדז אױף זײַן אױפן האָט געפּרואוּט אָנצוצינדן, אױב נישט קײַן פּאַקל, איז כּאַטש אַ קאַנעצל, אַ ליכטעלע. און אזא ליכט-טעלע אין געװען דער „שבתון“, דאַס קלײַנע מינאַטור וואַכנבלעטל, אונטער דער פּאַרעם פון אַ שבת-צעטל.

אַמח, איך פאַרמאַג שױן הײַנט נישט קײַן אײַן עקזעמפּלאַר, אױף אַ דוגמאַ, פון יענעם בלעטל, אָבער איך האָב אַ שפּור, אין נומער 6 פון 9טן אױגוסט 1946, ווען איך האָב פאַרעפּנטלעכט אין די „איִקוף בלעטער“ רעפּאַרטאַזש-סקיצן אונטערן טײַטל: „יידן אין צפּון־טראַנסילױאַניע“. צװישן אַנדערן, האָב איך דעמאָלט געשריבן:

„דער ייִדיש-דעמאָקראַטישער קאַמיטעט פון צפּון-טראַנסילױאַניע איז אַ מאַסן-אַרגאַניזאַציע פאַר אלע יידן אָן אונטערשיד, פּונעם אַגודיסטישן אַרטאַ-דאַקס ביז צום קאַמוניסט, אלע באַלאַנגען צום ייִדיש דעמאָקראַטישן קאַמיטעט. טראַנסילױאַניע האָט זיך איר אָפּצײַכן: אַ פּאַקל, אַ מגורח און אַ פּאַן מיט אַ מגן-דוד.“

דערפאַר, אז עס איז געװען די קאַנפּערענץ אין קלוזש פאַר די קאַ-כײַטעטן פון טראַנסילױאַניע, האָט מען געהאַט אַ בילד פּונעם גאַנצן ייִדישן לעבן. די דעלעגאַטן האָבן אָפּגעגעבן באַריכטן פון אלע שטעטלעך. דאַ

האָט מען געוויילט א נייעם „דעמאָקראַטישן“ רב, דאָרט גייט עס שווער מיט באזעצן די יידן, וואָס זענען געקומען פון טראַנסניסטריע (ווי ווילן נישט אַרבעטן) און א דעלעגאַט, א פרימאַר פון א טראַנסילוואַניש שטעטל קלאַגט זיך, אז דער אַנטיסעמיטיזם בושעוועט... ייִדישע דאַגות. טראַנסילוואַניע האָט היינט ווייניק יידן, אָבער דאָך איז עס טראַנס-סילוואַניע... אין ייִדישן דעמאָקראַטישן קאָמיטעט פון טראַנסילוואַניע האָט זיך נאָך געפונען איין דעלעגאַט (איינער). וואָס האָט נישט געוואָלט זיך חתמענען, ווייל עס איז שבת. צוויי דעלעגאַטן האָבן דעמאָנסטראַטיוו באַגריסט אין ייִדיש (גערעדט האָט מען מיינסטנס אונגעריש!), איינער איז געווען דער שרייבער פון די שורות, און דער צווייטער איז געווען קאהאַן קאַלמאַן, דער רעדאַקטאָר פון דער אונגערישער צייטונג אין מאַראַפּאַרעש-סיגעט... און דאָך — ייִדיש באַווייט זיך!

191

שבתון

אין קלוזש און אין סיגעט דערשיינט יעדן פרייטיק א קליין מיניאַטור-צייטונג, אַרויסגעגעבן פון דער „פּועלי אגודת ישראל“. קיין דער-לויבניש איז אמת נאָך נישטאָ אויף אזא בלעטל — איז דאָך אָבער דעמאָקראַטיע!...

הייסט עס „שבתון“ — א שבת-צעטל, וואָס שרייבט פיר, ווען מע דאַרף לייכט צינדן פרייטיק-צונאַכטס, אן אַרטיקל וועגן שמירת-שבת און אַגב, ידיעות וועגן אַרץ-ישראל און וועגן פעטרו גראָזאַ...

מע קוקט אָן דאָס בלעטל און מע וואונדערט זיך: „איז עס א פונק, וואָס וועט צעפלאַקערן אָדער איז עס א פונק, וואָס גייט אונטער; איז עס א גסיסה-ראַנגל צי א לעבנס-צאַפּל?..."

ביז אהער איז דער ציטאַט, מיט וועלכן איך וויל באַווייזן, אז עס איז דערשינען אזא פּובליקאַציע, אונטערן נאָמען „שבתון“.

זייענדיק אין ישראל האָב איך געזען אין „היכל-סיגט“ דעם „שבתון“ נומער 3 פון 31סטן מאי 1946 און פריינד משה שייך האָט מיר אויך גע-וויון נאָך איין בלעטל וואָס איז דעמאָלט דערשינען אין סיגעט ווי א גיל-גול פון שבתון:

ארויסגעגעבן דורך דער אַרגאניזאציע מורחי. פרייטיק כ"ו אייר 7075.
פאַרמאט פון שבתון און דערנאָך פון הד-הגליל: 22/30 צמ. 4
זייטן, 3 קאַלומנעס.

רעדאגירט כּון הרב יחיאל יהודה איזאקאָן.

* * *

און איצט זאל מיר דערלויבט זיין מאַן נאָך איין פאַראנטעז:
אזוי ווי סוף פון פריערדיקן יאָרהונדערט האָט זי. העלמאן גע'אַלפן רע-
דאגירן דעם סאַציאַליסטישן "דער וועקער" הגם ער איז קיין סאַציאַליסט
נישט געווען, אזוי האָב איך געהאַלפן אין די יאָרן 1947-1948 ארויסגעבן
דאָס אגודהשע וועכנטלעכע בלאט "דאָס יידישע וואָרט", פון אראד.

אַמת, אַמאַל, אין די יאָרן 1935-1937, האָב איך געאַרבעט אין דער
טשערנאָוויצער רעדאַקציע (זון אויך דרוק) פון אגודהשן וואַכנבלאַט
"דאָס יידישע וואָרט", דעמאָלט בין איך נאָך געווען אן אגודהניק. איצט
בין איך אַבער שוין געווען "אן אדרבה", אַבער דאָך האָב איך געהאַלפן
דאָס רעדאגירן, אַרגאניזירט א שטיקל זעצעריי מיט יידישע אותיות, וואָס
איז אין אראד נישט געווען. די ערשטע נומערן האָב איך געמוזט גיין
דרוקן קיין אַראדעא.

האָב איך טאקע אויסגעניצט אויך די דאָזיקע געלעגנהייט און דאָ
פאַרעפנטלעכט מיין ראָמאַן "פּרילינג אָן זון" (און אייניקע רעצענזענטן
האַבן נישט פאַרגעסן אונטערצושטרייכן די אויפשריפט פון דער צווייטער
זייט כּון שער-בלאַט, אז "זאָן, טיטל-בלאַט און דרוק זענען געאַרבעט
געוואָרן פונעם מחבר")...

איך האָב געוואָלט אויסניצן די געלעגנהייט אויך פאַר א ליטעראַ-
רישער פּובליקאַציע, וואָס איך זאל דאָרט, אין אראד, פאַרעפנטלעכן מיט
דער מיטאַרבעט כּון יעקב כרידמאַן ז"ל און פון דעם אזוי טאלאַנטירטן
עסייאַסט פון יאַס, אליעזר פּרענקעל. איך האָב זיך מיט זיי איינפאַרשטאַנען
און איך בין זיכער, אַז ווען דאָס וואָלט מיר געלינגן, וואָלט עס געווען
כאַטש אַ שיינער פּרוואַז ווייל אלע דריי זענען מיר געווען דעמאָלט יונג
אין מיט שפּערישן ברען...

דעם איינציקן דאָקומענט, וועגן דאָזיקן פלאַן, דאָב איך דעם גיין-
יאַרקער זשורנאַל "יידישע קולטור", הודש זשורנאַל פונעם אלוועלטלעך

יידישן קולטור-פארבאנד (אי.ק.פ.), נומער 6, כון יוני 1948, זייט 61, וואו עס איז דערשינען א קארעספאנדענץ:

„דער אי.ק.פ. אין אראד, רומעניע. (פון א בריוו צום אי.ק.פ., ניו-יאָרק). אונדזער שטאַט אראד איז די דריטע שטאַט אין רומעניע, לויט דער צאל פון יידישע איינוואוינער (אן ערך פופצן טויזנט יידן). דאָר איז עס געווען אַ קרקע-בתולה פאר יידיש, ווייל די מאדיארישע אסימילאציע האָט דאָ דאָמינירט. די לעצטע מלחמה האָט אָבער, נאָכן אָפּשטעלן דעם קריג, גע-בראַכט מיט זיך אן איבערשיכטונג פון דער יידישער באפעלקערונג פאר יידיש. אהער זענען כולל געוואָרן יידן כונעם צענדליקן טייל פון אונדזער מדינה, פון בוקעווינע און מאראמאָרעש, וועלכע רעדן און „שוויגן“ יידיש... דער ערשטער שריט איז געמאַכט געוואָרן. סע האָט זיך געבילדעט אן אי.ק.פ.-קאָמיטעט: הרב ד"ר מ. שיינבערג, דער שריכטשטעלער וו. טאמבור, י. רעזמיוועש, אינושענער מ. כעלדמאַן, פערל, ד"ר רעזניק, ד"ר וויזער.

די ערשטע אי.ק.פ.-פאָרוואַמלונג איז פאָרגעקומען דעם 7טן מערץ ד. י., ביי וועלכער אונדז איז געלונגען באקאנט צו מאכן די צילן און שטרעבונגען פון אי.ק.פ. דער יידישער עולם האָט וואַרעם אויפגענומען אונדזער איניציאטיוו.

אזעלכע אַוונטן אָרגאַניזירן כיר כסדר יעדן צווייטן זונטיק. מיר עפענען א לייען-זאל, וועלן ארויסגעבן, לויט אונדזערע כוחות, פון צייט צו צייט א בראַשור, צי א פּעריאָדישע שריפט. מיר האָבן שוין אָרגאַני-זירט א דראַם-קרייז — מיט איין וואָרט: מיר ווילן מיט אונדזער אַרבעט דאָ, ווי באַשיידן זי זאָל נישט זיין, ביישטייערן צום חוב, וואָס דאָס רומענישע יידנטום איז שולדיק און צאָלט אזוי ווייניק...

מיר ווילן אָבער איה זאָלט אונדז בייהילפיק זיין אין אונדזער אַר-בעט. ווען מיר ווילן עפעס פאָרלייענען, מוזן מיר עס טאָן פונעם זכרון... מסתמא ווייסט איר, אז קיין יידישע ביכער — אויך דאָרט וואו עס איז געווען — זענען נישטאָ. דעריבער בעטן מיר איין, איר זאָלט אונדז שיקן די „יידישע קולטור“ כאַטש אין צוויי עקזעמפלאַרן, און פון אנדערע ביי-כער און אויסגאַבעס דערשינענע אין אייער פּאַרלאַג. מיר בעטן עס נישט כמתנה, נאָר בתורת הלוואה. ווי נאָר מיר וועלן בכוח זיין, וועלן מיר רעקאָמענסירן.

שוין די קומענדיקע וואָך שיקן מיר איין ארויס די ערשטע בראַ-שור, וואָס איז ארויסגעגעבן מיט אונדזערע אייגענע כוחות. מיר ווילן איין נישט אַנווייזן וואָס צו שיקן. איר ווייסט, אז כיר האָבן גאַרנישט און אז מיר באדארפן פיל...

וואַלטן מיר געהאַט: 1 באַנד פּרץ, 1 באַנד שלום עליכם, 1 באַנד שטיינבאָרג — זענען מיר „געראַטעוועטע“, האָבן מיר שוין אַ בוך צו „האַלטן אין דער האַנט“ און דאַרפן שוין נישט רעציטירן בעל-פה... קאָן מען דען לעבן אָן אַ געשריבענעם ייִדישן אות?!...

מיר דערוואַרטן, אז איר וועט אָנדזן מיטהעלפן מיט וואָס נאָר מעגלעך, צו שאַפן אונדז אַ ביבליאָטעק, וועלכע זאָל אָנשטיין פאַרן ייִדי-שן ישוב דאָ הי.

מיט פריינטלעכע גריסן,

הרב דר. יוסף משה שיינפעלד, פאָרויצער

וואַלף טאַמבור, סעקרעטאַר.

אין זעלביקן נומער „ייִדישע קולטור“, צווישן די נייע ביכער אין פאַרצייכנט מיין ביכעלע „משה“, אַ מעשה ווי אין חומש, פאַרלאַג אי-קוף, אראַד, רומעניע, 1948, 32 ז״ל. סע ווערט אויך אָנגעוויזן מיין באַמערקונג אויף דער הילע פון ביכל: „קאַפּירייט, אַדרבה, דער מחבר איז דאַנקבאַר פאַר איבערדרוקן אַדער, לכל הפחות, פאַר איבערלייענען די מעשה“...

איך האָב געבראַכט די דאָזיקע קאַרעספּאָנדענץ, הגם זי איז, מיט די היינטיקע אויגן געזען, גענוג נאיוו, אָבער דאָך גיט זי אַ שטיקל בילד וועגן דעמאָליטקן מצב, נישט בלויז אין אראַד, וואָס איז געווען אַ ייִדיש שטעטל, אין וועלכן סע זענען דערשינען דעמאָלט עטלעכע פּובלי-קאַציעס אין דער זעלביקער צייט — נאָר סע וואַרפט אַ שייַן אויף דער טראַנסילוואַניע בכלל.

193

דאָס ייִדישע וואַרט

צוויי וועכנטלעכער בולעטין — ארויסגעגעבן פון מרכז אגודת ישראל אין רומעניע, אין זי יאָרן 1947 — 1948, אראַד.

דער פאַרמאַט און דער אויסזע, איז געווען דער זעלביקער ווי „דאָס ייִדישע וואַרט“, וואָס איז דערשינען צוריק מיט צען יאָר אין טשערנאָוויץ.

דער תוכן איז כמעט דער זעלביקער, אפילו דער טיטל. ער איז אויסגעשניצט געווארן פונעם רעדאקטאר אין לינאלעום. איד האב נאר דעם נומער 2 (פאקטיש איז עס מספר „ב“, וועגן...) פון 12טן מאי 1947.

אויף דער ערשטער זייט זענען ידיעה, יידיש נייעס פון אומעטום. אויף דער צווייטער זייט: „אונדזער שטעלונג צום ציוניזם“ פון ר. יודא; א העברעאישער עיר „בדממה“ פון יודא רעזימוועש (אויבן דערמאנט, אין איקוה-קאמיטעט — אבער ער איז געווען דער גענעראל-סעקרעטאר פון דער פועלי אגודת ישראל, מיט וועמען איך האב ארויסגעגעבן די צייטונג...): „ענגלאנד פארן משפט...“ (א פרשה פאליטיק) פון וו. פאלי-טרוק; „א שענדלעכער אַנפאל“ (א פאלעמיקן מיטן שומר הצעיר, וואס האט אנגעגריפן די אגודה פארן „מאנאפאליזירן“ די אקציע צו ראטעווען נון הונגער מאַלדעווישע קינדער); „אונדזער בית-יעקב סעמינאר“, פון מ.ז. זווישניצער; „מעשים דארפן מיר באַווייזן“, פון ח.ר. אחי-שרוני. כון דאָזיקן ארטיקל וועל איך צייטירן איין פראַגענט, וואָס וועט שילדערן דעם דע-מאָליטיקן מצב, נישט בלויז ארום אונדז, נאָר אויך אין אונדז — אין מיין דענקען...

....נאכן גרויסן חורבן, וואָס אייראָפּע בכלל האָט געליטן אין די לעצטע פאַר יאָר, איז דאָס יידישע פּאָלק ארויסגעגאָן מיטן גרעסטן שאַדן! די פּאַרלוסטן פונעם אייראָפּעאישן יידנטום זענען נישט אין פּאַר-גלייך מיט די פּאַרלוסטן, מיט וועלכער אומה סע זאָל נישט זיין, וואָס האָט געליטן פון דער היטלער-מלחמה. אין מע וועט נישט מגום זיין, אויב מיר וועלן זאָגן, אז אזא ברעך האָט נאָך די יידישע געשיכטע נישט געקענט.

וואָס איז דער סך-הכל פון אַט דעם אַפּבלוטן ?

דער רעזולטאַט איז א ראדיקאלע ענדערונג, נישט נאָר אין כמות פונעם יידישן פּאָלק, נאָר אויך אין איכות. דער חורבן האָט געשאפן אן איבערשיכטונג, וואָס זיין חותם לאַזט זיך שוין בולט דערקאַנען.

נישט נאָר די צאָל פון די יידן האָט זיך געביטן און איז געמי-נערט געוואָרן. נאָר אויך דער „ווי אזוי“ זענען די יידן, האָט זיך גע-ביטן. נישט נאָר זעקס מיליאָן נפשות פעלן אונדז — נאָר סע פעלן די יידישע ישובים, די וואָרט-זאָגערישע, דער נאַציאָנאַלער חוט-השדרה נו-נעם יידנטום בכלל און פונעם אייראָפּעאישן יידנטום בפרט.

אפט הערט מען ביי אונדז, ווי טייל גרויסן זיך ביי יעדער מינדסטער געלעגנהייט, או מיר, דער יידישער ישוב אין רומעניע, זענען דער גרעסטער ישוב אין אייראפע (אחוץ סאָוועט-רוסלאַנד!) און מיט דעם אַ וויל מען אַרויסרופן כבוד, באַשר מיר זענען דאָס „איבערשטע פונעם שטייסל“... נו, איז וואָס? און אז מיר זענען דער גרעסטער יידישער ישוב אין אייראָפּע, וואָס לאַזט עס אונדז צו הערן, וואָס פאַר אַ כבוד איז עס, וועלכע כאַרדינסטן האָבן מיר אַיפּצואַווייזן?...

...מיר דאַרפן זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר, אויך פונעם היינטיקן פּוילישן יידישן קיבוץ, כאַטש זיי זענען איז צאָל פיל ווייניקער פון אונדז, אַ פּערט-חלק פונעם רומענישן יידנטום און דאָך שטייען זיי שוין מיט זייער קולטור-טעטיקייט פיל העכער פון אונדז. מעשים דאַרן מיר באַווייזן.

איך האָב בכיוון געמאַכט אַ גרעסערן אויסצוג, ווייל דאָס דאָ גע-זאָגטע איז אַן איבעררוף מיט דער אויבן געבראַכטער קאַרעספּאָנדענץ, וואָס איך האָב פאַרעסנטלעכט אין דער ניו-יאָרקער „יידישע קולטור“. עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז די פּאָליטישע פעליטאָנען, האָב איך געשריבן און געחטמעט „פּאָליטרוק“... איך שעם זיך נישט מיט דער דאָזיקער פּובליקאציע.

* * *

ווי געזאָגט זענען דערשינען פּובליקאציעס אַן דערלויבענישן. יעדער האָט געזוכט און געפונען אַ פאַרעם, ווי אזוי אויסצומיידן די דערלויב-ניש. דאָס הייסט, אַז געבעטן האָט מען דווקא יאָ אַזעלכע כּיין דערלויב-נישן, אָבער ווען מע זאָל געווען וואַרטן ביז מע וועט באַקומען די דער-לויבעניש, וואָלט מען גרוי און אלט געוואָרן.

דאָס הייסט איך פון אייגענער דערפאַרונג. איך פּערזענלעך האָב אַרייני-געגעבן אזאַ בקשה צו דער פּרעסע-דירעקציע, איך האָב פּערזענלעך גע-רעדט מיטן גענעראַל-דירעקטאָר פון דער פּרעסע — און סע האָט נישט גע-האַלפן. איך האָב זיך דערלויבט אים אויסצוזאָגן דעם אמת: אַט גיב איך אַרויס אזאַ מין וואַכנבלאַט, אונטערן נאָמען פון אַ „בולעטין“, ווי אַן איין מאָליקע אויסגאַבע, וואָס דאָס געזעץ דערלויבט, אָבער אַנשטאַט איך זאָל זי נומערירן 1, 2, 3 און אזוי ווייטער, נומעריר איך די צייטונג מיט א, ב, ג... איך האָב אים דאָס דערקלערט, אַז מיט מיין אַרבעט ברענג איך נישט קיין שאַדן דער רעגירונג. סע האָט אָבער נישט געהאַלפן.

ער האט מיר געזאגט, אז די פארמאליטעטן זענען פארפלאנטערטע
און סע דארף געדויערן. אזוי האט ער „בשתיקה“ מסכים געווען מיט דעם
אופן דערשיינען, וואס איך, צי אנדערע, פראקטיצירן.
מע דארף כארשטיין, אז דענאלט איז אין לאנד געווען אזא איבער-
גאנג-פעריאדע, וואס מע האט נישט געקאנט קלארער מאכן אזעלכע ענינים.
האט עס יעדער אזוי געטאן, ווי אזוי עס איז אים בעסער אויסגעקומען.
מיינסטנס האבן עס אויסגעניצט די ארגאניזאציעס כון טראנסיל-
וואניע אין דער אונגערישער און אויך אין דער יידישער שפראך.
לויט דער ריי, זענען דעמאלט דערשינען פאלגנדיקע פובליקאציעס:

194

אונדזער לעבן

בולעטין ארויסגעגעבן דורכן יידישן דעמאקראטישן קאמיטעט פון
סיגעט און מאראמוועש. נומער 1, אפריל 1947.

פארמאט: 22/30 צמ, 4 זייטן.

אין לייטארטיקל כון ד"ר א. גוטמאן, פרעזידענט כון יידישן דע-
מאקראטישן קאמיטעט און כון דער קולטוס-געמיינדע סיגעט, אונטערן
טיטל „וועגן אחדות“ ווערט געזאגט:

„דער צוועק כון מיין שרייבן דא, אין דעם ערשטן בולעטין פונעם
יידישן דעמאקראטישן קאמיטעט, איז נישט וועגן עפעס א צייטונג-שרייבע-
רישע אמביציע, אדער גאר פשוט א פארמעלער: צו באגריסן די חשובע
לעזער, ווי אזוי עס איז א מנהג ביי אזא געלעגנהייט.
איך וויל פיל מער, א פאר ערנסטע ווערטער צום יידישן עולם פון
מאראמוועש אדרעסירן.“

ווער סע געדענקט נאך די צייט כון סוף יאר 1944, דער ווייטט
אין וואס כאר א זעלישע, כיושע און מאטעריעלע לאגע דאס ביסל צוריק-
געקומענע יידנטום האט זיך געפונען.

פון דעם זעלישן צושטאנד, וויל איך אצינד נישט רעדן. אונדזער
דור קען סיי-ווי-סיי נישט אויסגעהיילט ווערן כון די וואונדן. כיוש און
מאטעריעל האבן מיר זיך מער ווייניקער געשטארקט, דארפן ניר אצינד
פערזוכן צו פארגעסן אפילו דאס אומפארגעסלעכע: די טישע טרויער,
וואס א יעדער איינער טראגט אין הארץ.

זבער, אויב מיר קענען זיך נישט גענצלעך צפרעכענען מיט דעם
וואָס עס איז געשען, איינס שטייט נאָך היינט אלץ פעסטער כאַזיטיוואַם
אלעמען ביי: דאָס יידישע פּאָלק לעבט!

עס קעמפט, לעבט שווער, אָבער דאָך לענט עס! ...
...דאָס פּלאַץ איז דאָ ענג, מיר קענען נישט אויסשורען די פּרָצ-
בלעמען, מיט וועלכע מיר האָבן זיך צו באַקעמפּן. צו דער לעזונג קון
זיי איז איינס פון דער גרעסטער וויכטיקייט: דער אחדות.
איין און אויפרוף פון ד"ר א. מאַרקוס, אונטערן טיטל „צו אונד-
זערע שוועסטער און ברידער“, ווערט געזאָגט צווישן אנדערן:

„פלעגט מיט טריישאפט אונדזער גלויבן און די טראַדיציעס פון
אונדזער פּאָלק. באַקענט אייך מיט אונדזערע קולטוריאַצרות און פּאַרבריי-
טעט זיי צווישן אונדזערע מאַסן. שאלטעט אייך איין אין ווירטשאַפּט זעכן
קאַמף פאַר פּראָדוקטיוויזאַציע, פאַר אונדזער ערנסט דעמאָקראַטישער
מלוכה. שטיצט אונדזערע מאַסן, וואָס קעמפּן פאַר אַ יידישע נאַציאָנאַלע
היים“ ...

אן אנדער אַרטיקל איז געהתמעט פון קלמן כהנא, לייטונגסמיטגליד
פון יידישן דעמאָקראַטישן קאָמיטעט, אונטערן טיטל „ווער איז שולדיק“.
אן אַרטיקל „צוויי יאָר“, וואָס איז אַ מיין דין-וחשבון, איז געהתמעט
פון י. ל. ברוקשטיין, גענעראַל-סעקרעטאַר פון יידישן דעמאָקראַטישן
קאָמיטעט.

צום סוף וועל איך ציטירן עטלעכע סטאַטיסטישע דאַטן, וואָס זאָגן

פיל:

„פון די 45.000 מאַראַמורעשער יידן — פאַרשלעפּט אין יאָר 1944,
צו צוואַנגאַרבעט און דעפּאָרטאַציע, זענען 7.800 ניצול געוואָרן מיטן
לעבן. דערפון 7000 צוריק געקומען קיין סיגעט און אין די דערנעבן.
פון זיי זענען אַן ערך געבליבן דאָ, 5000 ...“

דער נומער 3 פון דער דאָזיקער פּובליקאַציע איז דערשינען אין
יוני 1947, אין אַ גרעסערן פּאַרמאַט: 31/43 צמ, 4 זייטן, און האָט געהאַט
ווי אן אונטערטיטל: „אַרגאַן פונעם מאַראַמורעשער יידנטום, פאַר געזעל-
שאַפּטלעכע, פּאַליטישע און קולטור ענינים. רעדאַקטאָר: י. ל. ברוקשטיין.
בעת דער ערשטער און צווייטער נומער איז געווען רעדאַגירט
פון י. ל. ברוקשטיין — איז דער דאָזיקער נומער שוין דערשינען מיט
דער הילף פון בערל שנאַבל. ער האָט טאַקע געשריבן דעם לייטאַרטיקל
„פון דער שחיטה-שטאַט ביי עקידת אוישוויץ“ געהתמעט אליהו סיגעטער.

אמריקא

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

מס' 1000
 תאריך: 1.1.1961
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

אמריקא

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

המחלקה הכלכלית והמסרית
 משרד המסחר והתעשייה
 תל אביב

די צווייטע זייט איז א ליטערארישע: א ליד, „חורבן מאראמורעש“ (כונעם בוך לידער אין כתב-יד מ.ט., „יהוה“ וואס וועט דערשיינען בקרוב) פון בערל שנאבל; א כראגמענט „מאראמורעש“ פון וו. טאמבור (כונעם בוך „פרילינג אן זון“, וואס דריקט זיך); יחזקאל רינג איז פארטרעטן מיטן כראגמענט „אויפן הימל א יריד“, כונעם בוך מיטן דאזיקן נאמען. וואס איז דערשינען אין יאר 1940 אין סיגעט; יוסף לייב ברוקשטיין: „מיון גרעסטע בושעה...“ (פון די חדר-דערצייִונגען); אן ארטיקל פון ד״ר א. מארקוס „די געזונטהייטס-לאגע כונעם מאראמורעשער יידנטום: „פון חודש צו חודש“ איז מיט פארשידענערליי ידיעות. אין צענטער פון דער לעצטער זייט איז א מודעה וועגן „די יידישע שרייבער-גרוע פון מאראמורעש“.

הגם סע זענען דערשינען בסך הכל נאָר 4 נומערן, דאָך האָבן מיר זיך אָפגעשטעלט מער אויף אַט דער פּובליקאציע, ווייל עס איז א קאפיטל נאָ אוישוויץ כראַפיק, וואָס איז באלערנדיק פאר א חרוב געוואָרענעם יידישן ישוב.

די נומערן האָב איך געפונען אין דער אקאדעמיע און אין דער פּעדאָגאָגיע.

195

איחוד-העפּטן

ארויסגעגעבן פון „איחוד (פּועלי-ציון צעירי-ציון) אין רומעניע
 „א“, בוקארעשט, יוני 1947 („ב“ איז דערשינען אין יולי 1947...)

פאַרמאָט: 15/21 צמ, 32 זייטן מיט א הילע.

איך וועל ציטירן פון ד״ר ט. לעווענשטיינס ארטיקל:

„די סאָציאל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי אין רומעניע, וועלכע איז פאַר דער מלחמה תמיד געווען אַנטי־ציוניסטיש, האָט היינט אָנגענומען א שטעלונג לטובת א יידישער מדינה. די קאָמוניסטישע פאַרטיי פון רו-מעניע האָט זיך אָפן אַרויסגעזאָגט דורך איר גענעראַל-סעקרעטאַר פאַר א כרייער עמיגראַציע פון יידן קיין א״י.

סע דארף נישט נאָר א כאַל אונטערגעשטרעכטן ווערן דער שטאַנד-פונקט פונעם דעמאָקראַטישן רעזשים דאָ אין לאַנד לטובת אונדזער אר-

בעט. קיין מאל האבן מיר נישט געהאט אזא פולקאמע פרייהייט אין אונדזער ארבעט, ווי היינט צו טאג".
סע האבן געחתמעט אין דאזיקן נומער: מ. ביילינסאן, יחיאל האל-
פערן; יצחק עסעלסאן, מיכאל הרפזי, צמח מענואלי, מרדכי יפה, אלישבע.
דער נומער געפינט זיך אין דער פעדעראציע.

196

מולדת

כסלו — דעצעמבער 1947, אראד. דריי שפראכיק: אונגעריש,
העברעאיש און יידיש.
דער אונטערטיטל איז אין העברעאיש: הוצאת המרכז של הפועל
המזרחי בטרנסילבניה, אראד (רומניה).
פארמאט: 21/29 צמ, 4 זייטן יידיש און 16 אונגעריש, מיט א הילע
אין העברעאיש איז דער ארטיקל: נצחוננו של עם ישראל, פון א.
י. פאָ אק. אויף יידיש זענען די ארטיקלען: ווידערגעבורט פון דער יידי-
שער מלוכה; נאך דער פראַקלאַמאציע פון דער יידישער מלוכה: ניי-יהו-
דה!; ליקוטים אויף חנוכה, פון יצחק א. פויגל.
אין דער פעדעראציע האבן איך געפונען עטלעכע נומערן, פון
אפריל, אויגוסט און סעפטעמבער 1947, אדער איך האבן געגעבן די בכר-
רה פארן פארצייכנטן נומער, ווייל ער איז מער כאראקטעריסטיש.
דאכט זיך, אז די אונגערישע רעדאקציע איז געמאכט געווארן פון
מרדכי רעסל און דוד דוב; די יידישע פון קלמן לעווענקאָפּ (אגב, קלמן
לעווענקאָפּ האָט אויך פארעפנטלעכט אין דער אונגערישער איבערזעצונג
א פראַגענט פון מיינער א דערציילונג, אין דאזיקן מולדת — צן דעם,
אז ער זאָל מיך געווען קענען!).

197

ביולטין

פון דער סאָציאליסטיש-ציוניסטישער פארטיי „פועלי-ציון“ אין רומעניע
נומער 1, 1טער מאי 1947, בוקארעשט.
פארמאט: 21/29 צמ, 8 זייטן.

אין נומער האָבן זיך געדרוקט פֿאַלגנדיקע אַרטיקלען: צו דער ייִדי-
 שער אַרבעטנדיקער באַזעלקערונג; ווידער פֿאַראייניקט; דער ציוניזם כאַרן
 אינטערנאַציאָנאַלן עקזאַמען; צום 4טן יאַרצייט פֿון וואַרשעווער געטאָ-
 אויפשטאַנד; דריי צוואַות, אַ קאַמיטל פֿונעם רינגלבלוכ-אַרכיוו; יידן, וואו
 זיי זענען, זאָלן זיי זיין? פֿון אונזער באַוועגונג אין פּוילן; אַרץ ישׂראל
 אן איר קאַפּף.
 סע האָבן געחַתמעט: חיים קראַפּט, ד״ר אַבֿרים אייזיקאָוויטש, י.
 קלאַוויר.

198

אונדזער אויפלעבן

אַנאַן פֿון הסתדרות הציונות הרביזיוניסטית
 רעדאַקטאָר: דוד גוטערמאַן; טיפּאָגראַפּיאַ יוסף מערמעלשטיין בראַשאַוו
 ערשטער יאַהרגאַנג, נומער 1, 29 אױגוסט 1947.

פֿאַרמאַט: 25/37 צײַ 4 זייטן, 3 קאַלומנעס.

אין לייטאַרטיקל, וואָס איז באַטיטלט: „עורו ישנים מתרדמתכם
 הקיצו!“ ווערט געזאָגט: „שטייט אויף איהר איינגעשלאַפּענע כּוּן אייער
 גלות-שלאָף! דערוועקט אייך צום נאַציאָנאַלענ בעוויסטזיינ, דאַס איז
 פיננס שופּר דאַס בלאַזענ חודש אלול!
 פֿאַרנ גייעס יאָר מוז יעדער יוד אליין זיך מאַכענ דעם „חשבונ
 הנפשׁ“...

דער אַרטיקל איז געחַתמעט: דוד בן יצחק, דאַס הייסט, אַז מסתמא
 דער רעדאַקטאָר. ווער זשע איז דער רעדאַקטאָר? לייענט מען אַ ביסל
 ווייטער, געפינט מען, ווי ער שטעלט זיך אַזוי פֿאַר: „חשובע שוועסטער
 אין ברודער? חברים, חברות!

„איך קום מיט אייך אַ ביסל דורך שניסען, און פֿון האַרצען מיר אַברע-
 דען: אַליין בין איך אויס וואַרשאַ די פֿאַריגע מלחמה האָט מיך נאָך וויען
 פּערטראַגען. דאָרט געלעבט 7 יאָהר, אין אַנדערע אַרעאָפּעאַישע לענדער
 צו קורצערע צייטען געלעבט. מיין גור? איז אַבער געווען לחיים האָט מיך
 דער ליבער גאַט מיט אַכצען יאָהר צוריק נאָך בראַשאַוו געשיקט. אין
 אַדאַנק דער רומענישער מאַכט, פֿאַר דער סאַלעראַנץ געגען מיר, אין

אדאנק דער גאנצער בעפעלקערונג פון בראשאו, לעבע איך דא צופרידן, אָבער איינע זאך האָט מיך שטענדיג געשמערצט, און איך האָב וועגן דעם אינערלעך געליטן דאָס איך בין אָפּגעריסן פון יודישן וואָרט, פון דער יודישער ליטעראטור, איך האָב מיך געפילט ווי א געבינדענער לייב!...“ וואָלט נישט געווען דאָס יאָר 1947, וואָלט איך נישט איבערגעגען זיין אַרטאָגראַפֿיע און פּונקטואַציע... אָבער, איך מײן, און דער זעצער האָט נישט געהאָט גענוג אותיות, ווי לאַנגע נונען, אנדערש וואָלט ער נישט געשריבן ביים סוף פון די ווערטער מיט קרומע נונען... דאָ, אין דאָזיקן נימער איז נאָך דאָ א ידיעה, וועגן דיכטער יעקב גראַפער, און ער איז געוואָרן אויסגעצײַגט מיטן מעדאל „מעריטול קולטוראל קאָאָס 1“.

דער צווייטער נומער פון דער דאָזיקער צײַטונג איז דערשינען דעם 23סטן סעפטעמבער 1947, ערב יום-כפור, מיט א גרעסערן פּאַרמאַט: 29/40 צמ, 4 זײַטן יידיש און אויך א רומענישע בילאגע פון 2 זײַטן. אונטערן העברעאישן טיטל „התחיה“.

די נומערן האָב איך געפונען אין דער פעדעראציע.

* * *

זאָל דאָ געזאָגט ווערן, אַז אין יאָר 1948 זענען זיך די דערמאנטע דובליקאציעס „צעכאַלן“. ראשית צוליב דעם, וואָס זייערע רעדאקטאָרן זענען טייל עולה געווען קיין ארץ ישראל און, שנית, צוליב דער אינ-טענסיווער טעטיקייט פון יידישן דעמאָקראַטישן קאַמיטעט. מיך האָט מען צוריקגערופן אין אַקטיוון מיליטער-דינסט, מיטן ראַנג פון קאפיטאַן. ווען איך פלעג קומען צום איקוף (וואַקאַרעשט-גאַס, בוקאַרעשט) שײַן אָנגעטאָן ווידער מיליטעריש, פלעג איך זיך העזנהדיק אוועקזעצן אין א פּאַטעל און מאַכן הויך אײַף א קול (סע זאָלן מיך הערן אַלע, בפרט דער גענעראַל-סעקרעטאַר פון אײַקוף י. דובאַוויס און דער פרעזידענט משה לאַקס) א ברכה: ברוך אַתָּה... שעשני גוי“. און פלעג עס אליין פאַר-טייטשן אויף יידיש: געלויבט איז דער, וואָס איך האָב נישט קיין געוואַשענע הענט, וועלכער האָט מיך איצט געמאַכט פאַר א גוי, אן אַפּיציר — און איך דאַרף נישט „מיטטאַנצן“ מיט אײַך!... דערמיט וויל איך זיך נישט ריינוואַשן ווי פּאַנטיוס פּילאַטוס, נאָר איך בין אויך היינט גליקלעך, וואָס דעמאָלט בין איך געווען א „גוישער“

פאליטרוק, צווישן דער זיך שאפנדיקער דעמאקראטישער רומענישער פאלקס-
ארמיי און נישט געדארפט זיין „טעטיק אויף דער יידישער גאס“... יא,
אויך היינט זאג איך אן „אמן“ אויף מיין דעמאקראטיקער ברוה.
געבליבן זענען די איקוף-בלעטער, ווי א ביילאגע צו דער „אונג-
רעא“ און סע זענען אפגעקומען נייע פובליקאציעס, וואס האבן גע-
שפייזט די קולטור-היימען, וואס זענען דעמאלט געווען טעטיק פאר אלע
מיטלעבנדיקע נאציאנאליטעטן און — אויך אין יידיש.

199

קולטור-בלעטער

פאר די שטודיען-קרייזן און פאלקס-אטענען ביים יידישן דעמאקראטישן
קאמיטעט.

העפט נומער 1, 1948. בוקארעשט

פארמאט: 21/30 צו, 16 זייטן יידיש און 10 זייטן יידיש מיט לא-

טיינישע אותיות — און 17 זייטן רומעניש.

דער נומער האט זיך אָנגעהויבן מיטן „אינטערנאציאנאל“. סע זענען

געווען לידער מיט נאָטן, מיינסטנס פון סאָוועטישע מחברים אין אויך
היימישע.

לויטן פרינציפ, וואס איך האב אויבן דערקלערט, וועל איך אויך

איצט נישט דערמאנען, ווער סע האט געהתמעט.

די נומערן זענען פאראן אין דער אקאדעמיע און אויך אין דער

פעדעראציע.

200

קולטור בלעטלעך

בוקארעשט, מארט 1948:

יידישער דעמאקראטישער קאמיטעט, בוקארעשטער סעקציע, קולטור

אָפטיילונג.

פארמאט: 11/16 צו, 26 זייטן יידיש און 22 זייטן רומעניש מיט א הילע.

דער נומער הייבט זיך אָן מיט א באַלאַדע פון גיציק פעפער...

און אזוי ווייטער.

די נומערן זענען אין דער פעדעראציע.

ביולעטינ פון די פאלקס-אטענעענ פון בוקארעשט

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 1-2, מיי-יוני 1949.
פאַרמאַט: 21/29 צמ, 2 קאַלומנעס, 20 זייטן יידיש, 26 זייטן לאַ-
טיינישע אותיות.

אין דער הקדמה ווערט געזאָגט:
„די וואַקסנדיקע אַקטיוויטעט פון די פּאַלקס-אַטענעענ פון דער
הויפּטשטאָט, די וואַקסנדיקע צאָל פון די טעאַטער-גרוּפּן, ווי א.י.כ פון די
כאָר-פאַרמאַציעס, האָבן געשאַפן די נויטווענדיקייט פּ.נ אַ ביולעטינ מיט
קולטורעלן און קינסטלערישן מאַטעריאַל.

דער ביולעטינ וואָס ווערט געשטעלט אומזיסט צו דער פאַרפּיגונג
פון די קינסטלערישע גרוּפּן, וועט זיי באַהילפּיק זיין אין זייער אַקטיווי-
טעט און וועט אויסמיינן די זאָרג פון מולטיפּליקאַציע פונעם מאַטעריאַל,
וואָס איז זייער שווער אָנגעקומענ...“

איך מיינ, אז איך דאַרף נישט ציטירן ווייטער — אַלץ איז קלאָר
ווי די נאַכט...

דער נומער 3-4 איז דערשינען אין יולי-אויגוסט 1949; 5-6, אין
סעפטעמבער-אָקטאָבער און 7-8, אין נאַוועמבער-דעצעמבער 1949.

דער קולטור וועג-ווייזער

פאַר די קולטור-היימען

האַט אָנגעהויבן דערשיינען אין יאָר 1948. איך וועל פאַרציילענען
דעם נומער 3-4 פון מערץ-אַפריל 1952, 4טער יאָרגאַנג.

פאַרמאַט: 23/31 צמ, 36 זייטן יידיש און 28 זייטן געמישט: יידיש
אין לאַטיינישער טראַנסקריפציע און רומעניש, אין אַ הילע.

אין דער דאָזיקער פּובליקאַציע האָבן מיטגעאַרבעט אַלע, אָן אויס-
נאַם, וואָס האָבן געקאָנט שרייבן אַ ביסל יידיש — אויך איך האָב דאַרט
פאַרעפנטלעכט עטלעכע סקיצן...

ערב־תאוו... ‏

ביים סאמע אנהייב האָב איך צוגעזאָגט, אז איך וועל ווייניקער
„קאָמענטירן“ און מערער באווייזן דאָקומענטן, אויב איך וועל אזעלכע
געפינען. יענע עובדה פון „קאָמענטירן“ לאָז איך פאר אנדערע, מערער
פארשטענדיקע, וואָס זענען פון פאר — נישט קיין אמאטאָרן ווי איך...
איז וועל איך מיר דערלויבן צו ברענגען א דאָקומענט פון יענער
צײַט, וואָס האָט געזאָלט מאַכן „אַרדענונג“ אין דעם „אַרטאָגראַפישן כאַאַס“
וואָס האָט געהערשט דעמאָלט אין דער פרעסע פון בוקארעשט:

„באָריכט בנוגע דעם ייִדישן אויסלייג.

נעמענדיק אין באַטראַכט אז די יידן פון רומעניע האָבן נישט —
זוּך דעם טעאָטער — קיין קולטור-טראַדיציע און דאָס ייִדיש-לשון לעבט
נאָר אין מויל פון די מאַסן, קען אויך נישט גערעדט ווערן וועגן קיין
טראַדיציע פון אויסלייג. אזוי אז ס'איז נישט געווען קיין נפּקא-מינה, צי
מען שרייבט אזוי, צי אנדערש.

אַבער כּונעם 23סטן אויגוסט 1944, ווען דאָס ייִדישע געשריבענע
וואָרט האָט באַקומען א תיקון, שטעלט זיך יאָ אַוועק, און אפילו זייער
שארף, די כּראַגע פון אויסלייג. היינט, ווען מיר כּייערן צום 77טן מאָל
דעם היסטאָרישן טאַג פון פּאַליטישער און קולטורעלער באַרייאַונג, און
סיי די פּאַרטיי, סיי די מלוכה געבן אונדז די ברייטסטע מעגלעכקייטן
פון גייסטיקער אנטוויקלונג, — געפינען מיר זיך נאָך אלץ אין אַ אַר-
טאַגאַפישן כאַאַס. עס הערשן ביי אונדז צווייערליי אַרטאָגראַפיעס
און דאָס קאָמישע איז, וואָס ביידע אַרטאָגראַפיעס צירקולירן אין דער
זעלבער צײַט, פאַראַלעל, אין איין און דער זעלבער אינסטיטוציע. אזוי,

למשל, וועט איר לייענען לאַזונגען אויף די ווענט פונעם „איקוף“ און ארטיקלען אויף זיין וואנט-צייטונג, געשריבענע: סיי מיט דער אלטער אַרטאָגראַפֿיע, סיי מיט דער סאַוועטישער; דאָס זעלבע איז מיט די „אי-קוף-בלעטער“. די צייטונג איז געשריבן מיט דער אלטער אַרטאָגראַפֿיע און די חודשלעכע קינדער ביילאגע מיט דער סאַוועטישער. די שילער כּוון דער פּעדאָגאָגישער שול און פון דער עלעמענטאר-שול — לייענער כּוון דער דאָזיקער צייטונג — פּרעגן זיך, מיט רעכט: פאר וואָס די דאָ-זיקע דואליטעט?! דער זשורנאַל „קולטור וועג-ווייזער“ דרוקט זיך מיט סאַוועטישער אַרטאָגראַפֿיע; דער מלוכה-כאַרלאַג לאָזט ארויס שול-ביכער מיט סאַוועטישער אַרטאָגראַפֿיע און ליטעראַרישע ווערק מיט אלטער אַר-טאָגראַפֿיע.

די פראגע פון פאראייניגטע לעבן די יידישע אַרטאָגראַפֿיע מוז איין מאָל פאר אלע מאָל געלייזט ווערן.

איך שלאָג פאַר: אַנצונעמען די סאַוועטישע. שוין דער כאַטס אליין, וואָס מען האָט אין די שולן אדאָפּטירט דעם סאַוועטישן אויסלייג, באַרעכטיקט דעם פאַרשלאַג. חוץ דעם, איז פונעם פראַקטישן שטאַנדפּונקט בעסער דער אויסלייג, דערפאַר: וואָס ער איז אבסאָלוט נאָ-געטיש און דעריבער צוגענגלעכער, און מען נעמט אין באַטראַכט נאָר אפילו דעם איין און איינציקן פאַקט: אז די גרעסטע שטערונג אין דעם אלטן אויסלייג זענען די העברעאישע ווערטער, וועלכע פאַרשווערן חוץ דעם לייענער, אויך דעם גרעסטן טייל פון אונדזערע שרייבער, זעצער און דאַקטילאָגראַפּעס. אזוי און מען קען זאָגן, און דער אַלטער אויסלייג האָט אין זיך איינגוטלעך צוויי אַרטאָגראַפֿיעס: א יידישע און א העברעאישע. אדאָפּטירנדיק דעם סאַוועטישן אויסלייג, ליקוידירט מען: סיי מיט איבעריקע אותיות פונעם אַלף-בית, סיי מיטן העברעאישן אויסלייג פון די העברעאישע ווערטער.

עס איז איצט נישט וויכטיק, ווער סע האָט געחאָמעט אַט דעם דאָ-זיקן דאַקומענט, ווייל ער איז דאָך נישט קיין פראַדוקט פון א יחיד, הגם א יחיד האָט אים אָנגעשריבן — איז ער דאָך געווען אן אויסדרוק כּוון א קאַלעקטיוו...

עס איז נאר וויכטיק צו זאגן, אז דער דאקומענט איז אנגעשריבן
געווארן דעם 25סטן יולי 1951.

די מסקנה פונעם "באריכט" איז דער, אז מע דארף עפעס טון כדי
צו "ליקווידירן סיי מיט די איבעריקע אותיות פונעם אלף-בית"...

נו, איז מען טאקע דערגאנגען כמעט צו דער ליקווידאציע.

דאס איז שוין טאקע דער סאמע ערב-תאוו.

...בין היינט

בימים הרם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים כא כה). פארטייטשט דעם פסוק יהואש: אין יענע טעג איז קיין מלך נישט געווען אין ישראל; איטלעכער האט געטאן וואס איז רעכט אין זיינע אויגן...

אט דעם פסוק האב איך זיך דערמאנט, ווען איך בין דערגאנגען צו דער פערטער פונעם זעקסטן צענדליק פון אונדזער צוואנציקסטן יארהונדערט. דאס הייסט אויך, אז איך בין דערגאנגען צו דער „תאוו" פון מיין ארבעט וועגן דער יידיש-פרעסע אין רומעניע. אמת, איך וועל זיך דערלויבן א ניסל צו פאראפראזירן דעם פסוק, כדי מע זאל אים פארשטיין, אקעגן וואס עס איז צו רייד געקומען. וועט ער דאס מאל קלינגען אזוי: אין יענע טעג איז נישט דערשינען אין רומעניע קיין שום פובליקאציע אין יידיש, צי אין אן אנדערן לשון פאר יידן, נישט אין יידיש, און נישט אין רומעניש — און יעדער פון אונדז, שרייבער צי פובליציסטן, וואט געקאנט „שווייגן" ווי אזוי עס איז רעכט געווען אין זיינע אויגן...

וועגן די סיבות, וואס האבן דערפירט דערצו, האב איך איצט נישט וואס צו זאגן, אויך נישט וועגן די גורמים, וואס האבן אפשר געבראכט דערצו.

איך באגנוג זיך בלויז מיטן פארצייכענען די פאקטן... און א פאקט איז, אז אחוץ דער יידישער ראדיא-עמיסיע, קודם אויך אויף מיטלועלן פארן היימישן צוהערער, דערנאך בלויז אויף די קורצע כוואליעס, פאר אויסלאנד (רעדאקטאר און דיקטער ביי די יידיש-עמיסיעס זענען געווען שלום רובינגער און אמאליע קראנענפעלד!), איז נישט דערשינען קיין שום יידישע פובליקאציע אין רומעניע.

איז לאמיר פארצייכענען, אז אין יענעם תוהו-ובוהודיקן ליידיקן
הלל, האט מען געדארפט אנהייבן פון א נייעם בראשית, אפשר אויף
אנדערע יסודות — און אזא „בראשית“ האט זיך אנגעהויבן מיט:

203

צייטשריפט

פונעם רעליגיעזן יידנטום פון דער רומענישער פאָלקס-רעפובליק.
ערשטער יאָרגאנג, נומער 1, 19טער אָקטאָבער 1956 (י"ד מרחשוון
תשי"ו).

ארויסגעגעבן פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע.

פאָרמאָט: 32/47 צײַ, 4 זײַטן, 4 קאָלומנעס.

די דאָזיקע פובליקאציע דערשיינט אין 3 שפראכן: 2 זייטן רומעניש
(אונטערן טיטל „רעוויסטא קולטולוי מאַזאיק“), איין זייט יידיש און 1
זייט העברעאיש (אונטערן טיטל „כתב-עת“).

אין לייטאָרטיקל, געחתמעט פונעם גרינדער פון דער צייטונג, הרב
הראשי ד"ר דוד משה ראָזען, אונטערן טיטל „די ערשטע טריט“ ווערט
געזאָגט צווישן אנדערן:

„אין דעם מאָמענט פון בראשית, צו דעם ערשטן דערשיינען פון
אונדזער צייטשריפט זענען די דאָזיקע שורות באַרוֹן אַנצו צייכענען פאר
אונדזערע לייענער דעם צוועק פון דער דאָזיקער פובליקאציע און דעם
ציל, וועלכן מיר נעמען זיך פיר. ביידע וועלן מיר געזינען אַפגעשפיגלט
אין דער סדרה פון וואָר, אין דער פרשה וועלכע שילדערט מיט אזוי
פיל מייסטערשאפט די געשטאלט פון דעם ערשטן פון אונדזערע אבות:
אברהם אבינו...“

דער ארטיקל ענדיקט זיך:

...פרעדיקן די דאָזיקע אידעאלן, וועלכע סע האָט פאָרגעשטעלט דער
„אשל“ אברהם, פון ערלעכער ארבעט און אומענדליכן גלויבן אין גאָט,
אַט דאָס איז דער ציל פון אונדזער צייטשריפט, אַט דאָס איז אונדזער
פראָגראַם, בעת מיר מאַכן די ערשטע טריט אויף דעם וועג, אויף וועלכן
מיר האָבן זיך אַ לאַז געטון. זאָל דער וועג זיין געבענטשט.“

REVISTA CULTURALA SI MUZICALA

DIN
R. P. R.

ANUL I NR. 1 - TRIMESTRUL IAN
1938 - 1939

PREZIDIUL REPUBLICII ROMANIA
SECRETARIATUL DE STAT

LA INCEPUT DE DRUM

LUNA MARII PRIETENII

Publicatiile din acest ziar apar sub patronajul Comitetului Cultural si Muzeal al Republicii Romane. Pentru a putea fi publicate, acestea trebuie sa fie trimise la Secretariatul de Stat, Birou 10, Bucuresti, in termenul de 15 zile din ziua in care s-a primit cererea de publicare.

כתב - עת

של היהדות הדתית

ברפובליקה העממית הרומנית

ש ו ז ח
בראשית דרכנו

ציים - שריפט

פונעם רעלוגיעזון יידנפונם

פון דער רומענישער פאלקס-רעפובליק

פונעם מעסאזש צום נייעם יאר הערשט
פונעם רביהסלל דוד משה רחון
די ערשטע טרעט

די קומענדיקע 2 נומערן זענען געווען טאָפּלט-נומערן: 2-3 איז דערשינען דעם 15טן יאנואר 1957 און נומער 4-5 איז דערשינען דעם 1טן פעברואר 1957.

דאָס מאָל איז שוין אָנגעגעבן אונטערן טיטל, אז די צייטשריפט דערשיינט צוויי מאל אין חודש.

די נומערן האָבן געהאט צו 8 זייטן (5 רומעניש, 3 יידיש און 1 העברעאיש). אָנהייבנדיק פונעם נומער 115, פון אפריל 1965, דערשיינט די צייטשריפט אין 12 זייטן (8 רומעניש, 3 יידיש און 1 העברעאיש), אָבער נאָר איין מאל אין חודש.

זינטן 1טן יוני 1965 דערשיינט די צייטשריפט רעגלמעסיק. צוויי מאל אין חודש, צו 12 זייטן (8 רומעניש, 3 יידיש און 1 זייט העברעאיש). במשך פון דער צייט האָבן רעדאַגירט די יידישע זייטן: אלכסנדר שפיגלבלאט, היים זיידמאן (און נאָך זייער עולה זיין קיין ישראל), ישראל בערקאוויטש — און זינטן יאָר 1972 האָט וואַלף טאמבור איבערגענומען די יידיש-רעדאַקציע.

אין די 21 יאָר, זינט סע דערשיינט די צייטשריפט האָבן מיטגעארבעט אלע היגע זשורנאליסטן צי שרייבער, וואָס האָבן געשריבן יידיש. ווער פריער אָן ווער שפעטער האָט מיטגעארבעט מיט דער פובליקאציע, הגם זי איז דער אָרגאַן פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות, האָט זי אָבער געגעבן פּלאַץ אויך פאַר וועלטלעכער יידישער ליטעראַטור. אַחוץ וואָס מע האָט איבערגעדרוקט פון די יידישע קאָאָסיקער, ביי פאַרשידענע געלעגנהייטן, האָבן דאָ פאַרעפנטלעכט סיי די שרייבערישע כוחות פון רומעניע, סיי פון אויסלאַנד, אריינגערעכנט נישט ווייניק פון ראַטנפאַרבאַנד — סיי זיי האָבן געחחמעט מיט זייערע נעמען סיי זיי האָבן געחחמעט אונטער א פּסעוודאָנים.

איך גופא, האָב אויך קודם פאַרעפנטלעכט אונטער א פּסעוודאָנים, מיט דער צייט האָב איך מיר „אַראָפּגערוקט דעם הוט איבער די אויגן“, ווי מע פלעג אין מאַרמאַרעש זאָגן א ווערטל, און פאַרעפנטלעכט אויך מיט מיין געחחמעטן נאָמען.

איבערנעמענדיק די רעדאַקציע, האָב איך צו ערשט געענדערט דעם נאָמען. „צייט-שריפט“ איז געוואָרן „צייטשריפט“... דערנאָך האָב איך פאַרעפנטלעכט קאָפיטלעך פון מיין בוך „מאַראַמאַרעשאַנער“, וואָס איז שפעטער, אין יאָר 1975, דערשינען אין מלוכה-פאַרלאַג „קריטעריאָן“.

זאל בדרך אגב געזאגט ווערן, אז אוי האט זיך געשאנן ארום דער צייטשריפט א קרייז פון יידיש-קולטור-טוער. אחוץ דעם בוקארעשטער יידישן מלוכה-טעאטער. א קרייז, וואס איז געווארן אויך א קאלעגיע פון מלוכה-פארלאג „קריטעריאן“ פון איזע שאפירא, שלום רובינגער, חיים גאלדענשטיין און וואלף טאמבור.

די „צייטשריפט“, וואס איז געגרינדעט געווארן כונעם פרעזידענט פון די יידישע קהילות פון רומעניע, הרב הראשי ד"ר דוד משה ראזען, און איז שוין אין דריטן יארצענדליק איר שטענדיקער אַנפירער — האט באקומען דעם אזוי סימפאטישן צונאמען: „ראזען-בלאט“.

פאקטיש איז זי א „קייט-שריפט“, א המשך פון העכער א האלבן יארטויזנט יידיש קהילה-לעבן אין רומעניע.

אין דער צייטשריפט האבן כארעפנטלעכט די בעסטע יידישע רומענישע שרייבער (-פרט אין די רומענישע זייטן, רעדאגירט פון וו. רוסו) פראזע, פאעזיע און עסייען אויף פארשידענע יהדות-טעמעס. סע זענען געווען א טייל וואס האבן כארעפנטלעכט אין ביידע לשונות, אין דער ערשטער ריי וועל איך דערמאנען י. קארא.

היינט צו טאג איז די פובליקאציע אפגעשאצט סיי אין לאנד, ביי די היגע לייענער, יידן ווי נישט-יידן, סיי אין אויסלאנד.

אין קאמפלעקס פון דער אינטערנאציאנאלער כלל-פאליטיק פון סאָ-ציאליסטישן רומעניע, ווי אויך דער קאנסעקווענטער אינטערנאציאנאליסטישער פאליטיק בנוגע די מיטלעבנדיקע נאציאנאליטעטן אין לאנד, איז אויך די דאזיקע פובליקאציע אן עדותשאפט מיט איר ספעציאלישער שטע-לונג לגבי דעם יידישן פאלק, לגבי ישראל. די דאזיקע צייטשריפט איז אן אויסנאם אין אייראפע, מיט איר העברעאישער זייט, אן אויסנאם פון מזרח-אייראפע מיט אירע דריי יידישע זייטן און אויך מיט דער יהדות-טעמאטיק אין די 8 רומענישע זייטן.

דאס אָנערקענען פון א סאָציאליסטישער מדינה, נישט בלויז צו דערמעגלעכן, נאר אויך צו אונטערשטיצן, אז סע זאל דערשיינען אזא מין פובליקאציע — איז א באַווייז, אז רומעניע, היסטאָריש גערעדט, איז אן אויסנאם — בנוגע יידישע פובליקאציעס.

א פינטעלע פארן סוף פסוק..

ביים נארענדיקן דאס בוך, נאך דעם ווי איך האב נומערירט די פובליקאציעס, וואס זענען דערשינען אין רומעניע, במשך פון העכער הונדערט פינף און צוואנציק יאר, שטעלט זיך נישט-וויילנדיק א שטיקל שא-לה: געווען צייטן, ווען סע זענען דערשינען אין רומעניע אזוי פיל פוב-ליקאציעס און היינט דערשיינט איין איינציקע?!

זענען פאראן צוויי גרויסע תירוצים, וואס הגם זיי זענען בא-וואוסט, וויל איך זיי דערמאנען איצט, ביים סיום הספר.

ראשית [זענען געווען פיל „פרואוון“, הן פון יחידים, וואס האבן פארמאגט „אונטערנעמערישן“ גייסט, הן כון פארשידענע יידישע ארגא-ניזאציעס, וואס יעדע איינע כון זיי האט געהאלטן, אז זי דארף האבן איר אייגענעם ארגאן. אז זיי האבן נישט געהאט קיין יסוד, נישט קיין אידעאיש-שורנאליסטישן און אוודאי נישט קיין מאטעריעל-ניאנציעלן, דאס האט זיך באלד ארויסגעוויזן, איין מאל פריער און איין מאל א ביסל שפעטער. טאקע דערלאר האבן אזעלכע פובליקאציעס נישט געהאט קיין קיום. א צייטונג, וואס האט יא געהאט א קיום אויף א לענגערע צייט, דאס איז געווען אזעלכע, וואס האט זיך נישט אפגעגרענעצט אויף אן ענגן ליינער-קריוו, און איז מבילא געשטיצט געווארן אויך פינאנציעל.

מע דארף אויך אונטערשטרייכן, אז נישט אלע מאל האבן די רע-דאקטארן צי ארויסגעבער זיך גערעכנט מיטן ליינער, מיט זיין קולטור-ניחא, מיט זיינע אנוויאונגען, מיט זיינע גייסטיקע באדערפענישן, אויף וואס דער ליינער ווארט און דערווארט זיך צו ליינען אין „זיין“ יידי-שער צייטונג, וואס מע טראגט אים אונטער.

מע וואלט געקאנט געבן פיל ביישפילן פון פובליקאציעס, וואס זענען געווען גוט רעדאגירט און דאך זענען זיי דערשינען זייער א קור-צע צייט — מחמת איין איינציקן חסרון: זיי זענען געווען אויף א צו הויכן ניווא... איך וועל דערמאנען לדוגמא די „געציילטע ווערטער“, וואס סע האט רעדאגירט איציק מאנגער אין יאר 1926. אזא פובליקאציע האט געקאנט אינטערעסירן א זייער ענגן קרייז לייענער, פיינשמעקער, וואס האבן געהאט א הויכן יידישן קולטור-ניוואָ און האָבן זיך אינטערעסירט מיט די ספעציפישע, ריין ליטערארישע, קינסטלערישע פּראָבלע-מען. אָבער כאַר אַ פּובליקאציע, וואָס וויל געווינען לייענער, כדי צו קאָנען עקזיסטירן — איז עס געווען ווייניק.

איך וויל אַנווייזן, אַז בכלל זענען אין אלע תקופות פאַרגעקומען איבערשיכטונגען ביי אונדז אין לאַנד, וואָס האָבן געהאַט אַ השפּעַז אויפן דערשיינען פון יידישע פובליקאציעס. יידישע קולטור-טוער און ממילא שרייבער, צי זשורנאליסטן האָבן געוואָלט כּוון אײן געגנט אין א צווייטער. למשל, ביז דער ערשטער וועלט-מלחמה זענען אין יאָס, די הויפט-שטאַט פון דער מאַלרעווע, דערשינען בסך הכל 23 פובליקאציעס. ווייל דעמאָלט איז עס געווען אַ יידישער צענטער, וואָס האָט אַי-בערגעשטיגן אפילו בוקארעשט. אָבער נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען רומעניע האָט פאַראייניקט אויך אירע איבעריקע פּראָווינצן, איז יאָס כמעט פאַשוואַונדן פון דער פּרעסע-מאַפּע.

שוין אָפּגערעדט פון די קורץ-טערמיניקע אויסגאַבעס פון נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה. דאָס זענען געווען געוויינטלעך צייטווייליקע „קייקון של יונה-אויסגאַבעס“, וואָס האָבן אפילו נישט פּרעטענדירט ארויס-צוגיין פון די דלת-אַמות פון זייער שטעטל, וואו זיי זענען דערשינען. אזוי קאָן מען אַנווייזן אויף די דריי פובליקאציעס וואָס זענען דערשינען נאָך דער ריי אין סיגעט, הגם אַ בערך קליינער יידישער ישוב, דאָך זענען דערשינען אין די יאָרן 1946-1947 דריי וועב-טלעכע צייטונגען, צו עטעלכע נומערן יעדע איינע. קאָן מען דערפון עפעס דרינגען? בלויז אונטערנעמערישקייט מצד דער דאַרטיקער קהילה-לייטונג — מער גאַרנישט.

שנית, דאַרף מען דערמאנען — און דאָס איז דווקא די הויפט-סיי-בה — אַז דער יידישער ישוב בכלל פון רומעניע איז במשך די לעצטע צוואַנציק יאָר פאַרקלענערט געוואָרן אויף כמעט א צענטל, פון וויפל ער איז באשטאַנען, אויך אפילו נאָך דער שוואה.

מיט דעם דערקלערט זיך, וואָס היינט, נאָך דער פּיזישער און
גייסטיקער שואה, נאָכן היי-יאָריקן ערד-ציטערנש, דערשיינט נאָר איין
פּובליקאציע, די "צייטשריפט".

דערפרייענדיק איז אָבער, וואָס זי דערשיינט רעגלעמעסיק שוין
אין דריטן יאָרצענדליק, אין צען טויזנט עקזעמפּלאַרן...

זאָל איבערגעחורט ווערן, אז אין דער צייטשריפט האָבן פּארעפּנט-
לעכט כמעט אלע יידישע שרייבער און זשורנאליסטן, וואָס דאָבן גע-
לעבט במשך דער דאָזיקער צייט אין רומעניע.

אחוץ דעם בוקאַרעשטער יידישן מלוכה-טעאטער, דעם יידישן אָפּ-
טייל פונעם מלוכה-פּאַרלאָג "קריטעריאָן", איז די "צייטשריכט" א יידי-
שער קולטור-צענטער פון דער היינטיקער סאַציאליסטישער רומעניע.

אריעזר וויזל וועגן וואָלף טאמבור

ערגעץ וואו אמאל-אמאל, אין די ווייטע ווייטענישן פון מיין קינד-
דערישן זכרון, האָט אמאל עקזיסטיירט א צויבער-קינגרייך מיטן נאָמען:
מאראמאָרעש.

געווען איז עס א פראַווינץ פֿיל מיט שטעטלעך און דערפֿלעך,
ארוםגערינגלט מיט וועלדער און בערג, מיט טייכן גרעסערע און קלע-
נערע. און געטובלט האָט זי זיך אין לעגענדעס שיינע, פאָראַפֿנדיקע
און אימהדיקע.

זאָגט איר מאראמאָרעש, פארשלעפט אייך אייער בליק קיין סיגעט,
ביטשקעוו, סלאָטפענע, סטרימטערע, דראַגמערעשט, ווישעווע. טרעפט איר
דאָרט יידישע קהילות מיט זייערע בתי-מדרשים און חדרים: רביים און זייערע
חסידים, מלמדים און זייערע קינדער, ישיבה-בחורים און זייערע חלומות,
יידישע מיידלעך און זייערע חתנים, יידישע עלטערן און זייער דחקות.
סע דויערט א מינוט און איר דערזעט דעם טעות: מאראמאָרעש
איז נישט מער וואָס ס'איז געווען. נישטאָ מער קיין יידישע ישובים דאָרט.
נישטאָ מער קיין „יידישע גאס“ אין סיגעט. נישטאָ מער קיין ישיבה אין
בערבעשט. נישטאָ מער קיין יידיש לעבן. נישטאָ מער קיין יידישער
ניגון אין מאראמאָרעש.

אויב איר ווילט פֿאַרט זיך אריבערכאַפֿן אהינצו, עפנט דאָס בוך
„מאראמאָרעשאַנער“, וואָס וואָלף טאמבור האָט פֿאַריקעס יאָר פאַרעפֿנטלעכט
אין בוקאַרעשט.

ס'איז א בוך מיט געשטאלטן און דערציילונגען פון די חורבן-
יאָרן. איז עס דורכגעווייקט מיט יסורים און נאַסטאַלגיע, ווי עס זענען

ס'רוב ביכער וועגן דער זעלבער טעמע. צי קען עס דען אנדערש געמאלט זיין? אבער טאמבורס בוך איז פארט אן אויסנאם.

מיר וועלן באלד אייך אויסקלערן נאר וואס. צו ערשט — עטלעכע ווערטער וועגן מחבר גופא.

כאטש וואלף טאמבור איז מיינער א בן-עיר, דאן מיר זיך קיין מאל נישט באגעגנט. ווען כ'בין געגאנגען אין חדר, האט ער שוין גע- לעבט אין טשערנאווין. כ'געדענט: כ'פלעג הערן, אין פאליש כון דער תלמוד-תורה שול, אדער ביים נארשער רבינס טיש ביי שלש-סעודות, אז א סיגעטער יונגערמאן איז עולה-לגדולה געווען אלס שרייבער: זיינע דערציילונגען האבן זיך געדרוקט אין כ'ערליי יידישע צייטשריפטן. כונ- דעסטוועגן — נאר וואס נישט אויסזאגן דעם אמת? — איז מיר עפעס נישט אויסגעקומען צו נעמען זיינע נישטער אין האנט. די סיבה אין יענע יארן האב איך געמיינט, אז ליינען נאָוועלן אדער ראמאנען איז, נישט מער ווי ביטול-זמן: בעסער לערנען א בלאט גמרא אדער כאטש זאגן א קאפיטל תהילים.

איז האב איך וואלף טאמבורס ליטערארישע ארבעט ערשט אנט- דעקט אצינד, מיט עטלעכע וואכן צוריק, ליינענדיק טאקע זיין "מארא- מארעשאנער" זאמלונג. אז זי האט ביי מיר ארויסגערופן התפעלות, דאס פארשטייט איר שוין אליין. כ'וויל בלויז צוגעבן, אז אפילו ווען טאמבור וואלט נישט געווען מיין בן-עיר, וואלט איך אייך רעקאמאנדירט זיינע שאפונגען.

ליינעט זיי און איר וועט פארשטיין ווי רייך, ווי כ'לאמיק ס'איז אמאל געווען דאס יידישע לעבן אין מאראמארעש. די שפראך איז זאפ- טיק, שפרודלדיק, אן אויסטערלישע קאמבינאציע כון דמיון מיט רעאליזם. די העלדן זענען קאליריג און דערביי דורגענומען מיט פשטות. די געשעענישן שפילן זיך אפ בשעתן חורבן, ווען מאראמארעש האט זיך געפונען אונטער אונגערישער אקופאציע. מע האט ביו 1944, כמעט ווי געלעבט רואיק. דער רעזשיה האט זיך בלויז אויף יידישע יוגנט- לעכע פארלייגט: זיי אויף צוואנגס-ארבעט נארשעפט. טאמבורן אויך. שילדערט ער די רוצחים וואס כ'לעגן "אויסהענגען" יידן אויף ביי- מער. "וואס פילט דער אויגעהאנגענער? דער קערפער ווערט קודם רויט, און דערנאך הייבט ער אן צו באקומען א בלויזלעך-בלאסן קאליר". דאן האט דער 40 יעריקער שמעון גראס, "פארקרוםט זיין צו פרי נארעלטערט פנים אין א ווייטיקדיקער גרימאסע, און געשעפטשעט ויהי נועם".

דערציילט דער מחבר די גייסטיקע גבורה פון יידן וואס האבן געשטעלט באהאלטענערהייט א ווידערשטאנד צו די תליינים: מיט א קא-פיטל תהילים, מיט א באשלוס צו באשיצן א חבר אדער ארויסשליידערן די תפילין דורכן קליינעם פענצטערל פון וואגאן, וואס כירט אזוי פיל אומשולדיקע קרבנות צו אן אומבאקאנטער עקידה.

דערמאנט דער קינסטלער גרויל-בילדער און שוידער-סצענעס, וואס זענען ווי פון א קראנקן דמיון געמאלט געווארן אין די טיפענישן פון גיהנוםס גיהנום: סעלעקציעס, שיידונגען, דערווארגענע טרערן און גסיס-געשרייען.

שטארק איז דער שונא געווען אין יענע יארן: די גארע וועלט האט פאר אים געציטערט. ריזיקע ארמייען האט ער, אין אנהייב, צעשע-טערט. איז וואס האבן יידן געקענט טאן כדי נישט אריינצופאלן אין זיינע הענט? זייערע מעגלעכקייטן זענען געווען באגרענעצט, כמעט ווי נישטיק. כונדעסטוועגן האבן זיי זייערע אינערלעכע פעסטונגען — די גייסטיקע בנינים זייערע — נישט לייכט אויפגעגעבן. די קרבנות האבן מקריב גע-ווען זייער לעבן, אבער נישט זייער ווירדע.

אט דאס איז דער סך הכל פון טאמבורס דערציילונגען — אויב מע קען בכלל ציען אויספירן פון ליטערארישע דערציילונגען. איר ליי-ענט זיי און סע ווערט אייד מיט א מאל קלאָר, אז די רוצחים האבן נישט בלויז יהידים און קהילות פארטיליקט; זיי האבן א גאנצע וועלט חרוב געמאכט.

אפט מאל פרעג איך זיך אליין: ווי קומט עס, אז די מענטשהייט איז נאך נישט באשטרעפט געווארן פאר אירע זינד לגבי דעם יידישן-פאלק? קען זיין, אז עס איז איבערהויפט קיין שטראף נישט פאראן פאר אוועלכע פארברעכנס.

יא, די רוצחים האבן א גאנצע וועלט אומגעבראכט. בלויז די חור-בות זענען פארבליבן. וואו? אין געוויסע חורבן-ביכער, איז לייענט וואָלף טאמבורס „מאראמאעשאנער“. זעט כאטש ווי סע האבן אויסגעזען אמאליקע יידישע ישובים, ווי סע האבן געגלויבט אמאליקע יידן. זעט כאטש וואס סע האט זיך אויסגעלאָזט פון אמאליקע יידן. זעט כאטש וואס סע האט זיך אויסגעלאָזט פון אמאליקע יידישע חלומות.

(ניו-יאַרקער „אלגעמיינער זשורנאל“ פון 14טן מאי 1976;

בוקארעשטער „צייטשריפט“ פון 1טן יוני 1976

און תלאביבער „אוי-קעלעט“ פון 19טן יולי 1976).

מאָט — זענען אריבערגעחוזקט פונעם טויט אין לעבן אריין... אָט די שמועסן אויפן עולם-האַמת און כסדרדיקן אומקערן זיך צום גורל פון די ערלעכע און אומשולדיקע זענען געגעבן מיט א שאַרפער כאַראַקטעריזיר קראַפט, כּיט וועלכער טאַמבור פאַר-פאַלגט מיט אזוי פיל איראַניע זיינע „מתים“, ביז אין די טיפּסטע באַהעלטענישן פון זייערע נשמות. דער עולם-האַמת גיט עס דעם שרייבער א היתר אויף זיין שניידנדיקן סאַרקאַזם, אַבער גלייכ-צייטיק העלפט אים דאָס אַריבער-טראַגן די מענטשן און געשעענישן אויף יענער וועלט כדי ער זאָל זיי דאַרט זען בעסער, שאַרפער און פרייער ארויסצוואַגן אלץ, מיט וואָס ער נעמט זיך איבער. זיין שעפּערישער ווילן איז קאַנצענ-טרירט אויף דער ערנסטקייט פון די סיטואַציעס און דערפינדעריש-קייט ביים מאַלן דעם הינטערגרונט און די אויסערלעכע געשטאַלטיקונג פון די טויטע העלדן.

טאַמבורן איז אין דער דערצייל-לונג געלונגען ארויסצוברענגען בילדער, וואָס ווירקן מיט א סו-געסטיוון כוח. דורך סימבאָליש-פאַנטאַסטישע וויזיעס באַהעפט ער דעם עולם-האַמת מיטן עולם-השקר.

(לעצטע נייעס,
תל-אביב, 11.3.1977)

שמעון קאַנץ וועגן וואָלף טאַמבור

„...דאָס בוך „לעבעדיקע מתים“ איז מלאַ וגדוש מיט געשטאַלטן כּון טויטע און זייערע לעבעדיקע גורלות, באַגלייט מיט פיבערדיקע וויזיעס און סימבאָלישע אַסאַציאַציעס הינטער זיי שטייט וואָלף טאַמבור מיט א שפיגל, וואָס כאַפט אויף די בילדער און טראַכטענישן און עס באַקומען זיך נישט סתּם רעפּלעקסן כּון אייגענע איבערלעבענישן, ביל-דער און געדאַנקען, נאָר דער גאַנצער קאָשמאַר פון דער „קלאַרער וועלט“, וואו דער גאַנצער סדר העולם איז איבערגעקערט געוואָרן מיטן קאָפּ אראָפּ און דאָס גאַנצע „לעבן“ שפּילט זיך אָפּ אין די נעכט. ...וואָלף טאַמבור האָט זיך פאַר-מאַסטן אַריינצונעמען אין בוך דעם גאַנצען כאַאָס פון פּחדנות און ספּקות, אלע פינצטערע שטי-מונגען און גייסטיקע ציטערניש פון דער ווירקלעכקייט, וועלכע איז אויסגעקומען דורכצומאַכן. ...די מיסטעריעזע וויכוחים צווישן די טויטע, די האַלוצינאַציעס נור די וואָס גאַרן נאָך א תיקון פאַר די כּעלערן אין לעבן, אַבער אלע טויערן זענען פאַר זיי כאַר-

ד"ר אליהו שולמאן וועגן „לעבעדיקע מתיים“

...אָט די אלע מעלות און קינסטלערישע אנטוויקלונג שפירט מען אין זיין ניי בוך „לעבעדיקע מתיים, מעשיות פון דעם עולם-האמת“.

... דאָס בוך, וואָס דעד כּהבר באַצייכנט ווי „מעשיות פּונעם עולם-האמת“ — זענען אלע געקייטלט און געבונדן — אזוי אז סע שטעלט מיט זיך פאַר א שלימותדיק ווערק, וואָס איז פול מיט אלעגאָריעס, רמזים און סימבאָלן.

...טאַמבורס העלדן זענען באַפרייט פון דאָס ערדישע, פון דאָס קערפערלעכע, זיי זענען באַפרייט פון ערדישע קראַנקייטן, און ווי פרייע נשמות קאָנען זיי אויסדריקן פריי זייערע מיינונגען וועגן אלץ און אלעמען. און דערליבער האָבן די נשמות מורא מען זאָל זיי חלילה צוריקשיקן צו דער ערדישער וועלט. די נשמות באַנעמען ווי שרעקלעך עס איז געמשפּט צו ווערן פון אייגענע, און געפייניקט צו ווערן פון אייגענע חברים. זיי באַנעמען דעם עגאָאיזם פון יענע וואָס הרגענען אין נאַמען פונעם קאַלעקטיוו.

בכלל דערמאנט אונדז דאָס בוך קאַפּאַס קאַשמאַרישע דערציילונגען. אָבער טאַמבורס מעשהלעך איז אַן אַריגינעלע שאַפונג, וואָס איז געשריבן געוואָרן אין אַן אנדערער צייט און אַן אנדערער סביבה.

...דאָס איז באַזאָ אַ פאַנטאַסטישע וועלט וואָס טאַמבור שילדערט, אלץ איז קאַשמאַרנע, מטושטש און פול מיט אומגלויבלעכע זאַכן און פאַסירונגען. אָבער פון דעם אלעם קומט אויף אַ בילד וואָס גיט באַשיימ-פערלעך אַן עכטע, אַן אַריגינעלע שילדערונג פון אונדזער ערדישער וועלט. טאַמבורס „לעבעדיקע מתיים“ איז אַ קאַמפּליצירט בוך, וואו די וועלט און יענע וועלט מיטן זיך. חוץ איראַניע, וואָס דאָס בוך פאַרמאַגט, האָט עס אויך שפּאַנונג, עס איז פול מיט פאַראַדאַקסן, ווי די פאַרגאַנע גענעיאַיעס פון די געשטאַלטן.

בכלל מיינ איך אז טאַמבור האָט זיך געשטעלט אַ געוויסן ציל און דורך אַ קינסטלערישער שאַפונג האָט ער זיין ציל דערגרייכט.

(פאַרווערטס, 26סטער יוני 1977).

שלום שטערן: „געראנגל און חורבן“

„וואָלף טאמבור האָט אן אייגנארטיקן אופן כּוּן דערצייילן. כּמעט יעדע דערצייילונג זיינע הייבט זיך אָן מיט אן אריינפיר, וואָס דארף קלאָרער מאַכן דעם סיפור־המעשה, כּדי מיר זאָלן פּאַרשטיין דעם מייַן פּוֹן זיין דערצייילן. באשרייבן און שילדערן סתּם, לשם איבערגעבן פּאַסירונגען איז נישט זיין דערציייל־מעטאָד.“

דעריבער קען ער אפילו אין מיטן, אין לויף פון דערצייילערישע סיטואציעס, זיך אליין אריינמישן, ווי ער זאָל פּאַרטייטשן דאָס געשעעניש... וואָלף טאמבור דערפירט זעלטן זיינע דערצייילונגען צו אַן אָפּשלוס. ער רייסט בכיוון איבער די פעדעס, וועלכע וואָלטן געוועבט דעם דער־צייילערישן אָנהייב ביזן סאַמע סוף, אָבער וואָס קען דען דער סוף צוגעבן. דער עיקר איז דאָס געשעעניש, און וואָס האָט זיך געטראָפּן מיט אים, מיט זיין משפּחה און מיט די אַרומיקע יידן פון זיין שטעטל מאַראַמאַרעש, וואָס איז כּולל אלע יידישע שטעטלעך. אַט דאָס האָט ער באשריבן, געשילדערט און דערצייילט, פון יידישן פּאָלק וואָס איז פּאַרוויסטיקט געוואָרן. ער ווייטיקט פּאַרן יידישן פּאָלק פּאַר זיין פּאָלק. אָבער דאָס שאַרית־יידן קעמפט פּאַר זיין קיום, לעבט און שאַפט, נישט ווי עפעס אַ רעליגיעזע סעקטע פון משה רבינוס גלויבן, נאָר ווי אַ נאַציאָנאַלע שפּערישע אייגנאַרט.

יא, וואָלף טאמבורס בוך „לעבעדיקע מתים“, וואָס ער רופּט „מעשיות פונעם עולם האמת“, איז געשריבן אלעגאָריש. אַלע נסיונות און ליידן פון א ייד ווערן אנטפּלעקט, אָן שום פּאַרהוילן דעם פּיינלעכן אמת. אַט די רעאליטעט איז גאָר געשאפּן געוואָרן נישט אויף דער זינדיקער ערד, אויפן עולם השקרא, נאָר טאַקע אויפן „עולם האמת“, וואו עס רוען די „לעבעדיקע מתים“. אַט דאָס בוך פון מעשיות איז דערשינען אין פּאַרלאַג

“קריטעריאן”, בוקארעשט, 1976. צו דעם בוך וועל איך אין גיכן זיך אובקערן.

דאס נישט זיין אזוי פיל יארן נאָענט מיט די יידישע שרייבער אין רומעניע, האָט גורם געווען אז אזא טאלאָנטפולער און אינטערעסאנטער דערציילער ווי וואָלף טאמבור זאל נישט זיין באקאנט דעם היגן יידישן עולם. איך בין בפירוש אויסן צו פאראינטערעסירן די פראַגרעסיווע יידן מיט די קינסטלערישע ווערק פון וואָלף טאמבור. זאל מיין אַפשאַונג זיין דער אָנהייב פון קאַנען דעם שרייבער און דערקענען זיינע שאפונגען, וואָס זענען שוין צונויפגעשטעלט אין זעקס ביכער.”

(ניו-יאָרקער „יידישע קולטור“, מערץ 1977)

מאַסקווער „סאָוועטיש היימלאַנד“ פון נאָוועמבער 1976:

„סאר טאמבורס שפּרישער מאַניר זענען כאַראַק-
טעריסטיש פּובליציסטישע אַפּווייכונגען, אַפּאַריסטישע
רייד, וואָס דריקן אויס דעם אווטאָרס חשבון-הגנש-
געדאַנקטן און באַבאָכטונגען. צו זיינע שילדערונגס-
מיטלען געהערן: הומאַר, טרעפלעכע בילדערישע
פאַרגלייכן, ווי אויך דאָס איינפּלעכטן אין סוזשעטישן
געוועב לעגענדעס. די שפּראַך איז אַנגעזעטיקט מיט
פּאַלקס-אויסדרוקן און העברעאייזמען.
...וואָלף טאמבור איז דער שילדערער כּונעם
מענטשלעכן אינעם מענטשן“.

מוניע גליזער

זוכצעטל פון פובליקאציעס לויטן אלף-בית

	א
	אדיא — 93
	אהבת ציון — 187, 111
	אויף דער וואך — 253, 205
	אונזער ווארט — 196, 181
	265, 241,
	אונזער וועג — 224, 199
	אונזער צייט — 179
	אונזער אויפלעבן — 299
	אונזער טאט — 258
	אונזער לעבן — 293
	אונזער שטימע — 253
	אויפבויע — 251
	אויפגאנג — 225, 207, 167,
	257
	אידישע וויסענשאפט — 168
	איחוד-העפמן — 297
	אינס — 265
	איקוף בלעטער — 306, 282
	אינזל — 250
	אנאג — 222
	אלגעמיינע יודישע פרעסע —
	174
	אקטועלע פראבלעמען — 263
	ארבעטער צייטונג — 178
	ארטאדאקסישע צייטונג — 253
ב	
באסאראכער היינט — 224	
באקארעשטער כל-בו-ניק — 202	
בוקארעשטער אייראעליט — 100	
ביולעטין — 298	
ביולעטין — 303	
בלעטער פאר יוגנט-קולטור — 225	
ברית עם — 95	
ג	
גאזעטא ראמענא עוורעיאסקע — 27	
גאלאטצער אייראעליט — 83	
גאלאצער יודישעס פאלקסבלאט —	
191, 178	
גידילע מיט גריוון — 175	
געזונט און היגייענע — 262	
געציילטע ווערטער — 314, 216	
גרינס אויף שבעות — 161	
ד	
דאס אידישע ווארט — 244	
דאס בעסאראכער לעבן — 173	
דאס בעלצער ווארט — 257	
דאס ווארט — 178	
דאס יודישע ווארט — 246, 114,	
288,	
דאס יודישע בלאט — 66, 63	
262 75,	

דער גראגער — 101
 דער וואהרע היועץ — 114, 102
 דער וואנדערער — 81
 דער וועקער — 106
 דער וועקער — 174, 157
 דער יודישע גייסט — 120, 112, 71
 דער יודישער וועכטער — 79
 דער יודישע פאלקספריינד — 87
 דער יונגער קעמפער — 193
 דער מארגען — 171
 דער מונקאטשער הומאריסט — 188
 דער נייער גראגער — 257
 דער עמיגראנט — 74
 דער פאלקספריינד — 90
 דער פאלקסגארטען — 90
 דער פאלעסטינער מאנאטבלאט — 173
 דער פאליטיקער — 61, 8, 7
 דער פאליטיקער — 67, 65
 דער פאלקס דאלמעטשער — 99
 דער פארעך — 218
 דער פלאמענדיגער גראגער — 221
 דער קולטור וועג ווייזער — 306, 303
 דער קאלאניסט — 72
 דער קאמפאס — 106
 דער קאנטשיק — 211
 דער רומענישער איזראעליט — 75
 דער ריכטיגע קאמפאס — 110
 דער ראדיא — 735
 דער שטערן — 224, 252
 דער שטראל — 201
 דער טוב-זשורנאל — 238
 דער שקל — 141
 דער שבת הגדול — 251
 דרכנו — 263
 דריי — 269

ה

האור — 150
 הגבור — 87, 83

דאס פאלקסבלאט — 93
 דאס יודישע פאלקסבלאט — 176
 דאס יודישע ווארט — 290, 288
 דאס כאטינער ווארט — 219
 דאס ליכט — 127
 דאס נייע לעבן — 167
 דאס נייע פאלקסבלאט — 95
 דאס קאמפאנישע ווארט — 195
 דארנער הומאז — 258
 די אידישע טריבונע — 260
 די אידישע צוקונפט — 122
 דיא יהודישע פרעסע — 71, 70
 די האפענונג — 121, 75
 דיא וואהרהייט — 186, 76, 75
 די וואך — 241, 227, 213, 167
 דיא יודישע פאסט — 99
 די יודישע וועלט — 238, 141
 די יודישע צוקונפט — 122
 די יודישע שטימע — 149, 147
 די יודישע שטימע — 234
 דיא ריכטיגע יודישע צוקונפט — 148, 142, 141
 די יודישע מארגענפאסט — 80
 די 9 טעג — 150
 די נייע צייט — 80
 די נייע צייטונג — 220, 204
 די נשמה — 223
 די פאזן — 156
 די פרייהייט — 171
 דיא צייט — 35, 30, 18
 דגל טריעטש — 124
 דגל יהודה — 136
 דגל מחנה יהודה — 135
 דורשי ציון — 137
 דער איד — 261, 173
 דער אויסוואנדערער — 126
 דער יודישער פריינד — 206
 דער האמער — 161
 דער המן טאש — 90
 דער המנטאש — 176

ידישע פרעסע — 184
יודישע צייטונג — 182
יודעשעס פאמיליענבלאטט —
87, 86
ידיש — 252
ידיש לעזן — 223
יינג מאראמאָראַש — 271, 227
יום-טוב בלאט — 205
יצחק ליבוש פרץ — 157

כ

כתבי הזמן — 192

ל

לבנון — 138
ליטערארישע בלעטער — 278
ליכט — 152, 147
לשנה הבאה במצרים — 151

מ

מגד ירחים — 210
מאראמאָרעשער בלעטער — 221
מולדת — 298
מונטשיטאָרול עוורעו — 262
מיינע העפטן — 267
מנורה — 213
מענטוארעא — 280
מצרים וואָך — 206

נ

נאָך דער פאראייניקונג — 255
נאציאָנאל — 82
נייע יודישע צייטונג — 74, 73
נייעסטע נאָריכטען — 81
נס ציונה — 149

הדת — 239
הד הגליל — 288
הומאָר בלעטלעך — 174
היועץ — 78, 70, 58, 36, 35
148, 121, 103, 100, 89, 79
המבשר — 139
המבשר טוב, — 188
הנוער — 198
היאט — הכנסת אורחים פון אמע-
ריקע — 177
הירדן — 245
הישראל' — 126
הצופה — 91
התוקע — 80

וו

וועלט-שפיגל — 267

ח

חיים נחמן ביאליק — 239
חנוכה — 138

ט

טראנסילוואנער בלעטער — 240
טראנסילוואנישע יודישע צייטונג
— 252
טריבונע — 258
טשערנאָוויצער בלעטער — 207
227,

י

יהודית — 125, 77
יוגנט שטימע — 222
יודישער טעלעגראף — 66, 55, 8
יודישעס פאָלקסבלאט — 186, 81
יודישע פאָלקסצייטונג — 210, 186
יודישע פרעסע — 217

ציוניסטישע פראבלעמען — 271
צייטשריפט — 315, 309, 114, 8

ק

קול מחזיקי הדת — 210
קול רנה — 79, 78
קולטור — 193, 175
קולטור און ארבעט — 244
קולטור-בלעטער — 301
קולטור בלעטלעך — 301
קולנו — אונזער שטימע — 253
קורות העתים — 35, 26, 25, 11
קראניקא איזראעליטא — 127

ש

שבתון — 287
שויבן — 256, 190, 148
שומר ישראל — 139

ת

תקות ישראל — 140
תשעה באב — 139

ס

סומך נוסלים — 238
סיגעטער צייטונג — 184

ע

עדות העתים — 26
ערד און ארבעט — 198
עת לדבר — 34, 30

פ

פא:עסטינא — 135
פּוּרִיב-בלאט — 89

פ

פאלקס צייטונג — 215
פאלקס שטימע — 103
פארן אידישן קינד — 195
פיר — 269

צ

צוויי — 265
צוקונפט — 219
ציון — 187

זוכצעטל פון נעמען וואָס קומען פיר אין בוך

- א**
- אבידוד ש. — 245
 אבראמאָוויץ שלום יעקב — 169
 אגענט יצחק — 102
 אגרעס זאב — 263
 אגרעס ח. — 271
 אומערראַטאָ — 90
 אונגער מ. — 32
 אחי-שרוני ח.ר. — 291
 איזאק מ. — 158
 איזאקואַן הרב יחיאל יהודא — 288
 איזראַעל אַלי (אברהם) — 225
 255,
 איזראַעל ישראל דוד — 206
 225, 217, 210
 אייבשיץ יהונתן — 169
 אייזיקאָוויטש אפרים ד"ר — 299
 אייזענשטאדט שלמה — 129
 איינהאַרן דוד — 182
 איש-שלום יהודה — 258
 אלטמאן משה — 216, 201, 190
 252, 241
 אלישבע — 298
 אלמוני פ. — 152
 אלעקסאַנדרי וואַסילע — 60
 אַפאַטאַשו — 233, 228
 אפּעלבוים — 213
- ב**
- אפּטער — 106
 אַפּרעסקו געאַרגע — 53
 אפּשאַן הערצל — 273
 אקערמאַן הערש — 195
 אַרנשטיין ישראל — 89,
 אַשר אנטשיל שו"ב — 72
- באָגיש זישע — 251, 250
 באַדנער מאיר — 265
 באַטשאַנסקי יעקב — 155, 154
 201, 174, 161,
 באַבאָן מ. ד"ר — 177
 באַראַץ ישראל-הערש — 34
 באַרדיטשעווער זעליק — 265
 בוביס — 178
 בובליק גדליה — 145
 בוזשאר מ.ג. — 160
 בורשטיין י.י. — 261, 260
 ביאליק ח.נ. — 195
 ביילינסאָן מ. — 298
 ביקל שלמה ד"ר — 167, 152
 201, 196, 190, 175, 172,
 256, 241, 236,
 בירנבוים מ. — 149, 111, 99, 98
 בירנבוים נתן ד"ר — 134, 128
 146, 145,
 בלאַך ד"ר — 102

גאלדענבערג מרדכי — 195, 175
 271, 251,
 גאלדשטיין מ. — 177
 גאלדענשטיין חיים — 312
 גאלדרינג באכער ד"ר — 28
 גאסטער משה ד"ר — 128, 37
 גארדאן פ. — 95
 גארון יאן — 269
 גבעוני ש. — 198
 גוטמאן א. ד"ר — 293
 גוטערמאן דוד — 299
 גורפעל ל. ד"ר — 244
 גינזבורג אליהו — 245
 גינזבורג באראן — 144
 גיקא גריגארע אלעקסאנדרו — 15
 גלאנצמאן לייב — 42
 גלאנצשטיין — 154
 געלער חיים — 252
 געלער לעאן — 107
 געלערטער ליטמאן ד"ר — 107
 158,
 גראזא פעטרו — 287
 גראס שלמה יעקב — 248
 גראסבארט הערץ — 216
 גראפער יעקב — 157, 155, 154
 172, 191, 198, 232, 251,
 260, 265, 282, 300,
 גריגארעסקו ניקאלאע — 52
 גרינבערג א. — 205
 גרינאוצקי א.י. — 251
 גרינבערג חיים — 263
 גרעץ ה. ד"ר פראפעסאר — 100

בלאנק אליהו ד"ר — 187, 182
 בלוט פאל — 267, 265
 בלומענפעלד-פלארין אלי — 265
 בלומענפעלד יצחק — 126
 בן-גוריון — 255
 בן-הדור אורי — 250, 161
 בן-הערש ישראל — 16
 בן-יוסף — 253
 בן-יעקב — 124
 בן-יצחק דוד — 299
 בן-מרדכי מאיר — 94
 בן מאיר — 145
 בן-מנחם נפתלי — 184, 182
 255, 221,
 בן-ציון ש. — 195
 בן-קרן א. הרב — 239
 בן-שרה — 144
 בערעסט צבי — 245
 בערטיני ק. — 271, 263
 בערטיש לעאן — 265
 בערקאוויטש יוסף ה. — 199
 בערקאוויטש ישראל — 311
 ברעדערזאן משה — 168
 בראונשטיין ס. — 269, 265
 בר-הכי — 181
 ברוידעס ר.א. — 148, 77
 בריון אהרן דוד — 234
 ברוינשטיין מ. — 127, 90
 ברוקשטיין י.ל. — 295
 ברזילי ק. — 260
 בשרובקר ישראל — 177

ג

גאטליב הירש-לייב — 186
 גאלדנער צבי-הערש — 24, 11
 75, 30, 26,
 גאלדפאדען אברהם — 59, 44
 98, 60,
 גאלדענבערג אברהם — 117

ד

דוב דוד — 298
 דאבראזשעאנו גערעא ק. — 158
 דאוידעסקו — 94
 דאלמאן פראפעסאר גוסטאו — 95
 דאוידאוויטש מ. — 269

ןן
 וואהל קובי — 282
 וואלאנאוו מרדכי — 246
 וואלדמאן אפויס — 155, 154
 157,
 וואלדמאן פ. ד"ר — 223
 וויזער ד"ר — 293
 וויזשניצער מ.ז. — 291
 ווייטצענבערג ד"ר — 90
 וויינבערג מ. — 37
 וויינשטאק משה ד"ר — 213, 102
 וויינשטיין י. (אידל מלמד) — 171
 178, 175, 173,
 וויינינגער — 126, 120
 ווייס אשר-זעליג — 188
 ווייס יוסף-חיים הכהן — 210
 ווייס שוואל-צבי — 252
 ווייסבערגער טעאָדאָר ד"ר — 177
 וולאדאָוסקי בערל — 105, 103
 וולאדימירעסקו טודאָר — 36
 וועדמעדעוו משה — 238
 וועקסלער מאַקס — 109, 107
 ווערטטהיימער מאַריץ ד"ר — 34

ז

זאכאראָוויטש לייבל — 269
 זבאָרזשער וואַלף (עהרענקראַנץ)
 128 —
 זגני ר. — 244
 זוסמאן סאַלאַ — 221
 זיגערמאָן א. — 224
 זיידמאן חיים — 311
 זילבערשטיין אַריה — 31
 זין לאָזאר — 279
 זיסו א.ל. — 280
 זעליקאָוויטש רובין — 154
 זעלנער מרדכי — 256
 זשאַבאַטינסקי ז. — 246

דובאַוויס י. — 300, 283, 282
 דוכס אַלחנן צבי — 124
 דינעזאַהן — 98
 דימאָו אַסיפּ — 179
 דערבאַרעמדיגער שמחה — 248
 דערמער יעקב: ד"ר — 221
 דרוקער חיים-זעליק — 103
 דרוקער ל. — 199

ה

האַבער וואַלף — 91
 האַגער ברוך — 282, 263
 האַעק מאַקס — 168
 האַלדער יוסף — 209, 182
 האַלדער יהודיה — 273
 האַלענדער י.מ. — 98
 האַלפּערן יחיאל — 298
 האַנעס — 220
 האַראָוויץ בער — 217
 האַראָוויץ חיים-דוד ד"ר — 55
 האַראָוויץ יחיאל — 253
 האַראָוויץ יצחק — 239, 211
 האַראָוויץ משה — 253
 האַרפּעניס דוד — 210
 הובערמאן נ. — 252
 המזרחי ב. ה. — 253
 וירש אברהם מרדכי — 227, 221
 238,
 היטלער אדאַלף — 61
 העללער לוי-זאב — 184
 העללער צבי-הערש — 184
 העלמאן זיידל (הומ"ן) — 107
 288, 205, 192, 139,
 העלפּמאן מ. ד"ר — 252
 העניק א.מ. — 224
 הערצל טעאָדאָר — 168, 149
 הערשקאָוויטש משה — 147
 הרפּוי מיכאַל — 298

כהנא אהרן — 253
 כהנא אידוב — 201, 198
 כהנא גרשון — 122, 117, 112
 כהנא ב. — 103
 כהנא דוד — 98
 כהנא הלל — 98
 כהנא יצחק — 102
 כהנא קלמן — 295
 כהנא קארנעליו — 32, 18
 כץ אברהם-חיים — 125
 כץ טוביה — 175
 כרוסט יוסף — 245
 כתבן לאזאר — 102
 כתבן מאריוס — 168
 כתבן מארקוס — 204

ל

לאזאר בערנארד — 135
 לאזארעאנו בארבו — 201, 177
 217,
 לאנדוי מיכאל — 179, 173
 לאקס ב. — 220
 לאקס משה — 300, 282
 לונאטשארסקי א. — 201
 לי מלכה — 269
 ליברעסקו ה. — 99
 לייכטער מרדכי — 210
 לייזאנדמאן ישראל — 280
 לינעצקי יצחק-יואל — 98, 82
 ליס אברהם — 131
 ליפא נתן קארפיל ד"ר — 89
 159, 124,
 ליפמאן מ. — 239
 לעאפאלד צבי-יודא — 187
 לעבאוויטש אברהם — 147
 לעבאוויטש י.י. — 117
 לעבלי ב. — 265
 לעוויטש ש. ד"ר — 223
 לעווענקאפ קלמן — 298
 לעווינשטיין פישל — 26

ח

חסיד מ. — 181
 חשמל עקיבא — 71, 70

ט

טריביטש אברהם — 22
 טאמבור וואלף — 249
 טאמבור וואלף — 285, 282, 212
 טארטאקאווער אריה ד"ר — 312, 311, 297, 290, 289,
 255
 טוטשינסקי ב. — 263, 181
 טוביבש יצחק אייזיק — 76, 60, 31
 טיטא שטנפאן — 279
 טעללער ישראל — 98, 94, 76
 טעללער ה.ל. — 79
 טראכטענבערג יאסל — 252, 222
 טראפער נתן — 215
 טריימאן ש. — 100
 טריעטש דוד — 124

י

יאזעפאן (יוספאן) — 103, 102
 יאטשאק — 220
 יאכינאן מיכאל — 224
 יאמפאלסקי איציק — 117
 יאנאווער עזריאל — 182
 יאקאבזאן — 102
 יאקיר יאנקל — 243, 222, 209
 256,
 יהואש — 308
 יוסטער מאקס — 102
 יוראוויטש — 220
 יזראעלאוויטש י. — 88, 87
 ייבין ה. — 245
 יל"ק — 100
 יפה מרדכי — 298

כ

כאימסקי מ. — 269

משולח ר' — 239

ג

גאדלער שמואל (מוניע) — 183
גאמיאנו לעאן — 80
גארדוי מאקס — 124
גיישטאדט מ. — 263
גימערצווער י. ד"ר — 148, 102
גיפאן מיטראפאליט — 18

ס

סאבא ז. — 273
סאדאוועאנו מיכאיל — 269
סאטעק יעקב ד"ר — 129, 128
סאקציער מאַטל — 256, 243
סאַלאַמאָן י.ל. — 81
סאַרעף ב. — 102
סג"ל — 98
סובל י. — 245
סופר שמואל-אבא — 175, 172
249, 212, 207, 178,
סופרין דוב-בער — 97, 95, 71
103, 98,
סורקעס משולם — 208
סטורזא מיהאיל גריגאָרע — 31
סעגאל גוסטאוו — 265
סעגאל הערש — 251, 249
סעגאל מ. — 173
סעגאל סאַל. — 137
סעגאל לוי — 146, 144, 142
ספירעסקו מ. — 63, 42
ספעקטאָר מ. — 175
סרולאוויטש מרדכי — 162, 161

ע

עבנער מאיר ד"ר — 177

לעווענשטיין ט. ד"ר — 297
לעקער חיים — 175, 173

מ

מאַנגלעסקו זעליג — 140
מאַזנער ש. ד"ר — 267
מאיער מאַריס — 136
מאיראוויטש שלום — 147
מאַלאַדאווסקי קאָדיע — 217
מאנגער איציק — 175, 166, 147
191, 201, 209, 216, 314,
מאַנדלבוים י. ד. — 239
מאַנטעפיאַרע משה — 149
מאַקסי מ.ה. — 269
מאירלוס י.מ. הרב — 206
מארגוליעס יוסף — 75
מאַרק נאַטאַן — 26, 25, 8, 7
279, 269, 198, 150, 74, 73,
מאַרקוס א. ד"ר — 295
מאַשקאוויטש מ.י. — 159, 137
161, 160,
מוטערפעַרל — 83
מייטוס אליהו — 175
מיהאילעסקו ט. — 122
מיחעליס מ. — 122
מילגרוים ב. — 263
מינסטער אַייזיק — 248
מלבים ר' מאיר ליבוש — 30
96, 35, 34, 33, 32, 31,
מלמד יידל — 212
מעדעם וול. — 220
מעלמאן צ. — 95
מענדעלאוויטש י. — 202
מענואל צמח — 298
מעסטל יעקב — 155
מערלינג ע. — 201
מערמעלשטיין יוסף — 299
מרגליות דוב בעריש — 76
מרגלית ישראל — 74

פ

- פאלק וו. — 117
- פאסטמאן מ. — 173
- פויגל יצחק א. — 298
- פוקס הערשל — 248
- פורמאן י. ד"ר — 216
- פייגענבערג רחל — 195
- פיידל יצחק — 239
- פייער נ. — 135
- פייערשטיין יעקב — 161
- פיכמאן יעקב — 195
- פיכמאן א.ד. — 244, 191
- פינקעלשטיין א. — 100, 95
- פינקעלשטיין ב. — 88
- פישמאן לייזער — 225
- פישער מ. — 173
- פעלד נתן — 225
- פעלדמאן מארקו (קעמפעאנו) — 31, 30, 27
- פעלד ע. ד"ר — 193
- פעפער איציק — 301
- פערנהאף משה — 175
- פערסט שמשון — 206, 174, 211,
- פראנס אַנאַטאָל — 222
- פרידבערג א.ש. — 95
- פרידמאן יעקב — 282, 208, 288,
- פרידמאן ב.י. — 95
- פרידמאן בערל ד"ר — 201
- פרידמאן מתתיהו — 154
- פרידמאן מ. — 195
- פריש יוסף — 138
- פריש ש. — 262
- פרענקעל אליעזר — 288
- פרענקעל יוסף — 258
- פרענקעל נ. — 81, 80, 74, 73

צ

- צאפלער עמיל — 175

- עזיאל דוד — 35
- עזיאל יחיאל מיכל — 35, 32
- עזיאלעסקו יוסף — 102, 100, 61, 57, 37, 36,
- עזיאל פרייליין — 102, 55, 37
- עזרא הסופר — 102
- עירוני א. — 99
- עירונג א. — 244
- עליאש מ. ד"ר — 239
- עליאש יוסף — 298
- עלנער צבי ד"ר — 252
- עמיד א. — 179
- ענגעל מ. — 298, 251
- ענגעלבערג לוצע — 150
- עסעלסאָן יצחק — 298
- עפלבוים יוסף — 238, 213

פ

- פאָדאָלעאָנו ס. — 269
- פאלאק אייזיק — 298, 251
- פאלובאָ א. — 129
- פאליאקאָוו מאיר — 222
- פאָנער יצחק — 269, 211, 208, 282, 279
- פאָפער נפתלי — 34, 32, 18, 102,
- פייששטאָ בנימין פראנקלין — 36
- פינילעס שמואל — 111, 100, 117,
- פינסקי דוד — 181
- פיק ישראל — 34
- פיקאסא — 277
- פיסטינער יעקב ד"ר — 167, 204, 168,
- פסאנטיר יעקב — 165
- פעטרעאָנו יוסף — 128
- פעלץ י. — 265
- פערל רפאל ד"ר — 223
- פראַדראָם יאָן ד. — 191
- פראַפּעס א. — 245
- פרץ י.ל. — 157, 149

קירמאן יוסף — 217
 קלאוויר י. — 299
 קליין יצחק — 210
 קליין מאָריץ — 151
 קלייאן חיים — 201, 199, 198
 קראָנענפעלד אמאָליע — 308
 קראָפט חיים — 299, 201, 173

ר

ראַבינאָוויטש ד״ר — 102
 ראַבינאָוויטש א. — 263
 ראַבינאָוויטש מאָטיע — 157, 154
 ראַבינאָו־הירש — 150
 ראַבינאָו־חיים — 256, 245
 ראַבינאָו־ס. — 102
 ראַבענער מתתיהו שׁ:חה — 60
 98,
 ראָדעסקו ליפּאָ — 83, 79, 78
 86, 85
 ראַוויטש מלך — 217, 193, 175
 ראָזען דוד משה ד״ר הרב — 309
 312,
 ראָזען בער י. — 220
 ראָזען א.ד. — 102
 ראָזענטאל אהרן — 213
 ראָזענטאל זלמן — 179, 173
 263, 195
 ראָזענפעלד מאָריס — 279, 138
 ראָזענפעלד רַגס — 154
 ראָזענצווייג מאַקס — 111
 ראָזענשטאַק זשאַן — 257
 ראָזנער מאיר ד״ר — 175, 172
 ראָט לאַזאַר — 212
 ראַפּאַראַרט א.ש. — 126, 102
 רובין ראובן — 154
 רובינגער שלום — 312, 308
 רויטמאַן נ.מ. — 283, 201, 195
 רוסו וו. — 312
 רוקח אלעזר (ל.) — 74, 73
 148, 117, 114, 106, 103
 ריווקין הערץ — 222, 209

ציטראָן ש.ל. — 119, 25, 23, 22
 צייטלין אהרן — 217
 צעדערבוים אלכסנדר — 25, 23
 צעלמאַן צבי — 252
 צלצ״ל צבי הירש יוסף — 77
 81, 80,

ק

קאָשאַנסקי ב. — 260
 קאַבילקאָווסקי אַנטשל — 222
 קאַגעלניטשאַנו — 24
 קאַדעסקו טעאַדאָר — 26
 קאַהן — 83
 קאהאן חיים-מאיר — 248
 קאהאן קלמן — 287
 קאָזשבער הערש-לייב — 209
 249, 222, 212,
 קאַטיק מ. ד״ר — 258
 קאַלמאַנאָוויטש לעאָן — 151
 קאַסאָווער מרדכי ד״ר — 151
 קאַפּיטאַנאָו איציק — 269, 265
 קאַפּעל י. — 81
 קאַראַ אי. — 312, 211, 126, 30
 קאַראַדזשאַלע יאָן לוקאַ — 49
 175,
 קאַרן יצחק — 271, 263
 קאַרנפעלד ל. — 103, 94
 קאָויטקאַ ל. — 195
 קאָזאַלעקסאַנדראַ יאָן — 15
 32, 31,
 קאָנאָוויטש ישראֵל — 99
 קאָיפּמאַן נ. — 220
 קאָפּערשטיין ל. — 263, 257
 271,
 קיזשנער גרעון — 252
 קייש אורי — 144, 142, 141
 148, 145,
 קייש מרדכי — 146
 קיסמאַן יוסף ד״ר — 168, 125
 204, 193, 181,

246, 245 — שיבער יעקב
           210 — שיין דוד
           287 — שיין משה
 290, 289 — שינפעלד מ. ד"ר —
           128 — שינעאנו לאזאר
           251 — שיץ יוסף
           102 — שלאמאָוויטש אנטשל
 149, 148, 134, 98 — שלום-עליכם
           179 — שמואלאָוויטש ראובן
           263 — שמעונאָוויטש ד.
           99 — שמ"ר
 224, 220, 209 — שנאבל בערל —
           295, 282,
           245 — שניאורסון א.
           256 — שניידער בנימין
 176, 85, 26, 7 — ש"ס-ראמאן —
           269, 265, 250, 228, 218
           102 — שעכטער ישראל
           157, 141 — שעכטער מ.
           151 — שעכטער סאָלאמאָן —
           246 — שעכטמאן י.
           173 — שעפלער ד"ר —
           279 — שערבאן מ.
           328 — שפושניק אבא —
 311 — שפיגלבלאט אלכסנדר —
           263, 255 — שפרינצאק י.
           222 — שקאלניק מרדכי —
           245 — שאפירא מ.
           312, 282 — שאפירא אינאָ —
           117 — שאפירא ק.
           149 — שאפירא ש.
 282 — שאפראן אלעקסאנדר ד"ר —
 שאראגא לאסקאר (סאמסאָן לאזאר)
           269 —
           177 — שווארץ איגנאָ ד"ר —
 256, 249, 208 — שווארץ איציק —
           117 — שווארץ דוד הערש —
           217 — שווארץ שלמה —
           208 — שראגער עזריאל —
           267 — שרייבמאן יחיאל —

173 — ריומאן פייוול —
 271, 168, 129 — רייזען אברהם —
 112, 55, 36 — רייזען זלמן —
           184, 122, 120,
           265, 196 — רייכער ב. ד"ר —
           239 — רייכער ישעיה הרב —
           147 — רייזער הערש —
           223 — ריכטער מ.נ. —
 236, 235, 227 — רינג יחזקאל —
           297, 271, 240,
 255 — רעדעטשאַנו לאַטאר ד"ר —
 289 — רעזומירעש יודא (נחשוני) —
           291
 289, 95 — רעזניק י.ע. ד"ר —
           298 — רעסל מרדכי —
           246 — רעמבאָ אייזיק —

ש

173, 171 — שאיקעוויטש —
 117 — שאראגא
 212, 199 — שווארץ שמחה —
           256, 217
 128, 103 — שווארצעלד ד"ר —
           156 — שווארפעלד מאָועס —
 260, 168 — שוועער שמואל —
           150 — שור יצחק אייזיק —
           100 — שטאפעלא לעאָפּאָלד —
           248 — שטאָקאמער משה —
 15 — שטירבעי באַרבו דימיטריע —
           209 — שטיינבאך יחיאל —
 175, 174 — שטיינבארג אליעזר —
           256, 217, 195, 190,
           178 — שטיינמעץ ש.ל. —
           220 — שטערן י.
 172, 34 — שטערבערג יעקב —
 196, 190, 177, 175, 174,
           256, 241, 216, 201,
           221 — שטערנבערג נ. ד"ר —
           206 — שטערנפעלד דניאל —

זוכצעטל פון טאָגזייטונגען

- אונזער צייט — 179.
- דאָס בעסאראבער לעבן — 173.
- דער איד — 173
- דער מאַרגען — 171.
- דער פאָליטיקער — 8,7,
- דיע יודישע צוקונפט — 122.
- יודישער טעלעגראַף — 8,

זוכצעטל פון מערשפראכיקע פובליקאציעס

- אהבת ציון — 187, 111
גאזעטא ראמענא עוורעיאסקע — 27
גאלאצער יודישעס פאלקסבלאט — 187
גרינס אויף שבועות — 161
דאָס יודישע בלאט — 212
די אידישע טריבונע — 260
די וואָרהייט — 262
דיא צייט — 32, 18
דער איד — 261
דער אויסוואַנדערער — 126
דער עמיגראַנט — 74
דער קולטור-וועג-הייזער — 306, 303
דער שקל — 141
דרכנו — 263
הדת — 239
הירדן — 245
הנוער — 198
יידיש לעבן — וויאָזא עוורעיאסקע — 223
חיים נחמן ביאליק — 239
חנוּה — 138
יידישעס בלאט — 187
יצחק ליבוש פּרץ — 157
לבנון — 138
ליטעראַרישע בלעטער — 278

- 262 — מונטשיטאָרול עוורעו
298 — מולדת
213 — מנורה
238 — סומך נופלים
481 — סיגעטער צייטונג
315, 309, 114, 8 — צייטשריפט
301 — קולטור-בלעטער
301 — קולטור-בלעטלעך
253 — קולנו — אונזער שטימע
140 — תקות ישראל
139 — תשעה באב

זוכצעטל פון פובליקאציעס לויט די שטעט

ביולעטיג — 303
 דאָס יודישע בלאַט — 42
 דאָס פּאַלקסבלאַטט — 93
 דאָס פּאַלעסטינער מאָנאַטבלאַט —
 173
 דאָס נײַע פּאַלקסבלאַט — 95
 דאָס ליכט — 127
 די וואַהרהייט — 76
 דיאַ צייט — 32, 30, 18
 דיאַ יהודישע פּרעסע — 70
 די יודישע מאָרגענפּאַסט — 80
 די ריכטיגע יודישע צוקונפּט —
 148, 242, 141
 די וואָך — 241, 227, 213, 167
 דער המן טאש — 90
 דער פּאַליטיקער — 61, 8, 7
 דער קאַלאָניסט — 72
 דער וואַנדערער — 84
 דער פּאַלקס גארטען — 90
 דער גראַגער — 101
 דער וואַהרע היועץ — 102, 41
 103
 דער עמיגראַנט — 74
 דער קאַמפּאַט — 106
 דער ריכטיגע קאַמפּאַט — 110
 דער וועקער — 174
 דער אויסוואַנדערער — 126
 דער המנטאַש — 176
 דער קולטור-וועג-ווייזער — 303

אויבער-חישע

קונו — אונזער שטימע — 253

אראד

דאָס יודישע וואָרט — 290
 מולדת — 298

באַטשאַן

אדיאָ — 93
 די נייע צייט — 80
 דער יודישע וועכטער — 79
 החוקע — 80
 נאציאָנאַל — 82

בוקארעשט

אויף דער וואך — 253, 205
 אונזער וואָרט — 265, 196
 אונזער וועג — 199
 אונזער טאט — 258
 איינס — 265
 אינול — 250
 איקוף בלעטער — 282
 איחוד-העפּטן — 297
 בוקארעשטער כל-בו ניק — 202
 בוקארעשטער איזראַעליט — 100
 ביולעטיג — 298

בעלי

- באסאראבער היינט — 224
דאס אידישע וואָרט — 244
דאס בעלזער וואָרט — 257

בערלאד

- תשעה באב — 139

בראילא

- דער האמער — 161
דער קאָמפּאָס — 106

בראשעוו

- אונזער אויפֿלעבן — 299

גאלאץ

- אהבת ציון — 111
גאלאטצער איזראעליט — 83
גאלאצער יודישעס פּאָלקסבלאָט — 191, 178

- גרינס אויף שבועות — 161
די וואהרהייט — 75
די יודישע וועלט — 141
דער עמיגראנט — 74

- הדת — 239
הנוכה — 138
מנורה — 213
נס ציונה — 149
סומך נופלים — 238
קולטור און ארבעט — 244

דעזש

- די יודישע שטימע — 284

טשערנאָוויץ

- אויפֿבוי — 151
אונזער וואָרט — 181

דגל טריעטש — 124

דגל יהודה — 136

דגל מחנה יהודה — 135

דורשי ציון — 137,

דריי — 269

היועץ — 98, 39

הגבור — 83,

האור — 150

הירדן — 245

היאָס-הכנסת אורחים פון אמעריקא

— 177

וועלט שפיגל — 267

חיים נחמן ביאליק — 239

טריבונע — 258

יודישער טעלעגראף — 55, 8

יהודית — 77

יידיש — 252

ליטערארישע בעטער — 278

מונטשיטאָרול עוורען — 262

מענטואירעא — 280

מיינע העפטן — 267

נאך דער כאראייניקונג — 255

נייעסטע נאָריכטען — 81

עת לדבר — 34, 30

פּאָלקסשטימע — 103

פורים-בלאָט — 89,

פּאלעסטינע — 135

פיר — 269

צוויי — 265

צייטשריפט — 309, 8

קולטור בעטער — 301

קולטור בעלעטער — 301

קול רנה — 78,

שויבן — 256, 190

שומר ישראל — 139

ביסטריץ

- אלגעמיינע יודישע פרעסע — 174

- דער שטערן — 202
 דאס פאלקסבלאט 94
 די יודישע פאסט — 99
 די אידישע טריבונע — 260
 די אידישע צוקונפט — 122
 דיע יודישע צוקונפט 141, 122
 די ריכטיגע יודישע צוקונפט — 142
 די פאהן — 156
 הזבשר — 139
 יום-טוב בלאט — 205
 יצחק ליבוש פרץ — 157
 יודישעס פאלקסבלאט — 81
 כתבי הזמן — 192
 נייע יודישע צייטונג — 73
 קילטור און ארבעט — 244
 קורות העתים 11, 21, 22
 תקות ישראל — 140

כאַטין

- דאס כאטינער ווארט — 219

סאטן-מארע

- ערטאדעקסישע צייטונג — 253
 מגד ירחים — 210

סיגעט

- אויפגאנג — 225
 אונדזער לעבן — 293
 די יודישע וועלט — 238
 דער מונקאטשער הומאריסט — 188
 דער שטערן — 224
 דער ראדיא — 235
 הד הגליל — 288
 טראנסילוואניער בלעטער — 240
 יודישע צייטונג — 182

- ארבעטער צייטונג — 178
 געציילטע ווערטער — 216
 דאס נייע לעבען — 167
 דאס יודישע פאלקסבלאט — 176
 דאס יודישע בלאט — 212
 דאס יודישע ווארט — 246
 דארנער הומאר — 258
 די נייע צייטונג — 204
 די נשמה — 223
 די פרייהייט — 171
 דער יודישער פריינד — 206
 דער יונגע קעמער — 193
 דער גייער גראגער — 257
 דער ריכטיגע קאמפאס — 110
 דער פארעך — 218
 דער פלאמענדיקער גראגער — 221
 דער קאנטיק — 211
 דער שבת הגדול — 251
 דער שטראל — 201
 דרכנו — 263
 הומאר-בלעטלעך — 174
 טשערנאוויצער בלעטער — 207
 יונגט שטימע — 222
 מצרים וואד — 206
 פאלקס-צייטונג — 215
 צוקונפט — 219
 קולטור 175, 193

יאס

- אידישע וויסענשאפט — 168
 ברית עם — 95
 גאנצטא רעמענא עוורעיאסקע — 27
 דער איד — 261
 דער רומענישער איזראעליט — 75
 דער יודישע פאלקספריינד — 87
 דער פאלקספריינד — 90
 דער וועקער — 106
 דער וועקער — 157
 דער יודישע גייסט 71, 112, 120

- דאס בעסלאַבער לעבן 173
 דאס וואָרט — 178
 דאָס קאַפּעראַטיווע וואָרט — 195
 דער איד 173
 דער מאַרגען — 171
 דער שטוב-זשורנאַל — 238
 די וואָך — 213
 המבשר טוב — 188
 הנוער — 198
 ערד און ארבעט — 198
 פארן אידישן קינד 195
 ציוניסטישע פּראָבלעמען — 271

קלוזש

- די וואהרהייט 262
 קול מחזיקי הדת — 210
 שבתון — 287

ראַמאַן

- דער פּאָלקס-דאָלמעטשער — 99
 הישראלי — 126
 הצופה 91

שאַמקוטא מאַרע

- טראנסילוואַנער יודישע צייטונג
 — 252

- יודישע פּאָלקסצייטונג — 210, 186
 יודישע פרעסע — 217
 יודישע פרעסע — 184
 יינג מאַראַמאַרשאַש — 271
 מאַראַמאַרעשער בלעטער — 221
 סיגעטער צייטונג — 184
 שבתון — 287

פּאָקשאַן

- לשנה הבאה במצרים — 151

פּיאַטאַ-נעאַמץ

- דער שקל — 141
 די האַפּפּונג — 75
 די 9 טעג — 150
 יודיש לעבן — 223
 לבנון — 138

קעשענעוו

- אויף דער וואָך 205
 אונזער וועג 224, 199
 אונזער צייט — 179
 אַנזאָג — 222
 אַקטועלע פּראָבלעמען — 263
 בלעטער פאר יוגנט-קולטור — 225
 געזונט און היגייענע — 262

זוכצעטל פון פאָטאָס

ד

- דאָס יודישע וואָרט (טשערנאָוויץ) — 247
- דאָס ייִדישע וואָרט — 294
- דאָס יודישע פּאָלקסבלאָט — 164
- דאָס נייע לעבען — 168
- דאָס פּאָלקסבלאָט — 92
- דאָס נייע פּאָלסבלאָט — 97, 96
- די וואָך — 214
- די וואָך (בוקארעשט) — 242
- דיע יודישע צוקונפט — 123
- די נייע צייטונג — 203
- דיא צייט — 20
- די ריכטיגע יודישע צוקונפט — 143
- דער המן טאש — 92
- דער וואהרע היועץ — 39
- דער וועקער — 159
- דער וועקער — 96
- דער יודיש גייסט — 115
- דער פּאָליטיקער — 62
- דער קולטור וועג-ווייזער — 304
- דער ראָדיאָ — 237
- דער שטראַל — 200
- דריי — 270

א

- אויפגאנג — 231, 229, 226
- אונזער אויפֿלעבען — 302
- אונזער וואָרט — 266, 197, 180
- אונזער וועג — 200
- אונדזער לעבן — 294
- אונזער צייט — 180
- אויפבויו — 254
- איחוד העסטן — 296
- איינס — 264
- אינזל — 247
- איקוף בלעטער — 281
- איִקוף בלעטער פֿאָר די קינדערסוועג — 384

ב

- ביולעטיין — 296
- ביולעטיין פֿאַר די פּאָלקס-אַטענעענ
- 304 —
- ביולעטיין פֿועלי-ציון — 296
- בירגבוים נ. ד"ר צו סאַטעק — 133, 132

ג

- גאזעטא ראַמענאִיעוועריאַסקא — 28

נ
נאך דער פאלאייניקונג — 254
נייע יודישע צייטונג — 84

ע
ערד און ארבעט — 197

פ
פאלקס-צייטונג — 214
פארן יידישן קינד — 194
פיר — 270

צ
צוויי — 264
ציון — 185
ציוניסטישע פראבלעמען — 272
צייטשריפט — 310

ק
קולטור — 163
קולטור 1925 — 164
קולטור בלעטלעך — 302
קורות העתים — 6

ש
שלום עליכמס בריוו צו סאטעק —
130

ת
תלפיות — 116

ה
הגבור — 84
היועץ — 98, 39
הירדן — 242

וו
וועלט-שפיגל — 266

ט
טריבונע — 259
טראנסילוואניע'ער בלעטער — 237
טשערנאוויצער בלעטער — 208

י
יודישער טעלעגראף — 56
יודישע פאלקסבלאט — 185, 164
יידישע פאלקסצייטונג — 185
יודישע פרעסע — 185
יודעשעס פאמיליענבלאטט — 84

יינג מאראמאראש — 272

ל
ליטערארישע בלעטער — 281
ליכט — 153

מ
מונטשיטארול עוורעו — 259
מונקאטשער הומאריסט — 185
מיינע העפטן — 268

אינהאלט

- דער עמיגראנט — 74
- דער רומענישער איזראעליט — 75
- די האַפּפּונג — 75
- דיא וואהרהייט — 75
- יהודית — 77
- קול רנה — 78
- דער יודישער וועכטער — 79
- די נייע צייט — 80
- די יודישע מאַרגענפּאַסט — 80
- החוקע — 80
- דער וואַנדערער — 81
- נייעסטע נאכריכטען — 81
- יודישעס פּאָלקסבלאט — 81
- נאציאנאַל — 82
- גילאטצער איזראעליט — 83
- הגבור — 83
- יודעשעס פאמיליענבלאטט — 86
- דער יודישע פּאָלקספּריינד — 87
- פורים-בלאט — 89
- דער פּאָלקספּריינד — 90
- דער פּאָלקס גאַרטען — 90
- דער המן טאש — 90
- הצופה — 91
- אדיא — 93
- דאָס פּאָלקסבלאטט — 93
- ברית עם — 95
- דאָס נייע פּאָלקסבלאטט — 95
- דער פּאָלקס דאָלמעטשער — 99

- אריינפיר — 7
- יידן אין רומעניע — 11
- מאָלדעווע האַט די בכורה — 15

ערשטער טייל 1877-1855

- קירות העתים — 21
- עדות העתים — 26
- גאָזעטא ראַמענא-עוורעאסקע — 27
- על לדבר — 31
- דיא צייט — טימפּול — 32
- היועץ — 35
- דאָס יודישע בלאט — 42

צווייטער טייל 1918-1877

- רומעניע פּראָקלאַמירט — 47
- יודישער טעלעגראף — 55
- דער פּאָליטיקער — 61
- ישוב ארץ-ישראל פּרעסע — 68
- דיא יודישע פּרעסע — 70
- דער קאָלאָניסט — 72
- נייע יודישע צייטונג — 73

גרינס אויף שבועת — 161

דריטער טייל 1918 — 1944

פאראייניקט גרויס־רומעניע — 165
דאס נייע לעבען — 167
אידישע וויסענשאפט — 168
דער מאַרגן — 171
די פרייהייט — 171
דער פאלעסטינער מאַנאטבלאַט
— 173
דאס בעסאראבער לעבן — 173
דער איד — 173
אללגעמיינע יודישע פרעסע
— 174
דער וועקער — 174
דומאַר-בלעטלעך — 174
קולטור — 175
גידילע מיט גריוון — 175
דער המנטאש — 176
דאס יודישע פאלקסבלאַט — 176
היאס — הכנסת אורחים פון א-
מעריקא — 177
ארבעטער צייטונג — 178
דאס וואַרט — 178
גאלאצער יודישעס פאלקסבלאַט 178
אונזער צייט — 179
אונזער וואַרט — 181
יודישע צייטונג — 182
המבשר טוב — 188
דער מונקאטשער הומאַריסט — 188
שויבן — 190
גאלאצער יודישעס פאלקסבלאַט
— 191
כתבי הזמ"ן — 192
קולטור — 193
דער יונגער קעמפער — 193
פארן אידישן קינד — 195

דיא יודישע פאָסט — 99
בוקארעשטער איוראעליט — 100
דער גראַנער — 101
דער וואהרע היועץ — 102
פאלקס שטימע — 103
דער קאַמפּאס — 106
דער וועקער — 106
דער ריכטיגע קאַמפּאס — 110
אהבת ציון — 111
דער יודישע גייסט — 112
די אידישע צוקונפט — 122
דיע יודישע צוקונפט — 122
דגל טריעטש — 124
הישראלִי — 126
דער אויסוואנדערער — 126
דאָס ליכט — 127
קראַניקא איוראעליטא — 127
פאלעסטינאַ — 135
דגל מחנה יהודה — 135
דגל יהודה — 136
דורשי ציון — 137
חנוכה — 138
לבנון — 138
חשעה באב — 139
שומר ישראל — 139
המבשר — 139
תקות ישראל — 140
דער שקל — 141
די יודישע וועלט — 141
די יודישע צוקונפט — 141
דיא ריכטיגע יודישע צוקונפט
— 142
נס ציונה — 149
די 9 טעג — 150
האָר — 150
לשנה הבאה במצרים — 151
ליכט — 152
די פּאָן — 156
יצחק ליבוש פּרץ — 157
דער וועקער — 157
דער האַמער — 161

- 234 די יודישע שטימע — דער ראדיא — 235
 די יודישע וועלט — 238
 סומך נופלים — 238
 דער שטוב-זשורנאל — 238
 הדת — 239
 חיים נחמן ביאליק — 239
 די וואך — 241
 דאס אידישע ווארט — 244
 קולטור און ארבעט — 245
 הירדן — 245
 דאס יודישע ווארט — 246
 אינזל — 250
 דער שבת הגדול — 251
 אויפבויו — 251
 יידיש — 252
 טראנסילוואנישע יודישע צייטונג
 252 —
 ארטאדאקסישע צייטונג — 253
 אויף דער וואך — 253
 קולנו — אונזער שטימע — 253
 נאך דער פאראייניקונג — 255
 שויבן — 256
 דאס בעלצער ווארט — 257
 דער נייער גראגער — 257
 דארנער הומאָר — 258
 אונזער טאט — 258
 טריבונע — 258
 די אירישע טריבונע — 260
 דער איד — 261
 געוונט און היגיענע — 262
 די ווארהייט — 262
 דרכנו — 263
 אקטועלע פראבלעמען — 263
 איינס — 265
 צוויי — 265
 אונזער ווארט — 265
 וועלט-שפיגל — 267
 מיינע העפטן — 267
 דריי — 269
 דאס קאָאָפּעראַטיווע וואָרט — 195
 אונזער וואָרט — 196
 ערד און ארבעט — 198
 הנוער — 198
 אונזער חג — 199
 דער שטראל — 201
 באַקאַרעשטער כל-בו-ניק — 202
 דער שטערן — 202
 די נייע צייטונג — 204
 אויף דער וואך — 205
 יום-טוב בלאט — 205
 מצרים וואך — 206
 דער יודישער פריינד — 206
 טשערנאוויצער בלעטער — 207
 יודישע פאָלקסצייטונג — 210
 מגד ירחים — 210
 קול מחזיקי הדת — 210
 דער קאנטשיק — 211
 דאס יודישע בלאט — 212
 מנורה — 213
 די וואך — 213
 פאָלקס-צייטונג — 215
 געציילט ווערטער — 216
 יודישע פרעסע — 217
 דער פארעך — 218
 דאס כאַטינער וואָרט — 219
 צוקונפט — 219
 דער פלאמענדיקער גראגער — 221
 מאראמאַרעשער בלעטער — 221
 אַנזאָג — 222
 יוגנט-שטימע — 222
 די נשמה — 223
 וויאַצא עוורעאַסקאַ (יידיש לעבן)
 223 —
 באסאראבער היינט — 224
 אונזער וועג — 224
 דער שטערן — 224
 בלעטער פאַר יוגנט-קולטור — 225
 אויפגאנג — 225

קולטור בלעטלעך — 301
 ביולעטין קון די פאלקס
 אטענעען פון בוקארעסט — 303
 דער קולטור וועג-ווייזער — 303
 ערב — תאוו... — 305
 ...ביז היינט — 308
 צייטשריפט — 309
 א פינטעלע פארן סוף פסוק — 313
 אפרופן — 316
 זוך-צעטל פון פובליקאציעס לויטן
 אלה-בית — 323
 זוכצעטל פון נעמען לויטן אלה בית-
 זוכצעטל פון טאגצייטונגען — 334
 335
 זוכצעטל פון מערשפראכיקע
 פובליקאציעס — 386
 זוכצעטל לויט די שטעט פון פו-
 בליקאציעס — 338
 פאטאס לויטן אלה-בית — 342
 ביבליאגראפיע — 348

פיר — 269
 ציוניסטישע פראבלעמען — 271
 ינג מאראמאראש — 271

פערטער טייל 1944 — 1977

נאכן מבוך — 277
 ליטערארישע בלעטער — 278
 יידישע ביילאגע מענטואירע — 280
 איקוף בלעטער — 282
 שבתון — 287
 הד הגליל — 288
 דאס יידישע ווארט — 290
 אונדזער לעבן — 293
 איחוד-העפטן — 297
 מולדת — 298
 ביולעטין — 298
 אונדזער אויכלעבן — 299
 קולטור-בלעטער — 301

ביבליאָגראַפיע

- (1). „רומענישע פעריאָדישע פובליקאציעס“ פון נערווא האַדאַש און סאדי יאַנעסקו, בוקארעסט, 1913, (רומעניש).
- (2). „יודישעס לעקסיקאָן“, בערלין, 1930. (דייטש).
- (3). „יודישע נאַציאָנאַלי־ביאָגראַפיע“ פון ש. ווינגער, טשערנאָוויץ (דייטש).
- (4). „ענציקלאָפּעדיע יודאיקאַ“ ירושלים, 1972 (ענגליש).
- (5). „לעקסיקאָן פון דער יודישער ליטעראַטור און פּרעסע“ פון זלמן רייזען, ווארשע 1914.
- (6). „שריפטן פון ייווא: פּילאָלאָגישע שריפטן דריטער באַנד, וויל-נע 1926.
- (7). „יידיש-ליטעראַטור אין רומעניע“ פון נאַטאַן מאַרק, חיפה, 1971.
- (8). „שטודיעס צו דער געשיכטע פון רומענישע יידן אין 19 טן און אָנהייב 20סטן י״ה“ פון ד״ר יוסף קיסמאַן, ניו-יאָרק, 1944.
- (9). קאַלעקציע „ליטעראַרישע בלעטער“ ווארשע.
- (10). קאַלעקציעס פון יידישע צייטונגען אין דער ביבליאָטעק פון דער רומענישער וויסנשאַפט אַקאַדעמיע.
- (11). קאַלעקציעס פון יידישע צייטונגען אין דער ביבליאָטעק פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע.
- (12). „געשיכטע פון דער יידישער רומענישער פּרעסע אין רומעניע“ פון ס. פּאַדאַלעאַנו, בוקארעסט, 1938 (רומעניש).

פונעם זעלביקן מחבר

זענען דערשינען

ביי דער טיר (דערציילונגען) טשערנאָוויץ 1937

מייץ היים (דערציילונגען) סיגעט 1940.

פּרילינג אָן זון (ראַמאן) אראד 1947.

משה (א מעשה ווי אין חומש) אראד 1948.

מאראמאַרעשאנער (דערציילונגען) בוקארעשט. 1975.

לעבעדיקע מתים (ראַמאן), בוקארעשט 1976.

גרייט צום דרוק:

קרעלז פון טוי (דערציילונגען).

א דאנק פארן זעצער

סע קומט א יישר-כוח פארן זעצער, יאן פעטרע,
וועלכער האט זיך באמיט, הגם ער איז נישט קיין
ייד, או סע זאלן בלייבן וואס ווינציקער גרייזן אין
דאזיקן בוך.

אויב סע זענען דאך געבליבן גרייזן — איז עס די
שולד פונעם מחבר גופא, וועלכער האט ליבער נישט
אויסגעבעסערט אלע טעותי הדפוס, וועלכע זענען
נישט געווען קיין עיקרדיקע — כדי אויסצומיידן, אז
אויסבעסערנדיק זאלן זיי זיך חלילה פארמערן.

לעקטאָר: איזאָ שאַפּירא
טעכנישער רעדאקטאָר: שטעפּאן לעפּאָעוו

דרוק-פּעיק: 22.08.1977. דערשינען 1977.
פּאַרלאַג־בּוֹיגן: 16.06 דרוק־בּוֹיגן: 22.
פּאַרמאַט: 84 X 54/16 טיראַזש: 340 + 45 + 10 + 10
פּאַפּיר: הויז־דרוק 84/108/72.6 A.
A 25078/1.12.1976

דער דרוק איז אויסגעפּירט לויט דער באַשטע־
לונג נומער 1131 אין דער פּאַליגראַפּישער אונ־
טערנעמונג „13־טער דעצעמבער 1918“ גריגאָרע
אלעקסאַנדרעסקו־גאַס נומ. 89—95 בוקאַרעשט.
סאַציאַליסטישע רעפּובליק רומעניע.

VLADIMIR TAMBURU

PRESA IDIŞ ÎN ROMÂNIA

Un centenar (1877 — 1977) de la
apariția în București a primu-
lui cotidian în idiș din lume

(contribuție la o monografie)

Editura Kriterion, București 1977